ARHIVELE OLTENIEI

DIRECTOR: Prof. C. D. FORTUNESCU

ANUL XVI. IAN.—IUNIE, 1937.

No. 89-91

In numărul de față articole semnate de:

O. G. LECCA
Pr. IOAN GEORGESCU
CATON THEODORIAN
NIC. TOMICIU
[illegible] T U D O R
ILIE CHIRIȚĂ
MIH. POPESCU
[illegible] O N A Ș C U

BIBLIOTECA SECȚIA ISTORIE ACADEMIEI R. P. R.

▽

OLTENIA ARHEOLOGICĂ
OLTENIA ISTORICĂ
OLTENIA LITERARĂ-ARTISTICĂ
OLTENIA CULTURALĂ
NOTE ȘI COMUNICĂRI
R E C E N Z I I

Ramuri Craiova.

Pretul acestui număr: 175 lei.

ARHIVELE OLTENIEI

PUBLICAȚIE BIMESTRIALĂ

SUMARUL Nr. 89—91

Banatul de Severin și Oltenia . . . . . *O. G. Lecca*
Eugeniu Carada, Viața și opera . . . . . *Pr. Prof. Ioan Georgescu*
Ploești—Craiova. cu privire la Eug. Carada . . *Caton Theodorian*
Iancu Românul de Hunlade . . . . . *Prof. T. Tomiciu*
Câteva precizări cu privire la înlemeierea Liceului din Craiova . . . . . *Un vechiu abs. al Liceului*
Oltenia în sec al XIX-lea . . . . . *Ion Donat*
Boerii Brâncoveni. Adaosuri . . . . . *Ilie Chiriță*

OLTENIA ARHEOLOGICĂ

Morminte romane din jud. Romanați . . . . . *Prof. D. Tudor*

OLTENIA ISTORICĂ

Patru documente. comunicate de *Ion Marian.* **Documente olteneșli felurite**, comunicate de *Ion Donat.* — **Trei documente** comunicate de *I. M. Neda.*—**Document** comunicat de *Diaconu I. Popescu-Cilieni.* — **Știri noui din trecutul Craiovei**, de *Prof. Mih. Popescu* —**Anexe la art. „Istoricul Mânăstirii Hurez"**, documente în regest, comunicate de *I. Ionașcu* —**Trei cărți de blestem patriarhicești**, comunicate de *Pr. T. Bălășel.*

OLTENIA LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

Prolog din „Floarea lui Sânzien", de *Radu Gyr și N. Milcu.* — **Seară de primăvară**, po zie de *Doina Bucur.* — **Fragment din romanul „Prăpastia"**, de *Doina Bucur.*—**Moartea cea de fiecare clipă**, poezie de *Aurel Titã.*—**Un haiduc se roagă**, poezie de *G. Roiban.* — **Fântână**, poezie de *Ion Mara.* — **Pentru țară**, schiță de *N. Milcu.*—**Bat iar în poartă-ți**, poezie, de *G. Roiban.*— **Tăcere**, versuri de *Doina Bucur.* **De ziua ta**, poezie de *Aurel Titã.*—**Dincolo de puterile noastre**, fragment dintr'o piesă de *Sabina Paulian.*—**Drum**, poezie de *Ion Mara.*—**Ghicitoare, ghicitoare...**, versuri de *N. Bădescu.*— **Ion Sânzianul**, basm de *Mih. Lungianu.*—**Psalm.** de *Aurel Titã.*—**Vanitas**, versuri de *Eugen Constant.*—**Note pe marginea cărților**, de *C. D. Fortunescu.*

OLTENIA CULTURALĂ

Mișcarea culturală în Craiova. -Soc. „Prietenii Științei din Dăbuleni de *Fortunato.*

NOTE ȘI COMUNICĂRI

Două sigilii ale lui Carada, de *Marius Theodorian-Carada.*—**Un oltean despre Dinicu Golescu**, de *Emil Virtosu.* **Încă o mânăstire necunoscută ?** de *Pr. C. Stănică.*—**Handrabercea, Handrabulea**, de *I. Porubski.*—**Insemnări pe marginea volumului „Monografia jud. Romanați"**, notate de *I. Ionașcu.*— **Inzestrarea Mânăstirilor oltene**

RECENZII

Cărți și Periodice, recenzate de *C. D. Fort.*

ANUL XVI, Nr. 89—91 IAN.—IUNIE, 1937.

ARHIVELE OLTENIEI

DIRECTOR: PROF. C. D. FORTUNESCU

FONDATOR: Dr. CH. LAUGIER

Banatul de Severin şi Oltenia

de O. G. Lecca

Teritoriul.

Două evenimente de seamă pentru istoria Olteniei se petrec în prima jumătate a secolului al XIII-lea, în afară de năvălirea Tătarilor la 1241: înfiinţarea Banatului de Severin de către Regii Ungariei, — şi, câţiva ani mai târziu, dania unei părţi a ţării Ordinului Ioaniţilor, printr'un document a cărui importanţa stă pentru noi în desvelirea dintr'o dată, după o mie de ani dă întunecime, a vieţii Românilor din Oltenia.

Banatul Severinului,— apărarea Ungariei dinspre Dunăre—, se întindea la apus peste judeţul Severin de astăzi şi o parte din Caraş, şi coprindea aşezările româneşti de acolo, cu mai multe cetăţi. Spre răsărit de cetatea Severin, partea din Oltenia noastră de astăzi, coprinsă în acest Banat în sec. XIII-XIV, nu se poate determina bine. Intinzându-se poate până la Motru în partea de sus, iar în jos pe Dunăre până la Cetatea, nu pare să fi ajuns la întinderea judeţului actual al Mehedinţului.

Din diploma maghiară acordată Ordinului Cavalerilor Ospitalieri ai Sfântului Ioan de Ierusalim, la 1247, reiese că Oltenia întreagă era privită ca parte din Regat, Voevozii români de acolo fiind vasali Regelui Ungariei.

Insă tocmai existenţa acestor Voevozi (din cari cunoaştem pe Litvon sau Litean în partea de sus, Vâlcea şi Gorj, şi pe Knejii Ion şi Farcaş la câmp, Dolj-Romanaţi), e o dovadă că autoritatea Banului de Severin nu ajunge în niciun caz până la Jiu.

Numai în înţeles larg şi în lipsă de alt nume cunoscut cancelariei regeşti, ţara până la Olt, adică Oltenia de mai târziu, era numită în acel hrisov „Ţara Severinului", o prelungire închipuită a Banatului. (Se poate că pe atunci Olteniei i se zicea şi ţara Severinului; ni se pare însă mai probabil că e vorba de o numire ocazională). Lucrul se lămureşte mai bine prin faptul că Regele Bela dă numai *această* „ţară a Severinului" (partea de la Dunăre-Olt) Ordinului Ioanit, *nu* şi adevăratul Banat al

Severinului, unde cârmuiau Banii şi de ale cărui pământuri şi cetăţi diploma lui Bela IV nu pomeneşte nimic.

Regele Ungariei dorea să înfiinţeze şi în părţile olteneşti o marcă, o margine de apărare a Regatului, ca o prelungire a Severinului.

Pe aceea vreme Ungaria se afla într'o epocă de întindere a hotarelor şi de nevoe să le apere cât mai bine la miazăzi şi răsărit. Ordinul Teutonic adus în ţara Bârsei la 1211, Banatul de Severin înfiinţat puţin după acea, Ordinul Ospitalier Ioanit chemat în sfârşit în Oltenia şi dincolo de Olt, — câte şi trei în ţări româneşti —, făceau parte dintr'un sistem defensiv către Cumania şi Bulgaria.

Admiţând că Ioaniţii au ocupat teritoriul dat de Bela IV, aşezarea lor n'a putut fi decât în Dolj şi Romanaţi, deoarece în partea muntoasă era domeniul lui Lituon. (Donaţiunea Cumaniei, adică a Ţării-Româneşti de apoi, iarăşi nu privea decât partea dinspre Dunăre, fiindcă la deal era Voevodul Seneslau). Concesiunea din 1247 era dar numai a unor teritorii lipsite de stăpânitori, sau stăpânite de Kneji slabi, cari nu se puteau împotrivi puterii Ordinului sau Regelui. Cât despre Banat, care se întindea dincolo de cetatea dela Severin, n'avea nevoe să fie donat Ioaniţilor, fiind el însuşi o apărare a Regatului, cu un şir întreg de castre şi castele, şi pe care Bela IV îl reorganiza chiar atunci, după năvălirea cea mare a Tătarilor.

Ordinul Ioanit nu s'a aşezat însă niciodată în ţara dăruită de Regele Bela. Faptul că nu cunoaştem nicio menţiune documentară de aflarea şi de activitatea lui în Oltenia, n'ar fi o dovadă. Lipsa însă a oricărei urme din cetăţile ce Cavalerii Ioaniţi ar fi trebuit negreşit să ridice în mai multe puncte strategice ale ţării, e o dovadă temeinică a nevenirii lor în părţile noastre [1]). (Aceiaşi împrejurare dovedeşte de altfel că nici Banii de Severin n'au avut aşezări militare, deci n'au stăpânit în această „ţară a Severinului").

Oltenia a urmat deci în secolul al XIII-lea să stea sub cârmuirea câtorva Voevozi şi Kneji, peste cari s'a întins autoritatea Voevodului mai puternic dela Munte. La finele sec. al XIII-lea, sau începutul celui de al XIV-lea a intrat sub stăpânirea Domnului întregei Ţări-Româneşti. Regiunea din preajma Severinului (Mehedinţi) coprinsă în Banat, pricină de neînţelegeri între Domnii noştri şi Regii maghiari, întregi Oltenia în a doua jumătate a sec. al XIV-lea.

Dela Vladislav (după 1365) înainte, întreagă ţara Olteniei rămase definitiv despărţită de Banat prin culmile munţilor dintre Văile Bahnei şi a Cernei.

Dincolo, cu sau fără castelul Severin, Banatul maghiar şi-a continuat menirea până la căderea Ungariei sub Turci.

---

1) In Ţara-Românească, din Muscel până în Buzău, ruine de cetăţi stau încă martore de aşezarea Ordinului Teutonic acolo (1211-1225).

Banii de Severin.

Banul de Severin (după numele cetăţei vechi dela vadul Dunării, în care a fost întâia lui aşezare) era un comite de margine sau margraf, pus acolo de Regele Ungariei pentru paza hotarelor. Cel dintâi dregător cu titlul de Ban e menţionat la 1233. Şirul banilor urmă până la 1526; iar de pe la finele sec. al XIV, funcţiunea lor se confundă adesea cu cea de Comite al Timişoarei.

Presupusa lipsă a Banilor la diferite epoci, în sec. XIV şi XV-lea, interpretată de istoricii noştri ca o dovadă a stăpânirii Banatului de către Domnii Ţării-Româneşti, vine dela folosinţa unor isvoare cari nu cunoşteau pe aceşti bani [1]). După cum se vede din lista ce public mai jos, vacanţe nu sunt semnalate decât în sec. al XV-lea, pe vremea luptelor cu Turcii şi după moartea lui Huniad.

Dintre Domnii Ţării-Româneşti din sec. XIV şi XV, nu aflăm Bani regeşti de Severin decât pe Mircea, care figurează în Cartea demnitarilor Regatului la 1394-5.

Nici Basaraba, nici Vladislav, n'au fost aşa dar Bani ai Regelui Ungariei. Se pare însă pentru cel dintâi, şi e sigur pentru cel din urmă, că a luat şi ţinut *cetatea* dela Severin, pentru a-şi statornici stăpânirea ţării până la Cerna. Coprinderea definitivă a părţii răsăritene a Banatului (Mehedinţi) de către Vladislav, pela 1368, lămureşte titlul de Comite sau Ban al Severinului, pe care îl poartă alături cu cel de Herţeg de Făgăraş şi de Amlaş. Ocuparea aceasta pare a fi fost mai degrabă cu învoirea Regelui Ludovic, decât prin cotropire.

Stăpânirea Banatului, dincolo de Cerna, de către Domnii români, nu poate fi susţinută. Pătrunderile lor, în timp de război, au fost vremelnice.

De partea cealaltă, este neîndoelnic că Banii de Severin nu mai stăpâneau pe aceea vreme nimic din Oltenia.

Castelul dela Severin, care nu mai era cel mai important al Banatului, rămase la un moment dat Domnului Ţării-Româneşti, după ce lăsase un nume glorios. Vadul Dunărei era ţinut de cetatea dela Orşova (Ruşava), iar Banii îşi aveau scaunul la Caransebeş.

Titlul de Ban al Severinului, din hrisoavele lui Vladislav, era deci privitor numai la partea oltenească a Banatului [2]), rămas Ţării-Româneşti prin despărţirea teritoriului răsăritean, câştigat de el cu sau fără voia Regelui (în împrejurări pe care nu le cunoaştem bine), — mult mai probabil decât expresiunea unei pretenţiuni de stăpânire, sau decât faptul că poate fusese

---

1) Astfel afirmarea că n'au existat bani între 1291-1324, şi de aci deducerea unei cuceriri închipuite a Banatului Severinului de Domnii români. In acel interval au fost însă opt Bani. Tot aşa între 1357—1376, vremea lui Vladislav I, când au fost cinci Bani.

2) Severinul apare şi în titulatura lui Mircea: „Comes Severini" (1389) şi „Domn al Banatului Severinului".

cândva Ban. Era dar vorba de o împărţire a Băniei de Severin, consimţită de Rege, pentru a curma neînţelegeri viitoare cu puternicul şi temutul său vasal.

Băniile Oltene.

După ce Domnii Ţării-Româneşti din a doua jumătate a sec. al XIV-lea aşezară hotarul spre apus, înfiinţară şi ei o bănie în teritoriul nou dobândit.

Banul de acolo, reprezentant domnesc şi veghetor la marginea Ţării-Româneşti, trebuie să fi avut, firește în măsură mai mică, aceleaşi sarcini ca Banul de Severin, care îi servise de model. La început cu aşezarea probabil în cetatea dela Severin, apoi mai în urmă la Strehaia, Banul românesc apare în hrisoave din vremea lui Mircea (1390), deşi înfiinţarea băniei respective credem că este datorită lui Vladislav. Banul acesta e numit „Ban", simplu, fără atribut teritorial, nici de Severin (titlu domnesc, cum am văzut mai sus), nici de altă parte. (Erau unul, sau de obicei doi bani, ca şi în Banatul Severinului în sec. al XV-lea).

Eclipsa documentară a Banilor între 1421—1453 coincide cu războaele cu Turcii în regiunea Severinului, pe timpul urmaşilor lui Mircea, cu schimbările şi luptele pentru Scaun în Ţara-Românească, apoi cu puterea lui Iancu Huniad, arbitrul acelei vremi de prefaceri şi nesiguranţă, — întâmplări în cursul cărora Ungurii au reluat (1430) şi păstrat castelul dela Severin.

Imprejurări nouă făcură că, după 1450, Banul (aşezat acum la Tismana) reapare cu numele de *Ban de Jiu*, adică având cârmuirea până la Jiu, sau de o parte şi alta a Jiului. Aceasta ar însemna sau o întindere a juridicţiei lor, sau o micşorare, prin ocuparea de către Maghiari sau de către Turci a împrejurimilor Severinului, sau poate o împărţire a funcţiunei alături de un Ban de Mehedinţi.

La sfârşitul veacului al XV-lea (pela 1490-2), ambiţiunea puternicilor boeri dela Craiova, cum şi interesele Domnului, întinseră asupra întregei Oltenii autoritatea Banului, acum *Banul cel mare*, cu puteri quasi-suverane în bănia *Craiovei*.

Pe pământul celei dintâi bănii româneşti (corespunzând fostei părţi răsăritene a Banatului de Severin) rămase înainte, Banul de *Mehedinţi*, păzitor al „marginei" (de la finele sec. al XV-lea până la începutul sec. al XVII-lea), cu scaun la Strehaia şi sub ascultarea Marelui Ban [1]). Urmaşul lui în veacul următor (sec. XVII) fu vel *Căpitanul de margine* dela Cerneţi.

Câteva concluzii.

— Banatul de Severin (în sec. al XIII—XIV-lea) nu s'a întins

---

1) In documentele din sec. XV-XVII aflăm şi alţi Bani, fără calificativ. In primul rând erau înlocuitorii, vice-banii (în sec. XVII ispravnic), la scaunul băniei; apoi poate dregători ale căror atribuţiuni nu le cunoaştem. In ce priveşte pe capii judeţelor din Oltenia, nu e deloc sigur că se numeau toţi „Bani".

la răsărit decât pe o parte din Oltenia, corespunzătoare cu județul Mehedinți de azi, sau cu o parte din acesta.

— Prin „Țara Severinului" din donația făcută de Regele Ungariei Ordinului Ospitalier al Sf. Ioan la 1247, trebue să înțelegem partea de jos a Olteniei, o prelungire închipuită a Banatului de Severin, nestăpânită efectiv de Ungaria.

Ordinul Ioaniților nu s'a așezat în Oltenia: nu avem nici o urmă din cetățile ce ar fi trebuit să ridice acolo.

— Titlul de Ban de Severin al lui Vladislav I, Domnul Țării-Românești, se referă la stăpânirea părții de răsărit a Banatului până la Cerna, cedată definitiv, sau numai ca fief, de Regele Ludovic.

Domnii Țării-Românești din sec. al XIV-lea n'au stăpânit Banatul Severinului dincolo de Cerna.

— Pentru paza părții oltene din jurul cetății dela Severin (Mehedinți), Domnii Țării-Românești (probabil Vladislav) înființară în sec. al XIV-lea o bănie. In veacul al XV-lea această bănie se întindea până peste Jiu. „Banul de Jiu" va deveni la finele sec. al XV-lea „Mare Ban al Craiovei" peste întreaga Oltenie. Subordonat lui, în regiunea vechii bănii rămase un „Ban de Mehedinți".

CATALOGUS BANORUM ZEURINIENSIUM

Extras din «*Liber Dignitariorum Regni Hungariae Saecularium*», § 7, pag. 77 și următoarele. (In Arhivele Naționale ale Ungariei, din Budapesta):

Hic quoque Banatus eodem quo Machoviensis, tempore, et ex iisdem Rationum momentis similiter a Bela IV Rege in ulteriore Danubii tractu Service opposito aeque contra Tartaros erectus fuisse vel inde apparet quod antea [1] nullum ejus in diplomatibus vestigium inveniatur: Suberant que eidem praeter Zeurin, unde nomen traxit, Castra tam majora, quam minora, utpote *Themesvár*, Sydóvár, Sebusvár, Orswa, Myháld [2], Galamboch, Peurin et Peech, ex quibus Turcae magnis saepe cladibus adfacti sunt, donec successu temporum iisdem Turcis Bulgariam, Serviamque cum Nandor Alba occupantibus, praedicta quoque Castra expugnantibus ac apotiori diruentibus primo Titulinum, deinde autem Themesvarinum unde toti ejus provinciae nomen Banatis adhaesit, retractus fuisset, ibidemque demum desiisset. Series autem Banorum, qui una comites etiam Zeuriniansis, ac nonnunquam Themessiensis, et Dobosensis quoque Comitatuum

---

1) Inainte de năvălirea Tătarilor sunt cunoscuți cei dintâi Bani: Luca la 1233 și Oslu la 1240; până la refacerea Banatului de Bela IV, e pomenit un Czaki la 1243 (Nota O. L.)

2) Jdioara, Caransebeș, Orșova, Mehadia, în Jud. Severin de azi (O.L.).

fuerant, junctim cum Machoiensibus congesta in hunc pariter modum sequitur:

1249—1252 Pous simul tavernicorum regalium magister
1257—1262 Stephanus
1263—1272 Laurentius de Chorna genere Osl
1272—1275 Paulus de Solmos simul Comes de Doboka
1274—1275 Idem et Ugrinus
1275—1279 Micud
1280—1283 Thimothaeus
1284—1286 Makou de genere Chanád
1287—1289 Raphoinus de genere Kátha
1290—1293 Laurentius una Comes de Kewe et de Krassou
1294—1296 Pousá de Solymos
1297—1299 Ladislaus de genere Rátholth
1299—1313 Andreas de Tárnuk
1308—1313 Idem et Martinus
1314—1318 Dominicus de Chorna genere Osl
1319—1323 Ladislaus de genere Ratholth
1323—1341 Dionysius de Zeéch
1342—1350 Stephanus de Lossoncz
1350—1355 Nicolaus de Zeéch
1355—1359 Dionysius Bubek de Pelseöcz
1360—1363 Gregorius de Alsán
1364—1365 Ladislaus de Korogh et Konya de Zéchen
1364—1368 Ladislaus de Korogh
1368—1371 Benedictus filius Hem
1372—1375 Paulus de Liszko
1376—1378 Joannes Treutul de Newna
1379—1381 Joannes de Alsán
1381—1383 Ladislaus de Lindwa
1384—1387 Stephanus de Lossoncz
1387—1390 Joannes de Kapla
1390—1392 Nicolaus de Perén
1392—1393 Detricus Bubek de Pelseöcz
1394—1395 Mirchia
1395—1408 . . . . . vacat
1409 Pipo de Ozora simul simul Comes Themesiensis
1410 Laurentius
1410 V. 1430 . . . . . vacat
1430—1433 Stephanus de Rozgon una Comes Themesiensis
1434—1435 Nicolaus de Radvitz
1436—1437 Frank de Thallowcz
1438—1443 Joannes uterque Olah dicti, filii Wayk de Hunyad
1443—1444 Michael et Blasius de Charna
1445—1446 Nicolaus de Uylak et Joannes de Hunyad
1447—1449 Nicolaus de Uylak et Stephanus de Chaak
1450—1453 Osvaldus Korlathkeöy de Buchán et Michael de Charna
1453—1465 . . . . . vacat

1466 Joannes Pongrácz de Dengelegh
1467—1471 . . . . . vacat
1471—1478 Emericus de Hedervára
1479 Bartholomeus Pathóchy
1480—1484 idem et Franciscus de Harazth
1485—1489 Franciscus de Harazth et Andreas de Zakol
1490 Emericus de Ozora
1491—1492 idem et Andreas Danffy de Doboz
1492—1494 Georgius More de Chula et Franciscus Balassa de Gyarmath
1495—1503 Petrus Thárnok de Machkás et Jacobus de Gerlisthye
1504—1507 idem Jacobus et Barnabas de Bela
1508—1513 idem Bela et Michael de Paks
1514—1519 idem Bela et Joannes de Zápolya
1520—1523 idem Joannes de Zápolya
1524—1526 idem Zápolya et Joannes Kallay
1526 Nicolaus Abrahámffi et Benedictus Zékel de Kewend,

jam Bani Titulienses diserte Posthos autem quamdiu Banatus hicce Steterit, quando item Titulino Themesvarinum sub titulo generalis Capitäneatus Partium Regni inferiorum translatus sit, nullum in actis vestigium prostat. Nam Turcae non longo post tempore ab ocupata astu Buda eas quoque Regni Partes armis occuparunt et huic etiam Banatui finem imposuerunt.

O. G. L.

Eugeniu Carada

de **Pr. Ioan Georgescu**
Profesor, Oradea.

Orice viaţă omenească e o picătură şi fiecare generaţie un val în lunga curgere a vremii. Generaţiile cearcă să lase amintiri trainice despre reprezentanţii lor de seamă. In bronz, în marmoră, în culori, în cuvinte, în sunete, ele caută să-şi nemurească pe aleşii lor.

Când cel ce vrea să nemurească pe cineva e însuşi om cu dar dela Dumnezeu, atunci chipul ce el ne dă e nemuritor. Când nu, rămâne o simplă încercare, în adăstarea unuia mai chemat.

Câţi Români nu vor fi regretând cu d. Soveja [S. Mehedinţi] că, în loc să avem un portret vrednic de Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, datorit unuia din marii maeştri ai Renaşterii italiene contemporani cu el, cum sunt: Fra Angelico da Fiesole, Ghiberti, Filippo Bruneleschi, Donatello, etc. — trebue să ne mulţumim cu zugrăveala unui biet iconar dintr'un afumat ungher al Voroneţului Bucovinei.

Aşa şi interesanta figură a lui Eugeniu Carada, unul din

cei mai de seamă fii nu numai ai Olteniei şi ai întregei Românii, ci, sub anumite raporturi, al întregei Europe contemporane, prieten şi tovarăş de luptă şi de ideal al unui Giuseppe Mazzini, Louis Blanc, Alfred Talandier, Fr. Ladislas Rieger etc., ar merita să fie evocată din negura vremilor de un istoric sau om de litere ca Macaulay, Sainte-Beuve, Brunetière, Papini etc.

In lipsa lucrării unui maestru, fie şi încercarea unui cârpaciu!

Din tinereţele lui Eugeniu Carada.

Eugeniu Carada se naşte la 29 Nov. 1836 în Craiova. Tatăl său, serdarul Nicolae, e fruntaş al cetăţii Banilor Olteni între 1830 şi 1851. Magistrat integru şi hotarnic neîntrecut, el e unul din oamenii de nădejde ai lui Barbu Vodă Ştirbei. După maică-sa, el se trage din renumita viţă a Slăviteştilor, boeri vechi, cu rosturi însemnate încă din veacul al XVI-lea.

Intâiul său învăţător este un tânăr de talent, Gheorghe Chiţu, mai târziu ministru şi membru al Academiei Române. Curând, însă, el trece în pensionatul francez al lui L. C. Raymond, profesor de liceu în Franţa, adus în ţară de Bibescu Vodă. In acest institut, el face studii serioase, pregătindu-se pentru bacalaureatul în litere, după programul dela Sorbonne. Mai târziu, el urmează cursuri de drept şi literatură la Paris, în vestitul Collège de France.

E. C. e un copil precoce. La vârsta de 12 ani, el jură pe Constituţia din 1848. După năbuşirea revoluţiei, pe timpul ocupaţiei turceşti, mulţămită cunoştinţelor sale de limba turcă, E. C. e o personalitate aproape oficială. Toţi îl chiamă să se înţeleagă, prin el, cu Turcii. In chip cu totul onorific el devine dragomanul cârmuirii româneşti din Oltenia. In această calitate, deşi numai de 13 ani, ia loc la masa dată de Turci autorităţilor române, şezând la mijloc între comandantul turc şi ocârmuitorul român de Doljiu, tălmăcindu-le cuvântările şi întreţinând convorbirile lor.

Odată cu ocupaţia rusească, însă, situaţia se schimbă. El e luat la ochi de Muscali pentru ideile sale naţionale şi liberale. Exilaţii, lui îi trimit scrisori şi tipărituri pentru a le răspândi în întreaga Oltenie. Din această pricină se pune la cale surghiunirea lui E. C. la Saratov, în fundul Rusiei. Un binevoitor al familiei, profesorul Gheorghe Panaiotescu, îl vesteşte din vreme. El are răgaz să fugă şi să se ascundă la crama viei dela Mierea Birnici. De aici, el vine la Bucureşti. In 1855, cu prilejul căderii Sevastopolului, tânărul E. C., atunci abia de 19 ani, organizează o mare manifestaţie de bucurie pe străzile Capitalei, pentru izbânda Franţei şi a aliaţilor ei. Un moment, Grigoriţă Bengescu, ministrul Cultelor, izbuteşte să şi-l facă şef de cabinet. Neîmpăcându-se, însă, cu politica lui Vodă Ştirbei, el nu vrea funcţii de Stat, ci trece în opoziţie. Colaborează la „Naţionalul" lui Busuioceanu şi este, câtva timp, redactor la „Timpul" lui Bozianu, Boerescu ş. a.

Când se adună Divanul ad-hoc pentru unirea principatelor Muntenia şi Moldova, el e traducătorul în franţuzeşte al lucrărilor numitului Divan. Unirea, se ştie, întâmpină multe piedici. Puterile europene înlătură ideia unui Domn comun; unirea celor două principate, ele o reduc la o simplă confederaţie; iar Constituţia, votată de Români, la o convenţie. Această convenţie dăinueşte până la 1864, când Cuza Vodă o înlocueşte cu Statutul votat de plebiscitul acestui an.

EUGENIU CARADA în 1867.

In 1859, fiind atâtea greutăţi în calea Unirii, bunii Români caută să le înlăture. E. C. e printre aceştia. In consfătuiri, în presă, la teatru prin piesele ce compune însuşi sau le traduce ori localizează, el susţine Unirea. In deosebi versurile sale sunt atât de înţepătoare la adresa vechiului regim, încât niciun actor nu îndrăsneşte să le recite. Atunci autorul îşi ia inima în dinţi şi le rosteşte el la reprezentaţia din 22 Ian. 1859 în teatrul Theodorini din Craiova. El are atâta succes, încât vueşte întreg oraşul. Administratorul judeţului Doljiu, D. Filişeanu, om al regimului, îl prinde şi-l arestează. Arestul nu ţine decât 24 de ore. Alexandru Ioan Cuza proclamat domn şi al Ţării Româneşti, după ce mai înainte fusese ales domn al Moldovei, amnestiază pe toţi osândiţii politici. Craiovenii, deci, în ziua când serbează Unirea

Principatelor, serbează totodată şi liberarea din arest a martirului lor naţionalist E. C.

Entusiasmul pentru Cuza Vodă, însă, nu ţine mult. Intâia deziluzie de noul ales o au Craiovenii cu prilejul vizitei ce acesta le face în sala cea mare (dărâmată la 1894) a liceului lor. Acolo sunt toţi fruntaşii partidului naţional din localitate: Boicea Radianu, Cernăteştii, Al. Cristofi, generalul Magheru ş. a. Vodă se teme de ei să nu facă vre-un pas pripit, care să-i dea de lucru. Ii salută repede şi dă să plece. La eşire, E. C. îi spune: „Mai stai, Măria Ta! Poporul vrea să-ţi vorbească". Vodă se opreşte în loc, mirat. Se uită lung la tânărul cu plete lungi şi mustaţa abia răsărită şi-i zice: „Ştii că eşti nostim?" Apoi şi mai grăbit iese din sală, urcă în caleaşcă şi, în galop, se duce la grădina Bibescului, unde îl adastă cu masa pusă.

La masă, depănându-şi impresiile, Vodă întreabă pe Prefect: „Cine fu tânărul care mi-a tăiat drumul la eşire?" — „Carada, Măria Ta!" — „Aista-i C.? Deştept băiet! Trimite să-l cheme aici! Vreau să-l fac procuror!"

Tânărul, însă, răspunde că n'are nevoe de slujbe; vrea să fie independent.

Câtva timp, el e membru al municipalităţii Bucureştilor, adică al Consiliului Comunal, trimis acolo de colegii săi, proprietari din mahalaua Schitu Măgureanu.

In publicistică şi în arte.

Am văzut ce repede îşi dă seama E. C. de însemnătatea presei periodice, colaborând aşa de tânăr la „Naţionalul" şi la „Timpul". El e convins că, în faza actuală a societăţii noastre, ziarul poate mai mult decât cartea. Cărţile le citesc puţini — unele cer multă vreme — şi încă şi mai puţini din scoarţă în scoarţă, pe când ziarul te orientează zilnic. Astăzi îţi infiltrează o picătură în suflet, mâine alta, până când, pe nesimţite, ţi se acumulează un întreg capital de gândiri şi de simţiri. Cât de mare, de nemăsurat e, deci, rolul presei în zilele noastre! Exclamăm şi noi aşa cu Grigorie Brătianu într'o scrisoare a sa (10 Oct. 1892) către Aurel Mureşianu, ultimul director proprietar din această renumită familie de publicişti a în curând centenarei noastre „Gazeta Transilvaniei".

Aşa se face că, ajungând C. A. Rosetti la 1859 director al Teatrului Naţional, E. C. îi ţine locul la redacţia ziarului „Romanulu". Şi i-l ţine cu atâta îndemânare, încât nu numai cetitorii, dar însuşi C. A. Rosetti, directorul acestui ziar, ajunge să nu-şi mai poată deosebi scrisul său de al locţiitorului său. In această privinţă, avem chiar o amuzantă anecdotă. Intr'o dimineaţă, E. C. vine la redacţie şi găseşte pe birou o coală de hârtie, pe care C. A. Rosetti scrisese două rânduri. El ia condeiul şi, fără să şteargă ceva, continuă. Scrise un articol de fond, pe care-l publică în „Romanulu". Când apare articolul în ziar,

C. A. Rosettî îi spune cu nedumerire: „Se vede că m'am zăpăcit de tot. Mi se pare că articolul ăsta e al meu, dar nu ştiu când l-am scris".

Ce a fost E. C. la „Romanulu", arată foarte bine C. A. Rosetti în discursul rostit la jubileul de 25 de ani al ziarului său. „Să fi văzut pe cei dintâi redactori ai Românului" — zice el — „dintre cari unii sunt aici, şi unul foarte aproape de mine, dar nu-l voiu numi... Cel mai tânăr, care este fiu de Oltean, lucra de dimineaţa până seara; iar când venea seara, era odihnit şi reîncepea să lucreze de seara până dimineaţa".

Acest tânăr Oltean, pe care C. A. Rosetti nu-l numeşte, fiindcă îi ceruse categoric acest lucru, e E. C. Publicul, însă, ştie despre cine e vorba şi, cu cât el se ţine mai în umbră, cu atât îl aplaudează şi-l aclamă mai furtunos.

Şi câte nu îndură el în cariera de ziarist! Cu prilejul tulburărilor din sala Bossel (28 Sept. 1859) el e arestat împreună cu C. A. Rosetti, Serurie, Ioniţă Golescu, N. T. Orăşeanu, I. G. Valentineanu ş. a. Inalta Curte îi achită. Guvernul N. Kretzulescu greşeşte, făcând dintr'un incident, provocat de poliţie, un proces politic. O măsură nenorocită, care înăspreşte şi mai mult relaţiile dintre Cuza Vodă şi adversarii săi. Aceştia se gândesc tot mai mult la detronarea lui. Anastasie Panu, fost caimacam al Moldovei, pleacă la Paris, ca să cucerească pe împăratul Napoleon III pentru coaliţia anticuzistă. In primăvara anului 1864, E. C. aduce ştirea că prinţul Napoleon primeşte coroana României, cu condiţia împroprietăririi ţăranilor. Urmând lovitura de Stat dela 2 Maiu a acestui an, domnia lui Cuza se prelungeşte cu aproape încă doi ani. Dacă A. Panu e scos din luptă, perzându-şi minţile, rămân pe teren ceilalţi membri ai coaliţiei, în deosebi E. C. El aduce o tiparniţă secretă. Cu ajutorul ei publică „Clopotul", un ziar ce face mult sânge rău regimului, care ar vrea să-l desfiinţeze, dar nu poate.

Simţind complotul ce se urzeşte împotriva Domnitorului, guvernul N. Kretzulescu înscenează revoluţia dela 3. Sept. 1865. O ceată de beţivani vine acasă la E. C. să-l aclame. El iese să le vorbească, spunându-le să nu se lase amăgiţi de poliţie. Demascând pe un poliţist travestit, se naşte o învălmăşeală mare. Poliţiştii se reped la el şi-l prind, târîndu-l din Pasagiul Român, unde locuia în acest timp E. C., pe Podul Mogoşoaei, adică în Calea Victoriei de astăzi. Pe scările Pasagiului, însă, el se smulge din mâinile lor şi fuge în apartamentul vestitei actriţe Maria Constantinescu, supranumită Mariţa Blonda. Dacă scapă de moarte, nu scapă de puşcărie. Agenţii numitului guvern îl duc la Văcăreşti. De aici scrie lui C. A. Rosetti următorul răvăşel: „Salutare şi frăţie! Te rog trimete-mi vol. III din Mizerabilii (de l-aţi finit), cursul lui Michelet la Colegiu şi Histoire de mes idées de Quinet. Scrie maică-mi, te rog, ca s'o liniştesti, căci pe acolo i-or fi spunând alte alea!"...

Ieşind din temniţă, el se duce cu Ion Brătianu la Paris, ca

să obţină consimţământul lui Napoleon III la detronarea lui Cuza.

E. C. e activ, însă, nu numai în presa şi arena politică, ci şi în cea teatrală, literară şi artistică. In tinereţele sale, la Craiova, el nu se poate afirma decât în teatru. De aceea scrie, compunând însuşi, traducând, prelucrând, localizând mai bine de o sută de piese. Unele din ele ca: „Cimpoiul Dracului", „Urâta Satului", „Banii, Gloria şi Femeile" sunt jucate de nenumărate ori pe scena Teatrului Naţional. Câteva fac parte din repertoriul teatrelor din Iaşi şi Craiova, până în preajma războiului mondial, dovezi grăitoare de interesul viu trezit de aceste piese în societatea românească. El e autorul celei dintâi operete române: „Fata dela Cozia", cu muzică de Flechtenmacher. Scrie şi versuri. Unele au mare răsunet. Aşa e cânţoneta „Pandurul cerşetor", pe care elevii lui Ştefan Vellescu o recită cu predilecţie la examenele de sfârşit de an dela Conservator, pentru versurile ei naţionaliste. De o popularitate mai mare se bucură cântecul:

Frunzuliţă, frunzuliţă verde de stejar!
Ia vezi, dragă mândruliţă, ce mai armăsar!
Armăsar, voinic de munte, ager sprintenel,
Negru şi cu stea în frunte, sai în foc cu el, etc.

Unii cred că această poezie e de Vasile Alecsandri. Ea nu lipseşte aproape din nicio culegere de cântece naţionale. E tradusă şi în piesa teatrală maghiară „Amorul Floricăi" (Florika szerelme) de Moldovan Gergely.

Cu toate aceste succese, E. C. nu vrea să ştie mai târziu de niciuna din încercările sale teatrale şi literare. Le socoteşte ca pe nişte păcate ale tinereţelor, de care e bucuros că s'a mântuit în vârsta matură a bărbăţiei şi în cea senină a bătrâneţelor. De aceea, când Dumitru Olănescu-Ascanio scrie Istoria teatrului la Români şi-i cere şi lui lămuriri asupra activităţii teatrale dintre 1856—1866, E. C. îl roagă să nu scrie nimic despre el. Aşa de mult îi plăcea lui retragerea tăcută, umbra, smerenia. In acest din urmă an, când prietenul său C. A. Rosetti, ca ministru al culturei naţionale, întemeiază Societatea Academică Română—Academia Română de astăzi—, el încă e trecut în lista celor dintâi academicieni; i se face chiar decretul de numire. Dar el refuză această cinste deosebită, şi decretul se nimiceşte. Se complace în rolul modest de „Eminenţă Cenuşie" pe lângă marii săi prieteni, adevăraţii făuritori ai Vechiului Regat Român. Tot din pricina excesului său de modestie, i se nimiceşte decretul regal pentru numirea sa de guvernator al Băncii Naţionale, la 1883.

Dragoste şi înţelegere deosebită are E. C. pentru arte. El colecţionează cei mai frumoşi Grigoreşti. Expoziţiile de artă casnică, de pictură, de sculptură, aşteaptă vizita lui discretă, însă totdeauna rodnică; ea e evenimentul cel mai de seamă al sezonului. Dacă profesorul Dimitrie Comşa din Sibiu izbuteşte să tipărească două volume—cele mai frumoase ce există—de ţesături şi cusături unul, de crestături în lemn celălalt, aceasta e

datorită, înainte de toate, sprijinului neprecupeţit de adevărat Mecena al artelor care e E. C. Tot aici trebue amintit că, mai cu seamă prin stăruinţa lui, se ridică statuile: Mihai Viteazul, Ion C. Brătianuu, C. A. Rosetti şi al Pompierilor din Dealul Spirei, care împodobesc capitala României. In zilele din urmă ale vieţii sale, el pune la cale monumentul Goleştilor, care în 1909 era aproape gata, urmând să fie aşezat în faţa Ministerului Armatei. Moartea lui E. C., apoi războiul balcanic şi cel mondial, amână înfăptuirea acestui gând frumos. Astăzi, acest monument e în dosul gării de Nord din Bucureşti, pe Bulevardul Goleştilor.

In frământările politice.

Din cele de până aici se vede ce prietenie îl leagă pe E. C. de C. A. Rosetti şi de I. C. Brătianu. Nicăieri nu se simte mai bine ca în familia acestuia din urmă. Sunt prieteni nedespărţiţi nu numai ei amândoi, ci şi familiile lor. Această prietenie e veche şi datează din zile grele. Pe timpul zaverei din 1821, atât familia Brătianu, cât şi familia Carada, se refugiază la Porceşti, judeţul Sibiu. Aici se cunosc, se preţuesc, se ajută mai întâiu aceste două familii. De aceea sunt legăturile lor aşa de trainice. In Ianuarie 1866, pe o iarnă straşnică, trec pe la Câineni cei doi prieteni: I. C. Brătianu şi E. C. pentru a aranja succesiunea lui Cuza Vodă.

La Mainz, un prieten al celui dintâi, Galhon, îi vorbeşte cu simpatie de Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, atunci căpitan în garda regelui Prusiei, al doilea fiu al prinţului Karl Anton, şeful liberalilor germani. Bine văzut de împărăteasa Eugenia a Franţei, înrudit cu casa de Beauharnais şi cu Muraţii, tânărul principe e, în adevăr, cel mai chemat să ia tronul Principatelor Unite. In împrejurările date nu mai poate fi vorba nici de prinţul Napoleon, nici mai ales de contele de Flandra, aşa de rău văzut de Bonaparţi. După aceste sondări de teren E. C. se întoarce în ţară, pentru a informa pe cei de acasă. Toţi factorii hotărîtori se învoesc să fie chemat la domnie numitul principe de Hohenzollern Sigmaringen. I. C. Brătianu în curând îl şi aduce pe noul domn. E. C. însă e nevoit să rămână la conducerea „Românului", fiindcă C. A. Rosetti e acum ministrul cultelor şi al instrucţiunii.

In acest timp vine o veste alarmantă: anume că Turcii adună trupe la Rusciuc şi vor să intre în ţară. Prinţul D. Ghica — „Beizadea Mitică" —, ministru de Interne, propune numirea lui E. C. ca prefect de Vlaşca şi învestirea lui cu puteri discreţionare, potrivit împrejurărilor. Fiind ţara în primejdie, cel propus declară că e gata să plece numaidecât la Giurgiu. „Bine !" întâmpină atunci C. A. Rosetti. „Dar să ştiţi că de mâine încolo nu mai apare „Romanulu". — „Ce e de făcut, dar?" întreabă Ion Ghica, preşedintele consiliului de miniştri. E. C. propune atunci pe Costache Ciocârlan. Armata română

se concentrează în faţa Rusciucului. E. C. trimite acolo şi pe colonelul Iegota Bogdanovitz, un refugiat polonez care, cu preţul vieţii sale, prin compatrioţi de ai săi, ostaşi în armata turcă, procură Românilor muniţiile trebuincioase.

In ministerul Locotenenţei Domneşti, miniştrii de dreapta vor ca viitorul Domn să dea el noua constituţie. De aceea fac tot ce le stă în putinţă s'o amâie. Dar iată că se anunţă sosirea noului Domn. Acum, zic ei, nu mai e timp pentru aşa treabă. C. C. Rosetti cere urgenţa. Miniştrii răspund că numai aşa se poate, dacă noul proiect de constituţie e gata până mâine. Ieşind din consiliu pe o clipă, C A. Rosetti se înţelege cu E. C. şi, revenind în consiliu, el zice că pe a doua zi proiectul de constituţie e gata. Timp de 24 de ore, cei doi prieteni, C. A. Rosetti şi E. C., închişi într'un birou, lucrează neîncetat, zi şi noapte. Aşa se pregăteşte Constituţia, care cârmueşte România mică dela 1866 până la 1918. Ea e opera acestor doi bărbaţi. La lumina ei se fac toate legiuirile noastre vechi, se proclamă independenţa, se poartă războiul dela Plevna, se încoronează cel dintâi rege român cu coroana de oţel, se dobândeşte cadrilaterul Turcşmil-Ecrene, se prezidează pacea dela Bucureşti din vara lui 1913 şi se intră în acţiune alături de marii aliaţi pentru întregirea neamului. Mari lucruri! Ele trebue reamintite din când în când, căci prea sunt date uitării, şi uneori chiar dispreţului.

Din 1869, E. C. nu mai intră nici în Adunarea Deputaţilor. La alegerile din acel an se fac abuzuri ce rămân de pomină. Acestea îl scârbesc într'atât, încât îşi propune să nu mai calce niciodată în Parlament. Şi ca totdeauna, el se ţine de cuvânt. Niciun guvern următor nu e în stare a-l convinge să revină asupra hotărîrii luate. In criticile ce aduce în „Romanulu", pentru falşificarea voinţei alegătorilor, el crede că trebue să facă răspunzători nu numai pe miniştri, ci însuşi pe noul Domnitor.

In 1870, pe urma neaşteptatei biruinţe a Nemţilor asupra Francezilor, e o fiebere mare în toată ţara. Sentimentele neolatine ale atâtor Români fruntaşi, dar mai ales recunoştinţa personală pentru nenorocitul împărat francez, Napoleon III, se consideră adânc jignite prin manifestaţii de bucurie ca cele aranjate de colonia germană din Bucureşti în sala Slătineanu, astăzi Hotel Capşa. Incepe reacţia. E vorba să se pornească o răscoală mare din şapte oraşe deodată, ca să înlăture pe Domnitorul Carol şi să proclame pe prinţul Napoleon. Capul mişcării e E. C. In ţară, e o mare nemulţumire faţă de domnul „neamţ". In cele din urmă, dela Tecuci se cere o amânare de 3—4 zile. Izbucnirea revoltei e fixată pe ziua de 8 August. Al. Candiano-Popescu dela Ploeşti nu ţine seamă de amânarea hotărîtă de E. C. în înţelegere cu I. C. Brătianu, care de altfel e cu totul de alte păreri, şi dă drumul răscoalei, pe care o compromite astfel. Auzind de această răsvrătire, E. C. pleacă numaidecât la Ploeşti. Constată cum se poate zădărnici o lucrare mare prin nechibzuinţa unui om vanitos. După această întâmplare, el se întoarce pe jos,

perpelindu-se o noapte întreagă cu cărăuşii la lumina unui foc frumos. A doua zi, îmbrăcat ca un muncitor, cu hainele rupte şi pline de praf, el intră în Bucureşti pe Uliţa Herăstrăului, astăzi Calea Dorobanţilor şi, trăgându-şi pălăria pe ochi, face pe chefliul, cântând :

Despăgubeşte-mă, lele,
De părăluţele mele,
C'au fost bune, n'au fost rele
Şi-a muncit neica pe ele!

După ce distruge tot ce e compromiţător pentru tovarăşii săi de răscoală, el adresează, prin „Romanulu" o scrisoare deschisă către autorităţi, să nu-l mai caute la unul şi la altul, când el zilnic se află în redacţia acestui ziar. Mulţi îl sfătuesc să fugă. El însă răspunde că ar fi o mişelie ca alţii să putrezească în ocnă, iar el să se plimbe la Paris. Urmarea ? Un lung şi agitat proces, mutat dela Ploeşti la Târgovişte. Apărătorii lui sunt : I. C. Brătianu şi N. Fleva. Sunt achitaţi toţi : atât el cât şi tovarăşii.

Din 1870, însă, se retrage şi dela „Romanulu". Toţi istoricii contemporani (Titu Maiorescu, Frédéric Damé) remarcă acest fapt. Apoi pleacă la Paris. El crede că a treia Republică Franceză e chemată să continue opera desrobirii popoarelor, începută de Napoleon III. Pentru a putea acţiona în acest sens, el are nevoie de mari mijloace băneşti. De unde şi le procură ? Un prieten francez, Petit-Laroche, bancher parizian, îl sfătueşte să facă negoţ de vinuri. Cu ajutorul lui Gheorghe Eliad, fost lipscan, el desface în ţară fel de fel de vinuri de Bordeaux. Tot prin acest lipscan cinstit îşi vinde şi I. C. Brătianu vinurile sale româneşti. Acest negoţ îi asigură 60—70.000 lei pe an. Aşa poate să întemeieze, împreună cu Louis Blanc şi Alfred Talandier, ziarul „L'homme libre" şi să tipărească o mulţime de broşuri de propagandă. Intre altele, „La Roumanie et la politique allemande en Orient" (1875). Vorbind de evenimentele din 1868, el scrie că „D. de Keyserling, reprezentantul Prusiei în Bucureşti, se destăinui unuia din şefii partidului liberal. Propuse constituirea unui stat, care să unească România şi Ungaria sub sceptrul regelui Carol I, lăsând fiecărei ţări guvernul şi parlamentul său deosebit. Statul acesta ar fi menit să joace un mare rol în Orient şi să se substitue foarte curând Turciei". El înfăţişează acest proiect, fiindcă „popoarele au uneori instinctele de conservare şi de prevedere ce lipsesc diplomaţiei", şi „trebue ca Europa Apuseană să-şi dea bine seama de starea lucrurilor, ca să salveze atât libertatea şi independenţa naţională a popoarelor din Răsărit, cât şi interesele echilibrului european".

Trăind mult timp între Francezi, aceştia îl îndrăgesc atât de mult, încât îl vor deputat într'o circumscripţie electorală a Parisului. El îşi lămureşte prietenii că nu e cetăţean francez. In locul său, e ales prietenul Alfred Talandier. Tot aşa refuză direcţia Băncii Otomane, pentru a rămânea cetăţean român.

E. C. nu se stabileşte din nou la Bucureşti decât în pragul războiului dela Plevna. El îl însoţeşte pe I. C. Brătianu până la Chişinău, când acesta se duce la Livadia să trateze cu ţarul Alexandru şi cu cancelarul Gorciacow participarea României la apropiatul război. Ruşii nu sunt bucuroşi că Românii se proclamă singuri independenţi; ei ar dori să fie proclamaţi după biruinţa lor asupra Turcilor, pe care o dau ca sigură. Şi nu e.

Tot E. C. se duce la Buda-Pesta, şi de acolo la Mehadia, să vadă pe Generalul Traian Doda, dacă e destoinic să ducă armata română la izbândă. Se convinge că bravului general îi lipsesc calităţile unui generalisim.

Incepând ostilităţile, E. C., cu mica lui şalupă „Rândunica", două săptămâni cutreieră Dunărea prin ceaţa şi focul tunurilor turceşti, ca să pregătească aşezarea podului de plute, pe care are să treacă armata noastră.

La lupta dela Rahova ia parte şi el personal. Dar, mai mult decât pilda sa de curaj şi vitejie personală, face organizarea ce el aduce biruinţei. Fără titlu oficial — la care nu ţine deloc —, fără leafă, fără uniformă — la care ţine şi mai puţin, — îmbrăcat civil, cu un ordin deschis al preşedintelui Consiliului de miniştri, el asigură din pământ, din iarbă verde, vorba ceea, echiparea de iarnă şi hrana armatei. De mare ajutor îi este, un timp oarecare, colonelul Logadi, intendent general al armatei.

Din acest timp, se povesteşte o întâmplare care arată câtă încredere are I. C. Brătianu în el. Ducându-se odată la Turnu-Severin, E. C. dă de acolo ordine circulare către prefecţi, semnate Brătianu. Un funcţionar vine să întrebe cum de trimite acest domn ordine telegrafice în numele primului ministru? Şeful oficiului, având instrucţiunile cuvenite, îl bate pe umăr, zicându-i: „Du-te Dumneata şi transmite ordinele de urgenţă! Ce face E. C. e bine făcut!".

Văzând marile lui isprăvi, Vodă Carol I vrea să-l facă general. — „Cum să-l faci general, Măria Ta, că nu-i militar?" întâmpină I. C. Brătianu. — „A fost locotenent-colonel în garda naţională; să-l facem colonel, apoi general!" răspunse Vodă. — „Nu primeşte E. C. înaintări de acestea, Măria Ta!" observă I. C. Brătianu. Şi aşa e. Marele Duce Nicolae, zărindu-l mereu printre ofiţeri, în mencicovul lui englezesc, cu pălărie la modă, îmbrăcat uşurel, îl ia drept corespondent de război. Aflând cine e, el felicită pe I. C. Brătianu că are un prieten aşa de rezistent.

Intâlnindu-se cu contele Solohub, istoriograful Marelui Stat Major Rusesc, acesta îi mărturiseşte: „Dacă nu veniau Românii în ajutorul nostru, Turcii ne aruncau în Dunăre şi Ţarul cădea prizonier!" — „Ai să spui asta în istoria D-tale?" întreabă E. C. — „Doamne, fereşte! Aş fi un om pierdut! Drept cine mă iei? [Jamais de la vie! Je serais un homme perdu! Pour qui me prenez-vous?]

După război, încep neînţelegerile pentru Basarabia. Anglia încurajează pe Români. Sir William Withe, reprezentantul

Angliei la Bucureşti, sfătueşte pe I. C. Brătianu să se împotrivească. Anglia în curând, zice el, are să intre în războiu împotriva Rusiei. De aceea, se doreşte la Londra alianţa României. I. C. Brătianu vrea să trimită acolo pe vechiul şi încercatul său prieten E. C. să conducă tratativele. Dornic cum e să rămâie mereu în umbră, acesta recomandă pe Calimachi-Catargi, agentul oficial al României la Paris şi Londra. La început lucrurile merg strună. Alianţa pare că se pune la cale. Indată ce Anglia primeşte Ciprul, lordul Salisbury nu mai are timp să primească pe agentul oficial al României. Au dreptate, deci, cei ce zic că rău fac cei cari, din încăpăţinare sau din spirit de opoziţie cu orice preţ, şi ca protest împotriva Rusiei hrăpăreţe, nu vor să primească noul teritoriu desrobit, Bulgaria, oferită în locul Basarabiei, nici cadrilaterul Rusciuc-Varna, ci se mulţumesc cu vechile judeţe dobrogene: Tulcea şi Constanţa. E. C. păstrează, însă, strânse legături de prietenie cu Zankoff, Karaveloff şi alţi fruntaşi bulgari. El regretă toată viaţa că n'a forţat mâna prietenului său I. C. Brătianu, ca regele Carol I să primească coroana Bulgariei, oferită de Stambuloff în 1885, după abdicarea prinţului Alexandru de Battenberg. E. C. pretinde că, pentru a-şi înfăptui idealul lor naţional, Românii trebuie să fie siguri cel puţin de prietenia unuia dintre vecinii lor. Prietenia cea mai sigură e, însă, uniunea personală. Poate că şi astăzi e o fărâmă de adevăr în această vorbă.

Economist şi financiar.

E. C. e cunoscut mai mult ca economist şi financiar. Şi, pe bună dreptate. Infăptuirile lui cele mai mari sunt în aceste domenii. Când conduce tratativele cu Anglia, după războiul dela Plevna, el supraveghează la Paris emisiunea biletelor ipotecare pentru acoperirea datoriilor de războiu. Deşi aceste bilete poartă semnătura lui Ion Câmpineanu, D. A. Sturdza şi C. D. Athanasiu, totuşi ele sunt scoase după sugestia lui. Ca întotdeauna, el află o plăcere deosebită ca alţii să se fălească cu isprăvile lui.

Tot aşa e răscumpărarea Căilor Ferate dela trustul Strusberg. Această lucrare se prelungeşte timp de 20 de ani. Iau parte la tratative: N. Kretzulescu, Teodor Rosetti, etc. Treaba ajunge la proces, care se judecă la Curtea din Lipsca, iritând opinia publică germană. Insuşi prinţul Karl Anton, tatăl regelui Carol I, îşi dă silinţa să se ajungă la o soluţie satisfăcătoare pentru amândouă părţile. Cel din urmă reprezentant român în aceste tratative e Ioan Kalinderu, administratorul Domeniilor Coroanei. Dar el nu face treabă. Supărat, I. C. Brătianu vrea să-l revoce şi să-l însărcineze pe E. C. cu terminarea negocierilor. Acesta, însă, modest ca totdeauna, nu primeşte decât dacă se menţine I. Kalinderu ca întâiu delegat, iar el ca al doilea. In această calitate el are prilej să cunoască pe cei mai de seamă financiari germani: Bleichröder, prietenul prinţului de Bismarck,

şi Hansemann dela Disconto. În urma acestor tratative, se ajunge la o soluţie de care sunt încântaţi cu toţii. Statul Român obţine avantagii neaşteptate. Cel mai fericit e, firește, I. Kalinderu, care are iluzia că această operă se leagă de numele lui. De aceea, când E. C. e greu bolnav, el vine să se intereseze mereu, de sănătatea lui. Poftit de oamenii casei să şadă, el întâmpină:

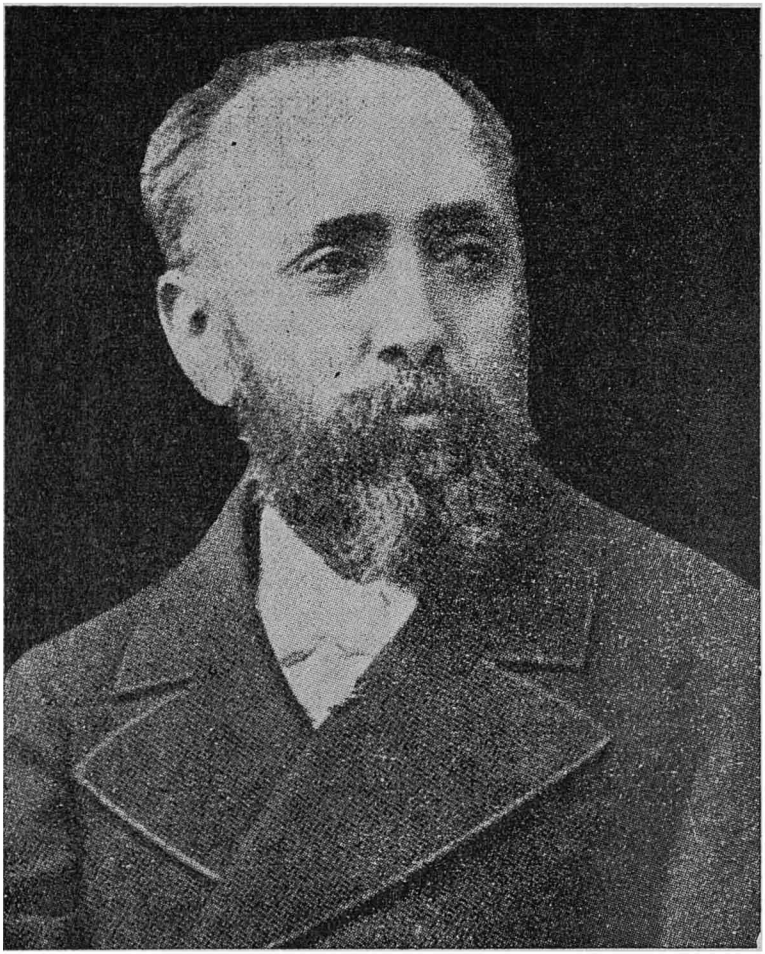

EUGENIU CARADA în 1889.

„Cum să şed eu aici, jos, când acolo sus omul acela mare trage de moarte!"

Cunoscând prin E. C. puterea de plată a Statului Român, finanţa germană participă la conversiunea datoriilor de Stat din timpul crizei dela 1900, când jumătate din slujbaşii ţării sunt daţi afară, iar celeilalte jumătăţi i se reduce salariul la jumătate.

E. C. e capul administrației intermediare a C. F. R. în timpul de transiție. In acest timp, unii funcționari vor să pescuiască în apă tulbure, asigurându-și stabilitate și alte avantagii. — „Telegrafiază numaidecât tuturor semnatarilor memoriului că, dacă în 24 de ceasuri nu-și retrag iscălitura", zice el către directorul general, „sunt destituiți imediat". — „Dar, domnule Comisar..." intervine capul nemulțumiților. — „Nu e loc de nici un dar. Du-te și execută ordinul!".

A doua zi, numai șapte impiegați nesupuși sunt destituiți; restul își vede de treabă. Întrebat mai apoi, ce ar fi făcut, dacă toți impiegații ar fi dimisionat în bloc? E. C. răspunde: „Aș fi însărcinat Regimentul de Geniu să exploateze C. F. R.". Cu acest regiment recomandă el să se facă mai târziu linia Costești—Turnu-Măgurele, costând mai ieftin și fiind mai bine construită decât altele.

In general, înzestrarea țării cu o rețea întreagă de căi ferate îl preocupă mereu. Când se proiectează linia Ploești-Predeal, el stăruește ca un grup de ingineri francezi să studieze și ei traseul. Proectul francez e mai economic, fiindcă evită tunelurile și, prin masarea Prahovei într'o serie de lacuri, s'ar fi dobândit energia necesară electrifierii și s'ar fi înfrumusețat ținutul. Din motive politice, guvernul preferă proectul german.

Tot astfel, când se face podul dela Cernavoda, E. C. roagă pe inginerul Eiffel din Paris să elăboreze un proiect. Marele inginer francez prezintă un plan care costa șapte milioane lei. Guvernul iarăși dă altora lucrarea, cheltuind împătrit. Eiffel observă atunci că România, decât ar face lux, mai bine ar construi mai multe poduri peste Dunăre. E atât de generală și unanimă convingerea că E. C. ar fi cel mai nemerit director general al C. F. R., încât i se sugerează regelui Carol I să-l cheme la palat și să-l roage să primească această demnitate. Când îi vine invitația regală, el spune că nu e acasă și pleacă pentru câteva zile la Craiova. Republican convins, cum era, el nu poate primi însărcinări publice dela un suveran pe care încercase să-l detroneze.

Nepieritoare sunt meritele lui de organizator al monopolurilor Statului, apoi al Creditului urban și al celui rural. Dându-și seama că particularii exploatează mai bine decât Statul, el preconizează societăți românești cointeresate, atât la iluminatul și tramvaiele din Capitală, cât și la exploatarea terenurilor petrolifere.

Inființarea unui institut național de credit îl preocupă pe I. C. Brătianu încă de pe timpul lui Cuza Vodă, când era ministru de finanțe. După recunoașterea independenței, crearea unui asemenea institut nu se mai poate amâna. Proiectul de lege pentru înființarea unei bănci de scont și circulație e pregătit de E. C. și prezentat de guvern. Secțiile Adunării Deputaților modifică mult proiectul său inițial, stricându-l, cum zice el. După votarea legii, se face decretul regal pentru numirea sa de Guvernator al Băncii Naționale. El refuză primirea acestei demnități, recoman-

dând în schimb pe I. Câmpineanu. Acesta bolnav, nervos, neputincios, curând se descurajează şi vrea să plece. Acţionarii, în adunarea generală din 20 Feb. 1883, aleg director pe E. C., care refuză din nou. Câteva luni nu calcă pe la Bancă. Şi fiindcă greutăţile, mai ales la început, sunt mari, I. C. Brătianu îi spune că, dacă el nu primeşte mandatul acţionarilor, se retrage dela guvern, căci nu poate lăsa să se ruineze o instituţie de importanţa Băncii Naţionale. Atunci E. C. cedează, acceptând numirea.

Timp de 27 de ani, Carada e sufletul acestei mari instituţii. Palatul din strada Lipscani (Bucureşti), sucursalele şi agenţiile băncii în oraşele din provincie, organizarea creditului şi ridicarea pieţii româneşti se fac sub conducerea lui, pe care Take Ionescu o defineşte „ministerul permanent" al lui E. C. Stăruieşte şi pentru organizarea creditelor agricole judeţene, adică cu acţionari creditori din partea locului, fără sprijin de Stat. Nu e vina lui, dacă această idee sănătoasă nu prinde. Tot el ajută „Banca de Scont" şi „Banca Agricolă" în mari încurcături, dar mai ales în toiul crizei din 1900.

Când ministrul P. Carp crede că poate înlătura criza, introducând un nou sistem de impozite, E. C. observă: „Impozitele nu se schimbă, nici nu se măresc în vreme de criză. Deficitele se acoperă cu economii şi prin operaţii inteligente Numai în vremuri de prosperitate economică se pot spori impozitele". Mai târziu, îi recunoaşte şi P. Carp superioritatea. Voind, anume, un grup de bancheri conservatori să întemeieze o mare bancă de partid, ei cer şi părerea şefului lor, P. Carp. Acesta le declară: „Nu mă îndoesc că aveţi bani. Dar de geaba. Dacă nu aveţi un financiar de seama lui Carada, nu puteţi face nimic".

In 1906, când e reales la B.R.N. pe alţi patru ani, el spune că ar fi vrut să nu mai candideze, simţindu-se obosit.—„De ce nu te duci iarna la Nizza?" îl întreabă nepotul său, d. M. Theodorian-Carada, după ale cărui lucrări facem aceste repriviri asupra lui.— „Nu pot lipsi din Bucureşti atât timp cât sunt director de bancă." „Alege-te cenzor! Atunci nu trebue să lucrezi aşa de mult!" „Nu se poate. Atât cât fac parte din consiliul băncii, în orice calitate, sunt responsabil de ce se petrece acolo. Şi nu voiu să port răspunderea pentru faptele altora. Dar asta e ultima dată că mă realeg"! Şi aşa e. Din 1910, urmaşul său la bancă e Vintilă Brătianu.

Pentru Românii de peste vechile hotare.

Directoratul la Banca Naţională E. C. nu-l întrebuinţează exclusiv pentru sine, ci pentru Neam. In deosebi are în vedere pe fraţii săi cei mai nenorociţi: Românii de peste vechile hotare. Văzând că Ardelenii nu pot fi desrobiţi politiceşte în 1866, deşi el trimite în Ardeal pe profesorul C. Olteanu, cumnat al baronului Vasile Pop, vice-guvernator al Transilvaniei, să răsvrătească şi să înarmeze pe Românii de acolo, el îi ajută cultural. Cu cheltuiala

lui se tipăresc statutele societății studenților români din Viena (1868), din care se desvoltă „România Jună". Catedrala ortodoxă din Vârșeț (Banatul iugoslav) e făcută aproape numai cu banii lui. Și câte ajutoare nu dă Eforiei bisericești și școlare Sf. Nicolae din Brașov! Pentru a înlătura orice bănuială, el nu face toate donațiile pe numele său, ci și pe al surorilor și nepoților săi, cari ajung astfel binefăcători, fără să-și dea seama. Mult jertfește el și pentru scopurile politice ale acestor Români. Cea mai mare parte din amenzile dictate de „justiția" ungurească ziarelor românești din Ardeal le plătește tot el. Un ziarist transilvănean, făcând cu prilejul morții sale (1910) în „Adevărul" bilanțul aproximativ al binefacerilor lui, le cifrează la o sumă de aproape un milion de lei aur. „Când nimeni nu mai asculta"— constată cu acelaș prilej un alt scriitor ardelean (I. Slavici)—„el era atent; când toate inimile erau reci, a lui bătea cu căldură; când toate ușile erau închise, la el puteai să intri și nedumerit nu te lăsa să ieși". Și ce rânduri mișcătoare îi închină cu acest prilej ziarele și revistele transilvănene: Lupta, Tribuna, Unirea dela Blaj, Foaia Poporului, Luceafărul ș. a.

Ce face pentru Transilvăneni, face și pentru Basarabeni și Macedoneni. In memoriile sale romanțate (Uraganul, pag. 229 și urm.), Constantin Stere vorbind de E. C., căruia aici îi spune Leonida Ciupagea, povestește cum, într'o zi, chemat de el, Vania Răutul, adică C. Stere, intră în biroul lui din Strada Pitar Moșu și-l aude grăindu-i: „O nație subjugată trebue să se ridice împotriva opresorilor, dacă are sânge în vine și e vrednică să trăiască. Aveți tipografie și fondurile necesare? O gazetă nu se ține numai cu entusiasm. Cine e responsabil de conducerea ei și de toată acțiunea Românilor din Basarabia?... E de nădejde?". Mai târziu, Răutu află suma transmisă, printr'un mecanism complicat de virimente, din partea lui E. C. conducătorului mișcării românești din Basarabia. De bună seamă, cei mai mulți frati ai noștri dintre Nistru și Prut habar n'au cine e binefăcătorul lor necunoscut din zile grele. Modestia e pentru merit ceea ce umbra e pentru figuri într'un tablou: ea îi dă putere și relief.

Și tot așa ajută și pe Macedoneni, în atâtea privințe mai nevoiași decât Transilvănenii și Basarabenii. Cunoscutul lor luptător național Apostol Mărgărit găsește totdeauna la el ușa și inima deschisă.

*

Acesta este pelerinajul pământesc al lui E. C.

Puțini Români isbutesc, în trecerea lor prin această vale a plângerilor, să lege de ei mai mulți frați prin binefacerile de care ii face părtași, ca el. Sunt rari, chiar între fețele bisericești, cei ce știu să practice ca el povața Evangheliei: „Să nu știe stânga ta ce face dreapta!" (Matei VI, 3). El e omul jertfei.

Republican convins, tovarăș de luptă și de ideal al lui Giuseppe Mazzini, Louis Blanc, Alfred Talandier ș. a., dându-și

seama că, în faza actuală de desvoltare politică a poporului român regalitatea e mai bună decât republica, el își calcă pe inimă și, din 1876, Coroana Română n'are un susținător mai aprig, mai dezinteresat, mai tăinuit, dar mai autoritar ca el. Nu în zadar regina Elisabeta a României îl numește, după Rege, cel mai puternic bărbat al țării, și însuși regele Carol I cere ca, la înmormântarea lui Carada, să se schimbe drumul cortegiului său funerar, trecându-l prin fața Palatului Regal, ca măcar să-i prezinte un ultim salut.

Revoluționar, crescut în ideile lui Voltaire și ale ciracilor săi atei, el se convinge repede că Biserica, în felul ei, e o instituție mai binefăcătoare decât Statul. Ea poate, în cadre mai restrânse, firește — dovadă cazul Românilor Transilvăneni —, să asigure existența Neamului nu numai fără asistența, dar chiar împotriva Statului; pe când acesta singur, fără Biserică, nu poate face aproape nimic. De aceea el nu precupețește parohului său dela Pitar Moșu niciun ajutor, și de aceea e atât de darnic cu bisericile Românilor subjugați, precum și cu presa lor periodică, tot un fel de biserică și ea.

Precoce, interesându-se de treburile publice la o vârstă când alții văd numai de jocuri și copilării; ziarist talentat, dându-și bine seama de înalta chemare a celei de a patra putere în Stat; îndrăgostit de poezie, de arte, de frumos; prieten dezinteresat; viteaz în zile de primejdie; econom și prevăzător, fiind mâna dreaptă a regimului liberal în organizarea gospodăriei Statului Român; patriot mai presus de efemerele hotare politice ale Neamului,—acesta este marele fiu al Olteniei, neuitatul Eugeniu Carada.

Oradea, 29 Noemvrie, 1936.

PLOEȘTI — CRAIOVA

Scrisori din timpul răscoalei dela 1870. — Eugeniu Carada autor moral al mișcării. — Arestarea lui. — Aspecte politice.

de Caton Theodorian

Cu câtva timp înainte de a închide ochii, mama mea mi-a încredințat o servietă de piele, într'însa cu scrisori, amintiri, impresii, corespondență de-a tatălui meu și a unchiului meu Eugeniu Carada cu amicii lor politici, scrisori dela colegele ei, dela elevele ei, dela prieteni, și mi-a zis dându-mi-le:

— Ia tu hârtiile astea și... mai ține-le cât le-i ține, mai cată și tu câteodată prin ele dacă vrei să citești câte ceva din trecut, apoi... ce să mai faci cu ele?... poți să le arzi.

Știam ce sunt acele hârtii. De multe ori îmi căzuseră în mâini. Alteori însăși mama îmi cerea să i le citesc, iar pe cele ce

îi aminteau copilăria, anii ei de studii, pensioanele şi colegele le asculta cu lacrimi în ochi. I-am apucat mâinile şi i-am răspuns:

— Dar în hârtiile astea sunt unele care pot servi istoriei, scrisorile unui luptător ca Eugeniu Carada din închisorile lui, dela Paris, unele care amintesc înfăptuirile sale, scrisori dela C. A. Rosetti, I. C. Brătianu, Gheorghe Chiţu, Eugeniu Stătescu, altele privesc revoluţia din 1870 dela Ploeşti. Mai sunt unele care amintesc propriile tale înfăptuiri, mamă: societăţi pe care le-ai fondat la Craiova, instituţiile pe care le-ai condus, şcoala pe care ai creat-o... Fapte, i-am zis eu.

— De fapte, sper c'or fi fost fapte, nu zic... Dar autorii faptelor — mi-a răspuns liniştit mama mea, şi cu seninătatea care i-a luminat anii până la vârsta de nouăzeci şi cinci de ani —, autorii sunt indiferenţi. Singure faptele oamenilor au valoare, dacă au fost îndeplinite cu credinţă, din nobilă convingere şi spre a servi o cauză bună, ceva mare, ceva frumos, dacă au rodit. Numele omului poate să piară, dacă înfăptuirile lui trăesc şi servesc binelui omenirii. Dacă faptele, chiar bine intenţionate, n'au folosit ţării tale, neamului tău, semenilor tăi, — să nu se mai vorbească de ele...

Mama era din acelaş sânge cu Eugeniu Carada şi semăna foarte mult cu fratele ei: în structura lor fizică celula vanităţii era atrofiată.

— Totuşi, înfăptuitorii, încercai eu, sunt aceia cari dau pildele... Şi nu e puţin lucru...

— Da, îmi replică mama. Ştiu... Ei, chibzueşte şi tu singur, eşti *băiat mare* acum, îmi spuse ea cu duioşia tuturor mamelor, care nu văd în odraslele lor, chiar când acestea sunt încărunţite, decât copii. Dar nu uita nici vorbele mele.

In hârtiile acelea erau, şi le-am găsit, şi cinci scrisori din anul 1870, adresate din Ploeşti de sora mamei, Sultana Carada, ei şi surorilor sale, atunci când a isbucnit acolo acea ştiută răscoală zisă republică.

Ca autor moral al acelei răscoale fusese arestat Eugeniu Carada, pe atunci încă prim redactor la „Românul". Revoluţia explodase în ziua de 8 August. Isbucnise într'un singur oraş, şi deaceea nici nu i se dăduse prea multă importanţă, şi pe drept fusese considerată ca un act tineresc al unor câteva minţi nesăbuite. Insă, în memoriile sale, însuşi Regele Carol I înseamnă că, ceeace se crezuse la început, nu era astfel, şi că revoluţia aceea ar fi putut avea urmări mult mai mari. Dacă...

Eugeniu Carada era secondat în acţiunea sa de maiorul Pilat, ofiţer activ, de Constantin Ciocârlan, administratorul ziarului „Românul", şi de medicul foarte popular în timpul acela, doctor Sergiu. Toate firele mişcării erau în mâinile lui Carada. El conducea complotul, se ducea, venea, umbla prin ţară, dădea instrucţii, depozita arme, se întorcea şi pregătea.

Dar de ce — când răscoala era aşa de meticulos pregătită în şapte oraşe ale României — ea a isbucnit ca o simplă petardă,

ca o granadă, numai la Ploești, în sectorul încredințat conduceri lui Al. Candiano-Popescu, unde s'a și stins?

Folosind scrisorile sorei lui Eugeniu Carada trimise de la Ploești la Craiova, precum și unele indicațiuni obținute în lungul anilor, am putea prinde, cred, firul Ariadnei, care se pare că a scăpat istoricilor noștri. Dela Focșani, unde pregătirile nu erau desăvârșite, se ceruse lui Eugeniu Carada o păsuire de câteva zile. El a luat imediat măsuri de amânare a exploziei, și a telegrafiat, cu ajutorul unui vocabular convențional, în Oltenia și în Muntenia, să dea de veste ca lumea să stea pe loc până la noui ordine. Iar doi curieri au fost trimiși în Moldova, cu instrucțiuni de a se opri și la Ploești, pentru ca cei de acolo, în frunte cu Candiano-Popescu, să aștepte fără a se mișca.

De ce Candiano-Popescu a lucrat singur? Ar părea neexplicabil. Și deaceea a și fost logic ca un moment să se spună că mișcarea avea o aparență neserioasă. S'a zis că Alexandru Candiano-Popescu se bizuia că aprinzând scânteia, el va fi urmat cu spontaneitate și de celelalte centre, unde erau pregătite organizații pentru detronarea Regelui Carol, că semnalul lui va deslănțui furtuna. O să vedem mai pe urmă dacă se poate pune această ipoteză.

Eugeniu Carada se găsea pe atunci încă prim redactor la „Românul". Indată ce a sosit la București vestea isprăvii lui Candiano-Popescu, unchiu-meu a pornit la Ploești, ca să vadă cum stau lucrurile, dacă mai e ceva de îndreptat. Insă drumul acesta nu i-a folosit. Ploeștiul nu fusese urmat de nici un alt oraș, pentrucă celelalte orașe așteptau ordinul nu de la Candiano ci de la Carada, și Carada nu l-ar fi dat decât cu chibzuiala care caracteriza toate actele sale. A trebuit dar să se întoarcă la București spre a distruge orice urme ale complotului, ale cărui ițe se aflau în mâna sa, și să examineze situația.

A părăsit pe Candiano la Ploești, cu puțin timp mai nainte ca acesta să fi fugit la Buzău, unde a fost arestat. Despărțindu-se de Carada, Candiano-Popescu i-a mărturisit că mișcarea o compromisese el, și se învinovăția de aceasta. Insă îi imputa lui Carada că îi dăduse comanda unui sector, când el, Candiano, nu-și recunoștea calitatea unui om de comandă, ci se considera numai de acțiune.

După ce a făcut să dispară orice act compromițător pentru complot și complotiști, Carada s'a întors la „Românul", și-a asumat răspunderea faptelor, și de acolo a anunțat Parchetul, care îl căuta să-l aresteze, că poate veni să-l ridice.

In luna August, dar în ce zi nu știm, pleacă de la Craiova spre Ploești bunică-mea, mama lui Carada și mătușe-mea Sultana Carada, spre a fi lângă fiul și fratele întemnițat, și a-i duce mângâieri. Ele pornesc la Bechet, iar de acolo iau vaporul spre Giurgiu, pentru ca apoi, cu diligența, să se îndrepte spre Ploeșt

unde Eugeniu Carada fusese arestat, cum rezultă din scrisoarea aceasta:

Domnişoara Sultana Carada către surorile ei doamna Emma Theodorian şi domnişoara Elena Carada.

(Fără dată, scrisă cu creionul)

DRAGELE MELE SURORI,

Astăzi la ora 4 ajunserăm aicea la Bechet, mama cu bine, dar eu nu tot atâta de bine. Vaporul soseşte pe la 10 sau 12 ore; aşteptarea aceasta ne omoară. Dacă ştiam, mai stam acolo cu voi,, decât singure aicea şi enervate.

Nu ne-am plânge de nimica, numai să facă Cerul să găsim pe scumpul nostru Eugeniu sănătos şi ferit de rele. Nu uitaţi de a scrie la moşie să ni se trimeată arenda, că sunt mari cheltueli la drum.

Cu iubire

A voastră soră

SULTANA

Cât timp au făcut pe drum, până să ajungă la Ploeşti bunică-mea şi mătuşe-mea, nu se poate stabili din scrisorile acestea ce le posed, deoarece scrisoarea dintâi nu are dată, iar cea următoare este scrisă din Ploeşti la 27 August şi este adresată mamei mele şi mătuşei mele Elena.

O reproduc:

Ploeşti, 27 August 1870.

DRAGI SURORI ŞI FRAŢI,

Astă seară la opt ore bunul Dumnezeu ne dete fericirea de a fi lângă scumpul nostru Eugeniu, pe care l-am găsit bine, sănătos şi vesel. Am mers deadreptul la închisoarea lor, mulţumită sentimentelor noastre româneşti, şi îndată ne-au lăsat a intra **cu inimi de buni români.**

A fost surprindere mare pe el. Erau toţi arestaţii la un loc. Când am zis eu: Eugeniu! şi i-am sărit de gât, toţi au dat un strigăt de bucurie: Mama! sora lui Eugeniu!

Fratele Alexandru[1] *m'a întrebat: Theodorian*

1) Candiano-Popescu.

ce face? E arestat? Când le-am spus că nu, toţi s'au ridicat şi au strigat: „Trebue să nu se lase până nu o fi arestat şi el".

Unul mă întreba de Boicea [2]), altul de Stolojanu [3]), unul de Chiţu [4], de Pera Opran [5]). Ca să vă scriu tot ce am vorbit cu ei îmi este peste putinţă, căci mi-ar trebui o zi întreagă. Lângă el am stat numai de la 8 până la 9. Am găsit un hotel aicea, lângă arest. Dar numai noaptea asta o să stăm la hotel; ne-a oferit Grigorescu [6]) casa lui, căci el tot este închis şi casa îi e goală.

Doamne! cât suntem de mulţumite astă seară, că găsirăm pe Eugeniu bine şi vesel! Este o plăcere mare de a-i vedea pe cei arestaţi. Spun şi se ţin numai de glume. Cât am stat acolo n'au făcut altceva decât a râde mereu.

Eugeniu şi Alexandru aveau mare foc de Theodorian: cum să nu i se facă şi lui onoarea de a fi arestat?

Vă depeşăm de aicea din Ploeşti; mâine să nu ne mai trimiteţi bani de la moşie, căci găsirăm aicea la Eugeniu parale destule. Numai, dacă ne-o trimite nenea Dincă [7] din arenda dela Răioasa, pe aceia să ni-i porniţi.

. . . . . .

V'am scris şi aseară din Bucureşti. A venit o sumă de lume la doamna Rosetti: d-l şi d-na Greceanu, d-l Ştefan Golescu, d-l Costică Racoviţă. Am stat şi eu puţin să ascult nuvelele politice, apoi m'am retras spre a vă scrie.

Duceţi-vă una din voi cu scrisoarea mea şi pe la Adela [8]), şi spuneţi-i sărutări şi îmbrăţi-

---

2) Boicea Radianu, fost deputat de Dolj, una din căpeteniile liberale în acele vremuri. Mormântul său din cimitirul Sineasca a fost profanat în ultimul timp de administraţia oraşului Craiova, care i-a aruncat oasele şi a vândut altcuiva locul „pe veşnicie" al acestui luptător, „şeful liberalilor din Craiova, întemeietorul şi organizatorul liberalismului oltean" (Vd. art. „*Un uitat*", de M. Theodorian-Carada, Arh. Olt., an. IV, p. 4.)

3) Anastase Stolojanu (1836—1901), om politic oltean, fost primar al Craiovei şi de mai multe ori ministru.

4) Gheorghe Chiţu (1828—1897), fost ministru şi membru al Ac. Rom.

5) Pera Opran (1815—1885), fost magistrat şi parlamentar al Doljului, proprietar la Işalniţa, de lângă Craiova. S'a ocupat mult cu chestiuni sociale, mai ales cu împroprietărirea ţăranilor.

6) C. T. Grigorescu, fost în mai multe rânduri deputat de Prahova.

7) Dincă Slăvitescu, fratele mamei lui Carada. Mare proprietar în Vâlcea. Fost deputat în Constituanta dela 1866 şi fost primar al oraşului R.-Vâlcea.

8) Adela Olteanu, soţia profesorului Constantin Olteanu (nepot al lui Petru Maior, căruia în 1866 încredinţează Eugeniu Carada o acţiune revoluţionară în Transilvania) şi mama generalului Marcel Olteanu.

şări dela amica ei. Asemenea d-nei Emilia [9]*). Spuneţi-le toate necazurile prin care am trecut.*

Astăzi înainte cu o oră primi doamna Rosetti scrisoarea lui Rosetti către Ion Brătianu, ce ne-a plăcut la toţi mult. După aceia o trimise la tipografie.

Atât vă pot scrie deocamdată. Când voiu veni, am să vă istorisesc multe, şi de toate. Dar nu ştiu când va veni ceasul acela.

A voastră soră,

SULTANA CARADA

Se află din această scrisoare că unul din cele şapte oraşe mari, în care se pregătise revoluţia, era Craiova, şi că organizaţia de-acolo avea în frunte pe: Ion Theodorian, Boicea Radianu, Anastase Stolojanu, Gheorghe Chiţu şi Pera Opran. Eugeniu Carada, închis cum era, nu putea să ştie că aceştia nu fuseseră arestaţi şi se mira că sunt liberi. Probabil, el presupunea că, între timpul rămas de la isbucnirea răscoalei la Ploeşti şi până la data când fusese arestat el, guvernul avusese răgazul trebuincios să descopere şi alcătuirile complotiste din celelalte centre şi să procedeze la arestări numeroase.

Insă se dovedeşte că libertatea de care se bucurau la 27 August 1870 Boicea Radianu, Anastase Stolojanu, Gheorghe Chiţu, Pera Opran şi Ion Theodorian se datora faptului că ocârmuirea nu isbutise să afle ramificaţiile revoluţionare, şi că silinţele ce-şi dăduse însuşi Carada, înaintea arestării sale, de a face să dispară dovezile răscoalei, reuşiseră. Desigur că, dacă printre cei arestaţi la Ploeşti s'ar fi găsit vreunul cu legături în alte centre revoluţionare, şi s'ar fi întâmplat ca rudele lor să meargă să cerceteze şi ele pe cei închişi, cum făcuseră mama lui Carada şi sora sa cea mare, s'ar fi găsit, poate, şi dela aceştia vre-o corespondenţă similară cu a domnişoarei Carada către surorile sale, vre-o urmă care să desvălue, după trecerea de zeci de ani, din cine erau compuse alcătuirile complotiste din alte judeţe, în scop de a detrona pe domnitorul Carol şi a proclama o locotenenţă care să pregătească o republică în frunte cu Ion Brătianu, cum pretind unii, or să aducă domn pe prinţul Napoleon, fiul lui Jerôme Bonaparte, cum cred alţii.

Dar de această scrisoare se mai leagă un fapt care pune o lumină mai vie asupra cauzelor impacienţei lui Candiano-Popescu. Iacătă-l: Nu mult după moartea lui Eugeniu Carada, vorbind odată cu profesorul dr. Gr. Râmniceanu [10]) despre unchiu-meu,

9) Emilia Şeşefsky, soră a precedentei, soţia maiorului Enrick Şeşefsky, fost inginer şef al judeţului Dolj.

10) Fost decan al facultăţii de medicină. In mai multe rânduri fost deputat, senator liberal şi vice-preşedinte al Senatului. Prin alianţă, văr cu Ion Brătianu.

al cărui admirator fusese şi rămăsese doctorul, despre viaţa şi despre mult sbuciumata-i tinereţe, a venit vorba şi despre revoluţia dela Ploeşti.

— Cum se poate închipui, nene doctore, întrebai eu pe amicul din tinereţe al unchiului meu, ca Alexandru Candiano-Popescu, despre care am auzit că a fost om deştept, a putut deslănţui revoluţia, când i se comunicase din vreme că ea e amânată? Cum s'a putut ca un om, s'a zis, cu destule însuşiri, să facă un act pe drept cuvânt calificat de act copilăresc? Pe ce s'a putut bizui el când a proclamat republică, sau locotenenţă, şi celelalte, cu mijloacele reduse de care dispunea, în cadrul unui singur judeţ?

La aceasta, bătrânul doctor, om de mare pătrundere şi inteligenţă, şi totdeodată bun psiholog, mi-a răspuns:

— „Să-ţi spun ce cred eu. Şi nu numai ce cred, dar de „ce sunt convins. In clipa aceea, lui Candiano i s'a strecurat în „suflet o temere. El n'a crezut în sinceritatea ordinului de amâ„nare dat de Carada. El a bănuit că revoluţia avea să isbuc„nească tot la 8 August, în cele şapte oraşe unde era pregătită, „şi cum fusese dat primul ordin, şi că acea comunicare de amâ„nare, trimeasă lui, era făcută numai cu scopul de a-l înlătura „pe el, ca pe o cantitate neglijabilă, dela „meritele şi laurii" „ce aveau să le culeagă alţii.

„Candiano-Popescu punea pe Eugeniu Carada la acelaş „umăr cu el, nu măsură proporţiile ce-i deosebeau enorm pe unul „de altul, şi-şi închipuia că acţiunea lui Eugeniu Carada urmărea „o gloriolă de politician, nu că era pornită din inima patriotului „care lucra la detronarea Domnului din convingere şi din credinţa „că aşa cer interesele ţării lui. Erau două staturi cu totul deose„bite: Eugeniu Carada patriot, naţionalist, om de curaj, de „jertfă; Candiano-Popescu... o glumă, sau un glumeţ, cum vrei!

„Ambiţiunea lui Candiano a fost spre norocul ţării. Fiindcă, „precipitând evenimentele, el a zădărnicit revoluţia. Iar după tre„cerea primilor ani de domnie a dinastiei Hohenzollern şi de „fricţiuni între Domn şi popor, asperităţile au dispărut, dinastia „a prins rădăcini, 1877 a adus gloria şi independenţa, şi încă o „înţeleaptă domnie de alţi patruzeci de ani s'a deschis Regelui „Carol I", şi-a încheiat spusele sale bătrânul profesor doctor.

Dar să trecem la a treia scrisoare.

E adresată şi aceasta tot de d-ra Carada, surorilor sale din Craiova.

Ploeşti, 30 August 1870.

DRAGELE MELE SURIOARE,

Mulţumită Cerului, primii depeşa dela voi, în care îmi daţi fericita nuvelă că sunteţi toţi sănătoşi. Dacă aţi şti, dragi surioare, cu ce ta-

paj am ajuns să avem depeşa voastră, aţi râde. Am primit-o astă noapte, Sâmbătă spre Duminică. Peste zi liberase pe d-l Arion[11]*), şi seara, de la 8, când nu mai suntem libere a mai sta cu scumpul nostru Eugeniu, ne-am dus la hotel la d-na Arion. Am stat până la 11 ore, şi apoi am venit acasă.*

Ne culcasem. Pe la 12 bate cineva la uşe. Întreabă mama : „Cine este ?". I se strigă de afară : „Aicea stă doamna Carada ?" Mama zice : „Da !" Se scoală Nicolae[12]*) din odaia de-alături, deschide uşa : Nu se vede nimenea. Întrebăm servitoarea dela hotel : cine a fost? Şi ne răspunde că a fost un domn care a zis că are o depeşe.*

Am aşteptat o oră să vedem ce e. Şi iată că vine poliţaiul, ne aduce depeşa, ne-o dă şi pleacă Ne căutase în tot oraşul. Văzându-ne seara la doamna Arion, s'a dus de i-a sculat şi pe ei. Când i-a răspuns că nu suntem acolo, n'a crezut până nu i s'a deschis uşa, de a văzut şi s'a încredinţat. Au mers apoi la doamna Călinescu[13]*), al cărei bărbat este şi el arestat. Şi acolo, nu s'a mulţumit poliţaiul până nu a intrat în casă, de s'a încredinţat.*

După atâta tapaj, tot oraşul credea, desigur, că ne-au închis şi pe noi.

Ce-o fi asta nu înţelegem ! Căci nouă, drept este, nu ne-au adresat nici o vorbă rea. Toată lumea se mira când ne-a văzut astă dimineaţă libere.

Până să văz ce conţine depeşa, vă spun drept, mi se sfârşise inima, de fricâ să nu fie cine ştie ce veste. Apoi, toată noaptea n'am dormit de bucuria bunelor ştiri.

Despre arestarea lui Eugeniu n'am nimic nou să vă scriu. Tot aşa îl ţin, fără a da vreo explicaţie. Noi toată ziua stăm la el. Vin acasă singură, numai să vă scriu vouă. Imi este singura mulţumire când plec de lângă el.

. . . . . .

A voastră soră,

SULTANA CARADA

E caracteristic în această scrisoare că poliţia din Ploeşti nu ştia încă bine ce fel de atitudine să aibă faţă de arestaţi.

---

11) Anton Arion, avocat, fost deputat.
12) Feciorul de casă, care însoţia pe d-na Carada, din Craiova.
13) Soţia locotenentului activ Călinescu. A murit în războiul din 1877—78.

Poliţaiul se credea obligat să facă, el însuş, pe factorul poştal şi să ducă o telegramă adresată d-nei Carada-mama la domiciliul ei vremelnic. Revoluţionarii era simpatizaţi. Nu sunt trei zile de când d-ra Carada spunea, cum se vede în precedenta scrisoare, că autorităţile *„cu inimi de buni români"* au lăsat pe mama-sa şi pe dânsa să intre în temniţă. Aceste cuvinte par a avea un înţeles. Şi e de mirare că o scrisoare care conţinea un astfel de dedesubt a putut pleca din Ploeşti, în vremurile acelea turburi, şi ajunge la Craiova. Curentul era foarte favorabil acţiunei întreprinse de Eugeniu Carada, şi de aceea este de crezut că, dacă revoluţia plănuită n'ar fi fost înăbuşită la Ploeşti în faşe, ea s'ar fi întins ca o pată de untdelemn pe toată suprafaţa ţării.

Douăsprezece zile mai târziu sora cea mare a lui Eugeniu Carada trimete la Craiova altă epistolă.

Iată textul ei:

Domnişoara Sultana Carada către surorile sale: doamna Emma Theodorian şi domnişoara Elena Carada.

Ploeşti, 12 Septembrie 1870.

SCUMPELE MELE SURORI,

Acum nu vă mai rog a-mi scrie, căci poate nu voi mai sta aicea decât până la douăzeci din luna aceasta. Prin urmare să aşteptaţi, până vă voiu spune eu, unde să-mi adresaţi răvaşele voastre de aici încolo. Zilele astea poate că-i pornesc pe arestaţi la Târgovişte. Nu e nimic pozitiv, şi aşa nici noi nu ştim ce-om mai face.

Eugeniu stărueşte foarte mult să ne întoarcem acasă. Eu nu spun nici o vorbă, de teama mamei, să nu-mi reproşeze în urmă că eu am silit-o a pleca. Dar o văd bine că aci i-ar veni să plece, atât îi este dorul de voi de toţi, aci îi pare foarte rău şi nu se îndură de scumpul Eugeniu să-l lase. Este într'o luptă grozavă. Eu tac, şi fiindcă nu pot să zic ceva, căci sufăr grozav şi eu de dorul vostru şi de Eugeniu, să-l las singur şi arestat, într'un oraş străin!

Să nu fie nimeni în locul nostru! Nu ştim cum să hotărîm. Dacă ne-om duce la Târgovişte, vă depeşăm în ziua când vom pleca, să ştiţi unde să ne scrieţi.

Zilele astea el a fost şi cam bolnav: i-au eşit nişte furuncule; dar astăzi era mai bine; acum veniram de la el şi-l lăsarăm liniştit.

. . . . . .

Spune-i Adelei că scrisoarea ei o primii în

arest, la Eugeniu. Erau mai mulţi amici strânşi acolo. Eugeniu a luat scrisoarea şi a citit-o tuturor, spre a arăta compunerea şi stilul pe care i l-au admirat toţi.

Dar să viu la scumpul copilaş [14]*). Ce face el? Spune-i să se roage lui Dumnezeu să vie cât mai curând mătuşica şi bunica lui la el, să roage pe Dumnezeu a se libera unchiul lui mai iute.*

Arătaţi afecţiuni la toţi amicii şi amicele de acolo. Iar pe voi, surori, frate, Tincuţa [15]*) şi copilaşi, vă îmbrăţişăm cu mult dor.*

Soră,

SULTANA

Din cuprinsul acesteia reiese că starea de lucruri varia. Arestaţii urmau să fie strămutaţi fără a se şti unde, cu mai multă probabilitate la Târgovişte.

Se mai vede din cele scrise că mama lui Eugeniu Carada era foarte neliniştită de starea de nesiguranţă în care se găsea fiul ei, şi pentru aceasta el îşi dădea toate silinţele să o calmeze şi să o facă să plece acasă, la Craiova. Cele două femei se găseau la o răspântie. Şi în impasul cel greu, nu ştiau singure ce cale să apuce.

Amabilităţile dela început ale autorităţilor civile faţă de dânsele încep să se împuţineze. Atitudinile civilizate, şi chiar unele atenţii ale oamenilor puterii, încetează.

Intre timp sănătatea lui Eugeniu Carada începuse să se resimtă. In închisoare se lasă o atmosferă apăsătoare, începe un tratament greu de suferit pentru cel arestat. Se poate deduce că sunt efectele zelului maiorului Gorjan, comandantul militar din localitate. Eugeniu Carada se şi îmbolnăveşte. Corpul său e supus suferinţelor. Femeile de lângă el, mama şi sora, veghează şi sufăr în tăcere.

Ultima scrisoare ce mai am, e aceea pe care o adresează d-ra Carada sorei sale Emma Theodorian şi cumnatului ei Ion Theodorian, părinţii mei, la Craiova.

Ploeşti, 13 Septembrie 1870.

SCUMPA MEA EMMA ŞI
DRAGĂ THEODORIENE,

Primii a treia scrisoare a ta, soro dragă, şi mulţumită Domnului, şi două scrisori dela fetişoară. Din cele ce-mi spuneţi, înţeleg acuma

---

14) Frate-meu Marius, copil de doi ani atunci.

15) Ecaterina Filipin, nepoată de soră a doamnei Carada. Măritată cu inginerul Paul Lazar, mare proprietar şi fost senator liberal.

că n'am primit multe din scrisorile voastre. Ticaloşii dela guvern pot să le citească, bine; dar nu înţeleg de ce le opresc!

Despre venirea voastră aicea încă nu pot să vă spun cum să faceţi. In câte o zi am speranţe că o să plecăm; pe urmă, iarăşi, ni se ia acea speranţă. Dar tot cred că nu o să mai întârziem mult aicea. Sper că, peste mult zece zile, să fim cu voi, deşi ni se sfâşie inima de durere să-l lăsăm pe Eugeniu al nostru închis, într'o puşcărie mizerabilă, ca cea de-aici.

Nu ştim ce-om face. El necontenit ne zice să plecăm şi ne îmbărbătează. Dacă o mai veni ceva să ne oprească aicea, vă voi scrie îndată.

Până acum nu ştim sigur unde-i vor duce, la Târgovişte sau la Buzău. Nu a eşit încă hotărîrea dela Curtea de Acuzaţie, de care depinde şi plecarea noastră.

De pe aicea nimic nu vă mai pot scrie. Tot ce vedeţi în „Românul" şi ce aţi aflat din cele ce v'am scris până acuma. Nimic schimbat, afară de timpul urât şi ploaia rece ce cade continuu. Deşi nu e departe, nu ne putem duce la Eugeniu la temniţă decât cu trăsura, atâta sunt uliţele de pline de apă şi de noroi.

Noi toţi trei de aicea vă îmbrăţişăm cum vă dorim mult, pe voi şi pe copilaşi, de care vorbim neîncetat.

Soră,

(Intoarce foaia) *SULTANA*

Pe când isprăvisem de scris, cele rele iarăşi veniră mai cu foc decât până acuma. Ni se spune că pe arestaţii de aicea îi vor trimite tocmai la Călăraşi. Nuvela asta ne făcu mare întristare, căci acolo ne vine nouă şi mai departe şi foarte peste mână.

Rigoarea s'a făcut acuma mare cu cei arestaţi. Nu ne lasă decât zece minute a sta cu ei. Îi ţin grozav de prost; mai toţi sunt bolnavi şi topiţi de umiditate şi necurăţenie. Eugeniu ştiţi că nu spune când este bolnav, însă îl văd că nu este bine defel. El, ca să nu ne mai vază în atâte tortùri, cu mişeii de poliţai şi prefect, cu care avem acum a-face, şi care se întrec fiecare să se arate mai aspri cu noi şi arestaţii, nu ştie ce să mai închipuiască spre a ne sili să plecăm la Craiova.

Sora voastră,

SULTANA.

Regimul impus lui Eugeniu Carada, cât şi al celor două fiinţe iubitoare ce stau în preajma-i, pare a se îmbunătăţi puţin iară. Este sinceră această aparenţă ori nu? Vom vedea.

Mamei lui Eugeniu Carada îi e permis a spera c'o să poată părăsi Ploeştii peste vre-o zece zile. Arestatul, cu curaj şi resemnare, sprijină dispoziţiile de moment ale doamnei şi domnişoarei Carada, îşi îmbărbătează mama şi sora, le îndeamnă pe amândouă să se întoarcă acasă.

Că îndulcirea tratamentului arestaţilor nu era sinceră, o dovedeşte cenzura severă aplicată scrisorilor ce se trimet de la Ploeşti şi de la Craiova, scrisori care nu mai trec ca aceea de la 27 August, o dă de bănuit faptul că începe să fie îndoială asupra locului unde va fi strămutat Eugeniu Carada, spre a-şi face închisoarea şi pentru a fi judecat mai cu posibilităţi de condamnare decât la Ploeşti sau Târgovişte. Aci e vorba de Târgovişte, aci de Buzău. Eugeniu Carada doreşte ca mama lui să fie scutită de incertitudinile acestea, vrea s'o cruţe de grijurile şi emoţiile cărora e supusă.

Post-script-um-ul mărturiseşte o nouă înrăutăţire a stării de lucruri. Acum nu mai e vorba de judecarea procesului nici la Târgovişte nici la Buzău, ci la Călăraşi. Svonul ameninţa când într'un fel, când într'altul. Răul tratament al întemniţaţilor sporeşte. Familiile lor nu mai au voe să-i viziteze sau să stea cu ei mai mult de câteva minute. Puşcăria a ajuns un focar de infecţie. Finalul scrisorii zugrăveşte dureroasa stare sufletească a mamei şi sorei lui Carada, care nu se îndură să se despartă de el.

Iată o pagină de istorie pe care nimeni nu a scris-o încă destul de limpede şi de documentat. Insuş Regele Carol I nu cunoaşte pe adevăratul cap al mişcării. In Memoriile sale notează că, în timpul când a isbucnit „revoluţia" la Ploeşti, Rosetti, *„după ale cărui intenţiuni ar fi lucrat capul mişcării,* lipsia din ţară"

Nu scapă, cred, nimănui, sensul cuvintelor citate. Domnul, e învederat, credea că Rosetti conspirase şi că se făcuse nevăzut. Şi tocmai aceasta pare că-i justifică notele din ziua de 9 August, când însemnează despre arestarea generalului Golescu, „fost locotenent domnesc", şi a lui Ion Brătianu, închişi unul la Bucureşti, iar celălalt la Piteşti. Regele, cu gândurile îndreptate în alte direcţii, nu bănueşte câtuşi de puţin pe aceştia, şi el singur dă ordin să fie puşi în libertate...

Intrebarea ce se pune este: în afară de Sergiu, Pilat şi Ciocârlan, adjutanţii lui Eugeniu Carada în acţiunea sa, care din cei doi corifei liberali: Rosetti ori Brătianu a fost acela care aderase la mişcarea anticarlistă, o susţinea, sau, în orice caz, care din aceştia doi privea cu mai multă simpatie la cele ce făcea şi dregea Eugeniu Carada?

Răspunsul de dat nu mi se pare greu. Eugeniu Carada, deşi încă tovarăş al lui Rosetti la conducerea „Românului" de

mai mulţi ani, era mai amic politic cu Brătianu decât cu Rosetti, în foarte strânse legături sufleteşti cu fraţii Goleşti.

Se poate spune dar că Domnitorul se înşela. Şi dacă ne mai amintim că relaţiunile dintre Carol I şi liberali se răciseră de la 1868, când Domnitorul se despărţise de Ion Brătianu din cauze de politică externă, apoi că în acele momente culminau unele speranţe româneşti în reuşita lui Napoleon, atunci nu e greu de văzut că istoria întâmplărilor din 1870 n'a fost scrisă „pe fiinţă de adevăr!"

Se stabileşte cred, din scrisorile acestea, cât şi din ceeace au însemnat în scrierile lor alţii, precum şi fratele meu Mariu în *Efimeridele* sale, că Al. Candiano-Popescu, care atâtea decenii a trecut drept conducător al mişcării dela 1870, n'a fost decât un şef de judeţ, un executant fixat la un centru, de la care nu-i era permis să se mişte, şi că chiar şi acolo nu se dovedise a fi un auxiliar efectiv al mişcării ce trebuia să se întindă pe toată suprafaţa României şi să determine detronarea domnitorului Carol I. Că, în sfârşit, Candiano umbla după o izbândă care să-i folosească sieşi personal, pe când Eugeniu Carada şi adjutanţii lui lucraseră cu credinţa că servesc ţara.

Precum se ştie, dela Ploeşti Eugeniu Carada şi ceilalţi patruzeci şi unu de arestaţi au fost duşi la Târgovişte, unde nu s'a înduplecat să nu-l urmeze şi iubitoarea sa mamă. Judecat de Curtea cu Juri din Târgovişte, incriminaţii, în frunte cu Eugeniu Carada, au fost achitaţi.

Ion Brătianu, liberat din închisoare în condiţiile arătate mai nainte, a putut să meargă acolo, ca să-şi apere pe amicul său Eugeniu Carada şi să obţină verdictul de achitare, pentru care a pledat şi Nicolae Fleva. Era la 17 Octombrie 1870. Eugeniu Carada stătuse închis mai bine de două luni de zile!

Nu mult după aceasta, la Martie 1871, Eugeniu Carada a demisionat dela „Românul" şi a plecat la Paris, unde a început o activitate de propagandă anti-carlistă violentă, prin broşurile cunoscute, prin presă, şi el însuşi prin ziarul *L'homme libre*, alături de Louis Blanc, fost membru în guvernul provizoriu francez din 1848.

Publicând aceste scrisori şi comentariile ce le însoţesc, cu singura intenţie de a pune la îndemâna culegătorului conştiincios crâmpee de acte şi fapte ce ar folosi *istoriei adevărate*, mă întreb, totuşi, dacă cu actul meu am fost destul de alături de cuvintele bătrâneşti şi cuminţi, ce mi-a rostit mama mea:

„Dacă faptele, chiar cele mai bine intenţionate, n'au folosit ţării tale..."

Caton Theodorian.

Bucureşti, 16 Aprilie 1937.

Post scriptum. — In „Revue du Sud-est-européen" a d-lui N. Iorga, numărul din Ianuarie-Martie 1937, eşit numai deunăzi şi pus în librărie mult după ce scrisesem rândurile de mai sus, a apărut, subt comentarea d-lui G. Duzinchevici: *Un document sur l'émeute de Ploeşti* (8/20 Août 1870).

Documentul -- ce aflăm că se găseşte in „Bibljoteka Norodowa Raperswill" din Varşovia — desvălue raportul unui ataşat de presă al Turciei, aflat în Bucureşti la 1870, şi trimes guvernului din Constantinopol la 10 August 1870, adică recent după isbucnirea cunoscutei revoluţii, şi ne face să aflăm unele lucruri neştiute până acum ca, de exemplu, lista personalităţilor române — un Ion Ghika, un B. P. Hajdeu, colonel Kretzulescu, Pantazi Ghika, etc. arestate cu acel prilej, şi confirmă că acel care conducea complotul era Eugeniu Carada.

Dar cuprinde şi multe erori. De exemplu că, după 8 August, Eugeniu Carada ar fi reuşit să scape trecând pe teritoriul strein, când este stabilit că Eug. Carada — afară de drumul făcut la Ploeşti — nu s'a mişcat o clipă din Bucureşti în zilele acelea: că depeşile trimise de el ar fi fost oprite de guvern când, dacă acele depeşi, ce amânau mişcarea pentru câteva zile, n'ar fi sosit la timp, altă faţă ar fi luat lucrurile ; că năbuşirea revoluţiei ar fi lăsat 122 de morţi sau răniţi, când se ştie, cu certitudine, că n'a fost nici-o vărsare de sânge, şi că, ajuns la Buzău, Candiano n'a opus nici-o rezistenţă, şi s'a predat la prima invitaţie.... Mai este funciarmente inexact că mişcarea ar fi dat greş din cauza lui Carada: Ea n'a fost lăsată să izbucnească la timp şi de pretutindeni — cum fusese straşnic rânduit — din pricina numai şi numai a neseriozităţii lui Candiano-Popescu.

Dar afirmaţia ataşatului de presă, identificat de dl. G. Duzinchevici în persoana polonezului W. Wilowiczi, că Eugeniu Carada ar fi trădat revoluţia, îşi găseşte o foarte psihologică esplicare. Biroul de presă dela Constantinopole, prin agenţii ce avea în România, intrase în relaţiuni cu opoziţia contra lui Carol I-iu, şi este justificat ca agentul din Bucureşti, care ar fi dorit cu pasiune ca revoluţia să reuşească, să fi fost contrariat şi enervat de neizbândă, şi, în primul moment, necunoscând adevăratele cauze, să fi crezut că Eugeniu Carada fusese convertit.

Articolul d-lui Duzinchevici din acelaş număr al „Revue historique du sud-est européen", intitulat „Le rôle des Polonais dans les relations bulgaro-roumaines sous le règne de Charles I-er" (în special în pasagiile dela paginile 38-39) ne întăresc în acest raţionament şi în aceste concluzii.

C. T.

Bucureşti, 19 Mai 1937.

Iancu Românul de Huniade

de Prof. Nicolae Tomiciu

După crunta urgie căzută asupra Europei prin revărsarea oardelor lui Gengis Khan şi Tamerlan, părea că s'au golit în sfârşit imensele reservoare asiatice, când iată că uriaşul stup găsi putere să mai scuipe un ultim roiu, cel mai teribil prin stăruitoarea încăpăţânare cu care bătea la porţile Europei. Primejdia se anunţa cu atât mai mare, cu cât se prezenta de astă dată puternic organizată din punct de vedere militar. Peninsula Balcanică fu cucerită, Bulgaria şi Sârbia se fărâmară asemenea unor găoci în pumnii de fier ai puterii otomane; la Nicopole Baiazid zdrobi floarea cavalerilor apuseni. Dunărea mai constituia doar un ultim şi prea slab obstacol în drumul a toate cutropitor al biruitoarei semilune. Toată Europa tremura cuprinsă de groaza ameninţării turceşti.

Pe malul stâng al Dunării, cel dintâi ameninţat era regatul

— în aparență puternic — stăpânit și exploatat de trufia și egoismul fără margini al magnaților maghiari, țara lui Sigismund de Luxenburg, Ungaria. Iar dincolo de Banatul Severinului, stăpânit și el mai mult de sprintena vitejie a voievozilor basarabi, decât de orgoliul, strașnic umilit în timpul din urmă, al regilor unguri,— se închega și se rotunjia principatul de curând descălecat al Munteniei, respectiv al Olteniei. Și în fața grozavei primejdii care amenința deopotrivă celelalte neamuri din partea locului — unguresc, sârbesc, bulgăresc și românesc, — instinctul *nostru* de conservare a reacționat mai puternic, căci el singur a dat nu unul, ci trei urieși: pe Mircea cel Bătrân, pe Iancu Românul de Huniade și pe cel mai formidabil, pe Ștefan cel Mare, trei titani cari au ținut în loc, vreme de peste un secol, năvala vijeliosului fanatism otoman întrupat în armata cea mai disciplinată, mai bine condusă și mai strașnic înzestrată cu mijloace technice din Europa acelor vremi [1]), adică exact timpul necesar pentru înfrângerea primului și celui mai primejdios elan [2]).

Mai întâi s'a măsurat cu Turcii înțeleptul Mircea, numit cel Bătrân tocmai pentru această aleasă virtute a sa, ea confundându-se în mintea poporului cu bătrânețea. Marele nostru Eminescu, într'o clipă de genială intuiție a prins și zugrăvit cu o putere minunată nu numai ca viziune plastică, ci și ca precizie și exactitate de distanță în atitudine, portretul celor doi adversari, stând față în față. Cei ce își închipuie că Eminescu a greșit, situând prea jos pe domnul român într'o postură de prea mare modestie in fața puternicului Baiazid, dovedesc că nu-l înțeleg. Aureola sa de glorios biruitor câștigă nespus de mult în strălucire, tocmai prin această situare distanțată.

Câțiva ani după moartea viteazului domn, sabia sa este ridicată și purtată cu aceiași vrednicie de al doilea mare Român, nepotul chinejilor Șerban, Radu și Mogoș. Exact la un an după ce Iancu e secerat de ciumă la Zemlin, se urcă pe tronul Moldovei, pentru aproape jumătate de veac, al treilea, fiul Mușatinilor, Ștefan cel Mare, care-și apără neamul, dar și întreaga lume creștină, contra Otomanilor, din ultima și, până la moartea lui, inexpugnabila cetate moldovenească a Carpaților.

In propaganda neobosită, susținută cu multă abilitate și cu mari eforturi de revizioniștii unguri, apărarea culturii apusene de către aceștia constituie un argument din cele mai tari, pe care-l mânuiesc cu o temerară îndrăzneală. Credem că reactualizarea figurii măreți a românului Huniade este o necesitate impusă nu numai de mândria noastră, ci și de tactica revizioniștilor, cari au cutezanța de a-l revendica drept erou național

---

1) V. art. d-lui *Bîrăescu Tr.*, din Rev. Inst. Soc. Banat-Crișana, nr. 13 III, p. 18.

2) După înfrângerea din 1526 a Ungurilor la *Mohaci*, în urma căreia mai mult ca jumătate din Ungaria e prefăcută în pașalâc turcesc, armata turcească se oprește la Buda. După 150 ani începe procesul refluxului, cu ultima etapă înscrisă în 1913, resp. 1918. N. A.

al lor, cum şi de a se referi la o epocă a cărei strălucire se datoreşte, cum vom vedea, exclusiv geniului românesc.

După ce multă vreme s'a pretins de Unguri că Iancu Românul [3]) a fost maghiar,—când aceasta nu s'a mai putut, au încercat să-i atribue o origine problematică, de preferinţă sârbească. Dar românitatea lui Iancu Românul a fost înfine recunoscută până şi de Apponyi, cu prilejul desvelirii statuiei equestre a lui Matei Corvinul [5]). Se numia Iancu, spre deosebire de fratele său mai bătrân Ioan, cu care împreună a fost numit ban al Severinului. In diplome este numit Ioannes, fiindcă limba latină nu cunoaşte numele de Iancu. Ar fi şi ilogic să presupunem că un tată român îşi numeşte amândoi fiii în viaţă cu acelaş nume. De altfel, cu numele de Iancu a intrat eroul nostru şi în cântecele poporului sârbesc: Ianko Sibinianin — şi ale celui unguresc: Szibinyáni Iánk.

E coborîtor dintr'o veche familie de chineji [6]). Strămoşul său se numia Budu, sau Butu; familia sa a trăit în Huniedoara încă de pe vremea lui Ladislau cel Mare (probabil cel Sfânt. N. A.). Tatăl său se numia Voicu, cneaz de Huniedoara, înobilat încă din 1378, [7]) căci în diplomele regelui Sigismund din 1435 şi 1437 este intitulat „egr. aulae militis", lucru care n'ar fi fost cu putinţă dacă nu era nobil. Unchii săi după tată au fost Radu şi Mogoş. Mamă-sa, Elisabeta, era din familia românească Margine. Tatăl Elisabetei a fost chinezul Alexandru de Margine. Intr'un tablou mural din cetatea Huniedoarei Elisabeta este înfăţişată în port românesc. După moartea soţului ei, Voicu, ea se remăriiă cu un oarecare Iaroslav, cu care are şi un fiu, pe Dan. Voicu şi Elisabeta au 5 copii: 1) *Ioan,* mort pela 1441; 2) *Iancu,* eroul nostru, căsătorit cu Elisabeta Szilagyi, cu care are doi băieţi, pe Ladislau, Ban al Croaţiei şi Dalmaţiei, decapitat după moartea tatălui său, la vârsta de 22 ani, de regele Ladislau în urma uneltirilor duşmanilor familiei Huniade, şi pe Matei, regele de mai târziu al Ungariei; 3) *Marina,* măritată cu boierul Mărgilă din Argeş; 4) *Clara,* măritată cu Pongraţ de Dengeleg; 5) *Elisabeta,* măritată cu I. Székely.

Anul naşterii lui Iancu de Huniade e necunoscut; el se va fi născut probabil în preajma lui 1390, şi a murit de ciumă în 1456, după marea biruinţă dela Belgrad.

Părinţii săi sunt oameni bogaţi, căci îl găsim pe Iancu prin-

---

3) Aşa e numit în mai toate diplomele lui Sigismund şi Albert, — v. *I. Bălan*: Iancu de Huniade. *Pesty Fr.*, A szörényi bánság és Szörény vm. tört etc., precum şi art. *Tr. Bîrăescu*: *Turcii în centrul Europei*, în Rev. Inst. Soc. Român, Ban.-Crişana. Numele *Olahus* e generic, astfel: Nicolae Olahus, Bogdan Olahi filii Stephani de Mothnuk etc. etc.

4) V. *Pesty Fr.* op. cit.

5) V. art. cit. al d-lui Tr. Bîrăescu.

6) Idem.

7) Ibid.

tre aprozii reginei Maria, soţia lui Sigismund [8]). Dela această vârstă urmează şi el aceeaşi viaţă ca şi ceilalţi tineri cavaleri, iar în 1419 îl vedem comandant al unui banderiu propriu, după ce mai înainte fusese scutierul seniorului Francisc Csanádi de Telegd, iar mai apoi adjutantul arhiepiscopului şi cardinalului de Gran, Demetrius [9]). La această dată Iancu are 29—30 ani. Potrivit de înalt, mai mult mijlociu, e puternic zidit, cu umerii largi, pe care se revarsă pletele lungi buclate, cu cărare dreaptă la mijloc, aşa cum mai poartă şi azi părul ţăranii bătrâni din ţara Haţegului. Din faţa uşor înbujorată de sănătate, deasupra nasului acvilin, privesc blând, însă drept, doi ochi mari, senini, iar gura tăcută se ascunde discret sub mustaţa lungă, uşor răsucită. De cum te găsiai în faţa lui, — spun contimporanii, — te simţiai copleşit ca în faţa unui om extraordinar. Bonfiniu vorbind despre el zicea că: „are o înfăţişare foarte plăcută şi o respectabilă vigoare de ostaş, caracter blând şi distins. Se distinge prin frumuseţea ochilor şi a nasului, care-i înprumutau chipului său imaginea demnităţii romane. Purtările lui în orice privinţă erau foarte nobile şi scutite de orice sălbăticie barbară". Iar cronicarul Ion Thuroczi vorbind despre Iancu Românul de Huniade zice: „Era acest Domn Comite om de statură mijlocie, cu cerbicea mare, cu părul creţ şi de culoare castanie, cu ochii mari şi cu privire senină, cu faţa rumenă şi în toate mădularele sale întocmai cuvincios şi ca o podoabă, aşa încât dintr'o mie puteai cunoaşte persoana lui de căpetenie". (v. I. Lupaş, Lecturi din izvoarele Istoriei Române, pag. 86.

Vorbia pe lângă românească părinţilor săi şi ungureşte, probabil ştia şi ceva latineşte, însă nu prea mult, căci pentru traducerea şi redactarea diplomelor latineşti recurge la ştiinţa fiului său Matei. E probabil că ştia şi sârbeşte, date fiind legăturile destul de strânse cu G. Brancovici, şi desigur şi nemţeşte, ca fost aprod al reginei Maria de Luxemburg. Mai bucuros vorbia însă româneşte, şi mai bine se simţia printre soldaţii săi români, recrutaţi din aretul Haţegului şi Caransebeşului. Era firească prea proaspătă în amintirea sa atmosfera căminului părintesc, de caldă şi nefăţărită familiaritate românească, pentru ca să nu fie aşa.

E uimitoare asemănarea dintre cei doi mari conducători de oşti ai vremii lor. Ca şi Ştefan cel Mare, Iancu Românul obicinuia să-şi înbărbăteze şi el oştenii înainte de începerea bătăliei prin câteva cuvinte, care treceau printre rândurile luptătorilor, aprinzându-i. Astfel procedează şi cu prilejul campaniei de cinci luni în Bulgaria şi Sârbia când, după mai multe biruinţe strălu-

---

8) v. *Şt. Meteş*: Moşiile Domnilor şi boierilor din ţările rom. în Ard. şi Ung. p. 19, unde se face amintire de un aprod Ion Românul la curtea reginei Maria, soţia lui Sigismund; nu poate fi altul decât Iancu Românul de Huniade.

9) v. *Fessler*: Die Geschichte der Ungarn, v. IV, 364. Fessler greşeşte. *But* e strămoş.

cite, se găsia la 9 Noemvrie în faţa lui Hasan beg, seraschierul Adrianopolei, care se pregătia să-l atace cu armată mare, odată cu căderea serii. „Scurt şi cuprinzător", spune Fessler [10]), „le aduce aminte Huniade alor săi că punându-şi nădejdea în Dumnezeu vor birui şi de astădată. Le arată că mare fericire îi aşteaptă pe cei ce vor putea serba Crăciunul apropiat în locaşul fericiţilor, împreună cu Isus. Toţi suntem, —zice Huniade—datori cu o moarte; numai cei aleşi prin graţia divină vor putea însă să moară pentru credinţă, moarte de eroi. Cu noi e Dumnezeu! încheie dânsul şi se aruncă asupra duşmanului. Nici unul din ai săi n'a rămas în urmă, mulţi chiar i-o iau înainte.

Tot asemenea la sfârşitul bătăliei, cel dintâiu lucru la care se gândia învingătorul „tot atât de cucernic, pe cât de viteaz, era să mulţumească lui Dumnezeu pentru biruinţa de care l-a învrednicit şi să-i ridice locaş de închinare [11]). Ca şi domnul moldovean, guvernatorul de mai târziu avea mişcări fulgerătoare şi se băga cu Valahii săi unde era primejdia mai mare [12]). Firește, gloria finală şovinul Fessler o atribue armiei maghiare, despre care vom mai avea de spus câte ceva mai încolo.

Cunoscând firea şi temperamentul aprins şi neîmblânzit, în fiecare clipă gata de ceartă al trufaşilor magnaţi unguri, rămânem uimiţi de dovezile de supunere şi de respect ale acestora în faţa autorităţii marelui Român. Astfel propunerea, făcută „de puternicul bărbat" în adunarea naţională dela Buda, după moartea regelui Albert [de a se întări forţa de rezistenţă a ţării prin unirea reginei văduve Elisabeta, femeie de 30 de ani, cu Vladislav regele Poloniei, un tânăr de abia de 15 ani], este primită de majoritate „cu cea mai vie aprobare", cu toate că argumentele Românului nu sunt deloc măgulitoare pentru magnaţii prezenţi. Intre altele *le spune că nu se poate conta pe patriotismul lor în faţa primejdiei turceşti* [13]). Zadarnice au fost protestele bietei femei în potriva unei asemenea căsătorii; zadarnic aducea ea înainte faptul că aştepta pe curând naşterea unui copil; zadarnic invoca diferenţa de vârstă, dreptul ei de succesiune. Trebui să se supună. Şi ceeace ne indignează în deosebi este ca regina fu obligată să nască într'o cameră cu uşile deschise, de faţă fiind mai mulţi prelaţi şi baroni! Aceasta pentru a se evita o eventuală substituire [14]).

Pentru a căştiga bunăvoinţa lui Iancu de Huniade „a cărui autoritate şi greutate erau acum (în 1444) atât de mari, încât nimic nu se mai putea întreprinde împotriva voinţei sale, despotul Sârbiei Gheorghe Brancovici se oferi să-l despăgubească pe marele patriot, care cheltuise din al său 30.000 ducaţi în campania

---

10) op. cit. v. IV—576.
11) op. cit. v. IV—575.
12) id. luptele lui Iancu de H.
13) id. luptele lui Iancu de H.
14) id. IV—527—528.

din 1443, iar pregătirile din 1444 îl costaseră 60.000 de ducaţi" [15].

In consiliul de război din ajunul marei bătălii dela Varna (1444), toţi generalii au fost de părere să aştepte sosirea flotei din Helespont, şi numai apoi să înceapă bătălia. Huniade era singurul hotărît să treacă imediat la atac. „Deciziunea rapidă — zicea el — nesocoteşte, sau biruie primejdia; trăgănarea dinpotrivă o măreşte. Moarte, sau fugă, din două una; voinţa noastră, nu timpul va decide care din două... Ne cunoaştem duşmanul, anul trecut l-am ispitit la el acasă, l-am atacat şi l-am măcinat. Curajul şi hotărîrea fermă, nu artificiile ne vor ajuta să-l biruim. Sânt de părere să-l atăcăm şi să-l batem cum se va face ziuă, rezultatul e în mâna Domnului". Nimeni nu îndrăsni să-l contrazică pe marele războinic, nici curagioşii, nici fricoşii, mai puţin încă regele, cuprins de însufleţire" [16].

Cu toate că avea mulţi şi puternici duşmani printre magnaţi, când căzu în prinsoarea lui Vlad Dracul, după această nenorocită luptă, pierdută din pricina invidiei căpitanilor unguri cari nu-i respectară dispoziţiunile, — aceiaşi nobili, convinşi de extraordinara valoare a Românului, pe care altfel îl urau, cum observă şi Fessler — [17], se făcură luntre şi punte ca să-l elibereze.

Incă până a nu fi ales guvernator, i se încredinţează lui Iancu Românul comanda supremă a armatei şi sarcina pregătirii războiului, o nouă dovadă cât de mult îl preţuiau îngâmfaţii seniori, cari nu găseau printre ei unul mai vrednic decât el. La Rusalii (1446) veniră atâţia magnaţi şi reprezentanţi ai staturilor generale, încât trebuiră să ţină adunarea afară din oraşul Buda, pe câmpia Rakos. Se procedă în primul rând la alegerea unui guvernator general în locul celor şapte căpitani cari formau locotenenţa domnească. „Toţi, ca inspiraţi de sfântul duh, votară pentru voevodul ardelean, Iancu de Huniade, neţinând seamă de originea sa valahică, ci având în vedere numai patria şi faptele sale" [18], zice Fessler.

Vorbind despre scrisoarea guvernatorului Huniade către papa Eugen, menţionează Fessler: „*Trebuie să credem tot ceeace afirmă el, până când nu se va face dovada că Huniade ar fi spus vreodată o minciună, sau un cuvânt de calomnie*".

Se pare însă că imediat după ce l-au ales guvernator, îi părăseşte duhul sfânt pe magnaţi şi pe seniori, căci ura lor împotriva lui Huniade izbucneşte de fiecare dată cu putere elementară. Dacă n'am mai avea alte dovezi care să ne convingă în chip strălucit cât de superior îl considerau ei înşişi pe Huniade tuturor magnaţilor, e destul să ştim că aceştia s'au văzut nevoiţi să-l aleagă în cel mai înalt post, să-i dea cea mai mare

15) id. IV—584.
16) id. p. 610—11.
17) id. p. 522 (nota).
18) id. 644—46.

dovadă de cinstire omului celui mai urgisit de ei, *Românului Iancu Huniade!*

E adevărat iarăşi că au întrebuinţat toate mijloacele ca să-l umilească, l-au legat de mâini şi de picioare prin hotărîrile cele mai rafinate, votate în adunările naţionale, şi au ales palatin, *cu aprobarea lui Huniade*, pe cel mai mare duşman al familiei Huniadeştilor, pe Ladislau Gara. „Nefericitul patriot se vedea constrâns de fatalitatea tristelor împrejurări să dea mână de ajutor la înălţarea duşmanilor cari unelteau ruina familiei sale, deoarece necesităţi inexorabile îi interziceau să-i nimicească" — zice Fessler [19]). Ce le-a răspuns Huniade la această provocare? Că nu se va odihni până ce nu va vindeca adânca rană primită de ţară la Varna.

Satisfacţia însă nu avea să întârzie prea mult. Încă odată trebuiră magnaţii trufaşi să-şi plece cerbicea în faţa lui Iancu şi să recunoască nevolnicia şi neputinţa lor proprie de a se dispensa de serviciile eroului. După a doua mare şi nenorocită bătălie pierdută pe Câmpul Mierlei, — tot din neconformarea strictă la ordinele date de dânsul, — Huniade, eliberat din mâinile lui Brancovici, care-l luase prizonier, veni la Seghedin, „unde-l întâmpinară staturile adunate cu cele mai vii manifestări de bucurie, fericiţi de a-l avea iarăşi printre ei pe eroul patriei, şi simţindu-se înşişi mari prin cinstirea şi adularea bărbatului cu adevărat mare, al cărui spirit şi voinţă se dovediau sublime, nesocotind capriciile norocului nestatornic" [20]).

Asemenea copiilor rău năraviţi, magnaţii uitară însă prea curând lacrimile de bucurie vărsate la revederea generosului lor ocrotitor. Nu trecu prea mult şi guvernatorul, profund întristat, nu avu dorinţă mai arzătoare decât să se despartă de puterea atât de mult invidiată, pentru a se expune singur săgeţilor otrăvite [21]) Această dorinţă nu i se va împlini însă decât mult mai târziu.

Înainte de încoronarea sa, tânărul rege de 15 ani Ladislau V, — crescut sub ocrotirea lui Ulric de Cilley, care sădi în sufletul crud al adolescentului duşmănia împotriva lui Huniade şi a casei sale —, îi dădu eroului român o mare satisfacţie meritată. I-a fost deajuns contactul de câteva zile cu guvernatorul şi cu cei cinci prelaţi, bărbaţi integri şi prieteni ai acestuia, pentru ca să-l iubească şi stimeze. În faţa unei asistenţe strălucite, compusă din cei mai înalţi demnitari mireni şi din cler, austriaci şi unguri, regele, îmbrăcat în strălucite ornate domneşti, porunci marelui herold din tronul său aurit să vestească lumii adunate la curtea din Viena, unde se găsia Ladislau sub tutela regelui austriac, istoria vieţii eroului Iancu de Huniade din copilărie şi până la zi, făcând cunoscute faptele sale de arme şi me-

19) id. p. 662-3.
20) id. p. 680.
21) id. p. 702

ritele sale față de țară și rege[22]). Fu reconfirmat în demnitatea de guvernator general al țării, titlu pe care însă nu voi să-l mai întrebuințeze în viitor, ca să nu atâțe și mai mult invidia, mulțumindu-se numai cu cel de conte al Bistriței și căpitan suprem al țării, titluri de cari uzează și în actul de convocarea magnaților la dietă. Cu acest prilej regele îi completă și emblema familială, în care mai introduse, pe lângă corbul cu inel în cioc, și coroana țării, ținută în ghiare de un leu roșu, cu coada dublă; aceasta ca răspuns la calomniile răspândite de dușmanii lui Huniade înpotriva lui[23]).

Nu mai încape îndoială că Huniade era ortodox, crescut fiind în legea părinților săi. Pe lângă toate înaltele sale calități: viteaz, credincios, plăcut, bărbat cu multă experiență, căci însoțise pe înpărătescul său stăpân, Sigismund, — om înzestrat cu fizic seducător, cu înalte calități sufletești, însă ușuratec, zvăpăiat, nestatornic, risipitor și mulieratic, — prin Polonia, Boemia, a fost de față și la încoronarea acestuia, la Aachen, la Milano și la Roma. Probabil a asistat și la arderea lui Huss și a discipolului său Hieronimus pe rug, iar la Nürnberg vede învestirea lui Vlad Dracul cu toiagul domniei muntene, după ce mai înainte a fost decorat cu insignele ordinului balaurului de către Sigismund, care a trimis herolzii să vestească în toate piețele și pe toate străzile orașului, în sunet de trâmbiți, urcarea pe tronul Munteniei a voievodului Vlad, ducele Făgărașului și Omlașului. Nu mai era deci nici prea tânăr — se căsătorește la vârsta de 40—45 de ani, — și nu a făcut totuși până la căsătorie nici un pas pe scara ierarhiei sociale.

Indată după căsătoria sa (1434—35) încep să curgă donațiile, titlurile și funcțiile înalte, cu care acestea erau înpreunate. Am putea afirma fără să riscăm prea mult, că și căsătoria sa este contractată, — la această vârstă, — mai mult cu mintea decât cu inima. Ea îi aduce —, pe lângă o soție nu tocmai frumoasă, însă energică, femeie vrednică și ambițioasă, dintr'o familie de însemnați demnitari din comitatul Timiș, unde tatăl ei a fost fișpan —, o zestre frumușică și mai ales legături familiale, făcându-i posibilă consolidarea situației sale în societatea în care trăia. Așa au procedat toți nobilii români ai acelor vremuri: Măciucașii (Macskás), Gârlișteni (Gerliczy, azi baroni), Iosica (Iosika, baroni), Fiații, Mâtnicenii, etc. etc. Nu se putea căsători un *schismatic* cu o nobilă, nici donații nu primia până nu trecea la catolicism. Căci Biserica — cea catolică în specie — manevra cu artă uimitoare cele două pârghii miraculoase: *femeia* și *puterea*.

Iancu Românul de Huniade era bărbat chibzuit, cruțător, căci înprumută cu bani pe magnații risipitori, ale căror moșii le cumpără mai apoi; ba înprumută chiar și pe împăratul Sigismund cu sume variind între 300 și 3000 de galbeni, în schimbul

22) id. p. 749.
23) id. p. 750.

cărora regele îi amanetează, iar în urmă îi donează feude şi chiar întregi districte. Astfel în 1435 primeşte ca amanet districtul *Comiat*, — unul din cele opt districte româneşti —, în 1439 districtul *Margine* (dela regele Albert), iar în 1440 regele Vladislav îi donează districtul *Bujor*, cu toate cnezatele aparţinătoare. Tot în aceşti ani îi mai donează cetăţile: *Şoimuş*, *Beregsău*, *Nevoiaşi* şi *Burian*, în judeţul Huniedoara şi Timiş, după ce cu un an mai înainte îi fuseseră donate de regele Albert oraşele *Madaraş*, *Towankut*, *Szabadka* şi *Halas* în Bacica, cu obligaţiunea de a se îngriji de ţinerea în bunăstare a cetăţilor *Severin*, *Gevrin*, *Mehadia* şi *Pett* [25]. In calitate de ban al Severinului, comite al Timişului, conte al Secuilor, şi al Bistriţei mai primeşte în 1453 Deva şi Gheorghenii, districtul român Sudia, Bujor, Jupani şi 26 comune în Ardeal; iar despotul Brancovici îi cedează *Şiria*, cu toate satele din raza ei.

Către sfârşitul vieţii Iancu de Huniade a ajuns unul din cei mai puternici şi bogaţi mari seniori ai ţării, cum se vede şi din diploma lui Ludovic V din 1457, cuprinzând înţelegerea survenită între rege şi văduva lui Iancu.

Aceasta se învoieşte să restituie regelui următoarele cetăţi ardeleneşti: Bistriţa, Gheorgheni, Cricău, Haţeg şi Mehadia; cetăţile de lângă Dunăre: Belgrad, sf. Ladislau (în faţa cet. Columbaci), Drencova, Peth, Severin, Orşova şi Gevrin; din partea de miazănoapte a Ungariei: Trencin, Beszterezebánya, Sucha, Oroszlánkö, Léva, Zsolna, Sztressen. Işi păstrează şi pe mai departe cetăţile: Lipova, Huniedoara, Şoimuş, Diod, dăruite lui I. H. de către Albert, *precum şi toate cetăţile achiziţionate de el personal dela magnaţii ţării* [26]). Familia Huniade stăpânia la această dată toată partea de miazănoapte a Banatului Severin necuprinsă în cele opt districte româneşti (Sebeş, Mehadia, Almăj, Caraş, Comiat, Lugoj, Ilidia şi Bârzava cu un total de aproximativ 180—200 comune), judeţul Timiş, o parte din Torontal, Bacica, Arad precum şi Ţara Haţegului.

Este în afară de orice îndoială că familia Huniade a fost bogată şi mai înainte, poate chiar una din cele mai bogate familii de chineji români din partea locului, de vreme ce Şerban, bunicul lui Iancu, a fost inobilat, cum văzurăm, încă pe la 1378, fără să fi trecut la catolicism, fapt extraordinar, cunoscând intoleranţa lui Ludovic cel Mare [26]). Văzând însă uriaşa bogăţie acumulată de genialul român în intervalul dela 1434-5 — data căsătoriei sale — până la 1456, când a murit, ne simţim par'că ispitiţi de gândul că el a urmărit dela început un scop precis: acela de a pregăti drumul tronului Ungariei pentru fiii săi, fapt realizat de văduva sa cu ajutorul fratelui acesteia, Mihail Szilagyi. Şi cunoscând pe de o parte strălucitoarea inteligenţă a Românului

---

25) *Pesty Fr.*: Ször. báns. tört. V, III, precum şi Krassó Vm. tört, de acelaşi, vol. IV.

26) ibid.

nostri, firea sa hotărîtă şi chibzuită, energia şi perseverenţa de fier, iar pe de altă parte lăcomia şi egoismul, împreunate cu lipsa de patriotism a magnaţilor unguri învrăjbiţi între ei, dece nu am admite aceasta? Mai ales dacă ţinem seamă de faptul că şi împrejurările externe, în primul rând iminenta primejdie turcească, îl obligă pe marele general să aibă în fiecare clipă la îndemână o armată cu care să poată face faţă unui atac imediat. Mobilizarea generală a seniorilor unguri cu banderiile lor s'a dovedit o ficţiune, fiindcă magnaţii, de acord cu nobilimea comitatelor, hotărăsc în dieta ţinută la Peşta (1447) că la războaiele *obicinuite* (?!) *vor lua parte numai banderiile regelui, ale prelaţilor şi ale baronilor, iar nobilimea se va mişca numai în cazul când puterea inamicului ar fi absolut covârşitoare!* **Nobilimea comitatensă însă nici în acest caz nu va putea fi obligată să se războiască dincolo de graniţele ţării!** [27]). Hotărîrea aceasta dealtmintrelea este numai o confirmare scrisă a unei vechi uzanţe. Astfel, la porunca adresată de Albert (1439) prelaţilor, baronilor, seniorilor şi oraşelor, precum şi tuturor nobililor comitatensi de a mobiliza fiecare în graba cea mai mare oamenii de care dispun, s'au adunat *abia 24 000 oameni*, deoarece atât magnaţii cât şi nobilii comitatensi s'au arătat care de care mai recalcitranţi faţă de porunca regală, aşa încât regele s'a văzut nevoit să recruteze voluntari pe cheltuieală proprie. Nu e de mirare dacă eroul Iancu, ajuns guvernator al ţării, obligat deci să garanteze inviolabilitatea graniţelor regatului, — după ce a jertfit din al său de atâtea ori, câtă vreme alţi magnaţi, încă mai bogaţi şi mai puternici decât el, nici nu s'au gândit să dea vreun ban pentru apărarea ţării —, s'a văzut silit să ia în administrare proprie cetăţile regeşti cu împrejurimile lor, de unde putea să ridice oameni la nevoie, fără să mai apeleze la patriotismul inexistent al magnaţilor şi al comitatelor.

După cucerirea Constantinopolului de către Mohamed II (1453), toate ţările sunt cuprinse de frigurile pregătirii de război, în vederea apărării lor. Ladislau V. convoacă adunarea naţională dela Buda (1454). Fură votate o mulţime de legi salutare, se redactară ordonanţe care avură aceeaşi soartă comună: toată lumea le nesocotia, nimeni nu se gândia să le execute. „Doar prezenţa pe tronul ţării a unicului, extraordinar de puternicului bărbat, înzestrat cu spirit covârşitor, mai ţinea pe loc imperiul, care se prăbuşi la urmă sub presiunea unui aristocratism sălbatec“ [28]).

O nouă probă veni curând să demonstreze ticăloşia fără margini a păturii suprapuse. In vreme ce Românul hărţuia în Serbia pe duşmanul creştinătăţii slăbindu-l, palatinul Gara convocă la Buda samovolnic un consiliu de stat, format din şase prelaţi, şase baroni şi tot atâţia seniori. Toate afacerile privind adminis-

27) Fessler, v. IV—661.
28) Op. cit. 798 IV,

trarea statului, finanţele şi războiul, aveau să fie rezolvite de acum înainte exclusiv de aceşti 18 bărbaţi.

Intenţia ascunsă a Palatinului era să sape prin aceasta autoritatea şi puterea Guvernatorului, sau cel puţin să facă activitatea acestuia pendentă de controlul acestui senat. Regele, informat de un binevoitor al Guvernatorului, îl reconfirmă pe Iancu de Huniade în demnitatea sa, lăsând la discreţia lui să suspende senatul, sau să-l recunoască.

Totuşi nu-l mai susţinea după cuviinţă pe bravul patriot şi erou, lucru care avea să se evidenţieze într'o formă încă mai jignitoare, căci duşmanii săi duseră mai departe calomnia, acuzându-l că ar pactiza cu Turcii pe sub mână, că toate veniturile regatului le acapareazâ el, că însuşi viaţa regelui ar fi primejduită de Iancu, şi că înfine Guvernatorul ar fi mai puternic decât Regele. Il convinseră însfârşit să-l invite la Viena sub pretextul unei afaceri urgente de stat şi să-l dea în taină morţii [29]).

Regele, tânăr şi lesne crezător, se lăsă convins „şi-l atrase pe Iancu de Huniade, — însuşi se numea aşa —, cu linguşiri şi măestrite momele, la Viena, oferindu-i prin aceasta eroului prilej să dea cea mai strălucită dovadă de nobleţea inimii şi a spiritului său ales şi să se prezinte contemporanilor şi urmaşilor ca modelul desăvârşit al adevăratului patriot" [30]). Prevenit de prieteni, eroul răspunse Regelui că este gata să se supună şi să se prezinte în ori ce loc din ţară unde ar fi chemat, dar că nu se simte prin nimic obligat să treacă dincolo de graniţele ţării.

Aţâţat de duşmanii lui Iancu, Regele trimise mai mulţi seniori austrieci, cu Cilley, să se întâlnească cu Huniade la Kitsee, şi capturându-l să-l aducă la el, sau să-l ucidă la faţa locului, dacă s'ar împotrivi.

Iancu Huniade veni cu o escortă de 2000 de călăreţi. Se opri la o împuşcătură de târguşor, pe câmp, şi invită trimişii la consfătuire. Aceştia, sub cuvânt, că ei sunt delegaţi ai Regelui, îl poftiră în târg, zicând că e de datoria lui să dea dovadă de curtenie. Iancu Huniade le răspunse că nu el e trimis la dânşii, ci dânşii la el, apoi se întoarse la ai săi şi plecă acasă.

După câteva zile izbutiră să-l atragă totuşi până lângă un sat din apropierea Vienei, cu asigurarea că acolo îl aşteaptă o scrisoare a Regelui, care-i garanta salvus conductus. In loc de scrisoare însă veni Cilley cu 40 de călăreţi şi-l invită să-l urmeze la Rege, care-l aşteaptă ceva mai departe cu suita sa. Iancu Huniade nu căzu în cursă. Călăreţii săi înconjurară pe Cilley şi pe oamenii acestuia. Iancu se mulţumi însă să-l demascheze, apoi îl goni. Dar soarta sa şi a familiei sale fu pecetluită din acest moment. Duşmanii se hotărîră să-l suprime, cu riscul chiar al propriei lor prăbuşiri [31]).

---

29) *Fessler*, IV—811.
30) id. 815—19.
31) *Fessler*, op. cit. IV—815.

Iancu Huniade află despre aceste planuri; „în inima lui însă orice gând de răsbunare fu înăbuşit de iubirea-i de ţară". Vestea atentatului neisbutit indignă sufletele cu adevărat nobile. De teamă, regele se lăsă convins şi, convocând dieta, veni la Buda, unde-l invită şi pe Huniade. Acesta trimise răspuns că nu va veni fără garanţia scrisă de mâna regelui şi iscălită de prelaţi. Aceştia din urmă îi dădură dreptate lui Huniade, arătându-i regelui că asasinii ocrotiţi de dânsul atentează la viaţa celui ce este de acum mai mult decât locţiitorul regelui, fiind apărătorul creştinătăţii însăşi.

Asupra lui, singurul din Europa — ziceau ei — se îndreptă toate privirile şi nădejdile. Numai braţul său puternic ţine în loc puterea Osmanliilor. Steagul său este unicul în faţa căruia s'a aplecat trufia lui Mohamed [32]).

Huniade veni însoţit de credincioşii săi, printre cari voevodul muntean Dan şi Sebastian de Rozgon, gata toţi să-şi pună în joc viaţa pentru dânsul. Duşmanii săi, Cilley, Gara, Ujlaky, Bánfy şi alţii nu cutezară să se mai arăte în dietă. Huniade se împăcă cu regele şi, ca să-i dovedească buna credinţă, se declară gata să evacueze cetăţile regeşti, păstrând numai pe cele dela graniţă [33]), iar suveranul îl asigură şi el de perfecta sa sinceritate şi bunăvoinţă. Totuşi bătrânul viteaz a trebuit să-l dea pe fiul său Matei la curtea din Viena, drept chezăşie pentru sentimentele şi bună, credinţa sa, lucru ce l-a făcut cu inima strânsă.

Nu mai încape îndoială că la această dată marele căpitan avea suficientă popularitate şi mai ales putere. Avea doar armata sa proprie [33]), iar Dan, ruda sa, pe care el îl aşează pe tronul Munteniei în locul lui Vlad Dracul, decapitat la Târgovişte împreună cu fiul său de dânsul [33]), l-ar fi sprijinit şi el cu toată puterea, ca să înfrunte cu sorţi de isbândă pe duşmanii săi ocrotiţi de purpura regală. Dar el n'a făcut-o. Dimpotrivă, ca să dea suprema dovadă de lealitate, a consimţit să se despartă de fiul său Matei, care nu avea decât 14 ani, trimiţându-l ca aprod la curtea regală din Viena. Înţelepciune sau patriotism? cum afirmă Fessler.

Lui Iancu de Huniade i-ar fi fost foarte uşor să se proclame rege, cu atât mai vârtos, cu cât era singurul bărbat în stare să ţină piept cumplitei primejdii care ameninţa ţara din partea fanaticului Mahomed II. El ştie însă că gestul său ar fi unit în aceiaşi tabără pe toţi duşmanii săi, până aci divizaţi de interese de familie şi de lăcomie, iar Turcii, profitând de desbinare, i-ar fi sdrobit cu atât mai uşor. Momentul deci nu era oportun pentru un astfel de pas. Pe de altă parte, urmându-şi drumul său de până aci, se măriau şansele de domnie ale fiilor săi prin creşterea puterii familiei.

Nu ne îndoim că în mintea sa luminoasă se va fi închegat

---

32) idem 817.
33) *Fessler*, op. c, IV—650.

şi gândul aducerii tuturor Românilor sub sceptrul strănepoţilor chinezului Şerban. Nu se poate vorbi, firește, în această epocă de o ideologie naţionalistă, care nu s'a cristalizat deplin decât abia în sec. XIX. Prezenţa ideii naţionale, *aşa cum o înţelegem noi*, nu o putem verifica nici în actele săvârşite de Mihai Viteazul; totuşi, în ochii noştri a celor de azi, ele ne apar în această lumină. Mai curând poate fi vorba de o asociere a celor două idei : *a puterii* şi *a stăpânirii*, în sufletul marilor biruitori în războaie. Toate geniile militare au fost ispitite de fascinaţia acestor idei. Una atrage pe cealaltă. Iar Iancu Românul a fost şi strateg neîntrecut, nu numai viteaz mare.

Se pare că cea dintâi mare bătălie la care a luat parte Iancu Huniade a fost cea dela Columbaci (1419), unde a pierit floarea cavalerilor polonezi, împreună cu celebrul Ţrni Zavişa, cunoscut din romanul lui Sienkevicz „Cavalerii Crucii".

La această luptă a participat şi Românul nostru, căci îl vedem comandând un banderiu propriu.

Nu ne vom ocupa aici decât de câteva din bătăliile mari pe care Iancu Huniade le regisează, — ca să întrebuinţăm un cuvânt curent în zilele noastre.

Nu exagerăm folosindu-l, căci principiul fundamental al tacticei sale era să aibă el iniţiativa. In consecinţă ataca cel dintâiu. Armata sa era formată numai din Români din jurul Haţegului şi Caransebeşului, în număr cam de 8—10.000. Comanda n'o încredinţa niciodată altuia. Această trupă a format sâmburele tuturor armatelor conduse de el în cele vre-o zece mari bătălii. Astfel Fessler, vorbind de atacurile date de Iancu, întrebuinţează mereu expresia: *Hunyady und seine Walachen*, sau : *Hunyady an der Spitze der Walachen*[34]). Şi cum voevodul Dan deasemenea ia parte cu oştirea sa alăturea de protectorul şi ruda sa, putem afirma, fără teamă de exagerare, că floarea oştirilor lui Iancu o formau Românii. In fruntea acestei armate se arunca el în momentele critice, şi cădea ca trăznetul, unde era primejdia mai mare.

Cea dintâi mare bătălie cu Turcii o susţinu Iancu de Huniade în calitatea sa de comite nou numit al Timişorii şi căpitan al Belgradului (1441). După ce bătu pe begul Isac la Belgrad, alergă în Ardeal, ca să se întâlnească cu Mezet beg, care ajunsese cu cetele sale până aproape de Alba-Iulia. Credincios principiului său ofensiv, Huniade nu mai aşteptă sosirea tuturor banderiilor ardelene, ci cu armata-i proprie şi cu trupele episcopului G. Lépes (probabil român de confesiune calvină N. A.), hotărî să atace duşmanul. Turcii ocupau poziţie la St. Imbru, lângă Mureş, la poalele unui deal, pe care se sprijinea forţa lor principală. Aici îşi aveau adăpostită şi prada de aur şi argint făcută la Zlatna, Abrud şi aiurea. Rezervele le erau ascunse în dosul dealurilor învecinate, spre care se retrăgeau în focul luptei, simu-

34) *V. I, Bălan*, op. cit.

lând înfrângere. Huniade, trecând Ampoiul, le învăluise aripile şi, în momentul când vru să le dea lovitura hotărîtoare, căzură puternicele rezerve turceşti asupra armatei sale. Inpresurat acum din toate părţile de un duşman de trei ori mai tare, Iancu Huniade era în primejdie de a fi zdrobit. In aceste clipe de mare cumpănă, calm, chibzuit, departe de a se lăsa stăpânit de descurajare şovăitoare, nici de îndrăzneală oarbă, ordonă retragerea, reuşind să-şi croiască drum, luptând în şiruri strânse, şi să-i ducă pe ai săi până dincolo de Ampoiu, fără să fie urmărit [35]). Sosindu-i întăririle aşteptate, Ianuc Huniade caută din nou pe duşman. Mezet beg făcu şi el pregătirile la St. Imbru. In cortul acestuia se puse la cale uciderea eroului în cursul luptei, dar Huniade, prevenit de un spion al său, scapă, schimbând armele şi calul cu un oştean de rând, care se oferi să se jertfească. Turcii îşi îndreptară toată puterea înspre partea unde se vedea fâlfăind steagul lui Huniade. In învălmăşeală e omorît şi Mezet beg şi fiul său. După luptă, eroul liberator al Ardealului, stăpân pe tabăra turcească şi pe o pradă bogată, înalţă o rugăciune de mulţumire lui Dumnezeu şi clădi o mânăstire [36]).

Indurerat de pierderea valorosului său comandant, Sultanul trimise o nouă armată de 80.000 oameni în Ardeal, sub conducerea şahului Abedin, ca să-i răzbune moartea. Iancu Huniade aflând că Abedin a trecut Dunărea pe la Nicopolea Mică, porunci să se poarte sabia însângerată prin ţară. Abedin îşi despărţi armata în două: o parte pătrunse prin pasul Vulcan în Ardeal, iar el însuşi, în fruntea ienicerilor şi a o parte din cavalerie, o luă deadreptul spre Poarta de Fier şi tăbări între Hăşdat şi Topliţa, în faţa muntelui Măgura. Iancu Huniade coborî într'o seară de pe coastele muntelui Măgura şi-şi întocmi oastea în ordine de bătaie, sub ochii lui Abedin, uimit de a-l vedea atât de curând şi atât de bine pregătit. Comandantul turc, om înţelept, pricepu că, deşi era superior prin număr, persoana eroului singură făcea cât o armată întreagă [37]). Işi orândui şi el armata, iar în zorii zilei următoare era gata de bătălie: cavaleria înainte, la spatele ei gloata auxiliară la amândouă aripile, în centru ienicerii, iar îndărătul tuturora, rezerva de răsboinici încercaţi. Armata lui Iancu Huniade avea la amândouă aripile Săcui, apoi două rânduri de călăreţi înzăuaţi; în dosul acestora ţintaşi balestieri (probabil prăştiaşi călări); în centru alte două rânduri de călăreţi înzăuaţi, în formaţie strânsă, gloată pedestră greu înarmată, iar în spate lăncieri şi arcaşi. Flancurile erau acoperite cu rânduri lungi de care de război, apărate de oşteni uşor înarmaţi.

Inainte de a da semnalul de începerea luptei, Iancu ieşi în faţa frontului şi le spuse oamenilor săi câteva cuvinte, care avură darul să-i îmbărbăteze şi mai mult.

---

35) *Fessler*, op. cit. IV—856.
36) id. 558—IV.
37) id. 559—IV.

Strigătul de luptă al creştinilor era: *Isus*. Aripile armatei lui Iancu se desfăşurară, iar centrul său pătrunse în formă de ic în rândurile duşmane, care se deschiseră ca un cleşte spre a turti icul. Oştenii, apăraţi de platoşa de oţel, rezistară însă nevătămaţi. Osmanlâii cedară, căzând sub proectilele ucigaşe ale ţintaşilor balestieri. Tot atât de repede fu pătrunsă şi ruptă linia a doua a Turcilor. Luată pela spate, ea fu sdrobită. In flanc însă Secuii cedează cavaleriei inamice mult superioară. Ei se retrag, sprijinindu-se pe cavaleria din centru, adevărat zid de oţel, în formaţie de patrat. Splendida cavalerie turcească se trezeşte spre nenorocul ei în faţa acestui zid de suliţi, de lănci, de ţepi lungi peste seamă, care o distrug cu desăvârşire.

Lăncierii veniţi în ajutorul cavaleriei sunt mai norocoşi, căci le reuşeşte să taie cu săbiile genunchii cailor celor din rândurile prime; al doilea rând se retrage repede şi face loc pedestrimii greu înarmate să intre în horă. Se produce învălmăşeală turbată, măcelul e îngrozitor, căci nici unii nici alţii nu cedează. Abedin porunceşte ariergardei sale să alerge în ajutor. Iancu Huniade bagă acum carele în luptă peste flancul drept turcesc, pe care îl atacă din coaste şi din spate. Numai flancul stâng al inamicului mai are putinţa să se salveze prin fugă. Abedin se strecoară împreună cu o ceată de ieniceri şi scapă de măcel [88]).

După această strălucită victorie, urmează o campanie gloriosă de 5 luni — din Iulie până în Decembrie 1443 — prin Sârbia şi Bulgaria. Patru lupte mai mărunte şi două bătălii mari, în care Turcii fură înfrânţi de Iancu Huniade, sporiră şi mai mult gloria eroului român [88]). Turcii cer şi dobândesc pace pe 10 ani. Pacea însă e călcată de Vladislav regele ungar, la insistenţa legatului papal Cesarini. O bătălie avu loc la Varna în toamna anului 1444. Vladislav trecu Dunărea pela Orşova şi înaintă până la Vidin. Vlad Dracul, dela biruinţa de la St. Imbru vasalul coroanei ungureşti, veni la Nicopole cu 2000 călăreţi puşi sub conducerea fiului său. Voevodul român văzând puţina amată a regelui, îl sfătui sincer să se întoarcă îndărăt. „O armată atât de mică, — erau în total vreo 15.000 de călăreţi şi o adunătură de cruciaţi, parte polonezi, de vreo 5000—, nici nu se poate gândi să se măsoare cu armata Sultanului", zicea voevodul. „Suita lui de vânătoare", urmă dânsul, „şi încă-i mai numeroasă". In schimb armata era însoţită de o mare mulţime de care încărcate nu numai cu proviant şi muniţie, ci mai ales cu scule de aur şi argint, precum şi alte lucruri de lux şi pentru confort. Părea că seniorii unguri şi polonezi s'au pregătit în vederea unei lungi serii de serbări vesele. Vlad rugă, conjură, sfătui pe rege şi curtea sa să renunţe la nesocotita lor campanie. Regele şi chiar unii seniori fură adânc impresionaţi de cuvintele înţelepte ale voievodului; cardinalul însă îi mustră, iar Huniade, înrudit cu Dan, preten-

38) o. c. 560 — 1.
38) o. c. 577.

dentul la tronul muntean, îl acuză pe voevod de înțelegere ascunsă cu Turcii. Voevodul tăcu, îi dete însă Regelui doi din cei mai iuți cai, cari să-l ajute să scape chiar dacă l-ar urmări o armată întreagă. Îi mai dărui și doi din cei mai credincioși scutieri ai săi, rugându-l să nu se despartă niciodată de ei, apoi, lăsându-și feciorul cu cei 2000 călăreți, se întoarse muncit de cele mai negre presimțiri[39]).

Ajunși la munții Hämus, Iancu Huniade porni înainte cu Românii săi și cu 3000 de Unguri să cureță terenul de eventualele curse și posturi înaintate dușmane După ei veniau carele, iar la urmă Regele cu grosul armatei. Coborîră în valea roditoare și prietenoasă. Aci îi găsiră iscoadele, cari îi vestiră că sultanul Murat a trecut cu 40.000 oameni strâmtoarea dela Gallipoli, cu ajutorul flotei genoveze care s'a lăsat cumpărată, în loc să vină în ajutorul lor, cum le fusese înțelegerea. Murat s'a unit apoi cu armata care îl aștepta în Rumelia, în total până la 80.000 oameni.

Locul unde poposiră creștinii era bine ales. Mânat de neastâmpăr, regele coborî totuși în câmpia dela Varna, apărată dinspre miază-noapte de cetatea Galați, dinspre nord-est de un lanț de coline, dinspre vale fiind greu accesibilă din pricina rovinelor adânci dela Dewin. Oștirea se așeză între acestea și cetate.

Intr'aceea sosi și Sultanul cu armata sa și se așeză la distanță cam de 5000 de pași de armata regelui, în fața Ungurilor. In tabăra regelui, consiliul de răsboiu fu de părere să se evite bătălia, în așteptarea flotei din Hellespont. Până atunci să întărească tabăra, închizând-o în cetatea improvizată a carelor. Propunerea aceasta, făcută de Cesarini, legatul papal, o adoptară toți ceilalți căpitani și prelați, afară de Iancu Huniade. El singur fu de părerea începerii imediate a ostilităților. Și părerea sa învinse. A doua zi în zori își orândui armata. Trecătorile înguste dinspre rovine fură barate cu ajutorul carelor, ca să acopere spatele armatei.

Mașinile de răsboiu postate aci aveau să țină la distanță pe năvălitori. Flancul stâng, sprijinit pe mocirle, îl puse sub comanda episcopului dela Oradea Mare. Tot în flancul stâng aveau să lupte și escadroanele de călăreți polonezi. Pe rege, împreună cu banderiile înalților demnitari ai țării, îi așeză în vale, între orașul Varna și rovine, unde nu-i amenința nici o primejdie. și-l conjură, insistând mult, să nu-și părăsească poziția decât numai în cazul când l-ar chema el. La flancul drept, între malul mării și rovine, unde se afla câmpul de luptă, așeză forțele principale

---

39) Vorbind despre Vlad Dracul, Bonfiniu spune despre el că: „Este bărbatul cel drept și neînfrânt, care în orice luptă a fost cel mai tare și cel mai viteaz povățuitor, pentrucă cu puține oști, dar cu atât mai mare inimă și înțelepciune, și cu prea mare virtute a ostașilor săi, peste nădejdea tuturor, fără de vr'un ajutor străin, îndelung a ținut războiu cu Turcii, care războiu toți creștinii laolaltă luați deabia l-ar fi ținut". *St. Meteș:* Moșiile Domnilor și boierilor din Țările rom. în Ard. și Ung., p. 19.

sub conducerea unor căpitani încercaţi şi a legatului papal, cardinalul Cesarini. El însuşi, Iancu Huniade, cu feciorul lui Vlad Dracul în fruntea Românilor, formau avantgarda, gata însă să intervină pretutindenea unde ar fi fost primejdie [40]).

Regele Vladislav, înbrăcat, se pregătia să primească coiful de argint din mâna aprodului. Când fu să i-l pună pe cap, aprodul scăpă coiful din mână. Tot în aceeaşi clipă se stârni şi o vijelie dela Apus, care sfâşie drapelele ungureşti de pe cozi, iar pe acestea le smulse din mâna purtătorilor.

Armata lui Murat tocmai se cobora de pe înălţimile dela Miază-noapte. Inaintea oştirii mergeau călăreţii asiaţi, sclipitori în pompa lor orbitoare, cu zăbale şi frâne aurite, coifurile şi tecile săbiilor bătute în pietre scumpe. Indărătul lor veniau cetele Rumelioţilor, călări pe cai minunaţi, splendid echipaţi, sub conducerea lui Karazi beg, apoi cămilele purtătoare de arme, palisade, proviant şi lucruri scumpe. La urmă, în mijlocul ienicerilor, venea însuşi Sultanul. De trei ori mai mulţi să fi fost păgânii, şi tot i-ar fi zdrobit Iancu Huniade în acest loc şi în ordinea de bătaie în care se înfăţişau, dacă nu i-ar fi răsturnat dispoziţiile invidia şi gelozia [41]).

Acum răsună deoparte goarnele de război, de cealaltă parte fanfarele. O ceată de 15.000 de călăreţi asiaţi se aruncă asupra rândurilor armatei ungureşti. Huniade cu Românii săi întâmpină asaltul şi luptă ca smeii, răstoarnă la pământ rândurile prime, cei dindărăt o tulesc la fugă, mulţi din ei sunt măcelăriţi de Românii cari îi gonesc din urmă. De pe acum îi piere Sultanului curajul, pierderea alor săi îl doare [42]), e pe punctul de a renunţa la continuarea luptei. Anturajul său cel mai apropiat însă îl opreşte, este ameninţat cu moartea dacă nu lasă curs liber bătăliei. La porunca sa înaintează 5000 de spahii aleşi. Iancu Huniade îi primeşte ca şi pe cei de mai înainte. El aţâţă şi mai mult flacăra războiului în inimile alor săi, cari dau năvală asupra rândurilor celor mai din urmă ale asiaţilor, apoi călăreşte în vale spre a-i raporta regelui că a terminat cu dânşii. Dar elanul tineresc al lui Vladislav nu mai poate suporta inactivitatea; vrea să pornească şi el la atac. Războinicul expert îl conjură însă să mai stea liniştit unde l-a pus, până ce isprăveşte şi cu Rumelioţii, pentru ca apoi să procedeze împreună cu el la desăvârşirea operei, prin nimicirea ienicerilor.

Intre acestea Românii, cari continuau urmărirea Asiaţilor, deteră peste cămilele încărcate şi le jefuiră. Inpovăraţi cu prăzi fabuloase, tocmai se întorceau în lagăr. Biruinţa eroului român, ingenios pregătită era acum sigură.

Armata turcească, învălmăşită de fulgerătoarele atacuri ale

40) *Fessler*, o. c., p. 607 şi urm., IV.

41) id. 613 — IV.

42) Sultanul Murad este înfăţişat de contemporani ca om de caracter, distins, fire contemplativă, moderat, iubitor de dreptate, credincios cuvântului dat, negăsind nici o plăcere în exercitarea puterii. N. A.

Românilor, e profund demoralizată; înşişi comandanţii ei îşi pierd capul. In acest moment se produce cel dintâiu act de indisciplină. Unul din căpitanii flancului stâng, episcopul de Oradea, gelos de succesele colegului său, episcopul de Erlau asupra Asiaţilor, îşi părăseşte locul împreună cu oamenii săi şi se amestecă în luptă, atacând pe Turci într'un punct unde nu erau slăbiţi. E respins, oştenii săi fug, el se rătăceşte în rovine şi se îneacă înpreună cu calul său. Turcii prind de veste că la aripa stângă este un gol, pătrund în el şi doboară pe Polonezi, dărâmă mai multe maşini şi răstoarnă câteva care. Primejdia e mare. Huniade apare însă cu regele, aleargă, vâră câteva cete de Turci în rovine, alungă până la 2000 paşi îndărăt pe ceilalţi, reface întăriturile flancului stâng şi restabileşte ordinea. Urcă în goană movila unde mai rezistă câteva cete de Albanezi, îi risipeşte şi reaprinde focul luptei în ai săi, apoi conduce pe rege îndărăt în vale. Ochii tuturor sunt aţintiţi asupra lui, chemarea sa le dă puteri noi. Dar şi Karazi beg şi-a pus ochii pe erou, îl ajunge, braţul său se ridică să lovească. In aceiaşi clipă cade trăznit de unul din lăncierii credincioşi ai eroului. Invidia baronilor este aţâţată la culme. După moartea begului, ei nu mai vreau să privească paşnici cum îşi sporeşte eroul gloria. Se produce al doilea act de indisciplină, de astădată cu urmările cele mai funeste. Ei izbutesc a-l convinge pe rege să-şi părăsească poziţia şi să intre în luptă în fruntea banderiilor. Tânărul svăpăiat se lasă convins şi porneşte ca o furtună în fruntea banderiilor sale. Murad îl vede şi scoţând, din sân uricul care cuprinde tratatul de pace călcat în picioare de regele sperjur, îşi ridică ochii la cer. Acest gest înflăcărează mai mult decât o cuvântare pe războinicii săi. Ei se aruncă turbaţi în rândurile creştinilor. Iancu Huniade vede primejdia, adună pe cei mai aleşi dintre ai săi şi sare în ajutorul regelui, prins într'o învălmăşeală cu ienicerii. In zadar îl roagă, îl conjură; îndărătnicul tânăr se îndepărtează intenţionat şi se pierde în rândurile duşmanilor, cari îi taie picioarele calului; regele cade şi e ucis de ienicerul Teriz. Moare la vârsta de 20 de ani şi 10 zile. Odată cu el căzură şi alte numeroase căpetenii ale armatei ungare. Moartea regelui demoralizează pe oşteni. Toţi fug în toate părţile, Sultanul biruitor ar fi exclamat totuşi cu durere: „Astfel de biruinţe le doresc doar duşmanilor mei“ [43]). Peste 30.000 de Turci plătiseră cu viaţa biruinţa. Insuşi Iancu Huniade trebui să fugă, cuprins de ruşine. Scăpă norocos [44]), aproape cu toţi ai săi, peste Dunăre, dar fu luat prizonier de Vlad Dracul, care mai târziu îl liberează şi, încărcându-l cu daruri, îi dete însoţitori siguri, cari îl conduseră în Ardeal.

Patru ani au trecut de la această memorabilă bătălie. Iancu

43) o. c. 619—IV.

44) Remarca lui Fessler ni se pare cu atât mai tendenţioasă, cu cât cunoaştem simpatia sa pronunţată pentru Unguri. Vorbind de firea Românului (Valahului), zice că e capricioasă ca vremea. N. A.

prins de obligaţiile sale ca guvernator, cum şi de intrigile duşmanilor săi, trebui să amâne mereu răfuiala cu Turcii. Prilejul i se prezentă abia în 1448, anul în care credinciosul său aliat George Castriota izbuti să slăbească, într'un şir lung de lupte, puterea combativă a Sultanului Murad. Iancu mobiliză banderiile prelaţilor şi ale baronilor, cam 24.000 oameni! şi ceru ajutoare dela principii creştini ai Europei, dela cari se alese numai cu promisiuni, titluri şi câteva daruri. G. Brancovici, despotul Sârbiei, îl refuză scurt. Singur Dan, domnul Munteniei, îi aduse 8000 de călăreţi [45]).

Iancu Huniade trecu Dunărea pela Cuvin, nădăjduind să-l întâlnească pe Murad în Bulgaria. Acesta era însă în Albania, ocupat cu asediul cetăţii Croya. Înştiinţat de Brancovici, Murad întrerupe asediul şi vine în graba cea mai mare cu o armată de 150.000 de oameni în Sârbia, cu gândul de a lua pe Iancu Huniade fără veste, din spate şi din coastă. Acesta însă află despre apropierea Turcilor, apucă dela Niş spre dreapta, în spre *Cosovopolje* (Câmpul mierlei), o câmpie mănoasă între Kopanik şi Scoplje, lungă de 70.000 de paşi dela miază-zi la miază-noapte. Prin mijlocul câmpiei curge Raşca, pe al cărui mal stâng este un lanţ de coline care domină întreagă câmpia. Pe aceste coline îşi aşează Iancu Huniade tabăra, cu faţa spre inamicul care poposi lângă monumentul lui Murad I, căzut pe acest câmp înainte cu 49 ani.

Cea dintâiu încercare a Turcilor de a clinti pe Huniade din poziţia sa nu izbuti. Sosirea lui Castriota se aştepta din ceas în ceas cu mare nerăbdare, căci până nu-l ştia în spatele Turcilor, Huniade nu voia să înceapă bătălia decisivă. Murad însă nu-i dădu răgaz. El îşi dispuse trupele pentru atacul de a doua zi, însă nu mai mult în grupe pe adâncime, ci în flancuri. La dreapta şi la stânga cavaleria europeană împărţită pe escadroane, în centru ienicerii şi artileria grea, la o parte călăreţii din Anatolia pentru învăluirea aripilor lui Huniade, eventual pentru urmărire. Huniade însă era de părere că prevenirea atacului duşman e o biruinţă pe jumătate câştigată.

Vineri dimineaţa, înainte de revărsarea zorilor, îşi orândui şi el oastea pentru atac. Pe colină aşeză maşinile de războiu precum şi artileria grea, în faţa frontului duşman; flancul drept îl puse sub comanda lui Benedict de Losoncz, iar pe cel stâng, unde erau Românii, împreună cu voevodul Dan, sub comanda legatului papal Ştefan Banfy. Comanda centrului, unde se afla cavaleria grea în formaţie pe rânduri strâns încheiate, o dete nepotului său de soră, Ioan Szekely. El însuşi, împreună cu Francisc de Tallocz, conducea avantgarda înaintată a centrului, gata şi de astădată să-şi ia locul indicat de primejdie. Lupta începe la răsăritul soarelui cu foc de puşti şi artilerie, care dură trei ceasuri şi se sfârşi cu lupta piept la piept. In timpul luptei, proectilele bine în-

45) o. c. 672—IV.

dreptate ale balestierilor şi tunurilor lui Huniade făceau ravagii în centrul duşman, iar aripile armatei sale respingeau unul după altul atacurile cavaleriei europene turceşti. In zadar bagă Murad mai de multe ori rezerve proaspete în foc, ziua se sfârşi cu biruinţa lui Iancu Huniade. Oştenii săi, invitaţi de dânsul să se odihnească, intră de bună voie, după foarte scurtă odihnă, din nou în luptă. Maşinile lucrează toată noaptea în slujba morţii. In dimineaţa următoare reîncepe lupta: din partea Turcilor, cu mai mult decât de trei ori mai tari, cu trupe, proaspete, însă cu descurajare în suflet; din partea lui Huniade cu puteri slăbite, însă cu însufleţire. Ienicerii încearcă, la porunca lui Murad, să împingă îndărăt rândurile eroului român, pentru a se sustrage efectului ucigător al tirului maşinilor lui Huniade. Acesta însă le zădărniceşte intenţia şi-i sileşte să revină în raza proectilelor sale: pietre, gloanţe, săgeţi, care fac printre ei nenumărate victime.

Pe punctul de a da lovitura hotărîtoare, Iancu Huniade îi porunceşte inimosului său nepot să hărţuiască cu centrul pe ieniceri, dar să nu-i atace cu toată puterea, decât după ce îi va fi reuşit lui să slăbească cu ajutorul carelor de luptă în aşa măsură flancurile inamice, încât să descurajeze pe păgâni. Furat de focul luptei şi de avântul lui tineresc, Székely uită instrucţiunile bine chibzuite ale comandantului său expert şi se aruncă cu furie asupra ienicerilor, cari cedează presiunei. Ca şi la Varna, bătălia condusă cu superioară măestrie de Huniade era pe punctul de a se transforma într'o mare biruinţă, care să paralizeze pe vreme lungă puterea de iniţiativă a Turcilor, când un act de indisciplină răsturnă toate combinaţiile genial chibzuite ale regisorului. Prin înaintarea sa impetuoasă Székely descoperă flancurile, învăluite imediat de cavaleria din Anatolia. Ienicerii îl înconjoară şi-i sboară capul. Românii lui Dan văzându-l întins, sunt îngroziţi şi trec de partea lui Murad [46]). Huniade încearcă să refacă moralul Ungurilor, demoralizaţi prin dezerţiunea Românilor, însă mai cade şi camaradul său Tallocz, cad şi alţi mulţi comandanţi şi numeroşi oameni de rând.

Voevodul Dan este graţiat de sultan, căruia se obligă să-i dea anual 3000 de arcasi şi 4000 purtători de scuturi.

Bătălia e pierdută [47]). Iancu Huniade scapă cu viaţă, fiind prins de astădată de despotul Brancovici, care încearcă pe sub mână să-l predea lui Murad. Acesta însă refuză cu scârbă oferta trădătorului [48]).

Ultima bătălie mare a lui Iancu de Huniade e cea dela Belgrad (1456). Faima lui era atât de mare acum, încât svonul despre sosirea lui trezeşte groază în sufletele Turcilor. Fluturarea stindardelor sale este pentru ei semnul morţii apropiate, pu-

46) Fessler face o confuzie, se pare, voită. Românii lui Dan nu-l puteau vedea *mort* pe Szekely, fiind ei în flancul stâng, sub comanda fiului voevodului lor, câtă vreme Székely comanda centrul. *V. I. Bălan*, op. c.

47) *Fessler*, o. c. 678—IV.

48) id. 671 şi urm.

terea lor de rezistență este paralizată[49]). Mohamed II, fiul lui Murad, ținând seamă de starea sufletească a oștenilor săi îngroziți de prezența eroului român, evită lupta cu el și se reîntoarce cu cea mai mare parte a armatei sale la Sofia, lăsând sarcina cuceririi Sârbiei lui Feriz beg. Acesta însă e bătut de Huniade, care se întoarce cu pradă bogată la Belgrad. Aici pune să se slujească o liturghie de mulțumită lui Dumnezeu, cu care ocazie îi dă fiului său de 14 ani, Matei, învestitura de cavaler.

Mohamed însă e din alt aluat decât tatăl său Murad. El nu se poate împăca cu gândul că un ghiaur, fie acela chiar și Iancu Huniade, să se pună de-a curmezișul în calea nemăsuratei sale ambiții, care l-a făcut să exclame: Precum în cer e un singur Dumnezeu, Alah, tot așa și pe pământ nu poate fi decât un singur stăpân, Mohamed.

După pregătiri uriașe, el se îndreaptă spre Sârbia, pe care o cotropi oraș după oraș, cetate după cetate, apoi spre Belgrad, cu gândul de a da aici lovitura hotărîtoare creștinismului reprezentat prin geniul românului Iancu. Atât de mare era încrederea Sultanului în puterea irezistibilă a armatei sale, încât a precizat de mai înainte ziua când va fi la Buda, la Viena, la Roma și la Paris, ca stăpân al întregului Apus și Răsărit.

Nu mai încape îndoială că Mohamed n'ar fi îndrăznit să vorbească așa, dacă n'ar fi avut cunoștință despre neînțelegerile și lucrăturile care împiedecau succesul tratativelor duse între diferiții principi creștini, cum desigur cunoștea și intrigile țesute de dușmanii lui Huniade. Ele mergeau la data aceasta atât de departe, încât nesocotind primejdia grozavă a unei apropiate cotropiri turcești, lucrau pe față împotriva eroului, și implicit împotriva țării lor. In zadar cerea George Brancovici mobilizarea generală a tuturor puterilor țării; în zadar făcu oferta de a pune imediat la dispoziția eroului o armată de 10.000 oameni echipați pe cheltuiala sa proprie, ca să oprească înaintarea Turcilor în Sârbia. Pentru a stimula spiritul de jertfă al seniorilor și al magnaților, Iancu Huniade însuși se oferi să pună pe picior de luptă alți 10.000 de oameni, Regele din partea sa se obligă să dea și el 20.000 oameni. Staturilor generale nu le cerea Iancu Huniade decât 60.000 de oșteni, la cari ar renunța în momentul când i-ar trimite Papa cei 20.000, celelalte state italiene 10.000, tot atâția regele de Aragon și principele de Burgundia, așa cum i se făgăduise în anul precedent. Cu o sută de mii de oameni, îi asigură eroul, îi va bate în termen de trei luni pe Turci, așa fel, încât nu le va mai rămâne în Europa nici un petec de pământ pe care să-și plece capul. Nădăjduia să cucerească chiar Ierusalimul[50]).

Cuvintele eroului au răsunat însă în pustiu. Magnații și seniorii nu se clintiră. Abia când aflară că Turcii sunt în fața Belgradului, găsiră de cuviință *patrioții* să se adune din nou la

49) id. 802—3—IV.
50) o. c. 822—IV.

Buda, dar nici de data aceasta ca să dea ceva dela ei pentru apărarea țării, ci pentru *a scri Papei, cerșind* ca niște milogi ajutor. Scrisoarea de pomină fu iscălită de trei prelați și unprezece baroni și mari seniori, alăturea de guvernatorul țării. „*Fiecare din cei unsprezece seniori mireni* (istoricul Fessler trece sub tăcere pe tot atât de puternicii prelați) *era atât de bogat că ar fi putut, la fel ca Huniade, să dea fără sforțare câte o armată de 10.000 oameni, dacă ar fi fost însuflețiți cu adevarat de iubirea de țară și de mândria națională*" zice istoricul maghiar [51]). Nimic nu a fost cruțat de către legatul papal, nici interdictul, nici afurisenia, pentru reușita campaniei înpotriva Turcilor. Totul în zadar, căci „*mijloacele spirituale de constrângere ale bisericii s'au dovedit neputincioase în fața patimilor deslănțuite, a trândăviei nepăsătoare, încăinirii înrăite, a egoismului lor sălbatec*" [52]).

In dieta din 18 Decembrie 1455 dela Pesta s'a decis mobilizarea generală, însă afară de guvernator și încă câțiva prieteni personali ai acestuia, nimeni nu și-a mobilizat banderiile.

In dieta următoare, din Februarie 1456, Huniade mai făcu un ultim apel la *patriotismul* (!) magnaților. Cardinalul Carvayal, legatul Papei, anunță în numele lui Dumnezeu și al Papei iertarea tuturor păcatelor celor ce vor participa la campanie, iar Ion Capistran—în această vreme *Haeratice Pravitatis Generalis Inspector*, adică mare inchizitor pentru părțile românești bănățene, cu reședința în Caransebeș — și soții săi porniră cu crucea în mână să ridice pe creștinii din Ungaria la luptă înpotriva semilunei.

In dieta dela Buda se mai discuta încă asupra caracterului campaniei, dacă avea să fie ofensivă sau defensivă, când ajunse vestea despre înaintarea lui Mahomed pe Dunăre către Belgrad, în fruntea unei armate de 160.000 oameni și o flotă neobicinuit de puternică. Toți ochii trufașilor magnați, cuprinși de spaimă, îl căutară pe urgisitul Valah. Din nou i se încredință tot lui apărarea țării.

Huniade primi însărcinarea, însă de data aceasta puse condiții: Regele să dovedească prin restituirea fiului său Matei că are încredere în el și să nu părăsească în timpul campaniei Buda.

Ianu Huniade trimise numaidecât în cetate trupele sale cele mai alese, și puse, fortăreața, după ce o aprovizionă în graba cea mai mare cu artilerie grea, proviant și muniție suficientă, sub comanda supremă a cumnatului său, Mihai Szilágyi.

La începutul lui Iunie sosi și Mahomed înaintea Belgradului. Huniade ceru din nou ajutoare. Regele însă se făcu nevăzut din Buda, iar exemplul său fu urmat de magnați și ceilalți seniori, cari plecară fiecare la castelele și moșiile lor, preocupați numai de siguranța lor proprie. Iată la ce se rezumă faimoasa apărare

---

51) o. c. 824—IV.
52) o. c. 826—IV.

ungurească a culturii apusene! *Vitejie? Patriotism? Nici istoricul Fessler, ataşat lor,* pe care l-am citat reproducându-i mereu cuvintele, *nu găseşte nici o urmă de astfel de virtuţi* în toată banda de nemeşi unguri! Dacă Mohamed, în loc să asedieze Belgradul, ar fi trecut Dunărea, nu ar fi întâmpinat nici o rezistenţă până la Buda[53]), iar Ungaria, putredă până la măduvă, *ar fi căzut cu 70 ani mai curând, pradă uşoară,* robiei turceşti. Prezenţa lui Huniade la Belgrad îi stânjenea însă mişcările. Prea slab pentru a intreprinde ceva singur, Iancu ţinea totuşi în loc pe duşmanul ale cărui forţe covârşiau cu mult pe ale sale, numai prin înspăimântătoarea vrajă a numelui său!

Mohamed ocupa cu cele 200 vase ale flotei sale toată întinderea Dunării până la Slankamen, tăind legătura de aprovizionare a cetăţii cu uscatul. In faţa şanţurilor, el aşează un îndoit rând de tunuri de câmp, 22 de tunuri uriaşe cu ţevi lungi de 27 picioare, iar printre ele 7 mortiere mari, pentru aruncarea în oraş a ghiulelelor de piatră. Detunăturile tunurilor, care băteau fără întrerupere zidurile cetăţii, erau atât de grozave, încât se auzeau bine până la Seghedin, la o depărtare de 20 mile. Armate întregi de cămile, bivoli şi cai aduceau mereu rezerve de proviant şi muniţie: săgeţi, gloanţe şi puşti [54]).

In ultimul moment îi mai sosiră lui Huniade câteva banderii, sub conducerea prietenilor săi, precum şi câteva mii de cruciaţi aduşi de Capistran. Pentru a înprospăta puterile apărătorilor cetăţii şi a le reînoi proviziile, Huniade procedă mai întâiu la nimicirea flotei turceşti, pe care o încurcă atacând-o din două părţi. Se postă apoi împreună cu Capistran în faţa Zemlinului, de unde observa mişcările Turcilor. Ii mai sosiră încă vreo 60.000 cruciaţi, dar printre ei foarte puţini unguri, căci aceştia rămaseseră cu stăpânii lor, pitulaţi la adăpostul munţilor! [55]). Erau înarmaţi cum da Dumnezeu: cu săbii, furci, îmblăciuri, arcuri, prăştii etc., dar mai presus de toate cu fanatismul credinţei. După câteva zile de pregătiri sumare, o parte din ei fu în stare să intre în luptă.

Prima încercare a Turcilor de a lua cetatea este respinsă cu pierderi grozave. Cruciaţii, însufleţiţi de prezenţa celor doi viteji comandanţi, se luptă cu dispreţul morţii. O eşire neaşteptată a cruciaţilor din cetate desăvârşeşte dezastrul asediatorilor, cari îşi pierd artileria grea, precum şi floarea armatei lor, ienicerii şi spahiii. Insuşi Mohamed e rănit în învălmăşală. Peste 40.000 de Turci plătesc cu viaţa încercarea de a cuceri cetatea, iar ceilalţi sunt profund demoralizaţi. Mohamed renunţă la asediu şi se refugiază în Rumelia, lăsând în mâinile creştinilor o pradă imensă.

Scurtă vreme după această mare victorie, Iancu Huniade

53) o. c. 831 — IV.
54) o. c. 832.
55) id. 834 — IV.

moare doborît de ciumă, iar după el şi Capistran. Fessler susţine că Iancu ar fi trăit aproape 80 ani; alţi scriitori dimpotrivă cred că nu împlinise încă 60 ani când a murit. Astfel cronicarul Ion Thuroczi zice că a murit: „nefiind slăbit de vârsta bătrâneţelor, ci obosit de necontenita purtare a războaielor" [56].

Moartea marelui Român a avut un răsunet neînchipuit în lumea creştină. Astfel acelaş Thuroczi spune că: „Aproape întreagă creştinătatea a fost tulburată de durere nespusă, când află că înainte — luptătorul său s'a stins din viaţă. Căci şi stelele cerului înalt au vestit sfârşitul lui; o minunată cometă se ivise în înălţimea văzduhului înainte de încetarea lui din viaţă" [57].

Prezenţa lui Ştefan cel Mare pe tronul Moldovei oferă în zadar Ungariei ultimul, deşi suficient de lungul răgaz, *pentru ca faimoşilor apărători ai Apusului* să le poată veni mintea la cap. Strălucirea leului moldovean atrage şi macină în acest interval de timp, şi încă vreo câţiva ani în urmă, toate forţele Turcilor, incapabili de a mai desfăşura simultan o acţiune ofensivă paralelă înspre Răsărit.

Este incontestabil că în alte împrejurări, şi mai ales bucurându-se de un concurs real, larg şi înţelegător din partea ţării în slujba căreia îşi pusese puterile, geniul militar al lui Iancu Românul de Huniade ar fi putut realiza opera cea mai mare pentru care se simţea capabil: izgonirea Turcilor din Europa. Fatalitatea a vrut ca marea sa putere intelectuală să se fărâmiţeze în bătălii care, oricât de însemnate, nu făceau decât să oprească în drum pe un adversar, pe care l-ar fi putut doborî dintr'o singură, sau cel mult două mari lovituri date în plin, cu armate care să egaleze doar forţa adversarului. Şi Turcii ştiau acest lucru, căci trimeteau împotriva lui armate de 3—5 ori mai tari, căutând să ridice moralul trupelor lor cu ajutorul unei covârşitoare superiorităţi numerice. Şi nici aşa măcar nu-şi ajungeau scopul, căci cele două biruinţe ale lor abia puteau conta ca atare, din cauza marilor pierderi suferite.

Văzută prin prizma realizărilor, — de o parte marea putere şi bogăţie, unite cu prestigiul numelui familiei sale, de altă parte campaniile împotriva Turcilor, care i-au creiat faima întemeiată de mare general, — personalitatea marelui Român, cu privirea senină, cu mustaţa groasă şi lungă care împrumuta figurii sale un aer de părinte ocrotitor, bun, blând, iubitor de adevăr şi dreptate, modest şi îngăduitor în contactul cu lumea, iubit cu fanatism de soldaţi şi de prieteni şi respectat până şi de cei mai neîmpăcaţi duşmani ai săi, suportând cu stoicism frigul, foamea şi oboseala —, ne apare într'o lumină extraordinară. Iancu Românul de Huniade este una din puţinele personalităţi ce străluceşc prin negura evului mediu, epocă de brutalitate, fanatism intolerant şi feroce, vulgaritate şi egoism, ca un exemplar

56) *I. Lupaş*: Lecturi din 170. Ist R., p. 84.
57) idem, p. 85.

de elită umană, vrednică să stea alături de celelalte zămislite de neamul nostru. Vrând-nevrând, vecinii noştri revizionişti l-au încadrat şi pe el, împreună cu Ludovic cel Mare şi cu Matei cibitorul de dreptate, printre figurile reprezentative ale galeriei tu care se mândresc. Că nici unul din cei trei nu sunt maghiari, ua ce bun să-şi mărturisească durerea lor de totdeauna. Vitalilatea noastră e atât de mare, atât de bogată, încât le-am putut da şi lor din prisosul rodului ei, şi ne-a mai rămas. Li i-am dat însă numai cu titlu de împrumut, ei rămânând tot ai noştri. Mai ales marele Iancu Românul e prea aproape prin sufletul său ales, omenos, şi blând, de firea poporului, de sufletul nostru românesc, pentru că să renunţăm la el, acum cu atât mai puţin, cu cât de astă dată Românii noştri sunt utilizaţi împotriva noastră în lupta dusă de magnaţii revizionişti.

Incheiem acest capitol cu simţimântul de a fi scuturat colbul de pe o icoană de mare preţ, de noi prea puţin pusă în lumină. Mi se pare că văd în ochii mari ai jupânesei Elisabeta Margine, fiica chinezului Alexandru, îmbrăcată în *mândrul port românesc* al jupâneselor Ţării Haţegului, trecând ca o undă caldă de lumină, şi pe jupânul chinez Voicu netezindu-şi mulţumit cu dreapta pletele lungi, cu cărare dreaptă la mijloc. Şi mi se pare că aud aievea un glas bătrânesc: nu vă pripireţi la giudeţ, ca să nu giudece pre voi alţii!

Caransebeş, în luna Faur 1937.

Câteva precizări

cu privire la întemeierea Liceului din Craiova, actualul „Colegiu Naţional Carol I"

Lipsa unor arhive bine ţinute şi greutăţile de a se căuta şi examina măcar cele ce s'au mai păstrat, după vremurile de nesiguranţă prin care a trecut Statul Român, fac, mai în toate ramurile de activitate socială, aproape imposibilă cunoaşterea realităţilor pe care se întemeiau organismele noastre administrative de orice categorie.

Căutările atâtor cercetători au dat la iveală multe isvoare, care ne autorizâ să constatăm astăzi că posedăm de mult ceeace era absolut indispensabil pentru propăşirea stărilor de fapt de atunci şi putinţa ca, în scurtă vreme, Statul Românesc să iese din haosul ocupaţiunilor unor vrăjmaşi, cari totdeauna au visat să ne răpească fiinţa noastră naţională şi să ne încorporeze în conglomeratele lor nemţeşti şi ruseşti.

Aşa se întâmplă cu Liceul nostru din Craiova, al cărui act de naştere şi botez nu s'a putut găsi şi prezenta, sau reconstitui,

cu ocaziunea serbărei Centenarului dela 26 Octombrie 1933.

Posedăm, de sigur, de mult cadrele unui organism de învăţământ primar şi secundar, şi înfiinţarea unei Eforii a Şcoalelor însemna cu prisosinţă că se impunea un aşezământ de Stat care să îndrumeze şi să conducă organele ce funcţionau şi aveau nevoie să fie apărate şi ajutate, pentru a da roadele menirei lor.

Din cercetările „întâmplătoare" ale Analelor Parlamentare pe anii 1832—1837 găsesc că, la 3 Februarie 1833, după Raportul Eforiei Şcoalelor din 5 Ianuarie 1833 şi după raportul „Logofeţiei trebilor bisericeşti" din 29 Ianuarie, acelaşi an, obştească Adunare a fost invitată să se ocupe cu un proect de organizare a şcoalelor.

La 11 Februarie 1833 „*Mădularul Eforiei Şcoalelor*" B. Ştirbei (fără u sau y) face o luminoasă expunere a Regulamentului trimis în desbaterile Obşteştei Adunări, de o frumuseţe literară şi de o concepţie naţională care, de mult ar fi trebuit să fi fost scoasă din praful şi ascunzişurile dosarelor şi să se fi dispus „afişarea", cum se face pentru atâtea discursuri parlamentare, pentru ca cei de azi să ia cunoştinţă de cum se lucra la începutul întemeierei Statului Român.

Iată ce precizări se pot da astăzi, pe baza celor expuse de B. Ştirbei, în legătură, cu deosebire, cu liceul nostru din Craiova, cu naşterea lui şi însemnătatea ce i se da.

La sfârşitul anului 1830, când Eforia de atunci fusese însărcinată cu „îngrijirea de învăţătura publică", două şcoli erau întocmite în toată ţara: „numai" una în Bucureşti *şi alta în Craiova*, „care şi acestea se aflau închise din împrejurările vremii".

Greutăţile Eforiei erau mari; toată râvna ei se îndrepta pentru învăţământul din Capitala ţării. Şcoala din Craiova singură se chema „Şcoala Centrală", iar în toate capitalele de judeţ abia fuseseră aşezate şcoli începătoare, afară de 4 judeţe: Slam Râmnic, Dâmboviţa, Ialomiţa şi Teleorman, unde nu funcţiona nicio şcoală.

Lipseau profesori, lipseau şi localuri, dar râvna copiilor de a învăţa era mare, şi după cinci luni s'au dat „obştiei dovadă de urmarea învăţăturilor" printr'un examen general, când, Mădularul Eforiei Şcoalelor se găseşte obligat să sublinieze că „cercetân-„du-se câte doui şcolari în fieşcare clas, s'au dovedit sporirea „repede ce făcuse ucenicii într'acea scurtă vreme", precum că „şi învăţătorii au împlinit cu râvnă şi vrednicie slujba lor".

Cât de înălţătoare constatări!

Eforul Şcoalelor mai constată că în cele 12 şcoli începătoare peste o mie de şcolari se împărtăşesc din învăţăturile predate „printr'un mijloc foarte înlesnitor".

La Craiova în special se învăţa, cu deosebire de alte judeţe, „grămatica, aritmetica, gheografia, *limbile grecească şi franţozească*". Două sute cincizeci (250) şcolari urmau aceste învăţături; „cu întristare însă Eforia arată că, de nu s'au dat până „acum acestei şcoale toată desvoltarea după dorinţă, şi de nu

„s'a dobândit toată rodirea ce se nădăjduia, această împedicare „a fost lipsa de încăperi potrivite cu întinderea trebuinţelor „*nouei Şcoale Centrale*".

Noroc însă că „Maghistratul acelui oraş a dat dovadă de o „deosebită râvnă, luând pe seama şcoalei, în mijlocul oraşului, „un loc foarte întins, pe care Eforia nădăjdueşte a se îndeletnici, „în vara viitoare, să clădească o zidire după un plan regulat".

Iată dar, afară de alte isvoare, că încă dela sfârşitul anului 1830 a luat naştere, a luat viaţă, Liceul din Craiova — **Şcoala Centrală** — şi s'a tăiat brazda pe care avea să se clădească „zidirea" mult aşteptată.

Iată aci lista şcolilor în funcţiune, a profesorilor orânduiţi şi numărul claselor şi elevilor, încheiată de Eforie:

No. Şcoalelor	Locul unde se află	Ceasurile învăţătu-rilor	Numele Profesorilor	No. şcolarilor
3	în Bucureşti, anume			
1	Sf. Sava	I-II	1. V. Jorj	162
		III	2. I. Poenaru	143
		IV	3. G. Pop	84
2	Sf. Gh. cel vechiu	I-II	4. D. C. Petrovici	250
3	Biserica Amzei	I-II	5. A. Creţea	150
1	**Craiova**	I-II	6. **Gr. Mihăescu**	130
		III	7. **A. Marinovic**	90
1	Cerneţi, jud. Mehed.	I-II	8. A. Popovici	86
		III	9. Gr. Pleşoianu	
1	Târgul Jiului	I-II	10. Cost. Stancovici	70
1	Caracal	„	11. M. Drăghiceanu	75
1	Râmnicul, jud. Vâlcea	„	12. D. Serghiad	63
1	Slatina	„	13. G. Ardeleanu	62
1	Piteşti	„	14. N. Simonid	60
1	Giurgiu	„	15. Toma Serghiad	120
1	Câmpulung	„	16. D. Jianu	74
1	Ploeşti	„	17. C. Mălureanu	73
1	Vălenii de Munte	„	18. I. Gherasim Gorjan	42
1	Buzău	„	19. Dionisie Ierodiaconul	46
1	Brăila	„	20. Ioan Penescu	50
22	Total şcoale		Total elevi . .	1830

Ce interesant ar fi să cunoaştem pe acei 1830 şcolari (ucenici) şi şcolile care dăduseră pe cei 20 profesori, înaintaşii învăţământului nostru de astăzi!

Este înălţătoare „introducerea“ la Regulamentul Şcoalelor publice din „Prinţipatul ţerrei Româneşti“, cu care B. Ştirbei, Mădularul Eforiei Şcoalelor, însoţeşte lucrarea supusă Obşteştei Adunări din 1833.

„Buna creştere este cea mai dintâiu trebuinţă a unui neam; „ea e temeiul şi chezăşia pentru paza tutulor aşezămintelor ob- „ştești. Lucrarea ce buna creştere face pentru întemeierea feri- „cirii fieşcăruia om în parte şi a tutulor neamurilor de obşte „este foarte mare şi netăgăduită; de aceia meşteşugul de a în- „podobi pe un om cu bune obiceiuri a fost în toată vremea cea „mai mare îngrijire a legiuitorilor celor mai luminaţi şi o adâncă gândire pentru cei mai învăţaţi filosofi“.

Ocupându-se apoi de rolul părinţilor, profesorilor şi Statului, B. Ştirbei pune temelii care şi azi ar trebui verificate şi adoptate, sintetizând rolul şcoalei în a „înbogăţi mintea cu „ştiinţe folositoare, a desvolta puterile înţelegătoare şi morale, „a îndrepta şi a întemeia aceste puteri prin deprinderi cu bună „chibzuire; *în scurt a întări trupul şi a desvolta duhul*“.

Iată aci o tabelă de învăţăturile ce s'au aşezat a se urma în **Şcoala Centrală din Craiova** pe semestrul dela 10 Octombrie 1832 până la 1 Aprilie 1833:

LECŢII	Zilele predărei	Ceasuri		Profesori
		Inainte de amiazi	După amiazi	
Şcoale începătoare				
Clas I — Anul I-iu				
Citire şi scriere după model	In toate zilele	9 — 12	2 4	
Clas II-a — Anul al 2-lea				
Citire pe cărţi Scriere dictando Aritmetică din gând Declinaţii şi conjugări	„	9 — 12	2 4	Gr. Mihăescu
Clas III — Anul al 3-lea				
Inceputuri de gramatică „ „ catihism Cunoştinţe pregătitoare	„	9 — 12		A. Marinoviciu
Inceputuri de aritmetică „ „ geografie	„	—	2—4	
Clas IV — Anul al 4-lea				
Inceputuri de geometrie şi de mecanica practică Aritmetica practică cu coprinderea frângerilor Continuaţie de cunoştinţe pregătitoare	„	9 — 12		D-l.....
Deseniu lineal Exerciţii gramaticeşti	„	—	2—4	

LECȚII	Zilele predării	Ceasuri		Profesori
		Inainte de amiazi	După amiazi	
Umanioare				
Clas I. — Anul al 5-lea				
Invățături gramatice	„	$9^1/_2$ 11	—	I. Căpățineanu
Inceputuri de limba franțozească	„	$11—12^1/_2$	—	M. Malici
Deseniu de chipuri	l. m. v.	—	2—4	X
Caligrafia	m. j. s.	—	2—4	X
Clas II. — Anul al 6-lea				
Aplicație de gramatică	l. m. v.	$8 — 9^1/_2$	—	I. Căpățineanu
Gheografie și hronologhie	In toate zilele	$9^1/_2 — 11$	—	C. Barbovici
Deseniu de situație	„	—	2—4	X
Etimologhia limbei franțozești	m. j. s.	$11—12^1/_2$	—	Y
Clas III. — Anul al 7-lea				
Aplicație rezonată până la franceză inclusiv	l. m. v.	$11—12^1/_2$	—	I. Căpățineanu
Istoria partea I-a	m. j. s.	$11—12^1/^2$	—	Z
Deseniu de topografie	In toate zilele	—	2—4	X
Sintaxul limbei franțozești	l. m. v.	$8 — 9^1/_2$	—	Y
Inceputurile limbei grecești	In toate zilele	$9^1/_2 — 11$	—	I. Malici
„ „ latină	m. j. s.	$8 — 9^1/_2$	—	Y
Clas. IV. — Anul al 8-lea				
Aritmetica gheneralâ	m. j. s.	$11 — 12$	—	I. Căpățineanu
Istoria partea II-a	l. m. v.	$11—12^1/_2$	—	Z
Literatura limbei franțozești	In toate zilele	$8 — 9^1/_2$	—	Y
Etimologhia și sintaxul limbei grecești	„	$9 — 11$	—	C. Mondanioti
Deseniu de arheologhie	l. m. v.	—	2—4	Z
Etimologhia și sintaxul limbei latinești	m. j. s.	—	2—4	X

In general, învățăturile ce s'au așezat în școlile naționale prin Regulamentul supus în deliberările Obștei Adunări fuseseră împărțite în patru ramuri deosebite: școli începătoare, umanioare, învățături complimentare și cursuri speciale.

Invățăturile din școlile umanioare și începătoare se specifică mai sus. Cele din învățăturile complimentare se începeau cu „clasul ritoricei și învățăturile slobode", iar cursurile speciale cuprindeau: cursul legilor, matematica aplicată, agricultura practică, etc. Așa că învățăturile din școlile umanioare ar cuprinde, cu un program puțin redus, cursurile liceelor, urmând a fi complectate cu părți din învățăturile complimentare.

Sfaturile ce se dau profesorilor, ar fi de actualitate chiar acum; o recapitulare a lor ar întrece *„preciziunile"* ce am voit să stabilesc cu privire la fundarea liceului.

La 1 Octombrie 1832 liceul din Craiova era dar în plină funcţiune, cu peste 15 profesori, din cari sunt cunoscuţi: Gr. Mihăescu, A. Marinovici, I. Căpăţineanu, M. Malici, C. Barbovici şi C. Mondanioti. Ceilalţi ar putea fi consideraţi ca suplinitori, sau gata să-şi ia posturile în primire după votarea Regulamentului.

Profesorii dela Şcoala Centrală din Craiova erau plătiţi astfel:

Cei din şcolile începătoare cl. I şi II . . .	250	lei lunar.
„ „ „ „ cl. III şi IV . .	300	„ „

Cei din Umanioare:

Cl. I.

Profesorul de deseniu de chipuri . . .	100	lei lunar.
Prof. de învăţături gramaticeşti şi caligrafie .	150	„ „
Profesorul pentru începuturile limbei franţozeşti.	200	„ „

Cl. II şi III.

Prof. de deseniu de situaţie, topografie, de arítmetică şi începuturile limbei germane, câte	100	„ „
Profesor de începuturile limbei latineşti . .	150	„ „
Prof. de aplicaţie gramaticală, de etimologia limbei franţozeşti şi de sintax, câte . .	200	„ „
Prof. de gheografie şi hronologie, câte . .	350	„ „

Cl. IV.

Prof. de deseniu de arhitectură şi de aritmetică şi ţinerea reghistrurilor, câte . . .	100	„ „
Prof. de istorie partea II şi de latină, câte .	200	„ „
Prof. de etimologhie şi sintaxul limbei greceşti, câte	350	„ „
Prof. de literatura limbei franţozeşti . . .	500	„ „

Fondul bugetar pentru şcolile începătoare se urcă la 10.200 lei, iar pentru umanioare la 44.400 lei, şi osebit: 3.000 lei leafa inspectorului şcolar, 3.600 lei pentru lemne de foc, meremeturi şi alte mărunte cheltueli, 1.200 lei pentru un portar care păzia orânduiala la intrarea şi eşirea şcolarilor. In total 62.400 lei.

Obştească Adunare a introdus multe modificări în proectul propus în desbaterile sale, şi acestea cu mult bun simţ, iar Regulamentul definitiv, ce i se trimisese pentru votare, s'a întărit şi i s'a dat *„putere de pravilă în viitorime“* la 30 Martie 1833.

I. P., vechiu absolvent al Liceului.

P. S. Alăturăm aci, în planşa deosebită clişeul scos după statele de plată ale Şcoalei Centrale din Craiova. pe Decembrie 1880, în care se pot vedea semnăturile profesorilor respectivi.

Decembre 1880

N.	Numele si prenumele	Suma de soldă	Observ.	Semnaturele de recepţ.
1	P. l. Dem. Branescu	196 65		Preutul Branescu
2	D. lu Dem. T. Popilianu	313 50		Dem. T. Popiliano
3	– T. Fauru	313 50		Fauru
4	– G. M. Fontanimu	313 50		G. M. Fontanimu
5	– P. Ioanide	313 50		P. Ioanide.
6	– L. Cl. Raymond	188 10		L. Cl. Raymond
7	– L. Cl. Raymond	256 50		L. Cl. Raymond
8	– G. Cantorcchi	256 50		Cantorcchi G.
9	– A. Dragocescu	313 50		A. Dragocescu
10	– B. Calloianu	313 50		B. Calloianu
11	– T. Bombaciu	313 50		T. Bombaciu
12	– Dem T. Topiliana	313 50		Dem T. Topiliana
13	– Le C. Matteescu	313 50		Le C. Matteescu
14	– G. T. Constantinescu	313 50		G. T. Constantinescu
15	– B. Nanianu	313 50		B. Nanianu
16	– S. Michalescu	313 50		S. Michalescu
17	– C. Diel	213 75		Diel.
18	– G. Arnold	213 75		Arnold
19	– Cr Turasi	106 87	Ret. 1/2 p. econom.	Turasi
~~20~~	– ~~T. Marianu~~	~~128 25~~		Ioan Marianu
~~21~~	– ~~T. Settelin~~	~~128 25~~		Settelin
22	– T. Capitanescu	40 –	Diurnu	T. Capitanescu
23	– Dr T. Bancin	100 –	Idem	T. Banu
24	– G. M. Fontanimu	70 30	Idem	G. M. Fontanimu
25	– Dem. T. Topiliana	85 50	Idem	Dem. T. Topiliana
~~26~~	– ~~A. Cantorcchi~~	~~46 –~~		Cantorcchi A.
27	I Serv. allu Lyc.	40 –	Diurnu	Dumitru Stanescu
28	II Serv. allu Lyc..	40 –	Idem	Vasile Lucanu
		5871 42		

Oltenia în secolul al XIX-lea

de *Ion Donat*.

JUDEȚUL DOLJ [1])

VII

Plasa Bălții-de-Jos.

1. Satul *Cârna*, pă moșia Cârna, stăpânită de Sfânta Mânăstire Arnota, 188 familii.

2. Satul *Săpata*, pă moșia Cârna, stăpânită de Sfânta Mânăstire Arnota, 83 familii.

3. Satul *Măceșu-de-Sus*, pă moșia Cârna, stăpânită de Sfânta Mânăstire Arnota, 86 familii.

4. Satul *Măceșu-de-Jos*, pă moșia Măceșu, stăpânită de d-lui biv vel ban Grigorie Brâncoveanu, 261 familii.

5. Satul *Nedeia*, pă moșia Nedeia, stăpânită de Sfânta Mânăstire Horezu, 225 familii.

6. Satul *Gighera*, pă moșia Comoștenii, stăpânită de d-lui biv vel ban Grigorie Brâncoveanu, 192 familii.

7. Satul *Gângiova*, pă moșia Comoștenii, stăpânită de d-lui banul Grigorie Brâncoveanu, 223.

8. Satul *Comoșteni*, pă moșia Comoșteni, stăpânită de d-lui biv vel ban Grigorie Brâncoveanu, 157 familii.

9. Satul *Zăvalu*, pă moșia Zăvalu, stăpânită de Sfânta Mânăstire Sadova, 170 familii.

10. Satul *Rebegi*, pă moșia Rebegi, stăpânită de Sfânta Mânăstire Căluiu, 11 familii.

11. Satul *Grecești i Târnava*, pă moșia Grecești, stăpânită de d-lui Nicolae Hagi Enuș, 227 familii.

Peste tot numărul familiilor acestei plăși: 1569.

Arhivele Statului București, Catagrafii pe 1831, condica nr. 71.

VIII

Plasa Dumbrăvii-de-Jos.

1. Satul *Ostrovenii*, pă moșia Ostrovenii, stăpânită deavalma de Mânăstirea Horezu, biserica Maichii Precești ot Dud, Mânăstirea Obedeanului, d-lui Cănuță Jianu, casa răp. Dincă Brătășanu i Luxandra Portăreasca și Călin Piscanu, 109 familii.

2. Satul *Oroșanii*, pă moșia Ostrovenii, stăpânită deavalma de mânăstirea Horezului, biserica Maichii Precestii ot Dud, Mânăstirea Obedeanului, d-lui Cănuță Jianu, d-lui Nicola Jianul, casa răposatului medelniceru Dincă Brătășanu, Luxanda Portăreasca și Călin Piscanu, 194 familii.

3. Satul *Grindeni*, pă moșia Ostrovenii, stăpânită deavalma (la fel cu moșia Oroșanii), 65 familii.

4. Satul *Bechetu*, pă moșiaRoaba, stăpânită de schitul Roaba, 114 familii.

5. Satul *Călărași*, pă moșia Roaba, stăpânită de schitul Roaba 146 familii.

6. Satul *Ascunsa*, pă moșia Roaba, stăpânită de schitul Roaba, 199 familii.

7. Satul *Lișteava*, pă moșia Sadova, stăpânită de Sfânta Mânăstire Sadova, 46 familii.

8. Satul *Vișa*, pă moșia Sadova, stăpânită de Sfânta Mânăstire Sadova, 96 familii.

---

[1]) Vezi începutul acestui articol în această revistă, an. XV, pag. 80—89.

9. Satul *Piscu*, pă moşia Sadova, stăpânită de Sfânta Mânăstire Sadova 73 familii.

10. Satul *Raieşti*, pă moşia Sadova. stăpânită de Sfânta Mânăstire Sadova, 83 familii.

11. Satul *Dămianu*, pă m şia Sadova, stăpânită de Sfânta Mânăstire Sadova, 134 familii.

12. Satul *Căciulăteşti*, pă moşia Căciulăteşti, megieşască, stăpânită deavalma de trei moşi, insă de Codiţă Moşu, de diaco[nul] Stoica sin Mihai i Dinu Brânză, moşneni, 58 familii.

13. Satul *Roaba*, pă moşia Roaba, stăpânită de schitul Roaba, 22 familii.

14. Satul *Foişorul*, pă moşia Foişorul, stăpânită deavalma de Sf. Episcopie Râmnicu şi de Voicul Dianul, 22 familii.

15. Satul *Dobreştii-de-Sus*, pă moşia Dobreştii, megieşască, stăpânită deavalma de Ilie Dobrescu i Toma Dobrescu şi Nicolae, moşneni, 46 familii.

16. Satul *Dobreştii-de-Jos*, pă moşia Dobreştii, megieşască, stăpânită deavalma de Vasile Postelnicelu i de Gavrilă Căpitanul, 57 familii.

17. Satul *Brabeţi*, pă moşia Brabeţi, megieşască, stăpânită deavalma de moşnenii ce se trag din moşul lor Novacu, 83 familii.

18. Satul *Lăcustenii-de-Jos*, pă moşia Lăcustenii, megieşască, stăpânită deavalma de trei moşi Dădani (?) şi de Vlădaia şi de Albu, moşneni i de Vasile Lăcusteanu, 119 familii.

19. Satul *Lăcustenii-de-Sus*, pă moşia Lăcustenii, megieşască, stăpânită deavalma de patru moşi: de postelnicul Stan i de Oprea Pârcălabu, i de Ene Diaconul şi de Vlaia, moşneni, 198 familii.

20. Satul *Giorocelu-de-Jos*, pă moşia Amaradia (?), megieşască, stăpânită deavalma de Ghiţă Amărăscu i de Nicolae Lăzărescu şi Dincă sin Barbu Amărăscu, moşi, 34 familii.

21. Satul *Giorocelu-de-Sus*, pă moşia Murta, stăpânită deavalma de polcovnicul Nicolae i Cost. i Stan şi Zamfir fraţi Gioroceni, 23 familii.

22. Satul *Murta-de-Jos*, pă moşia Murta, stăpânită deavalma de d-ei polcovniceasa Păuna Giorocianca, 24 familii.

23. Satul *Murta-de-Sus*, pă moşia Murta, stăpânită deavalma de d-ei clucereasa Smaranda Otetelişanca, 15 familii.

Peste tot numărul familiilor acestei plăşi 1576.

Ibidem, condica nr. 69.

IX

Plasa Dumbrăvii-de-Sus.

1. Satul *Tâmbureşti*, pă moşia Tâmbureşti, stăpânită de Ion Drăghicioiu, moşnean, 57 familii.

2. Satul *Rojiştea*, pă moşia Rojiştea, stăpânită deavalma de d-lui Iancu Ralea şi d-ei Marghioala Coţofeanca, 144 familii.

3. Satul *Bratovoeşti*, pă moşia Bratovoeşti, stăpânită de sfânta mânăstire Horezu, 118 familii.

4. Satul *Giorocu-Mare*, pă moşia Giorocu, megieşască, stăpânită de cinci moşi, insă: de Cost. sin Mihai Măcărău, dă Dumitrache sin Cost. Gioroceanu, dă Popa Dumitrache sin Popa Barbu, de Mihai sin Nicola Dâlman şi dă Cost. sin Stoica Lăcusteanu, moşneni, 132 familii.

5. Satul *Cacaleţi*, pă moşia Cacaleţi, megieşască, stăpânită deavalma de patru moşi, insă: de diaconul Stan sin Vâlsan, de Popa Radu sin Ştefan al lui Dan, de Popa Ilie sin Popa Grigorie şi de Popa Gavrilă sin Mihai Pitulice, moşneni, 230 familii.

6. Satul *Adunaţii-ot-Giorman*, pă moşia G.orman, stăpânită de casa răposatului Hagi Cost. Pop, 65 familii.

7. Satul *Puţurile*, pă moşia Puţurile, megieşască, stăpânită deavalma de patru moşi: de Izbaşa Dica, i de Nanu i de Matei Cârstucea, i de Radu Dicul, moşneni, 109 familii.

8. Satul *Zănoaga*, pă moşia Strâmba, megieşască, stăpânită deavalma de

trei moşi, însă de Balosache, dă Nichitarie Duia, dă Ion Băloiu, moşneni şi de d-lui sărdarul Dumitru Aman, 122 familii.

9. Satul *Giormanu-dă-Jos*, pă moşia Giormanu, stăpânită deavalma de Popa Nicolae zet Tudor, dă Dumitru Bădosu sin Ion, dă căpitanul Anghel, dă Dinu şi Sadu şi de Gavrilă sin Radu, moşneni, 34 familii.

10. Satul *Giormanu-dă-Sus*, pă moşia Giormanu i Mamina, stăpânită dă d-lui Sărdaru Pană Drânceanu (?), 35 familii.

11. Satul *Teascu*, pă moşia Teascu, stăpânită de sf. mânăstire Şegarcea, 77 familii.

12. Satul *Glodu*, pă moşia Tescuţu, stăpânită deavalma de d-ei Manda Poenăreasa şi de Nicolae Măldărescu, 7 familii.

13. Satul *Săcuiu*, pă moşia Săcuiu, stăpânită de sf. mânăstire Bucovăţu 173 familii.

14 Satul *Ghindeni*, pă moşia Ghindeni, stăpânită de d-lui biv vel serdar Dumitrache Chinezu, 182 familii.

15. Satul *Preajba-dă-Sus*, pă moşia Preajba, stăpânită de d-lui biv vel paharnic Stan Jianu, 74 familii.

16. Satul *Preajba-dă-Jos*, pă moşia Preajba, stăpânită de d-ei clucereasa Luxandra Otetelişanca, 32 familii.

17. Satul *Cârcea*, pă moşia Cârcea, megieşască, stăpânită deavalma de cinci moşi: dă Popa Dumitru sin Preda Cântel, Dumitraşcu sin Dumitru Cântel, Stancu Ghioculescu i Dumitru Ghioculescu şi diaconul Ion Ghioculescu, moşneni, 112 familii.

18. Satul *Lăcriţa*, pă moşia Coşoveni, stăpânită de d-ei clucereasa Smaranda Otetelişanca, 64 familii.

Peste tot numărul familiilor 1769. *Ibidem, condica nr. 68,*

X

Plasa Jiului-de-Jos.

1. Satul *Niţoeşti i Albu*, pă moşia Nitoeşti, stăpânită de d-lui biv clucer za arie Niţu Sandulache, 33 familii.

2. Satul *Valea-Stanciu*, pe moşia Horezu-dă-Sus, megieşască, stăpânită deavalma de trei moşi: dă Macarie Călugărul i de Niţoi şi Stroie Popârlan, moşneni, 52 familii.

3. Satul *Goroglada*, pă moşia Horezu-dă-Jos, stăpânită davalma de d-lui biv polcovnic Nicolae Georoceanu i Nicolae i Dumitrache şi Ghiţă Boteştii, moşnenii, 36 familii.

4. Satul *Horezu*, pă moşia Giugea, stăpânit de Teodoran Târnoveanu, 33 familii.

5. Satul *Bârza*, pă moşia Bârza, stăpânită de d-lui biv clucer za arie oan Sandulache, 130 familii.

6. Satul *Ţugureştii*, pă moşia Ţugureştii, stăpânită de sf. mânăstire Şegarcea, 78 familii.

7. Satul *Padea*, pă moşia Padea, stăpânită deavalma de d-lui pitarul ene Pană şi de d-lui Dumitrache Poenaru, 112 familii.

8. Satul *Drănicu*, pă moşia Drănicu, stăpânită de d-lui pitarul Iene Pană, 70 familii.

9. Satul *Belcinu*, pă moşia Belcinu, stăpânită davalma de d-lui Iordache Poenaru şi Căpitanul Iordache Fişteovliu, 66 familii.

10. Satul *Foişoru*, pă moşia Foişoru, stăpânită de d-lui biv vel stolnic Iancu Lahovari, 43 familii.

11. Satul *Gura-Dâlgii*, pă moşia Şegarcea, stăpânită de sf. mânăstire Şegarcea, 41 familii.

12. Satul *Dâlga*, pă moşia Dâlga, stăpânită de sf. mânăstire Şegarcea, 78 familii.

13. Satul *Calopăr*, pă moşia Calopăru, stăpânită d-lui biv vel sărdar Panait Drângeanu, 76 familii.

14. Satul *Capul-Glodului*, pă moşia Glodului, stăpânită de d-lui Dumitrache Poenaru, 77 familii.

15. Satul *Fântâna-Teiului*, pă moşia Capu-Glodului. stăpânită deavalm de Sima Leoveanu cu cetaşii lui, 26 familii.

16. Satul *Vârâţii*, pă moşia Vârâţii, stăpânită de d-lui praporgicu dă miliţia pământenească Ioniţă Râioşeanu, 54 familii.

17. Satul *Ciulniţa*, pă moşia Ciulniţa, stăpânită de d-lui biv vel stolnic Dincă Zătreanu, 64 familii.

18. Satul *Măgăreţu*, pă moşia Măgăreţ, stăpânită de casa răposatului Iene Ştefu, 14 familii.

19. Satul *Livezile-de-Jos*, pă moşia Livezile, stăpânită de d-ei Ilinca Livezeanca, 126 familii.

20. Satul *Livezile-de-Sus*, pă moşia Livezile, stăpânită de d-ei Stăncuţa Caragica şi de d-lui kir Nicolae Iota, 99 familii.

21. Satul *Balta-Verde*, pă moşia Jitianu, stăpânită de sf. mânăstire Jitianu, 73 familii.

22. Satul *Podari i Jitianu*, pă moşia Jitianu, stăpânită de sf. mânăstire Jitianu, 130 familii.

23. Satul *Palilula*, pă moşia Jitianu, stăpânită de sf. mânăstire Jitianu, 66 familii.

24. Satul *Popoveni*, pă moşie domnească, 40 familii.

Peste tot numărul familiilor 1727.

Ibidem, condica nr. 67.

XI

Plasa Jiului-de-Sus.

1. Satul *Târnăviţa*, pă moşia Târnăviţa, stăpânită de sf. episcopie Râmnicu, 29 familii.

2. Satul *Vârvoru*, pă moşia Vârvoru, stăpânită de sf. mânăstire Bucovăţu, 287 familii.

3. Satul *Bucovăţu*, pă moşia Bucovăţu, stăpânită de sf. mânăstire Bucovăţu, 163 familii.

4. Satul *Sălcuţa*, pă moşia Sălcuţa, stăpânită de d-lui biv vtori vistier Răducan Fratoştiţeanu, 115 familii.

5. Satul *Tăncănău*, pă moşia Tăncănău, stăpânită de sf. mânăstire Obedeanu, 79 familii.

6. Satul *Ciutura*, pă moşia Ciutura, stăpânită de sf. mânăstire Jitianu, 213 familii.

7. Satul *Gabru-de-Sus*, pă moşia Gabru, stăpânită de casa răposatului sărdarului Cristodor, 23 familii.

8 Satul *Gabru-de-Jos*, pă moşia Gabru, stăpânită de sf. biserică a Maichii Precistii ot Dud din Craiova, 46 familii.

9. Satul *Mărăcinele*, pă moşia Mărăcinele, stăpânită de sf. biserică a Maichii Precistii ot Dud din Craiova, 36 familii.

10. Satul *Târpeziţa*, pă moşia Târpeziţa, stăpânită de d-ei sărdăreasa Ilinca Bibeasca, 136 familii.

11. Satul *Lazu*, pă moşia Lazu, stăpânită de sf. mânăstire Brâncoveni, 54 familii.

12. Satul *Mănăila*, pă moşia Pleşoiu-de-Sus, stăpânită de d-lui medelnicerul Petre Portărescu, 27 familii.

13. Satul *Lancoşu i Diia*, pă moşia Pleşoiu-de-Mijloc, stăpânită de d-lui polcovnicul Ioan Solomon, 84 familii.

14. Satul *Pleşoiu*, pă moşia Pleşoiu-de-Jos, stăpânită de d-lui polcovnicul Ion Solomon i de d-ei Bălaşa şi Uţa Pleşoencile şi de alţi moşneni dăvălmaşi, 198 familii.

15. Satul *Breasta*, pă moşia Breasta, stăpânită de d-ei clucereasa Catinca Otetelişanca, 243 familii.

16. Satul *Leamna*, pă moşia Bucovăţu, stăpânită de sf. mânăstire Bucovăţu, 86 familii.

17. Satul *Moflea*, pă moşia Bucovăţu, stăpânită de sf. mânăstire Bucovăţu, 42 familii

18. Satul *Cernelele-de-Jos*, pă moşia Cernelele, stăpânită de sf. mânăstire Horezu, 27 familii

19. Satul *Cernelele-de-Sus*, pă moşia Cernelele, stăpânită de d-lui Cost. Viişoreanu, 30 familii.

20. Satul *Troaca*, pă moşia Troaca, stăpânită de d-lui clucerul Ioan Vlădăianu, 80 familii.

21. Statul *Cotu*, pă moşia Cotu, stăpânită de d-ei sărdăreasa Ilinca Bibeasca. 12 familii.

22. Satul *Crozna*, pă moşia Crozna, stăpânită de d-lui biv vel postelnic Alexandru Arghiropul, 10 familii.

23. Satul *Obedinu*, pă moşia Obedinu, stăpânită de d-lui biv vel sărdar Petrache Obedeanu, 60 familii.

24. Satul *Tolu*, pă moşia Tolu, stăpânită de d-lui sărdarul Dumitrache Polizu, 14 familii.

25. Satul *Comareţu*, pă moşia Comareţu, stăpânită de d-lui Dumitrache Bojoiu, 5 familii.

26. Satul *Mihăiţa*, pă moşia Mihăiţa, stăpânită de d-lui biv vel paharnic Stănuţ Jianu, 164 familii.

Peste tot numărul familiilor acestei plăşi 2263.

Ibidem, condica nr. 66.

(Va urma).

Boierii Brâncoveni *)

(Adaosuri)

4. Constantin Brâncoveanu Voevod.

La 25 Iunie 1672 [60]) Constantin apare cu dregătoria de paharnic. Inaintea acestei demnităţi el fusese postelnic şi mai apoi vel postelnic. Astfel se întâlneşte în doc. din 12 Iulie 1674 [61]) alături de biv vel pah. Curuia şi clucerul Strâe Leurdeanu, cum şi într'altul din 5 Iunie 1676 [62]), prin care Duca Vodă îi întăreşte stăpânire peste satul Islaz din Romanaţi.

In actele dela începutul domniei lui Şerban Cantacuzino se întâlneşte numai ca postelnic. Aşa apare în doc. din 28 Feb. 1680 [63]), prin care Domnul întăreşte jupânesei Caplea, a postelnicului Matei Pârdescul, moşie în Slăvileşti, şi într'alt document din 16 Mai acelaş an [64]), când este numit epitrop al moşiei Şegarcea. In actul de ctitorie al Cotrocenilor, din 20 Oct. 1682 [65]), Constantin semnează ca spătar.

Şerban Cantacuzino, înainte de a pleca cu Turcii la asediul Vienii, a numit o comisiune de cinci ispravnici, care avea pute-

---

*) Vd. începutul în nr. trecut (86—88) la pag. 353.

60) Iorga, *Doc. Cantacuzinilor*, pag. 96.

61) Idem, *Studii şi doc.*, vol. V, pag. 303.

62) Idem, ibidem, pag. 445. Greceanu datează doc. cu anul 1675.

63) Idem, ibidem.

64) *A. A. R., M. S. I.*, 1932—33. pag 147.

65 *Hurmuzaki*, vol. XIV, pag. 255.

terea şi obligaţia de a conduce ţara în lipsă-i. Printre aceşti ispravnici ai Scaunului Bucureşti este şi Const. Brâncoveanu, nepotul Domnului, care apare în doc. din 21 Iulie 1683 [66]), împreună cu Barbu vel ban, Badea Bălăceanu vel vornic, Gligorie vel logofăt şi Statie vel vistier.

Inapoerea Domnului de la asediul Vienei s'a sărbătorit cu mare pompă.

Sofronie Licudi din Chefalonia rosteşte la 23 Decemb. 1683 [67]) un panegiric intitulat „Bucuria obştească", închinat ulterior „nobilului boer mare spătar, chir Costandin Brâncoveanu".

Brâncoveanu este una din figurile reprezentative ale istoriei noastre, atât din punct de vedere politic, cât şi din punct de vedere cultural.

Datorită evlaviei şi dărniciei lui s'au clădit şi s'au reînoit multe locaşuri de reculegere sufletească [68]), iar în cele cinci tipografii ale ţării mulţime de cărţi bisericeşti. Fără exagerare, Brâncoveanu este cel mai mare sprijinitor moral şi material al ortodoxiei.

In 1697 zideşte la Făgăraş [69]), cu învoirea principelui Apafi, o biserică cu hramul Sf. Treime şi Sf. Nicolae, căreia îi dăruieşte 250 de taleri din venitul vămii dela Rucăr şi Dragoslavele, „ca să fie preoţilor de hrană şi de îmbrăcăminte", atâta timp cât aceştia vor sta în sânul credinţei strămoşeşti.

Atanasie Anghel fusese sfinţit în Ţara-Românească de mitropolitul Teodosie. Domnul îi dăruise, pe lângă „haine, scule şi cărţi bisericeşti", la 15 Iunie 1700, moşia Merişani din Argeş şi 600 de taleri [70]) pentru întreţinerea mitropoliei din Alba-Iulia.

Tratativele pe care Atanasie le ducea cu biserica papală au supărat pe Brâncoveanu, care trimite în Ardeal pe agentul său Dindar, ca să ceară lămuriri însuşi mitropolitului.

Unirea cu biserica papală a nemulţumit adânc pe Domnul Ţării-Româneşti, aşa că mitropolitul care a semnat actul este refuzat când cere un octoih.

Bisericii de lemn din Sâmbăta-de-sus Vodă Brâncoveanu îi face danie o evanghelie din 1697, care cuprinde însemnarea: „...iaste dată de pomană de bun stăpânu nostru Io Costandin B. B. Voevod" [71]).

O altă evanghelie a fost dăruită de cucernicul Domn Bisericii Domneşti din Târgovişte. Insemnarea de pe ea pomeneşte numele Voevodului astfel: „Această sfântă Evanghelie împodobitu-o-au cu argint, cum se veade, pe den afară, iară luminatul

66) Iorga, *Studii şi doc.*, vol. VI, pag. 484.
67) *Hurmuzaki*, vol. XIII, pag. 175.
68) V. Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei*, *Bul. C. M. I.* 1933, pag. 59—60. Şi Arnota e restaurată de el.
69) Dr. Gh. Popovici, *Uniunea*, pag. 71; *An. Inst. Ist. Naţ.*, Cluj, 1921-1922, pag 352.
70) Silviu Dragomir, *Ist. desrobirii relig. a Rom. din Ardeal*, I, pag. 8-9.
71) Iorga, *Studii şi doc.*, vol. XIII, pag. 184.

Domn Io Costandin Basarab Voevod şi o au închinat sfintei beserici domneşti din Târgovişte"... [72].

In biblioteca mânăstirii Dionisiu este o „Evanghelie elinească şi rumânească tipărită în zilele lui Ioan Costandin Basarab Voevod, la 1693, la Bucureşti" [73]. Schitul rusesc Sf. Andrei, căruia îi mai zice şi Sarai, dela Muntele Athos, posedă un Penticostar care a fost tipărit în 1701 la Buzău, „din porunca şi cheltuiala prea luminatului Domn Io Costandin Basarab Voevod" [74]. De asemenea, în muzeul Eman'uil Benaki din Atena se găseşte un Tetravanghel cu însemnarea: „L(ea)t 1712, Mai întâia zi. S'au ferecat şi s'au înfrumuseţat acest sfânt Tetravanghel de Io Costantin B. B. Voevod" [75].

Din ordinul lui Brâncoveanu, Mihail din Bizanţ începe să traducă la 1 Noemb. 1698 [76] în greaca vulgară „Prognosticul Moscoviţilor", pe care îl termină tocmai în Mai 1699. Lăcaşurile sfinte ale Orientului ortodox primeau moşii şi bani dela Brâncoveanu. In 1696—97 [77] dărueşte mânăstirii Dionisiu un ajutor de bani, care prin actul din 6 Feb. 1713 [78] primeşte anual câte 120 taleri. Printre hrisoavele de danie ale Brâncoveanului, de o deosebită însemnătate este cel din 8 Ian. 1692 [79], prin care milue lăcaşurile ce urmează: Mânăstirea Brodeţi din târgul Policeani [80], cu 9000 de bani; Capinul, care are hramul Sf. Nicolae, cu 3000; Halski cu 6000; Sf. Ilie din Ianina, cu 3000 bani, căruia îi mai închină la 8 Noemb. 1697 [81] şi Mânăstirea Sf. Ion din Bucureşti; Sf. Ion Botezătorul dela Athos, cu 8000 bani; Sf. Ion Răschi cu 7000 bani; Mileşava cu 10.000 bani; Sf. Mihai Sinodul, din măgura Athosului. cu 6000 bani; Pantocratorul cu 3000 bani; Panaghia Darabani, de lângă Ianina, cu 4000 bani; Patmul cu 4000; Pogoniana [82] cu 3000; mânăstirea Prisnii cu 4000 bani; Studeniţa din ţara sârbească cu $49^1/_2$ tal.; Sumela din Anadol, de lângă Trapezunt [83], cu 12.000 bani; Vatopedul cu 21.000 bani, iar o *biserică* dela craiul Şisman, cu 6000 bani. Suma dăruită acestor şaptesprezece locaşuri sfinte se ridică la 109.000 bani, plus $49^1/_2$ taleri. N'au fost neglijaţi nici slujitorii altarului, căci unui vlădică i se prevăd 6000 bani, iar „ostenitorilor 1800 bani".

Documentului din 8 Ian. 1692 i s'a mai adăogat o însem-

---

72) Iorga, ibidem, vol. XIX, pag. 81.
73) *Revista Soc. Ist. arh. bis.*, Chişinău, 1933, pag. 428.
74) Ibidem, 1933, pag. 431.
75) Dan Simonescu, *O însemnare rom... Revista Istorică Română*, 1934.
76) *Hurmuzaki*, vol. XIV, pag. 756.
77) Idem, vol. XIV, pag. 300.
78) Idem, vol. XIV, pag. 490; St. Nicolaescu, *Tinerimea Română*. 1933, Sept., pag. 16.
79) Iorga, *Studii şi doc.*, vol. V. pag. 363.
80) *A. A. R. M. S. I.*, t. 36, pag. 888 şi urm.
81) *Hurmuzaki*, vol. XIV, pag. 749.
82) Vezi nota 80.
83) *A. A. R. M. S I.*. t. 36, pag. 898.

nare din 8 Sept. 1707, când se milueşte mânăstirea Surpatele din Vâlcea cu 150 ocale de grâu din „jicniţa" domnească.

Prin doc. din 2 Oct. 1703 [84]) Brâncoveanu întăreşte schitului Robais moşiile Zdralea (Roaba) şi Căciuleşti, iar la 30 Oct. 1707 [85]) îl scuteşte şi de dăjdii.

Chiar în anul urcării pe tron, închinase mânăstirii Sf. Sinai m-rea R.-Sărat [86]). Intre Domnitorul Brâncoveanu şi Inalţii prelaţi ai ortodoxismului s'a purtat o intensă corespondenţă. La 3 Iunie 1695 [87]) scrie lui Dosoftei al Ierusalimului, căruia îi închinase încă din 1693 [88]) Polovracii cu toate moşiile sale, privitor la chestiunea călugărilor dela Muntele Sinai şi a mânăstirii Sf. Gheorghe.

Dosoftei al Ierusalimului este înştiinţat la 29 Noemb. 1697 [89]) de Calinic al C-polului, că Voevodul Munteniei este dispus să acorde Galatienilor banii necesari pentru clădirea unei biserici.

Legături strânse de prietenie a avut Domnul şi cu Hrisant Notara, care este ales patriarh, şi căruia îi scrie în acest sens la 4 Feb. 1709 [90]), iar la 22 Decembrie 1712 [91]) îi trimite ca dar cartea „Grădina darurilor".

Tot lui îi comunică, la 14 Iulie 1713 [92]), despre pregătirile de război ale Turcilor.

Domnul aşteaptă cu mare nerăbdare sosirea lui Hrisant în Bucureşti pe ziua de 14 Aug. 1713 [93]), în ajunul Sf. Marii, când prăznuia şi onomastica Domnului şi ziua naşterii lui.

O deosebită grijă purta şi pentru şcoala dela Sf. Sava, pe care o înzestrează cu veniturile lacului Greaca [94]). Teodosie, un poet grec, îi aduce călduroase laude [95]). La curtea domnească se afla şi un astrolog [96]).

Din spirit de prevedere îşi cumpărase moşii şi case în Ardeal şi obţinuse titlul de principe al Sacrului Imperiu. La 18 Iunie 1707 [97]) încunoştinţează pe Braşoveni despre cumpărarea moşiei Poiana-Mărului „cu iobagi cu tot", dela Naloţi Andriaş cu fraţii lui şi dela Sechil Adam cu fraţii lui; iar la 6 Decem. 1708 [98]) adresează o scrisoare sfatului săsesc din Braşov, prin care îşi susţine dreptul, pe baza căruia îşi cumpărase case, „căci sunt mai vechi acolo, încă din timpul lui Matei Vodă".

---

84) *Hurmuzaki*, vol. XIV, pag. 758.
85) Idem, ibidem.
87) Idem, vol. XIV, pag. 180, n. 3.
87) Idem, vol. XIV, pag. 297.
88) Ionescu-Gion, *Istoria Bucureştilor*, pag. 272.
89 *Hurmuzaki*, vol. XIV, pag. 312.
90) *Hurmuzachi*, vol. XIV, pag. 411.
91) Idem, pag. 487.
92) „ pag. 534.
93) „ pag. 536.
94) „ pag. 394.
95) *A. A. R., M. S. I.*, t. XII-XIII, 1932-33, pag. 10, articol de Iorga.
96) *Anuar. Inst. Ist. Naţ. Cluj*, 1928—29, pag. 556.
97) *Hurmuzachi*, vol XV, p. II, pag 1515; Iorga, *Braşovul şi Rom.*, pag. 254.
98) Iorga, *Braşovul şi Românii*, pag. 257.

La curtea domnească se primeau şi se găzduiau călătorii străini mai însemnaţi, cari voluntar sau întâmplător vizitau Ţara-Românească. In 1702 [99]), din îndepărtata Anglie soseşte la Bucureşti Edmond Chishull, care scrie despre Brâncoveanu: „Are cam patruzeci şi şapte de ani şi zece copii; patru din ei băieţi; cel de-al doilea—Ştefan—în vârstă de aproape patrusprezece ani, bine instruit în latineşte şi greceşte".

In Vinerea Paştilor, la 23 Martie 1714 [100]), un capigi başă ridică pe Brâncoveanu cu familia şi-i duce la Constantinopol. In speranţa că Hrisant îi va putea fi de vreun ajutor, fostul Domn îi scrie la 25 Martie, adică în prima zi de Paşti, despre neaşteptata sa mazilire. Primind scrisoarea, Hrisant stărue pe lângă Ion Mavrocordat, ca să facă tot ce e cu putinţă spre a scăpa pe Brâncoveanu. Fanariotul îi răspunde, la 29 Aprilie [101]), că nu poate să-i dea niciun „ajutor omenesc".

Numele lui Brâncoveanu se găseşte amintit în pomelnicul dela mânăstirea Surpatele [102]), Valea [103]), Bucovăţ [104]) şi Sărăcineşti [105]), precum şi uşile şi clopotele dela Arnota [106]).

Deasemenea o şcoală primară în Dăbuleni-Romanaţi şi un sat în jud. Ialomiţa poartă numele Voevodului martir.

Chipul lui Br. se vede la mânăstirea Govora [107]), Hotărani [108]), paraclisul Coziei [109]), Polovragi [110]), la biserica din Popeşti-Vlaşca [111]) şi la cea din Fedeleşoiu-Argeş [112]).

La mânăstirea Sf. Sava, dela Muntele Sinai de lângă Ierusalim, s'a găsit un portret de-al lui Brâncoveanu cu următoarea inscripţie latinească: „Constantinus Brancovan, supremus Valahiae Transalpinae princeps, aetatis 42, anno Domini 1696" [113]).

Cum arată şi inscripţia, portretul este lucrat în 1696, pe când Domnul avea vârsta de 42 de ani. Trăsătura feţii tânără este gânditoare şi cam tristă, iar privirea ochilor mari şi negri fixă. Poartă mustăţi şi barbă bogată. Pe cap are o cucă de culoare neagră, cu festoane rotunde pe margine, iar pe corp un antereu de brocard, îmbodobit cu flori negre pe câmpul roşu.

---

99) Iorga, *Istoria Rom. prin călători*, vol. II, ed. Casei Sc., 1928, pag. 73.
100) „ *Genealogia Cantacuzinilor*, pag. 303.
101) *Hurmuzachi*, vol. XIV, pag. 599.
102) *Bul. Com. Mon Ist.*, 1931, pag. 124.
103) Idem, pag. 16-17.
104) Ion Donat, *Despre Dionisie Eclesiarhul şi mânăstirea Bucovăţ*, în *Arh. Olt.*, 1936, pag. 33.
105) *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1933, pag. 135
106) V. Drăghiceanu, *Mânăst. Olt., Bul. Com. Mon. Ist.*, 1933, pag. 60.
107) Informaţia autorului.
108) A. Pârvulescu, *Mânăstirea Hotărani*, Arh. Olt., 1931, pag. 305.
109) V. Drăghiceanu, *Mânăst. Olt., în Bul. C. M. I.*, 1933, pag 74.
110) Idem, pag. 63.
111) *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1931, pag. 40-41.
112) Idem, pag. 128
113) *Boabe de Grâu*, planşe cromolitografiată. Portret găsit de M. Beza. Iorga, *Bul. C. M. I.*, 1931, descriere sumară, pag. 187.

Mânecile i se termină cu niște manșete verzi, cusute cu flori de aur și încheiate cu nasturi de argint. La manșeta dela mâna stângă se observă trei nasturi. Dealungul pieptului, până la brâu, antereul are două șiruri de rubine, din care se văd numai patruzeci și trei. Mijlocul este încins cu un brâu verde, cusut tot cu flori de aur. Peste haină este o cabaniță (un fel de pieptar) de lastră albăstrie, garnisită pe margini cu o blană de cacom, pe care se pot număra cinzeci și patru de pete roșii. De o parte și alta a pieptului, cabanița are trei grupe de câte patru galoane de aur, terminate cu canafuri. La gât este încheiată cu o broșe, formată dintr'un rubin mare central, care are în juru-i altele opt mai mici. În mâna stângă Brâncoveanu ține sceptrul domnesc, iar cea dreaptă îi cade în voe pe o masă acoperită cu o mesală de brocard roșu, cusută cu flori. In degetul cel mic dela mâna dreaptă are un inel cu rubin mare. Pe masă stă și coroana voevodală, din ștofă roșie-închisă (poate catifea) împodobită la bază cu cacom, dela care pleacă patru șiruri de mărgăritare, din care se pot număra patruzeci și una. Pe blană sunt cinci rubine. Coroana are și o cruciuliță de argint.

Sus în partea dreaptă, dedesubtul aceleiași coroane tivită cu mărgăritare, este stema Țării-Românești, care are în mijloc pajura cu aripile întinse și crucea în cioc, stând pe o ramură verde, între soare și lună.

Rama portretului este de o frumusețe rară

In cele trei portrete murale dela Hurezi, îmbrăcămintea lui Brâncoveanu este aceeaș, exceptând ștofa și coloarea. Domnul are pe cap coroană cu loburi, ca a vechilor voevozi. Corpul îi este îmbrăcat într'un antereu de serasir alb, cu flori negre (numai în două portrete, căci în cel din pridvorul paraclisului antereul este de brocard de aur, însă cu florile tot negre). Manșetele în două portrete sunt roșii, iar într'altul vișinii. Peste antereu se vede dulama de brocard de aur (într'un portret e de argint), cu flori negre (la una cafenii) și cu guler de samur. Pantalonii de ștofă scumpă au culoarea roșie. Mijlocul îi este încins cu un brâu, care la fiecare portret are o culoare deosebită: verde, vișinie și roșie. Incălțămintea este albă. In două portrete ține biserica cu mâna stângă, iar în al treilea cu dreapta [114]).

Rezultatele obținute în urma săpăturilor efectuate la biserica Sf. Gheorghe-Nou, în Noembrie 1932, au întărit afirmațiile inscripției de pe candelă, că osemintele Voevodului Brâncoveanu odihnesc aci. Peste un an, în Noembrie 1933, s'au deschis în București două expoziții brâncovenești: una la Arhivele Statului și alta la Academia Română. „Din amândouă, Constantin Brâncoveanu se înalță înaintea oamenilor de astăzi ca un mare Voevod, ctitor de artă și începător al unei vremi de înflorire încă

114) A. Lapedatu, *Portretele murale dela Hurezi*, în *Bul. C. M. I.*, 1908, pag. 73.

neajunsă a gândului şi a gustului românesc" [115]). In ziua de 21 Mai 1934, onomastică a Brâncoveanului, cu mare pompă s'au reînhumat — pentru a doua oară — rămăşiţele pământeşti ale Voevodului martir, şi întru amintirea şi pomenirea lui, s'au oficiat slujbe religioase în toate lăcaşurile sfinte ale ţării. Ziarele şi revistele timpului au însemnat în paginile lor acest evlavios eveniment, care merită să fie cunoscut şi dat ca exemplu.

In „Istoria Ieroglifică" Brâncoveanu este poreclit „corbul".

5. Marica Doamna.

Doamna Brâncoveanului purta corespondenţă cu Hrisant, căruia îi trimetea şi daruri, după cum reiese din doc. din 31 Oct. 1704 [116]) şi 30 Mart. 1713 [117]). Lui Hrisant îi face cunoscut. la 7 Ian. 1705 [118]), că se pregătesc de nunta fiului celui mare: Constantin.

Printr'o scrisoare din 4 Martie 1717 [119]) vesteşte patriarhului Hrisant sosirea ei în ţară din surghiunul păgânilor. Cu toate că se afla acum în ţara de baştină, văduva Doamnă nu avea liniştea necesară, căci era zorită de creditori să le înapoeze banii împrumutaţi. La rându-i, avea bani daţi încă de Brâncoveanu unor negustori din Braşov. La aceştia trimete Marica, la 19 Iunie 1717 [120]), pe jupân Neacşul, ca să scoată datoria. Pentru a-i determina să-i restitue banii, le descrie situaţia critică în care se sbate, căci deşi „în patria noastră fiind, dar amară viaţă trecem, mai mult pentru datoriile acestea". Ne îndeplinindu-i-se rugămintea, din nou apelează pentru restituirea celor 1500 de taleri, fiindcă nu mai avea răgaz din partea creditorilor.

Ungurii uzurpaseră ctitoria brâncovenească şi instalaseră pe Pataki. Marica cere, în Oct. 1727 [121]), Curţii din Viena să repare această nedreptate, însă nu obţine niciun rezultat.

Chipul Doamnei Marica se mai observă şi la biserica din Popeşti-Vlaşca [122]).

6. Copiii lui Brâncoveanu.

Vodă Br. a avut unsprezece copii: patru băieţi şi şapte fete. Băieţii s'au instruit la Curte cu dascăli greci. Dela tatăl lor moşteniseră evlavia. Ştefan zideşte la Hurezi un schit, cu hramul Sf. Ştefan, care se termină în 1703 [123]). Radu, feciorul al trei-

115) E. Bucuţa, Cronica din *Boabe de Grâu*, 1933, nr. 11, pag. 703.
116) *Hurmuzachi*, vol. XIV, pag. 364.
117) Idem, pag. 514.
118) *Hurmuzachi*. vol. XIV. pag 367.
119) Idem, vol. XIV, p. II. pag. 810.
120) Idem, vol. XIV, p. II. pag. 1563. — Iorga, *Braşovul şi Românii*, pag. 261-262.
121) *Anuarul Inst. Ist. Naţ., Cluj*, 1921-1922, pag. 353.
122) *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1931, pag. 40-41.
123) Iorga, *Studii şi doc.*, vol. XIV, pag. V, n. 6.

lea, scrie la 14 Aprilie 1704 [124]) patriarhului Hrisant, că a ţinut o cuvântare la „Patimile Domnului". Tot lui Hrisant îi scrie şi Matei, la 28 Aprilie 1713 [125]), arătându-i deosebitele sentimente pe care i le poartă şi transmiţându-i complimente dela rudele sale.

Insuşi Brâncoveanu scria lui Hrisant, la 17 Martie 1714 [126]), despre moartea fiicei sale celei mai mari, Stanca: „Cea dintâi a noastră fiică Stanca, fiind sănătoasă şi sdravănă până la 9 ale lunii, a venit la noi în ziua aceia a sărbătorii celor Patruzăci de Mucenici, şi a mâncat şi a băut cu noi şi a stat cu ai casei noastre până în seară, apoi plecând la locuinţa ei, năprasnic a prins-o în mijlocul nopţii frig şi fiori straşnici şi a apucat-o apoi o căldură prea mare şi necontenită. Iar în cursul zilei a căzut şi la patimă de pneumonie şi a început să tuşească, şi astfel suferind până la 15 ale acestei luni, după apusul soarelui trecând o jumătate de ceas al nopţii, şi-a dat sufletul".

Dosoftei, patriarhul Ierusalimului, scrie despre căsătoria Mariei, fiica lui Brâncoveanu, pe o carte:

„1692, şease Noembrie, s'a făcut nunta beizadelei Radu lui Iliaşcu cu fata Domnului Costandin, Voevod a toată Ungrovlahia. Ne-am nimerit şi noi aici şi ne-au făcut naşi, şi s'a nimerit aci şi Dragomanul Alexandru Mavrocordat întorcându-se din Belgrad. Să fie întru aducere aminte" [127]).

In „Istoria Ieroglifică" Maria este poreclită „mreana".

Ilinca Brâncoveanu se recăsătorise cu fiul lui Şerban Greceanu, numit tot Şerban. In doc. din 1718 [128]), prin care Nicolae Mavrocordat o scuteşte de dăjdii, Ilinca este menţionată ca soţie a „răposatului Şerban spătaru". Deci îi murise şi cel de-al doilea soţ.

Ancuţa Brâncoveanu a fost căsătorită cu Nicolae Ruset. Acesta scrie, la 1719 [129]), că a dăruit Sfântului Mormânt două moşii, dintre care una numită Piţigaia, pentru pomenirea fiicei sale Stanca.

Slujba cununiei Domniţii Safta a făcut-o „Părintele Athanasie, Patriarhul Antiohiei", „fiind nun Părintele Vlădica Theodosie" [130]).

(Va urma)

---

124) *Hurmuzaki*, vol. XIV, pag. 355.
125) Idem, pag. 524.
126) Idem, pag. 578.
127) M. Beza, în *Boabe de Grâu*, 1934, nr. 7, p. 395.
128) *Hurmuzaki*, vol, XIV, p. II, pag. 826. — Ilinca Br. moare la 1721, *Bucureştii*, nr. din 1935, p. 75.
129) Idem, pag. 844.
130) Şt. Greceanu, *Viaţa lui Const. Br.*, pag. 97.

Morminte romane din județul Romanați

de prof. D. TUDOR

Acum patru ani am prezentat mai multe sarcofagii de piatră aflate în necropolele coloniei Romula [1]). Atrăgeam atenția cu acea ocazie asupra numeroaselor morminte ce se descopăr anual în orașele și satele romane din regiunea românățeană, dovadă a existenței unei populații bogate și compacte, ajunsă la o înfloritoare stare materială, de pe urma exploatării agricole a câmpiei. Nu s'a făcut însă nimic pentru ocrotirea acestor descoperiri întâmplătoare.

Semnalăm acum alte descoperiri, unele cunoscute autorităților și publicului din notițele ziarelor, ceiace nu a împedecat împrăștierea obiectelor aflate, cum este cazul sarcofagului din Romula.

I. Romula.

1.—In ziua de 10 Martie 1935, desfundând un loc de vie ce se află pe malul drept al râului Teslui și în fața bisericii, locuitorul Gheorghe Florea Rău din Reșca a dat peste un mic sarcofag de piatră, pe care l-a deschis imediat, crezându-l purtătorul unei comori [2]). Mai târziu au fost încunoștiințate și autoritățile locale, care n'au luat alte măsuri, decât să-și împartă obiectele ce au mai găsit, după ce unele fuseseră deja înstrăinate de descoperitor [3]).

Sarcofagul se compune dintr'o *arca* dreptunghiulară și tăiată simplu, pe care e așezat un *operculus* prismatic, prevăzut la fiecare colț cu câte o acroteră de forma unui sfert de sferă. Piatra în care s'a tăiat e un calcar văros dela Vrața, din Bulgaria, de unde se alimentează cu piatră pentru monumentele lor toate

1. *Sarcofagii de piatră dela Romula*, Craiova, 1933 (=*Arh. Olt.*, XI (1933), nr. 65 - 66, pp. 65—73).

2. Atunci fu rupt în două și capacul sarcofagului. N'am putut cerceta acest mormânt decât opt luni mai târziu, fiind în străinătate.

3. Asupra felului descoperirii și furnisării de informații, datorez prețioase lămuriri d-lui maior Tănăsescu, comandantul Legiunii de jandarmi din Romanați, colegului Ilie Constantinescu-Caracăl și d-lui Petre Ionescu, directorul școalei primare din Reșca. Câtor trei le aduc aici viile mele mulțumiri.

așezările romane din câmpia românățeană. Din cauza compoziției cretoase a pietrii, monumentul e mult tocit pe la colțuri și margini, și expus ușor disolvării de către ploi. Se păstrează acum la postul de Jandarmi din Reșca. *Fig. I.*

Dimensiunile cutiei în exterior: lungimea, 1,130 m.; lățimea, 0,440 m. și înălțimea, 0,420 m. Golul interior, în care se așează mortul, măsoară: 0,940×0,290×0,270 m. Grosimea pereților, variabilă, e în mediu de 0,090. Fundul e mai ridicat la extremitatea unde vine capul răposatului [1]). Ca și capacul, sarcofagul e cioplit neregulat în exterior.

Capacul, de forma unui acoperiș de templu, are lungimea și lățimea egală cu ale cutiei, iar înălțimea de 0,190 m. In interior are o scobitură puțin boltită. *Acroterele* dela colțuri sunt late și înalte de 0,170 m.

Cutia și capacul nu au un prag să le ușureze îmbucarea, și nici cu scoabe de fer nu erau fixate, ca la alte sarcofagii din

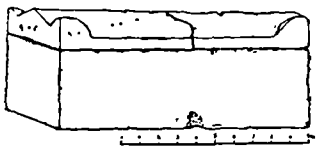

Fig. I.

Romula [2]). Stau fixe numai prin propria lor greutate. Înălțimea toată a sarcofagului ajunge: 0,590 m.

Tipul de sarcofag e cel obișnuit în această regiune, θήκη, introdus odată cu părăsirea incinerației, către sfârșitul secolului al II p. Chr., după modele mai vechi, ce se lucrau în Scythia Minor [3]).

După cum arată dimensiunile sicriului, ca și din oasele și inventarul descoperit, în el fusese pus cadavrul unei copile. Pe lângă schelet, înfășurat în haine ce putreziseră, încât la descoperire cea mai ușoară mișcare a aerului le-a prefăcut în praf fin, mai fură găsite și numeroase obiecte, multe dispărute, și din care notăm numai pe cele văzute de noi. Cele cercetate se află depuse acum în Muzeul Legiunii de jandarmi Romanați, și o singură monetă în colecția d-lui prof. Ilie Constantinescu.

a) *Amforidion* din lut roșu, cu pântecele sferic, mânușile

---

1. Ca și la sarcofagul lui Φλα(ο)ῦιος, cf., la mine, *o. c.*, p. 4. Sgârâiturilor ce se văd în interior, pe un perete, nu le dăm nicio interpretare, cu toate că unii văd aci o inscripție—, în realitate ele rezultând din cioplitură. Inscripția se așează totdeauna în exterior, iar pe acest sarcofag nici nu putea fi, din pricina pietrii sfărâmicioase.

2. Vl. de Blaremberg, în *Muzeul naț., gazeta lit. și industrială*, din 5 Aug. 1836 (= Odobescu, *Antichitățile județului Romanați*, p. 40, București, 1877); Boliac, *Monit. Oficial*, 1869, nr. 222-224 (= Odobescu. *o. c.*, p. 95). Lipsește și așa zisul *orificiu al sufletului* (*Lochenseele*), ca în alte cazuri la mine, *o. c.*, p 4.

3. La mine, *o. c.*, p. 10.

mici şi arcuite mult, fundul mic şi gura amenajată spre a fi astupată cu un căpăcel de lemn. Inalt de 0,140 m. şi cu circomferinţa pântecelui lungă de 0,390 m. Muzeul Legiunei de jandarmi Caracal. *Fig. II.*

b) *Ulcior* din pământ roşu, cu pântecele aproape sferic, mănuşa mică şi oblică, gâtul drept, buza gurii îngroşată şi răsfrântă, iar fundul îngust. E înalt de 0,160 m. şi cu circomferinţa

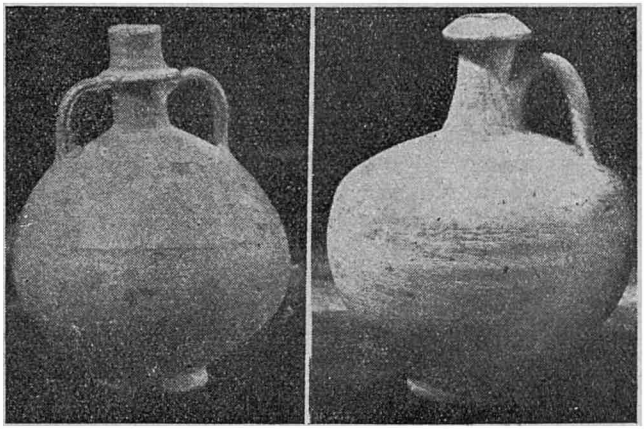

Fig. II.

pântecelui lungă de 0,400 m. Fu aflat intact; acum e însă cu totul sfărâmat. Muzeul Legiunei de jandarmi din Caracăl. *Fig II.*

c. d.) *Două tortiţe* de aur, de formă ovală, lungi de 0,012 m. şi cu grosimea firului de 0,001 m. Muzeul Legiunei de jandarmi din Caracăl. *Fig. III, a.*

Sunt formate dintr'un fir cilindric de aur, care se subţiază spre capete. La una din extremităţi formează şase spirale în jurul propriului ei corp, şi apoi două *ansae*, una mai mare, de

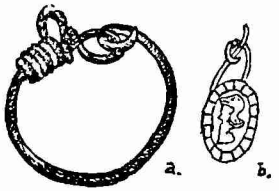

Fig. III.

care se prinde cârligul capătului opus. Dimensiunile reduse le indică a fi fost purtate în urechi numai de o copilă.

e) *Medalion* de bronz, rău avariat de umezeală. Abia se poate distinge pe una din feţele lui chipul unui tânăr împărat roman din secolul III, ce seamănă mult cu Alexandru Sever. Fu bătut într'o monetărie a unui oraş grecesc, deoarece legenda se vede că începe cu un Αυ(τοκράτωρ). Muzeul Legiunei de jandarmi din Caracăl.

f. *Monetă* de bronz, acum în colecţia d-lui prof. Constantinescu. După cum îmi comunică colegul meu printr'o scrisoare, şi această monetă, deşi rău ştearsă, e tot dela Alexandru Sever.

Cele două monete formau *obolul lui Charon*, nelipsit în mormintele romane din vremea imperială. Ele ne arată că inhumarea se făcu în vremea lui Alexandru Sever (222—235 p. Chr.), sau nu prea târziu de domnia acestuia.

Se pare că fuseseră alăturate moartei mai multe vase, căci deobicei se găsesc câte patru la un mormânt: două la picioare şi două la cap. Tipul celor două ulcioraşe descrise e bine cunoscut şi specific acestei regiuni. Atari vase s'au fabricat în câmpia românăţeană pela sfârşitul secolului al II-lea d. Chr., şi în mare cantitate în prima jumătate a celui următor. Cunoaştem şi numele unui olar producător de atari vase, un *Marc(us) Martinus*, care îşi avea cuptoarele la Orlea sau Celei [1]). Ele aveau o întrebuinţare mai mult funerară şi de rit, pe când în nevoile casnice par a fi fost mai puţin folosite.

Cerceii de aur, lucraţi cu mult gust şi pricepere, sunt ai unei copile de 10—15 ani. Se pare că moarta mai purta pe cap şi o coroană de foi suflate cu aur, aşa cum s'a mai putut constata şi în alte morminte de femei, descoperite la Romula sau la Sucidava [2]).

Necropola oraşului Romula se întindea dealungul tuturor drumurilor ce eşiau prin porţile marelui zid construit de Filip Arabul în anul 248 p. Chr. [3]). Pe locul unde a fost sarcofagul de faţă se poate stabili o nouă şosea, necunoscută până acum. Ea se desfăcea din drumul care ducea spre Sucidava, chiar de lângă poarta de S. a cetăţii, şi mergea pe lângă malul drept al Tesluiului. Acest drum figurează pe un plan al Romulei ridicat de către De Marsigli [4]) pela 1691, când satul Reşca nu era aşa de întins ca azi. Pe teren a lăsat puţine urme, fiind distrus de culturile de viţă de vie, ce ocupă acest deluşor. Traseul lui se poate stabili după o dâră de petriş vizibilă la suprafaţa terenului. El mergea spre *vici* dela *Frăsinet* (locul de alimentare cu apă al Romulei), *Dioşti. Apele-Vii, Ghizdăveşti, Celaru.*

---

1. La mine, *Découvertes archéologiques à Sucidava et dans les environs*, pp. 5 sq., 9 şi nr. 9, a, fig. 11 (= *Arh. Olt.*, 1936, p. 113). Vasele sunt prea mari spre a fi socotite ca purtătoare de *unguenta*. Purtau desigur alimente şi băuturi, ca în două morminte, dintre care unul dela Celei, în care fură descoperite alăturate mortului şi resturi dintr'o turtă de făină întărită. Cfr. Bolliac, *l. c.* şi Odobescu, *o. c.*, p. 74 şi 96. Forma ulcioarelor poate fi însă apropiată şi de a celor numite *lacrimatorii*.

2) Cunoaştem mai multe morminte feminine din această, regiune, al căror inventar şi rit funerar seamănă cu cel descris mai sus; şi în afară de articolele citate ale lui Vl. de Blaremberg şi Bolliac, cfr. Laurian, în *Magazinul istoric pentru Dacia*. II (1846), p. 88 sqq. (= Odobescu, *o. c.*, p. 55).

3) *C. I. L., III*, 8031; la mine, *Sarcofagii*, p. 8 sq. şi în *Bul. Comis. Mon. Ist.*, XXVIII (1935), p. 31 şi fig. 1. Recent am mai descoperit trei inscripţii în legătură cu această fortificaţie.

4) *Description du Danube*, II, fig. XL, Haga, 1744. Planul lui De Marsigli mai conţine şi alte preţioase date topografice.

Zvorsca, Amărăştii de Sus, Dobroteştii de Jos, Amărăşti de Jos, oprindu-se la malul Dunărei în aşezarea romană dela *Dăbuleni.* Existenţa drumului se mai poate constata şi din înşiruirea acestor *vici* în felul unor mărgele, ce trebuiau a fi legate printr'o şosea [1]).

Sarcofagul va fi fost închis într'un *tumulus*, tocit de lucrările agricole, deoarece mormântul nu fu aflat la o prea mare adâncime.

Din cele raportate în diferite scrieri asupra descoperirilor funerare făcute la Romula, relatări adunate de Odobescu în cartea sa pomenită mai sus, precum şi din observaţiile culese de noi pe teren timp de mai mulţi ani, rezumăm mai jos specificul topografic al mormintelor tumulare din jurul acestui oraş.

Tumuli funerari se află numai pe marginea marilor şosele ce intrau pe cele patru porţi principale ale cetăţii. Ei se înşiruesc până la un km. şi mai bine depărtare de oraş. Cei mai mulţi sunt azi tociţi sau tăiaţi de marele amator de antichităţi, banul Mihalache Ghica. Pela 1691, când vizită De Marsigli ruinele de aci, ei se cunoşteau mai bine, cum şi apar pe planul lui. Aceste movile de pământ conţin sarcofagii de piatră sau de cărămidă, din care, după monetele aflate în ele, niciunul nu e anterior timpului domniei lui Commodus. Mormântul se află la baza tumulului şi pus la nivelul pământului înconjurător. Orientarea sarcofagului e făcută în sensul axei drumului vecin. Mormântul este complect acoperit cu pământ, şi câteodată închis într'o boltă de cărămizi, mai ales când aceiaşi movilă conţine două sarcofagii. Acoperirea se făcea spre a le feri de profanare.

Din această cauză nu găsim aproape deloc inscripţii sau sculpturi pe sarcofagii, fiindcă ele nu puteau fi văzute. Numele răposaţilor era indicat de o inscripţie funerară ce putea fi cetită din drum şi care se punea în vârful movilei. Cunoaştem trei cazuri de atari inscripţii, aflate căzute de sus la poalele tumulului.

Capacul sarcofagului este prins de cutie prin mari scoabe de fer, fixate pe piatră cu plumb topit. La unul din capetele sicriului se mai vede câteodată şi un orificiu ce-l străpunge. In credinţele celor vechi, ca şi azi, el folosea pentru intrarea şi eşirea sufletului, care vine să mai revadă corpul. Intr'unele dintre sarcofagii s'au mai descoperit şi scânduri putrezite, ba chiar pereţi ori capace dela alte sicrie de lemn, aşezate în cele de piatră. Mortul, până a fi depus în tumulus, trebuia să mai treacă timp, pentru îndeplinirea diferitelor rituri funerare, căutarea unui sarcofag de piatră, prepararea movilei, etc., aşa încât cadavrul era închis întâi în atari cutii de lemn şi tot astfel depus mai apoi în cele de piatră.

Inventarul e totdeauna bogat în numeroase obiecte. Nu lipsesc niciodată două sau patru ulcioraşe de tipul celor descrise

---

1) Date, la mine în *Bul. Comis. Mon. Ist.*, XXVI (1933), şi fig. 9. Pentru necropolele Romulei, detalii mai ample în lucrarea mea în pregătire : *Topografia coloniei Romula.*

mai sus, care se pun două la picioare şi două lângă cap. Monetele, ce formau obolul lui Charon, apar pentru un mormânt dela 1—4 exemplare şi totdeauna din bronz. Mortul e aşezat între crengi de dafin şi flori mirositoare. Femeile poartă pe cap în mod regulat o coroană aurită, de foi de stejar, iar în urechi cercei, tot de aur, ce conţin o piatră gravată, deobiceiu un jaspis roşu sau onyx alb-vânăt. Restul inventarului constă din obiecte de toaletă, între care sunt nelipsite un pieptene de os şi o oglindă de metal argintat.

Cu această ocazie notăm şi următorii cercei aflaţi în mormintele romulense:

2. *Cercel* din aur, înalt de 0,025 m. Colecţia d-lui Sebastian Neamţu din Craiova. *Fig. III b.*

Se compune dintr'un disc elipsoidal, format, dintr'o foiţă de aur, de care sunt prinse două mici bare ce se încovoaie sus, pentru a forma *ansa* de atârnat. In disc e fixată o piatră de onyx alb, cu marginele neregulate, camee mică înfăţişând sculptat, în profil spre stânga, capul unei tinere femei cu o coafură lungă

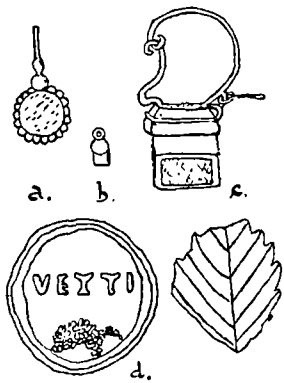

Fig. IV.

şi specifică modei feminine din prima jumătate a secolului al III-lea de după Christos. Portretul femenin e aşa de stângaci săpat, încât e mai mult o caricatură decât o modestă lucrare. Execuţia este cu totul inferioară, fiindcă gema datează din epoca în care această industrie e în plină decadenţă [1]).

3. Fragment de *cercel* de aur, ce servea ca pendativ. Inalt de 0,020 m. Impreună cu cele trei exemplare următoare, fu găsit la Romula de Iancu N. Jianu din Fălcoi-Romanaţi. Acum în colecţia Maria Istrati-Capşa, din Muzeul Palatului Cultural-T.-Severin. *Fig. IV a.*

E format dintr'un disc radiat şi perfect circular, ce încadra o piatră preţioasă, acum dispărută. Pe el sunt prinse două bule

1) Furtwängler, *Die antiken Gemmen*, III, p. 362, Leipzig, 1900 şi Babelon, art. *Gemmae*, în Daremberg-Saglio, *Dict.*, II, pp. 1476 şi 1480. Cfr. şi la mine în *Bul. Comis. Mon. Ist.*, 1935, p. 47.

neegale şi suprapuse, continuate cu o tortiţă, al cărei vârf e rupt. Lucrare îngrijită.

4. Mic pendativ de aur, înalt de 0,009 m. Provine dela un cercel şi e format dintr'o mică *ansa* aşezată pe o *bulla*, suprapuse unei mici baze pătrate. *Fig. IV, b.*

5. *Cercel* de aur, înalt de 0,015 m. *Fig. IV, c.*

Corpul lui e compus dintr'un disc de forma unui trunchiu de piramidă cu baza un dreptunghiu, lucrat într'o foae de aur ce închide o piatră verde păstrată *in situ*. De jur împrejur discul e încins cu un fir de aur, ce formează pe una din feţele mici două tortiţe suprapuse, rezervate unui număr mai mare de pendative, din care nu mai rămâne decât cârligul fragmentar dintr'una. Deasupra acestei baze se ridică *ansa* cea mare, compusă din două braţe prinse de extremităţi, arcuită frumos şi terminată cu două cârlige pentru prins. Bijuterie lucrată cu mult gust.

6. Frunzuliţă de stejar, lucrată din aur. Lungă de 0,046 m. *Fig. IV, d.*

Pe eticheta din muzeu găsim indicaţia că făcea parte dintr'o cunună, formată din două feluri de frunze, şi că a fost aflată pe craniul unei fete înmormântată într'un sarcofag de piatră, restul coroanei fiind apoi dus la Bucureşti.

Se mai cunosc şi alte cazuri similare despre descoperiri ca acestea[1]).

7. Două cutii de sarcofagii rău avariate. Calcar de Vraţa. Măsoară prima: 2,55 × 0,700 m. şi grosimea pereţilor de 0,100 m.; a doua măsoară: 1,55×0,780 m., iar în dungă 0,160 m.

Ambele se găsesc îngropate ca albii, în faţa fântânei de lângă Ocolul Silvic din Reşca, zidite în ciment de societatea forestieră „Rescianca". Au fost aduse aci de mult timp, unde servesc şi azi pentru adăpatul vitelor.

II. Sucidava.

8. Cercetând malul Dunării în dreptul aşezării civile a Sucidavei, m'am oprit atent în faţa carierii de petriş a locuitorului Trifu Dulea, de unde s'au scos multe lucruri romane şi preistorice. In peretele râpei am putut observa dunga, arcuită puţin, a pavimentului unei străzi romane ce venea perpendicular pe Dunăre, apoi resturi de zidărie din temeliile caselor aşezării civile, cum şi numeroase resturi ceramice. La adâncime de doi metri în peretele surupăturii am descoperit o porţiune de pământ negru, ce contrasta cu coloarea galbenă a celui din jur. Scobindu-l, am constatat a fi fost depusă aci cenuşa unui mort, incinerat nu tocmai bine, căci erau amestecate în ea şi oase calcinate. Locul mormântului e la jumătate distanţă între colţul de S. V. al citadelei militare şi portalul podului lui Constantin cel Mare, chiar

1) Vl. de Blaremberg, *art. cit.* (= Odobescu, *o. c.*, p. 41. Colegul Constantinescu-Caracal posedă deasemenea două frunzuliţe de aur, descoperite în morminte de cărămizi, în 1933.

sub strada amintita. N'am putut găsi în interior decât un opaiţ de lut roşu, vopsit nereuşit în exterior, şi de tipul marilor fabricanţi apuseni din secolul al II-a p. Chr.: bazinul plat şi circular, ciocul alungit, capacul mărginit de un cadru în relief pentru curs combustibilul, şi fără de mănuşă. Măsoară: 0,095 m. lungime, 0,065 m. lăţime şi 0,035 m. înălţime. Pe fundul lui, închisă cu trei cercuri concentrice, e firma exportatorului: *Vetti.*

Sub scriere stă reliefată o ciorchină de strugure. *Fig. IV, c.*

Cu toate că lampa imită formele opaiţelor de export, tehnica ei lasă mult de dorit în comparaţie cu acestea: pământul necernut bine, arsă puţin strâmb, iar vopseaua răspândită neîndemânatec. *Vettus* trebue să fi fost activ prin secolul al II-lea p. Chr. Până acum apare necunoscut în Dacia şi provinciile vecine, în afară de Sucidava, unde au mai fost descoperite anul trecut, tot în aşezarea civilă şi în morminte de incineraţie, alte două opaiţe ale lui, intrate în colecţia d-lui Gh. Georgescu-Corabia.

Bănuim că *officina* lui e locală şi că e un imitator al mărfii bune din Apus, lucru obişnuit şi la Romula, unde am găsit recent o serie de tipare ce falşifică aceste *lucernae.*

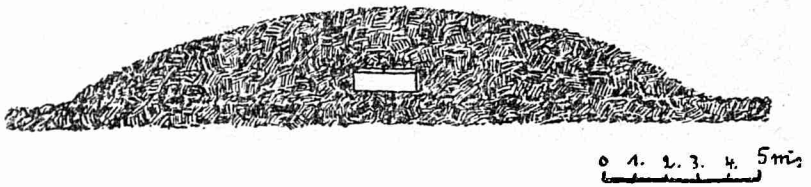

Fig. V.

Prin urmare, atât ritul incineraţiei, cât şi vremea în care fu turnată lampa lui *Vettus*, concordă cronologiceşte pentru datarea acestui mormânt din sec. al II-lea p. Chr. In epoca imperială e regulă generală a alătura mortului o lampă sau două [1]).

El este anterior epocei în care fură ridicate construcţiile şi strada de deasupra lui, ce sunt cu certitudine din timpul lui Constantin cel Mare.

9.—Din iniţiativa şi cu fondurile puse la îndemână de d. Gh. Georgescu-Corabia, am săpat anul trecut doi tumuli ce se găsesc pe şoseaua romană la Nord de Celei. Movilele sunt azi pe proprietatea d-lui Victor Ruţă din Celei, care ne-a îngăduit cu multă bunăvoinţă cercetarea lor. Inălţimea măgurilor e anual tocită de ferul plugului.

Locul lor nu e departe de cimitirul satului, în stânga drumului, cum ieşi din sat, şi la 40 m. spre V. de şosea. Sunt alăturate, şi deaceia le-am atacat pe amândouă; au diametrul de 20 m. şi sunt înalte de 2 m. *Fig. V.*

Tranşeele au fost săpate în centrul măgurilor. Scoborîndu-se

1 Cagnat-Chapot, *Manuel d'archéologie*, I, p. 335, Par's, 1917.

cu cercetarea până 2.50 m. adâncime, n'am putut descoperi nimic în cel de Nord, unde se cunoaşte bine, după pământul afânat, că fusese cercetat cândva. E posibil ca în acesta să fi fost adăpostit un sarcofag de piatră, scos şi dus aiurea de profanatori.

Numai tumulul de Sud conţine un mormânt roman zidit în cărămizi, acesta deasemenea profanat, totuşi destul de interesant spre a fi studiat cu amănunţime. *Fig. VI.*

Orientarea mormântului corespunde cu direcţia axei drumului, N—S, fiind aşezat în situaţia de azi la o adâncime de 2 m. faţă de vârful movilei. Are formă dreptunghiulară, cu dimensiunile exterioare: 1,980 × 0,660 × 0,540 m. Cutia propriu zisă, în care fusese depus mortul, măsoară: 1,670 × 0,320 × 0,450 m. Grosimea zidului, peste tot uniformă, e de 0,160 m. Zidăria e formată din cărămizi dreptunghiulare, ce măsoară: 0,270 × 0,160 × 0,060 m. Unele dintre acestea, ca şi cele ce acopereau

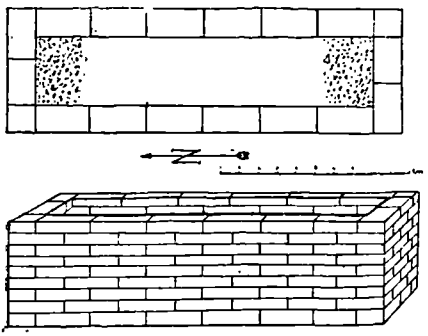

Fig. VI.

mormântul, au pe ele trase cu trei degete pe pământul neârs, dela un colţ la altul, câte trei dungi ce formează pe faţa cărămizii o cruce de tipul Sf. Andrei, semne al căror scop era de a se lega mai bine în zidărie. Legătura zidului e făcută numai cu pământ negru, încât cărămizile se pot desface uşor.

In sensul înălţimii (profil) cutia e formată din nouă rânduri de cărămizi. Stratul dela fund, ce formă patul mortului, e compus din cărămizi ceva mai groase, însă fragmentare. In lungime (traseu) aflăm un şir de şase cărămizi întregi şi o jumătate, iar în lăţime două şi jumătate.

Sarcofagul era acoperit cu cărămizi pătrate, de dimensiuni neîntâlnite până acum în aşezările romane din câmpia românăţeană: 0,650 × 0,650 × 0,060 m. N'am găsit niciun exemplar conservat intact, căci fuseseră sparte de cei ce au cercetat mormântul înaintea noastră [1]). Numeroase fragmente stau răvăşite

1) Se pare de Bolliac, ce aminteşte vag într'un raport al său. Cfr. *Monit. Oficial*, 1869, nr. 222-224 (= Odobescu. *o. c.*, p. 73). Bolliac mai pomeneşte şi de două morminte de cărămizi săpate de el la Celei, neprecizând locul.

în fundul mormântului şi în jurul lui până la o depărtare de un metru. Judecând după lungimea mormântului şi mărimea cărămizilor, erau suficiente trei cărămizi întregi de acestea spre a-l acoperi complect.

Pe lângă cosciug am găsit împrăştiate cenuşă, cărbuni, oase calcinate, fragmente ceramice şi de cărămizi, pe care le-am examinat cu atenţie. Am procedat apoi la golirea sarcofagului, umplut cu mult pământ galben surupat de sus. Numai la cele două capete erau grămezi de cenuşe, amestecată cu oase calcinate şi cărbuni, ce proveneau dela o incineraţie. Din ele am scos următoarele obiecte:

a) Capacul unui *opaiţ* de pământ roşu, formă circulară, şi lat de 0,070 m. Are o mânuşe ruptă, orificiul de alimentat în centru, iar pe margini trei rânduri de ridicături concentrice. *Fig. VII, d.*

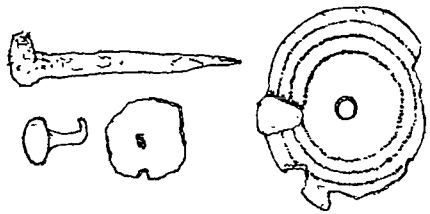

Fig. VII.

b) Gâtul unui *urcioraş* de pământ roşu, înalt de 0,035 m. Din acelaşi vas au mai fost aflate şi alte fragmente din pântece şi fund, cu ajutorul cărora am putut constata că e o formă de vas identică cu cea descrisă mai sus la *nr. 1, b*; deci, databil în jurul sfârşitului secolului al II-lea p. Chr.

c) Mai multe fragmente dintr'o *ulcea* de pământ vânăt, ce avea pe corp numeroase dungi circulare. E un tip de vas deasemenea databil din sec. al II-lea p. Chr., cu ajutorul altor exemplare din colecţia d-lui Gh. Georgescu-Corabia.

d) Mai multe fragmente de bronz, rău avariate de foc, între care un cap de fibulă de un tip imposibil de reconstituit, şi o mică aplică circulară, cu diametrul de 0,025 m. (*Fig. VII, b*), ce se fixa cu un cui prins în centrul ei, şi acum pierdut.

e) Numeroase cue de fer, mult stricate de foc, şi lungi în starea cea bună, de 0,075 m. Capul lor e format din însăşi îndoitura triunghiului. *Fig. VII, c.*

f) Foarte multe cue mici (nituri) de fer, de forma unei ciuperci, toate cu vârful îndoit, dovadă că fuseseră prinse în vre-un lemn sau altceva. Sunt înalte de 0,020 m. *Fig. VII, a.*

Mormântul roman găsit în această măgură nu poate fi decât de incineraţie. Prin urmare datarea lui trebue făcută în sec. al

---

însă din relatările-i sumare nu corespund niciunul cu cel de faţă. Cfr. *Trompeta Carpaţilor*, nr. 1010, din 20 Aug., 1872 şi nr. 1059, din 1873. (= Odobescu, *o. c.*, p. 78 şi 79).

II-lea p. Chr., şi anume în epoca Antoninilor, când şi în această regiune, ca în mai tot imperiul [1]), inhumaţia înlocueşte incineraţia şi încep a fi aduse dela Vraţa, din Bulgaria, marele sarcofagii de piatră necesare depunerii cadavrelor. La datarea lui concordă pentru acelaş veac şi resturile ceramice descrise mai sus. Că nu putea fi decât un mormânt prin incineraţie, ne indică şi lăţimea redusă a cutiei (0,320 m), ce nu permitea depunerea în condiţiuni obişnuite a cadavrului.

Volumul mare şi forma mult alungită a spaţiului gol din interiorul sicriului ne spun, însă, că nu poate fi vorba de un singur incinerat pentru un loc prea mare. E probabil a fi fost depusă aci cenuşa a doi morţi, poate doi soţi, aşezată în cutii de lemn diferite, dela care ne-au rămas numeroasele cue mari de fer, a căror explicaţie nu poate fi decât aceasta [2]).

Cât priveşte niturile de fer, prin banul lor circular şi prin lungimea redusă a cuiului, nu pot proveni decât dela încălţămintea de piele a defuncţilor, întâlnite şi într'un mormânt romulens [3]).

Mormântul va fi aparţinut unui om de seamă din Sucidava, care obţinuse dreptul de a se înmormânta lângă drumul cel mare ce ducea la Romula, şi nu departe de poarta cetăţii, într'un tumul, în vârful căruia era pusă inscripţia funerară ce putea fi cetită de trecători din drum, iar mormântul fu ascuns la mari adâncimi, spre a fi ferit de obişnuiţii jefuitori [4]).

III. Com. Orlea.

In acest frumos sat, dăruit recent cu o nouă clădire pentru şcoala primară de băeţi, a luat fiinţă în acelaş local un muzeu, prin stăruinţa directorului, d. I. Cumpănaşu. Cuprinde obiecte descoperite pe urmele *vicus*-ului roman ce a existat la Orlea [5]). Lucrurile sunt adunate în primul rând de elevii şcoalei. Se găsesc printre ele exemplare valoroase, între care şi câteva urme gotice.

10. Despre descoperirea unui mormânt roman la Orlea mi-a dat preţioase informaţiuni d. Cumpănaşu, iar piesele aflate în el se găsesc acum adunate în muzeul şcoalei.

Mortul era închis într'o cutie de zid formată din două tipuri de cărămizi: 0,410×0,275×0,050 m. şi 0,290×0,180×0,060

---

1) Cagnat-Chapot, *o. c.*, I, p. 331.

2) Cagnat-Chapot, *o. c.*, p. 337.

3) Vl. de Blaremberg, *l. c.* (= Odobescu *o. c.* p., 41).

4) După ce am cules toate datele, au fost adunate toate fragmentele de cărămizi şi ceramică şi, împreună cu cenuşa, au fost depuse în sarcofag, pe care l-am lăsat şi acoperit cu pământ pe loc, fără a-i produce vre-o stricăciune. Anul acesta vom desgropa şi alţi tumuli vecini. Obiectele descrise mai sus, precum şi o bucată mare de cărămidă, sunt depuse acum în Muzeul Primăriei Corabia, recent înfiinţat prin stăruinţa d-lui primar Constantinescu.

5) La mine în *Bul. Comis. Mon. Ist.*, 1933, p. 4 şi fig. 9; *Découvertes à Sucidava*, p. 7 sqq.

m. Câte cinci exemplare întregi din fiecare tipuri se găsesc depuse în muzeu. Cadavrul era apoi acoperit în sarcofagul de cărămidă cu trei mari ţigle măsurând 0,540×0,400×0,022 m. *Fig. VIII.* Astfel, lungimea sicriului atingea cel puţin 1,600 m., iar lăţimea o jumătate de metru.

Fiecare ţiglă e de formă dreptunghiulară, având dealungul laturilor lungi câte o dungă ridicată. Intre capetele acestor borduri sunt trase, în semicercuri concentrice, câte patru adâncituri făcute cu degetele pe pământul nears. Una dintre ţigle mai poartă pe o dungă şi numeralul *X*, imprimat cu un fer ascuţit. In interiorul sarcofagului fu aflat, între alte obiecte dispărute, şi un *ulcioraş* de lut roşu, înalt de 0,120 m., de o formă şi fabrică

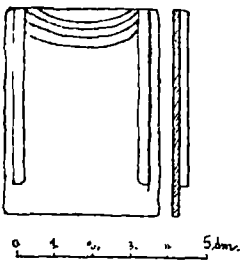

Fig. VIII.

descrise mai sus la *nr. 1, b.* Datarea acestui mormânt e de făcut, cu ajutorul ceramicei, în prima jumătate a sec al III-lea p. Chr.

IV. Caracăl.

Anul trecut a fost amenajat lângă oraş un teren destinat instrucţiei premilitarilor, loc ce se află la capătul aleii cu plopi pe dreapta, după ce ieşi din parcul Poroineanu. Pentru a se obţine o suprafaţă plană, s'a săpat spre panta dealului până la o adâncime de un metru. Pe o întindere lungă de 100 m. şi lată de 30 m., am constatat bogate urme de ceramică preistorică, neolitică, amestecată şi cu puţine silexuri, şi apoi La Tène târzie. Deasupra acestor epoci apare o nouă pătură de civilizaţie: cea romană, reprezentată prin bucăţi de cărămidă şi fragmente ceramice din sec. III şi IV p. Chr. Majoritatea o formează o olărie cu inciziuni exterioare dese şi adânci, dispuse în felul unor valuri. specifică, după cum am constatat în cercetările şi săpăturile dela Romula şi Sucidava, epocii constantiniene [1]).

11. Cu ocazia acestor lucrări s'a mai aflat şi un mormânt roman, din nenorocire aproape distrus de lucrători până să-l examinăm. Oasele şi ceeace va mai fi conţinut fuseseră deja împrăştiate. Am putut a-i ridica numai dimensiunile şi o mică schiţă. *Fig. IX.*

---

1) Exemplare caracteristice fiecărei epoce se află depuse în colecţia colegului Ilie Constantinescu-Caracal, care m'a însoţit în cercetările făcute aci.

Era orientat NV—SE, direcţie pe care o are şi valea unde se găseşte. In primul rând se distinge bine un pat de cărămizi romane, toate fragmentare, lung de 1,450 m. Lăţimea nu am putut-o determina. Cărămizile au fost aşezate sparte încă de atunci când fu construit mormântul. Grosimea lor e de 0,060 m. Pe câte una din feţe poartă obişnuitele dungi încrucişate, a căror origine şi necesitate am explicat-o mai sus. Deasupra stratului de cărămizi se distinge cu uşurinţă o dungă groasă şi arcuită ca o boltă, formată din chirpici (pământ ars la soare) sfărâmat. Înălţimea cea mai mare a ei atinge 0,270 m., iar în origine va fi fost mult mai ridicată. Intre ea şi patul de cărămizi s'a infiltrat pământ adus de ploi, care a umplut golul.

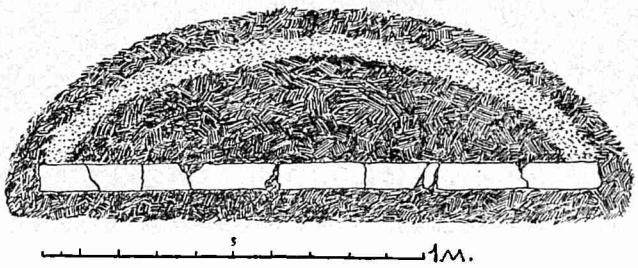

Fig. IX.

Se pare că mortul era depus într'o *arca lignea*, pe un pat de cărămizi romane, şi închis peste acesta cu o boltă zidită din chirpici, ce s'a prăbuşit cu încetul. E mormântul unui localnic modest, databil după fragmentele de cărămizi şi ceramică din sec. III—IV p. Chr. Dacă aci era o necropolă a *vicus*-ului, nu se poate preciza, decât făcând săpături. Datorită umidităţii locului, celelalte morminte, ce nu s'au bucurat de o protecţie ca cel descris, pot fi dispărute fără să le fi tulburat cineva.

P. S. In timp ce se tipăreau paginile de mai sus, s'a mai descoperit un sarcofag de piatră în comuna Vădăstriţa, jud. Romanaţi, pe locul lui Nicolae Cazacu, situat la 200 m. spre Sud de sat. E lung de 2,30 m., lat de 0,65 m. şi înalt de 0,50 m. In el s'au aflat oase omeneşti. *Universul*, din 18 Mai, 1937).

Tombe romane scoperte nel distretto di Romanați

(Riassunto)

Proseguendo le nostre ricerche archeologiche nelle necropoli romane di questo distretto, siamo riusciti a trovare negli ultimi due ani altre tombe sconosciute.

I. *Romula.*

1. *Sarcofago* tagliato in calcare di Vrazza (Bulgaria) e scoperto il 10 marzo del 1936 nella vigna del contadino Florea Gheorghe Rău di Recica *(Fig. I)*. La vigna sta sulla riva destra del fiumicino Teslui e di faccia alla chiesa. Vicino al posto dove fu scoperta la tomba si vedono anche oggi le traccie di una via romana. Il sarcofago è composto di una semplice *arca*, la quale misura: 1,130×0,440×0,420 m., e di un coperchio simile al tetto di un tempio, lungo 1,130 m. e alto 0,190 m. Adesso è spezzato in due e porta agli angoli inferiori quattro acroteri Dentro il sarcofago fu trovato lo scheletro di una giovane, ben conservato, e con questi oggetti:

a) *Orciuolo* di terra rossa, alto 0,160 m. *Fig. II, a.*

b) *Anforidione* di terra rossa, alto 0,140 m. *Fig. II, b.*

c) Due *orecchini* di oro. *Fig. III, a.*

d-e) Due *monete* di bronzo, molto logore, ma assegnabili al tempo di Alessandro Severo.

La cronologia della tomba, coll'aiuto delle monete e dei due vasi, si può fissare nella prima metà del III secolo dopo Cristo.

2. *Orecchino* di oro, alto 0,025. Collezione del sign. Sebastiano Neamțu a Craiova. Trovato in una tomba romana. *Fig. III, b.*

Porta un'onice incisa, rapresentante una giovane colla capigliatura lunga e specifica per la prima metà del III secolo dopo Cristo.

Sempre provenienti dalle tombe romane di Romula si trovano altri ornamenti nella collezione Maria Istrati-Capșa (Museo del Palazzo Culturale a T. Severin), scoperti prima del 1904.

3. — Frammento di uno *orecchino* in oro, avente la forma di un disco raggiato e sormontato di due piccole sfere, con un anello rotto. Alto: 0,020 m. *Fig. IV, a.*

4. — Piccolo *„pendatif"* di oro, formato di una *bulla* ed una *ansa* soprapposta. Alto: 0,009. *Fig. IV, b.*

5 — *Orecchino* di oro, che porta una pietra verde. Alto 0,015 m. *Fig. IV, c.*

6. — *Foglia* di quercia in oro, proveniente da una corona portata in testa da una giovane sepolta. *Fig. IV, d.*

7. — Due *arcae* di sarcofagi, tagliate in calcare di Vrazza, che si trovano oggi presso una fontana. Misurano: 2,55×0,700 m. e 1,55×0,780 m.

II. *Sucidava.*

8. — Una tomba a cremazione fu scoperta da noi, a due metri di profondità, sulla riva del Danubio e non lontano dal portale del ponte di Costantino il Grande. Fra i resti inceneriti del defunto stava una sola *lucerna*, coll'iscrizione: *Vetti.* Il fabbricante Vettus operava nel secondo secolo dell'Impero. *Fig. IV, d.*

9. — In occasione degli scavi che abbiamo fatto nella città costantiniana, il signor Gh. Georgescu-Corabia ci ha messo a disposizione i mezzi materiali per scavare due *tumuli* funerari, presso la via romana Sucidava-Romula. Il primo era già scavato ed il sarcofago portato via. Nel secondo, anche questo profanato, si rinvenne un sepolcro in mattoni, che misurava all' esteriore: 1,980×0,660×0,540 m. e nell'interno: 1,670×0,320×0,450 m. *Fig. VI.* Un mattone misura: 0,270×0,150×0,060 m. Altri mattoni di dimensioni piu grandi lo coprivano (0,650×0,650×0,066 m). L'*arca* conteneva la cenere di due uomini, in gran parte disseminata fuori del sepolcro. Gli oggetti che abbiamo raccolto sono: frammenti di vasi romani assegnabili al secondo secolo d. C., pezzi di bronzo, grandi chiodi provenienti da scatole in legno e piccoli chiodi ribaditi *(Fig. VII).* La cronologia della tomba si può stabilire, per mezzo della cremazione e della tipologia dei vasi, nell'ultima metà del II secolo d. C.

III. *Orlea.*

10. — Nel museo della Scuola elementare sono deposti alcuni materiali provenienti da una tomba romana.

Il sepolcro, ora distrutto, era formato di due tipi di mattoni (0,410×0,270×0,050 m. e 0,290×0,180×0.060 m.) e coperto con tre grandi tegole (0,540×0,400×0,022 m.) *Fig. VIII.* Dentro fu trovato, tra gli altri oggetti scomparsi, anche un orciuolo simile al nr. 1, b, avente 0,120 m. di altezza.

IV. *Caracal.*

11. — Presso questa città si rinvenne nel 1935 una tomba formata da un letto in mattoni e coperta con una volta di quadrelli crudi *Fig. IX.* A causa della grande umidità, non si era conservato niente della salma. Intorno al sepolcreto abbiamo raccolto una grande quantità di ceramiche preistoriche e romane.

Câmpulung-Muscel.

D Tudor.

Patru documente

Comunicate de *Ion Marian.*

La 15 Septembre 7127=1618. Cu mila lui D-zeu Iŵ Gavril V. V. şi Dn. a toată ţara Ungro-Vlahiei, feciorul marelui şi prea bunului răpos. Iŵ Simion Moghilă V. V. dat-am D-mea această poruncă a D-meale boiarului D-meale *Cândei Postel.* şi cu feciorii lui câţi D-zeu îi va dărui, ca să-i fie lui ocină în *Jigălie,* dar din partea socrului său anume *Nedelco Sulgier* o funie de ocină din sat şi din câmp şi din pădure şi din apă şi de preste tot hotarul cât să va alege şi din toate viile a treia parte din viile socrului său Nedelco, pentru că au fost dat această funie de ocină şi vie însuşi socrul său *Nedelco Sluger* cât a fost el în viaţă încă în zilele Radului V. V. feciorul Mihnei V. V. Şi au văzut D-mea şi zapisul dela mâna socrului său mai sus scrisul Nedelco scris bine. Mărturii anume: diregătorul D-meale jup. *Stamatie Vel agă* şi *Paraschiv logof.* şi *Stoica log.* şi *Mihail Postel.* şi *Matei Pah.* şi *Nica Comis* şi Florea şi Simion din Başcov. Şi au dat socru-său Nedelco această funie şi cu via de a lui bună voe, pentru că l-au căutat gineri-său *Cânda Postel.* la vreme de nevoe şi l-a miluit şi hrănit până la moarte, şi după moarte să-l pomenească ca pe un..... Drept aceia am dat şi D-mea boerului D-meale *Cândei Postel.,* ca să-i fie de ocină ohabnică lui şi feciorilor lui şi nepoţilor lui, şi de către nimeni să nu se clintească după porunca D-meale. Iată şi mărturii aşază D-mea:

Jupân Ianache vel Ban Craiovenesc, Ivaşco vel Vorn., Teodosie vel Log., Ureche vel Vist., Lupul Spăt., Mihalache Stoln., Gheorghe Comis, Vlad Pah., Necola vel Postel., şi ispravnic Teodosie vel Log., şi am scris eu Dumitru Logof., în scaun de Cetate Târgovişte luna Sept. 15 zile, dela Adam până acum anul 7127.

Pecete aplicată se păstrează.
Pergament slav. Tradus de General Năsturel în 1911.

La 26 Mai 7138=1630. Cu mila etc. Iŵ Leon V. V. etc. feciorul răpos. *Ştefan* V. V. Dă domnia mea această poruncă a D-mele cinst. Dregător al D-mele *jupân Gorgan biv vel Spăt.* şi

jupânesii lui *Stanii* şi cu feciorii lor câţi D zeu le va dărui, ca să le fie de ocină şi vecini în *Criva de jos* din jud. Romanaţi, dar partea lui Stoica şi a lui Pârvul şi a lui Oprea feciorii Pârvului din *Zătreni* toată partea lor din câmp din pădure şi din apă şi cu vecinii anume etc. etc. Pentru că au cumpărat cinst. dregător al D-meale jupân Gorgan biv vel Spăt. şi jupâneasa lui Stana această mai sus zisă ocină şi vecinii dela *Stoica* şi dela fraţii lui *Pârvul* şi *Oprea* feciorii *Pârvului din Zătreni* în 24.000 de aspri. Şi iar au cumpărat jupân *Gorgan* şi jupâneasa *Stana* un vecin anume *Lepădat* cu feciorii lui etc. etc. drept 3000 aspri gata, dar numai capul lui fără de ocină, şi au vândut ei de a lor bună voe fără de nici o silă, cu zapis dela mâna lor de vânzare şi cu mărturii scrise în zapis anume: din Brâncoveni Matei Aga şi din Vardeniţ Stamatie Aga şi din Ruda *Chisar* şi *Andrei Spăt. Rudeanul* şi din Popeşti *Calotă Armaşul* şi din Farcaş Radul Postel. Şi din Leurdeni Stroe log. feciorul Fieră log. şi din Greci Stroe Posel şi din Prădeşti Petru sluj. şi din Fălcoiu Pătru log. şi din Roşiani Preda Postel. şi din Jiugălie Sima. Şi iarăşi să-i fie etc. jupân Gorgan Spăt. şi Stanei ocină în Jigălie, dar din partea lui Nedelco o funie întreagă deplin din câmp, etc. etc. şi din vii a treia parte din şezutul satului de pretutindeni, câţi se va alege de preste tot hotarul. Pentru că această funie, etc. a fost ale *Condei Comis.*, date de socru-său Nedelco sluj. încă în zilele răpos. Radului V. V. pentru sufletul lui şi multă căutare şi buna cinstire ce au avut *Nedelco Sluj.* de la gineri-său Conda Comis la vreme de nevoe şi la bătrâneţa lui, pentru că a făcut Conda Comisul multă cheltuială dela el până ce a vrut să scoată socru-său Nedelcu sluj. această funie de ocină dela megiaşii din Jegălie. Şi am văzut Domnia mea şi zapisul dela mâna lui Nedelco sluj. de miluire la mâna Condei comisul, cu mulţi boeri mărturii scrişi în zapis toţi anume. Iar după aceea, când a fost în zilele lui Alexandru Voevod, feciorul răposatului Radului Voevod, pe vremea când a făcut Domnia lui nunta peste Siret la Mihail Tecuciul, atunci cinstitul dregător al domniei mele jupân Gorgan spătar şi jupâneasa lui Stana, ei au vândut partea jupânesei Stanei de ocină din Isvorani lui Muşat vel Stolnic şi a fost cumpărat această funie de moşie şi viia a treia parte dela Conda Comisul pentru ughi 100. Şi a vândut-o el de a lui bună voe, fără de nici o silă şi cu ştirea tuturor boerilor şi a megieşilor din prejurul locului şi dinaintea domniei mele. Şi am văzut domnia mea şi zapisul dela mâna Condei comisul la mâna lui Gorgan spătarul de vânzare şi cu mărturie anume: Stamatie Aga şi Mateiu Aga şi Mihaiu Clucerul şi Dumitru Fiileşanul şi Dimiian Căpitanul. Drept aceia am dat şi Domnia mea cinstitului dregător al domniei mele lui Jupân Gorgan Spătar şi Jupânesei lui Stanei, ca să le fie lor ocină de moştenire şi ohabnică feciorilor şi nepoţilor şi strănepoţilor. Şi de către nimeni să nu se clătească, după porunca Domniei mele. Iată şi mărturii au pus Domnia mea: Jupân Hriza vel Dvornic şi Jupân Vladul vel Logofăt şi Jupân Ianachi vel Vistier şi Jupân

Miho vel Spătar, şi jupân Muşat vel Stolnic şi jupân Buzinca vel Comis, şi jupân Vasilie vel Paharnic şi jupân *Alexandri vel Postelnic,* şi ispravnic jupân Vladul vel logofăt. Şi am scris eu Soare grămăticul în scaunul de cetate Bucureşti, luna Mai 26 zile şi de la Adam până la această scriere cursul anilor în anul 7138.

† *Io Leon Voevod*
(ss) *Io Leon Voevod* (L. P.) *din mila lui D-zeu domn.*

Orig. slovenesc pe hârtie. Pecetia căzută.
Tradus de General Năsturel în 1911.

La 7 Iunie 7144=1636. Cu mila lui D-zeu Io Matei Basarab voevod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, dat-am Domnia mea această poruncă a domniei mele boerului domniei mele lui Stroe logofătul şi cu feciorii lui, câţi D-zeu îi va dărui, ca să-i fie lui de ocină în satul Jigălia din judeţul Romanaţi însă partea jupânesei Drăganii şi feciorilor ei Mitrea şi Drăghici, din câmp şi până în pădure, şi din apă şi din şezutul satului şi cu viile şi de peste tot hotarul, cât se va alege. Pentru că această mai sus zisă ocină din Jigălie a fost jupânesei Drăganei şi a feciorilor ei Mitrea şi Drăghici de moştenire de la părinţii ei. Iar după aceia, când fu acuma în zilele domniei mele, Stroe logofătul a cumpărat-o dela jupâneasa Drăgana şide la feciorii ei Mitrea şi Drăghici, pentru ughi 85 aspri gata şi cu zapis dela mâna lor de vânzare. Şi iar să-i fie boerului domniei mele lui Stroe logofăt ocină în Jigălie din câmp şi din pădure şi din apă şi din şezutul satului şi cu viile şi de peste tot hotarul cât se va alege.

Pentru că această ocină a fost a lui Ilie postelnicul din Gropşani şi a jupânesei lui..... de zestre dela soacră-sa Drăgana. Iar după aceia Ilie postelnicul şi jupâneasa lui... am vândut-o lui Stroe logofătul pentru ughi 65 aspri gata, şi cu zapis dela mâna lui de vânzare. Şi iarăşi boerului domniei mele să-i fie lui Stroe logofăt ocină în satul Deveselul, judeţul Romanaţi, dar din partea cnezească stânjeni 300, din câmp şi din pădure şi din şezutul satului şi de peste tot hotarul, cât se va alege. Pentru că a cumpărat-o Stroe logofătul dela Stoinea şi dela Stanciul şi dela Moş şi dela alţi moşneni ai satului pentru ughi 25 aspri gata şi cu zapis dela mâna lor de vânzare. Şi iar a cumpărat Stroe logofăt ocină şi vecini în satul Secăreştii din judeţul Olt, însă jumătate din sat, din câmp şi din apă, şi din şezutul satului şi cu vecinii şi cu viile şi de peste tot hotarul, cât se va alege dela jupâneasa Păuna şi dela feciorii ei Pătru şi Preda şi Badea feciorii Radului postelnicul din Secăreşti, nepoţii lui Gheorghie dvornicul, pentru ughi 100 aspri gata şi cu zapis dela mâna lor de vânzare. Şi iar să i fie boerului domniei mele lui Stroe logofătul nişte vecini anume: Luca cu feciorii săi şi Sima Nicoară cu fe-

ciorii săi şi Bran cu feciorii săi şi iar Luca cu feciorii săi şi Oprea cu feciorii săi şi Ianoş cu feciorii săi şi Staico cu frate-său Radul şi cu feciorii lor. Pentru că aceşti mai sus zişi oameni au fost vecini ai Predii slujerul Floricoiul din satul Pleaşovul. Iar după aceia, când a fost în zilele lui Alexandru voevod, feciorul lui Radul Voevod, atunci Preda slujerul a fost vândut satul Laiovul Petrii slujerul, feciorul lui Aslan dvornicul şi cu vecinii mai sus scrişi anume în zapisul lui. Şi când a cumpărat Petre slujerul satul Lavoiul, a mers acolo şi a căutat vecinii ce au fost scrişi în zapisul Predii slujer cel de vânzare, şi atunci nu s'a împlinit suma de vecini câţi a fost vândut cu zapisul lui. Intru aceia Preda slujerul, dacă a văzut cum că nu se împlinesc vecinii câţi a scris el în zapisul lui, s'a întocmit de a dat Petru slujerul pe aceşti oameni ce s'au scris mai sus din satul Pleşovul, să-i fie lui vecini pentru vecini. Şi i-a luat Petre slujerul din satul Pleşovul şi i-a adus la satul din Laiovul. Şi i-a tot ţinut pe ei Petre slujerul cu bună pace. Iar după aceia Petre slujerul i-a vândut pe aceşti vecini lui Stroe logofătul pentru ughi 85 aspri gata, ca să fie iarăşi la moş. tenirea lor în satul Pleşovul, unde au fost şi de mai nainte vreme şi cu zapis de la mâna lui de vânzare. Şi iar să-i fie boerului Domniei mele lui Stroe logofătul ocină şi vecini în satul Groşătul în jud. Muşcel, dar toată partea lui Dragomir logofătul din Rativoeşti şi vecinii să se ştie anume: Paca şi fiul lui şi Oprea Meca şi fiul lui şi fratele lui, din câmp şi din pădure şi din apă şi din şezutul satului şi din dealul cu viile şi de preste tot hotarul, cât se va alege. Pentru că a cumpărat Stroe logofătul această ocină şi vecinii din Groşăt de la Dragomir logofătul pentru ughi 90 aspri gata şi cu zapis dela mâna lui de vânzare. Iar să fie boerului domniei mele lui Stroe logofătul ocină şi vecini în satul Stefăneştii, dar toată partea lui Muşat vistierul, din câmp şi din pădure şi din apă şi din siliştea satului şi cu toţi vecinii şi cu via şi de preste tot hotarul ori cât se va alege. Pentru că această mai sus zisă ocină şi vecinii din satul Stefăneştii a fost a lui Muşat vistierul de cumpărătoare încă de mai nainte vreme. Iar după aceia, când a fost acuma în zilele domniei mele, după moartea lui Muşat vistierul au rămas multe datorii la Turci şi la neguţători, şi aceşti datornici au apucat pe Vasilie spătar, feciorul lui Muşat vistiercul, ca să plătească el datoria tatălui său, a lui Muşat vistierul Şi el în niciun chip n'a avut, ce face ci s'a sculat şi a vândut această mai sus zisă ocină şi vecini din satul Stefăneştii toată partea lui Muşat vistierul boerului domniei mele, lui Stroe logofătul, pentru ughi 565 bani gata, de a dat şi a plătit datoria lui Muşat vistierul şi cu zapis dela mâna lui de vânzare. Şi iar să-i fie boerului domniei mele lui Stroe logofătul ocină în satul Stefăneştii, dar două delniţe şi jumătate şi un vecin anume Cârstea, feciorului Ciutii şi cu feciorii lui, din câmp şi din pădure şi din apă şi din şezutul satului şi cu viile din brâul de jos şi de preste tot hotarul. Pentru că a cumpărat Stroe logofătul aceste două delniţe şi jumătate şi cu viile şi cu vecinii dela Vâsiiu şi dela

Albul, feciorii Albului logofăt din Rătivoești, pentru ughi 80 aspri gata și cu zapisul lor de vânzare. Și s'au vândut de acești mai sus zișì anume boeri ocinile lor și vecinii și viile și țiganii de a lor bună voe, fără de nici o silă și cu știrea tuturor boerilor și a megiașilor din sus și din jos și dinprejurul locului și dinaintea domniei mele. Drept aceea am dat domnia mea boerului domniei mele lui Stroe logofătul, ca să-i fie lui aceste mai sus zise ocine și vecinii și țiganii de ocină de moștenire și ohabnică feciorilor și nepoților și strănepoților. Și de către nimeni să nu se clătească, după zisa domniei mele. Iată dar și mărturii am pus domnia mea: pan Hrizea vel Ban și pan Ivașco vel Dvornic, și pan Gligorie vel Logofăt și pan Dumitru vel Vistier și pan Preda vel Spătar și pan Vasilache vel Stolnic și pan Buzinca vel Comis și pan Vucina vel Paharnic și pan Costandin vel Postelnic și ispravnic Gligorie vel Logofăt. Și am scris eu Stoica Logofăt Șărbanovici în scaunul de Cetate București, luna Iunie a 7-a zi. Și dela Adam până acum în anul 7144 și în anii de la Domnul 1636.

† *Io Matei Voevod* (L. P.) *cu mila lui D-zeu domn.*
(ss) *Io Matei Voevod*

Pecetia mare, aplicată în față, se păstrează bine.
Original slovenesc pe pergament, tradus de General Năsturel în anul 1911.

La 3 Mai 7158 = 1650. † Adecá eu *Hamza Post.*, feciorul *Stanciului Post. ot Padea,* împreună cu fiu-mieu *Dumitrașco* scris-am și mărturisim cu acesta al nostru zapis, ca să fie de mare credință la mâna lui jupan *Stroe Vel Vistiar,* cum să s[ă] știe că au fost cumpărat dumnealui dela frate nostru *Pătrașco Clucearíul* toată partea lui den *Giurgiț[a]* și cu rumânii; iar când au fost acum, mers-am la dumnealui cu multă rugăciune de am făcut schimbu, de-am dat partea noastră din satul *Piatra* și cu rumânii câți să vor afla de pre acea parte de ocină, și dumnealui ne-au dat partea din *Giurgiț[a],* căci ne-au fost noao mai aproape Giurgița și dumnealui iar i-au fost mai aproape Piatra. Derept aceasta ne-am voit de-am schimbat dă ne-au dat dumnealui partea din *Giurgiț[a]* cu rumânii, și noi i-am dat dumnealui partea noastră den Piiatră și cu rumânii, moșie pântru moșie și rumâni pântru rumâni. Și am schimbat de a noastră bună voe, cu știrea a tot divanul. Și pântru credință ne-am pus și pecețile și iscăliturile și mărturii: jupan *Barbul* vel Ban, i jupan *Drag[o]mir* vel Dvornic, i jupan *Radul* vel log., i jupan *Preda* vel Spăt, i jupan *Socol* vel Cliuc, i jupan Costantin vel Post., i jupan *Dumitrașco* vel Stol., i jupan *Radul* vel Com., i jupan *Drăgușin* vel Peh. (sic), i jupan *Ghiorma* vel Pit., i jupan *Diicul* vel Agă, i jupan *Marco* vel Arm, i jupan *Istratie* vel Vist., i *Gherghe* Vist, i *Bunea* Vist,

Şarban Vist., i pis az Dragomir Păr[călab] u Trăgovişte, m[e]siţa Mai, 3 dni vlt. 7158.

Hamza Post. Dumitraşco snă Hamza Post. [ot] Dlăga. † Dragomir vel Dvornic. † Preda vel Spăt., Socol vel Clucer. Az Radul vel Logofăt. † Drăguşin vel Peh. Eu Nicola vel Pit. † Diicul vel Agă. † Radul căp. ot Fărcaş. Az Ma[r]co vel Armaş. Gheorghe (?) Vist. Bunea Vistiar. O semnătură nedescifrată.

Transcris de General Năsturel în 1911 [1]).

Vo. Cartea lui Hamza post. snă Stanciului Post. ot Padea vad. Piiatra schimbu pentru Giurgiţa.

Documente oltenești felurite [2]).

Comunicate de *Ion Donat.*

IV.

Satul Cacova (Vâlcea).

Prima jumătate a sec. al XVII-lea. Catastiful locurilor de cumpărătoare şi de schimb ale lui Stănilă vătaful din Cacova [3]).

† Zde est catastih za ocină i za schimb.

† Zde da se znaet cum au cumpărat jupan Stănil de la pop[a] Mănea partea lui de dup[ă] Sleame... [4]) aspri; şi iar partea Vladului au schimbat de dup[ă] Sleame de au dat Stănil Vladului loc de cas[ă] la Vadu Pleşciorei şi 57 [aspri] şi au schimbat Stănil cu Stoica, de au dat Stănil Stoicăi loc de vie în Cărpeniş, iar Stoica i au dat partea lui de dup[ă] Sleame. Şi iar au schimbat Stănil cu pop[a] Stan, de au dat pop[a] Stan lui [Stănil] locul dela Cruci 'n Fănaţ, iar Stănil au dat popei lu Stan partea Şaurului...[4]) stănilor. Şi iar au schimbat Stănil [cu] pop[a] Stan, de au dat Stănil popei lu S[tan] loc la Sălătruc şi locul în Vrătoapă în....[4]) stănilor partea Şaurului, iar pop[a] Stan au dat lui Stănil locul de lăngă...[4]) şuei şi sălişt[e] de grădin[ă] lâng[ă] cas[ă]. Şi iar au schimbat Stănil cu pop[a] Mănea, de au dat Stănil popei Mănei loc în Cărpe[niş], iar pop[a] Mănea au dat lui Stănil loc în Fănaţ la Lacul Popei. Şi iar au cumpărat Stănil dela Dumitru feciorul

---

1) La acest din urmă document s'au făcut o seamă de mici rectificări şi complectări, şi s'a îndreptat datarea (adică anul 7158 = 1650, în loc de 7151 = 1643, cum era în transcrierea gen. Năsturel), după textul original, de către Ion Donat.

2) V. această revistă, an. XIV, 1935, nr. 77-78, pag. 97-107.

3) In posesia d-lui Prof. Tănăsoiu din Craiova.

4) Loc rupt.

lu Neago[e] de în Cacova partea lui de părăsişte în Fănaţ 195 [aspri]. Şi iar au cumpărat Stănil dela [1]) cumpărat Stănil dela Măriia, fata Tatului, 1 prăjin[ă] şi 1 fărdel în Padina Uliului 120 aspri, de au slujit pre frate-său Radul. Şi iar au cumpărat Stănil dela Dumitru Robul 1 falce dup[ă] Slea[me] 160 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil 1 loc dela Costandin în Răchiţiş în hotarul Dobriceanilor 400 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Oprea al lu Bălaur partea lui de părăsişte şi cu loc sterpu în Fănaţ 290 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil de la pop[a] Mănea 1 loc de vie în Fănaţ 100 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Stănislav ot Gor Cacova 1, 2, fălci: 1 falce în Laz, alt[a] în Dobruşa, alt[a] în vrăful dealului 480 aspri. Şi iară au cumpărat Stănil dela Stănislav i dela Stănil o sălişt[e] unde au fost cas[a] a lu Dumitru al Mucşăi 80 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Crăciun 1 prăjin[ă] în Laz 70 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Stănil 1 prăjin[ă] în Laz 70 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Stan, feciorul lui Turteş, părăsiştea de vie de în Fănaţ şi 1 loc cu pomi dela Lacul Popii 200 aspri gata. Şi iar au cumpărat Stănil cu pop[a] Stan şi cu Preda, de au dat Stănil popei lu Stan şi Predei 1 1 pol rozor de vie în vrăfuri, iar pop[a] Stan i Preda au dat lu Stănil părăsiştea de vie de în Fănaţ şi cu locul cât au fost Şi iar au cumpărat Stănil dela Stănislav răspopulu 2 fălci şi 1 prăjin[ă] în hotarul Dobriceanilor la Lacul Ursului 370 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Badiul de în Dobriceani 1 falce i prăjini...[2]) stăna de în poiana...[2]) 150 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil in hotarul Stoeneştilor în luncă dela Avram 1, 2 locuri 580 aspri gata. Şi iar au cumpărat Stănil dela Avram 1 prăjin[ă], de au dat 1 şa dereptu 200 aspri Şi iar au cumpărat Stănil dela Prăvul, feciorul lu Copal, 2 fălci în luncă 200 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela feciorii lui Vlăsan, dela Stoica, Iona, Vladul 2 fălci şi 1 prăjin[ă] în luncă 350 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Stroe 1 loc în luncă 140 aspri. Şi iar dela Stroe 1 prăjin[ă] 65 aspri, şi iar dela Stroe 1 loc la Cuculici 130 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Mucicat 1 prăjin[ă] în luncă 65 aspri. Iar au cumpărat Stănil dela Mogoş 1 prăjin[ă] în luncă 65 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela pop[a] Vasilie 1 prăjină în luncă 70 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Stoica, feciorul lu Vişan, un loc la Cuculici 160 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Florea 1...[2]) în Valea Cuculiciului 140 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela ..[2]) idiviul, ginerele lu Berivoe, 2 prăjini, 1 la Cuculici, alta la Stupin[i] 100 aspri. Şi iar au cumpărat dela feciorii Jitei dela Ocnă 1 loc în Lunca Stoeneştilor 130 aspri. Si iar au cumpărat Stănil cu pop[a] Stanciul de în Stoeneşti, de au dat popa lu Stănil 1 loc în luncă, iar Stănil au dat popei Stanciului părăsiştea de vie în faţa Strămbei. Şi iar au schimbat Stănil cu Stan, feciorul Păsăroiului, de au dat Stan lu Stănil 1 loc în luncă, iar Stănil au

1) Intrerupere sau greşală în original.
2) Loc rupt.

dat lu Stan 1 loc în Laz. Si iar au cumpărat Stănil dela Mărina 2 locuri ot Cacov[a], 1 loc în Unghiul Dobruşei, alt loc părăsiştea de vie 140 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Dumitru şi dela frate-său Dan părăsiştea de vie de în Fănaţ cu tot pometul înprejurul locului 150 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Voina 1 loc la Lacul Popei 60 aspri. Şi iar [au] cumpărat Stănil dela C...[1]) şi dela fratele lui Radul părăsişte de vie de în Fănaţ cu tot locul şi cu tot pometul înprejuru 150 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Oprea Gurguiu partea lui de părăsiştea în Fănaţ 50 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Dumitru Păsul 1 loc în Fănaţ, lângă Uşa Vie, 70 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil 1 loc în hotarul Dobriceanilor în Poiana Pătiei dela Bălaur, 150 aspri gata. Şi iar a cumpărat Stănil dela Neaga, muerea lu Stănil ot Cacova, 1 loc în poiană în hotarul Dobriceanilor, 50 [aspri]. Şi iar au cumpărat Stănil 1 loc dela Badiul de în Dobriceani la Sănin 100 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Dobrot[ă] loc...[1]) au fost cumpărat Dobrot[ă] dela Mănea...[1]) Piscu în hotarul Dobriceanilor 160 aspri. Şi iar au schimbat Stănil cu Dumitru Dobruş şi cu Oprea nepotusău, de le-au dat Stănil un loc în Ograda Glodului, alt loc la Suitoriu, iar ei au dat lu Stănil 1 loc la fântâna de în Laz şi partea lor de în Fănaţ. Şi iară au cumpărat Stănil 1 loc în Răchiţiş dela Oprea al lu Voico de în Cacova-de-Jos în hotarul Dobriceanilor dereptu 250 [aspri], iar Oprea au fost cumpărat acel loc dela Radul cumnatu-său dereptu 540 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil 1 loc în Poiana Pătiei lângă hotarul Cacovei dela Stan, feciorul lu Frăţil de în Dobriceani, 80 aspri. Şi iară au cumpărat Stănil 2 locuri dela diiaconul Mănăil. 1 în hotarul Cacovei, altu în hotarul Dobriceanilor, lângă vrăful dealului 167 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil 1 loc în vrăful dealului dela Stan, ginerele lu Roman ot Gor Cacova, 60 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Stănil, feciorul lu Iaroslav de în Cacova-de-Sus, o săliştea la Merii Hoţului în 60 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil în Stoeneşti dela Avram 1 loc la Cas[ă] lu Lal 60 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Dumitru de în Cacova, ginerele Şuimului, 2 locuri în Stoeneşti, 1 la Cuculici, 1 de în sus, 130 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Dobruş iz Gor Cacova părăsiştea de vie de în deal şi cu tut locul partea lui 100 aspri. Şi iar au cumpărat Stănil dela Dobre iz Dol Cacova 1 loc în Poiana Pătiei, în hotarul Dobriceanilor, 150 aspri.

† *Vă dni* Io Alixa[n]dro Voevod Iliiaş cumpără Stănil Vătah 1 rumân anum[e] Radul lu Drăgos (?) 6000 aspri, leat 7126.

† *Vă dni* [Io] Radul Voevod snă Mihnev Vod[ă] cumpără Stănil pre Utmeş cu feciorii lui şi cu toată moşia lui 6350 aspri, şi mărturie au fost la acea tocmeal[ă] Tudor Comis ot Măldăreşti, ot Cacova pop[a] Stan i diiacon Mănăil.

Şi iar au cumpărat Stănil pre Stanciul Neculcea cu feciorii

1) Loc rupt.

lui 2100 aspri şi mărturie ot Dol Cacova Ţatul i Stănil i Nicula i Toma i Preda i Dumitru.

Şi iar au cumpărat Stănil un rumăn anum[e] Stănislav cu feciorii lui şi cu moşia lui...[1]) aspri gata şi mărturie pop[a] Stan i Stă...[1]), i Dumitru i Voina i Lepădat...[1]), leat 7129.

† Şi amu cheltuit păntru aceşte rumăni până i-am pus la bir de eişi, 3150 aspri.

V.

Satul Rădineşti (Gorj).

1.

1722 [7231] Noembrie 9. Şase boeri hotărăsc părţile moşnenilor din hotarul Rădineşti[2]).

Noi şase boiari ce mai jos vom iscăli, carii sântem luaţi cu cartea Măriei Sale Banului şi a cinstitei administraţie, de popa Stancu, unchii lui şi de verii lui Stancu i Iorga nepoţii lui Bălan din Rădineşti şi de Gherghie din Obârşie cu nepotu-său Barbul, ca să-i judecăm şi să aleagem fieştecăruia părţile de moşie ce au în hotaru Rădineşti; deci când au fost la zi, adunatu-ne-am cu toţi la această moşiie, şi au venit toţi moşnenii de faţ[ă] înaintea noastră, di le-am luat seamă cu dreptate, cetindu-le toate cărţile de moştenire şi zapisile de cumpărătoare, cine ce au avut la mâna lor. Şi întâi au scos popa Stan cu cetaşii lui o carte a lui Mihai Vod[ă] dela leat 7106, în care scriiea că au cumpărat moşul lor Bălan tot hotarul Rădineştilor peste tot, di la Cârstiianu şi di la alţi moşneani ce au mai avut moşie într'acel hotar, ocolind şi hotarul cu seamne; şi stăpânind câtăva vreme s'au fost voit de şi-au fost răscumpărat Cârstiianu partea lui, a patra parte du peste tot hotarul Rădineştilor, făcând şi zapise de aşezământ unul la mâna altuia, dela leat 7134, şi peste zapis au fost făcut Cârstiianu şi cartea lui Alexandru Vodă dela leatul 7136 pe această stăpânire, pă cum toate s'au citit înaintea noastră. Deci pe acest aşezământ au fost stăpânit acei moşi ai lor cu pace; iar mai în urmă rămâind stăpân tot Gherghie din Obârş[ia]... [1]) nepotu-său Barbul pi partea lui [Cârs]tiian, când au fost pi vreamea Banului Vintilă...[1]) fost oprit pi Dumitru Dascălu...[1]) [t]ătăl popii lui Stan şi pe ceailalţi părtaşi ai lui din moşiie, zicând că au parte mai puţină într'acel hotar.

Deci Dumitru Dascălul cu citaşii lui au fost mers înaintea lui Matei postelnicul, ispravnicu Scaunului Craiovei[3]), de s'au pârît cu Gherghie şi cu nepotu-său de faţ[ă]; şi le-au fost dat la mijlocul lor şase megiaşi pe partea lui, ca să adeverează (sic) cine

---

1) Loc rupt.

2) Act pus la dispoziţie de d-l I. Brătulescu, institutor din Craiova.

3) Nu figurează în lista Banilor Craiovei, cf. I. C. Filitti, *Banatul Olteniei şi Craioveştii*, p. 102-103.

câtă parte va avea intr'acel hotar, şi aşa au fost adevărat acei şase megiaşi, după cărţile lor ceale bătrâne, ce mai sus arat[ă], să ţie Dumitru Dascălul cu cetaşii lui din tot hotarul trei părţi şi Gherghie cu nepotu-său o parte; şi le-a dat şi carte la mâna lor dila leat 7199; şi nici pe acea judecată Gherghie cu nepotu-său nu s'au odihnit, ci caută ca să stăpânească hotaru jumătate tăr nici o dreptate. Deci şi noi acum luându-le seama de toate, după cărţile lor, am adevărat, pe cum şi cei şase megiaşi mai dinainte au judecat, ca să ţie popa Stan, feciorul lui Dumitru Dascălul, cu părtaşii lui trei părţi, şi Gherghe cu nepotu-său o parte, şi am tras hotarul acesta pe trei locuri după obiceai în lai, din hotarul Rugului in jos până în hotarul Negovanilor. La trăsura du prin mijloc pe valea Ploscei s'au găsit stânjăni 1470 şi la trăsura despre răsărit pă Dealul Muerii s'au găsit stânjeni 1156 şi la trăsura despre apus pe Dealul Viiului s'au găsit stânjeni 1470. Dintr'acei şii stânjeni ales-am partea lui Gherghie şi a nepotu-său Barbului prin mij[loc] pe Plos[c]a stânjeni 367, şi despre răsărit pe Dealul Muerii st. 296 şi despre apus pe Dealul Viiului stânjeni 367, şi i s'au dat partea aceasta pă din sus pe lângă hotarul Rugului, fiind moşia lor, de s'au lipit moşiie pe lângă moşiie, şi s'au hotărît de către popa Stan cu cetaşii lui şi seamnele să li să ştie: pe Dealul Muerii în gorunul cel înfierat, în Obârşia Pipercei. De aci pe dosul Pipercei drept în vale în semn[ul] cel din Gura Pipercei [1]) şi de acolo Piscul Părului la deal despre apus păn în deal în măgură, tot din sămn în sămn, până în Obârşia Ploscuţii cei din jos, în Poiana Rătundă, de s'au făcut sămn, şi de acolo drept în Aninoasa. Şi dintr'această parte în jos s'au dat partea popii lui Stan cu cetaşi lui, însă Stancului, feciorul lui Tatomir, şi vărul său Iorgăi, fiiciorul Jipii, nepoţii lui Bălan, prin mijloc pe Plosca stânjeni 551, despre răsărit pe Dealul Muerii stânjeni 545, pe Dealu Viiului despre apus stânjeni 551.

Ales-am şi partea popii lui Stan i brat ego şi a unchilor lui Nanul şi Negrea prin mijloc pe Plosca stânjeni 413 şi pă Dealul Muerii despre răsărit stânjeni 333 şi pă Dealul Viiului despre apus stânjeni 413. Ales-am şi partea Stoicăi, unchiul popei lui Stan, care au vândut Predii Zătreanu, prin mijloc pe Plosca stânjeni 139 şi pe Dealul Muerii despre răsărit stânjeni 111 şi pe Dealul Viiului despre apus stânjeni 139. Aceaste părţi s'au dat acestor ce să trag din moşul lor Bălan, s'au dat tot la un loc. Din partea lui Gherghie în jos până în hotarul Negc[vani]lor, însă să să ştie care pe unde...[2]) stânjeni să ţie Stancu cu văru-său Iorga...[2]) [din] partea lui Gherghie în jos şi să...[2]) popa Stan cu unchiul lui stânjenii lor din Stancu şi din Iorga în jos, şi pe lângă dânşii să-şi ţie Preda Zătreanu stânjenii lui între popa Stan şi între Negovani, fiind şi Negovanii moşiia lui. Iar pentru via lui Gherghie, ce iaste în mijlocul hotarului Rădineşti, să aibă a şi-o stăpâni în-

1) Cuvânt îndreptat.
2) Loc rupt.

fundată în veac, ori pe a cui parte va cădea. Şi sămnăm, şi seamnele hotarului ceale bătrâne din cartea lui Mihai Vod[ă], din obârşiia Măluroasei mearge pe Dialul Muerii în sus păn în semnu în gorunul cel înfierat, unde se hotăraşte partea lui Gherghie de către popa Stan cu cetaşii lui; de acolo treace curmezişi drept peste Plosca tot prin seamnele ce scrie mai sus, ce s'au făcut de Gherghie tot din sămn în sămn păn' in apa Aninoasei. De aci pe Aninoasa în jos până în Gura Boului şi pe Vălceaoa Rea, pe Obârşia Viiuleţului şi pe apa Viiuleţului în Obârşia Filişului, păn' în matca Ploscuţii, în Obârşia Fântânilor şi pe apa Fântânilor la deal păn' în apa Ploscei şi pe valea lui Drăguş în deal.

Drept aceia am dat cartea noastră popii luĭ Stan şi părtaşilor lui ce scrie mai sus şi lui Gherghie şi nepotu-său, să aibă a-şi stăpâni fieştecarii părţile pe cum scrie mai sus unii despre alţii cu bună pace. Mai mult pricină între dânşii să nu mai fie, pentru că aşa au ajuns dreptatea.

Aceasta scriem. *Noembrie 9 dni, leat 7231.*

Preda Zătreanu. Stefan Zătreanu. Matei Ciortan. Ioniţă Poenarul. Badea Logofătul. Ta[che?] [1]) *Căpit. Râmnescu.*

2.

1746 [7255], Noembrie 6. — Caimacamii Scaunului Craiovei hotărăsc pricina dintre unchiaşul Stancu şi neamul lui din Jiana (Mehedinţi) cu Radu al popei lui Stan, feciorul lui Dumitru Dascălul din Rădineşti-Gorj, pentru moşie în acel hotar [2]).

Noi Camaicamii Scaunului Craiovei,

Unchiaşul Stancu cu fiiu-său Neagul şi cu nepotu-său Stan din Jâiana sud Meh[edinţi] au tras la judecată înaintea noastră pe Radul sân Popei lui Stan, feciorul lui Dumitru Dascălul din Rădineşti sud Gorjiu şi pe Pătru frate-său, zicând că moşia din Rădineşti ce o stăpânesc ei împreună cu zişii mai sus nepoţi ai Dascălului Dumitru iaste numai a lor, şi cu j[u]decată cerea ca să scoată pe Ra...[1]) şi pe frate-său Pătru dintr'aceea moştenire cu un

Radu şi frate-său Pătru, feciorii popei iu Stan şi nepoţii lu Dumitru Dascălul, au scos cartea de hotărnicie a şase boiari, care le-au hotărît moşia Rădineştii la leat 7231, în care arată că au urmat după acel hrisov al lui Mihai Vodă şi după hotărnicia a şase megiaşi dela leat 7199 şi au adevărat că 3 părţi dintr'acel hotar sunt ale nepoţilor lui Bălan, din care se trag popa Sta...[1]) Dascălului Dumitru şi un....[1]) tancul şi o parte au ni....[1]) în-

1) Rupt.

2) Act pus la dispoziţie de d-l I. Brătulescu, institutor din Craiova.

hrisov al lui Mihai Vodă dela leat 7107 că ar fi. .[1]) hrisov...[1]) num..[1]) lor şi la u...[1]) ţi. Dascal...[1]) numiţi..[1]) iar...[1]) nepoţii Dascălului Dumitru răspunsă că...[1]) hrisovul de fa..[1]) ca nişte moşneni. tr'acel chip au stă...[1]) din Rădineşti ..[1]) acelor boiari şi....[1]) până acum cu...[1]) şi moşii lor.

De vreame că hotărnicia acelor şase boiari dela leat..[1]) găsit-o că iaste făcută bine şi cu dreptate şi singur unchiaşul...[1]) mai mare decât 90 de ani, au mărtrrisit fără...[1]) că dela hotărniciea a şase megiaşi dela leat 7199...[1]) aceale 3 părţi de moşiie tot dimpreună cu nepoţii lui..[1]) Dascălul de sânt trecuţi ani 56 şi tocmai acum să făcea că să trage numai ei din Bălan strămoşul lor şi vrea ca să scoaţă pe nepoţii Dascălului Dumitru cu cetaşii lor din moştenirea lor.

După punctul sfiinteı pravile, unde scrie că cel ce nu-şi va căuta moştenirea sa până la 30 ani (fiind tot intr'o ţară) să o piarză, am hotărît ca să stăpânească nepoţii Dascălului Dumitru de mai sus numiţi cu cetaşii lor şi cu unchiaşul Stancu moşie în Rădineşti 3 părţi, cum a hotărit acei şase boiari la leat 7231. Şi mai mult pricină între dânşii să nu fie.

Noembrie 6, 7255.

Cost. Strâmbeanu vel stolnic. Cost. Obedeanu vel stolnic. (Semnătură ruptă) vel postelnic.

3.

1723, Aprilie 23. — Iorga din Sadova vinde vărului său Stanciul moşie în Rădineşti (Gorj).

Adecă eu Iorga ot Sadova dat-am zapisul meu la mâna văru-meu Stancului, ca să-i fie de mare credinţă, precum să să ştie că fiind eu om din partea locului muntelui şi având puţinică moşie, care să hotăraşte cu moşia acestui mai sus pomenit Stancul vărul meu, însă în hotarul Rădineştilor; însă fiind noi amândoi părtaşi pe acea moşie, care moşie s'au făcut cu tot stj. 550, care eu de bunăvoia mea am vândut văru-mieu Stancului stj. 67, stânjinul câte bani 20, care s'au făcut tl. 10, să aibă dumnealui a o stăpâni cu pace, el şi feciorii lui şi nepoţii lui câţi Dumnezeu îi va dărui. Iar dumnealui vărul meu Stancul, sau feciorii, sau nepoţii lui, să nu fie volnici a vinde aceast[ă] moşie altor oameni striini, până nu mă va întreba pe mine, sau pe feciorii mei, sau pe nepoţii mei; şi neputând să o scoatem noi, atunci să fie volnic, luând dela noi volnicie să o vânză altora. Şi pentru mai adevărată credinţă am pus numele meu mai jos în loc de peceate, să să crează. Şi când s'au făcut acest zapis au fost mulţi oameni de ispravă, care mai jos să vor iscăli. Şi am scris eu Oprea logofătul ot Sadova cu zisa Iorgăi.

April 23 dni, 7231.

1) Loc rupt.

Iorga Hrizea ot Sadova martor. Eu Ion Robul ot tam martor. Eu Nistor Sârbul ot tam martor. Eu Prodan ot Amărăşti martor. Eu Nedelco martor. Pârvul vărul Isaiii martor.

Adecă eu Mihai [i] Barbu din hotarul Rădineşti am dat scrisoarea noastră la mâna acestor cumpărători, ce sânt aicea numiţi, cu cât am ieşit eu Mihai i Barbu cu stânjini din partea noastră 125, însă o sută douăzeci şi cinci, cum că noi ne putând cumpăra am eşit cu partea lui (sic!) precum mai sus s'au numit.

Iulie 1 dni, 7284.

Eu Mihai [i] Barbu brat ego de împreună cu tot neamul nostru.
(Vo) Aceea ce au rămas din partea lui Mihai, am dat de danie nepoata a mea (sic) Flori(i) stânjini 5, însă 5, să aibă a stăpâni.

Iulie 1 dni, 7294.

Trei documente.

Comunicate de *I. M. Neda.*

1687 Martie 14. — Zapisul Saftei, fata lui Tudor feciorul popei Cherei din Râmnicul-Vâlcii, prin care vinde două bucăţi de loc, ce le are dincolo de Olt în moşia Cornetul, episcopului Ştefan al Râmnicului, în suma de 233 taleri.

Adică eu Safta, fata lui Tudor, feciorul popei Cherei de aic[i] din Rămnic, dat-am acesta al mieu zapis, ca să fie de bună mărturie la sfânta episcopie a Râmnicului şi la cinstita mâna sfinţie[i] sale părintelui Ştefan episcopul, cum să se ştie că având eu două peticeale de loc, decindea de Olt, în moşiia Cornetul şi pe lângă locurile episcopiei, deaceia m'am tocmit de le-am vândut sfinţiei sale părintelui episcopului ce iaste mai sus zis, drept bani gata 233, ca să fie moşie stătătoare sfintei episcopii în veaci. Aceasta mărturisesc. Şi pentru credinţă am pus şi deagetul mai jos.

Martie 14, leat 7195 [1687].

Pişah az Zozim ieromonah, cu învăţătura Saftei.
† Eu Safta, fata lui Tudor.

Eu ieromonah Ioan proim ot Arnota, martor.

[Vo] Zapisul Saftei, featei lui Tudor, de două loculeaţe deacindea, 7195 [1687].

(Arh. Stat. Buc., Episcopia Râmnic, pach. 52, doc. 28)

1761, Mai 5. — Hotărnicia oraşului Craiova [1]).

Sămnele hotarului Craiovei, pă care au luat bătrânii oraşului trăişti cu pământ. Mai 5, 1761.

Inceputul hotarului domnesc, din hotarul Prisăcei, din pârâul din vale, moşiia Smărdeştetului, a boerilor Fălcoeni, la amează-zi Drumul Muntenilor până în hotarul Vâlcăneştilor a sfintei mânăstiri Bocovăţul, unde s'au făcut movilă; de aci înainte să înjugă moşiia domnească cu moşiia moşnenilor Vâlcăneşti, şi merge tot pă Drumul Muntenilor până în Groapa cu ceri, unde este movilă. De aci înainte tot acel drum până la tufele curate, semn movilă; de acolo în gârniţa înferată, movilă, apoi la Drumul săpat, la locul cu răchită, în gura colnicului Prejbei, movilă mare, semn. Valea Seacă în jos spre Apus, până în Fântâna Vătafului, movilă; tot la Apus până la Popoviţi, în marginea Bălţei Jitiianului la plop, unde este movilă, şi până în capul Poenei Sârbilor, semn movilă. De acolo drept la plop în marginea Jiiului, din susul morei lui Chiţoran, apoi Jiiul în sus până în gura Hârlăului în balta Bocovăţului, pă gârla Hârlăului în sus până la Curătura Băcanului. De aci pă colnic până în Jii, Jiiul în sus până la moara Bibescului, în dreptul unui fag ce este decindea peste Jii. De aciia înainte pă glod până în Fântâna Coconilor, unde să hotăraşte cu moşiia Craioviţei a sfintei mânăstiri Hurezul, apoi drept în gura Văii Podbăniţei, pă valea Podbăniţei la deal până la măgura cea mare la Cruci; apoi cărările spre amează-noapte până în Valea Sasului; de acolea drept în gura Sasului, ce să hotăraşte cu Şemnicul de jos, iar moşiia Fălcăenilor; de aci Valea Sasului la deal pâna la Vezuini. De la Vezuini pă padină până la Fântâna Teişanilor, unde se hotăraşte cu moşiia Foteştilor, apoi tot pe colnic până în lacul cel mare din Teişani din jos de drumul Craiovei; din lac pă culmea dealului din sus de drum; de acolo scoboară la vale la Drumul Muntenilor, unde s'au făcut movilă. Apăi iar pe Drumul Muntenilor, pă unde s'au făcut tot movilă, până iar în hotarul Smărdeştetului, şi acolo s'au încheiat tot hotarul moşiei Craiovei, după cum să arată mai sus.

Radu Socoteanul stolnicul. Fota Vlădăianu vel medelnicer.

Oamenii cei ce ştiu semnele moşiei Şemnicului:

Mihai Hodoleanu ot Podbaniţa; Nicola Podbăniceanu Bosoancă ot Floreşti; Stroe unchiaşul Podbăniceanu ot mahalaua sfântului Gheorghe; Vladul unchiaşul Mischiu ot Mischii.

Această copie este scoasă după copiia scoasă de dumnealui stolnicul Costandin Zătreanu, întocmai după cea adevărată, ce

1) Documentul de faţă a mai fost publicat de d-l C. C. Giurescu, după original, în *Revista istorică* a d-lui N. Iorga, în 1923, an. IX, pag. 45. L-am retipărit totuşi, dată fiind importanţa ce prezintă pentru istoria Craiovei. **A. O.**

să află la clucereasa Rucsanda Otetelişanca, şi este prescrisă de mine cel mai jos iscălit, după cum am găsit scris într'acea copie, nici mai adăugând dintr'însa, nici mai scăzând.

Andrei Mihu. *1834, August 3.*

1762, Februarie 26. **Din porunca lui Antioh Caragea biv vel postelnic, caimacamul Craiovei, este orânduit popa Mihai protopopul ca să facă cercetare în pricina dintre Sfetco Sârbul şi jupâneasa Maria Poenăreasa, pentru moşiile Ascunsa şi Salcia. Caimacamul încuviinţează hotărîrea.**

Din porunca dumnealui Antiohie Caragea biv vel postelnic, caimacamul Craiovei.

† Fiind orânduit ca să caut pricina de socoteala ce au avut dumneaei jupâneasa Maria Poenăreasa cu Hagi Sfetco Sârbul, pentru nişte dijmă de grâu, de orz, i de fân, ce au trecut în hotarul dumneaei ispravnicii lui Sfetco, de au luat clăi de grâu 41 i de orz clăi 7 pol, i dijmă de pe 56 clăi de fân, pentru care pricină s'au socotit claia de grâu, obroc 1 pol şi de orz, iar câte obroc 1 pol, face grâu obroace 61 pol i orz obroace 11, obrocu de grâu s'au socotit câte bani 75 şi orz po bani 36, care fac pe grâu şi pe orz taleri 40, bani 17 pol şi de pe 56 de clăi de fân taleri 4 pol, 47 pol.

Această socoteală s'au făcut după foiţa ce o au dat ispravnicii dumneaei jupânesei Mariei, ce sânt pe moşiia Ascunsa i Salcia. Eu aşa am găsit că iaste cu cale şi cu dreptate. Hagi Sfetco să împlinească aceşti bani numitei jupânese, şi el împreună cu ispravnicii ce i-au fost avut pe moşiile ce le-au fost avut cu arendă, să meargă la faţa locului unde, fiind şi ispravnicii jupânesei Mariei faţă şi cu mărturii oameni bătrâni înprejureani şi cu ocolnica moşiilor, să adeverează acolo toate seamnele moşiei; şi de va găsi că au intrat Hagi Sfetco peste seamnele ce i-au arătat stăpânul moşiilor, ce i-au fost vândut arenda, iaste că cu dreaptă judecată au împlinit paguba numitei jupânesei; iar de i-ar fi arătat seamnele rău, şi pe arătarea aceia el şi-au căutat venitul, atunci să aibă voe numitul Hagi să apuce pe aceia care i-au vândut arenda şi i-au arătat seamnele, să întoarcă toţi banii ce arată mai sus de i-au împlinit jupânesei Mariei. Eu aşa am găsit că iaste cu cale şi cu dreptate, iar hotărîrea rămâne la dumnealui vel postelnicul caimacam.

Fevruarie 26 dni, 1762.

Popa Mihai protopopul.

Antiohie Caragea biv vel postelnic, caimacamul Craiovei.

† Această comisie ce iaste făcută din porunca noastră de protopopul Mihai, cercetându-să şi înaintea noastră, s'au văzut că

iaste făcută cu dreptate şi, după cum se cuprinde mai sus, Hagi Stetco să plătească jupânesei Mariei aceşti bani şi să meargă cu ispravnicii jupânesei Mariei, cei ce au arătat seamnele hotarălor, înpreună şi cu ginerele dumneaei, şi de va fi arătat hotarăle moşiilor rău, atunci voi pune pă ispravnicii aceia de va înplini pă ce va fi cu cale lui Hagi Sfetco. Aceasta.

A[ntiohie] Caragea biv vel postelnic.
Fevruarie 27, 1762.

Trecută în condică.

(In posesia d-lui Micu Emil, student la Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti).

Document.

Comunicat de *Diacon I. Popescu-Cilieni, profesor.*

1781, Iulie 26. Mih. Ştucu biv căpitan za fustaşi hotărăşte moşiile Strâmtu, Necşeşti şi Negomireşti (Mehedinţi).

Sud Meh[edinţi].

Din porunca Dumnealui Costin biv vel Stolnic i din porunca Dumnealui Costandin biv vel Slugeri ispravnici, fiind noi orânduiţi ca sa alegem şi să hotărîm moşia Strâmtului i Necşeştii i Negomireştii, după jalba ce-au dat moşnenii dintr'aceste mai sus numite hotărăle la luminatul nostru Domn Mării Sale Alecsandru Ipsilatu (sic) Voivod şi după luminată porunca Măriei Sale, ne-au orânduit pe noi. Deci venind la faţa locului, unde fiind toţi moşnenii faţ[ă], cei cu moştenire cât şi zapise de cumpărătoare, şi aşa cu toţi mergând, am tras aceste mai sus zise hotărăle pe trei locuri după obicei, şi am găsit în hotaru Necşeştilor la Răsărit stânjâni 375, la mij[loc] stânj. 356, la Apus stânj. 300, carele dintr' acestea, după cercetarea ce-am făcut cu amăruntu după cărţi de moştenire şi după zapise de cumpărătură, ales-am partea popii lui Matei cu fraţii lui i verii lui, la Răsărit stânjâni 22, la mij[loc] stânj. 20, la Apus stânj. 20, care o are de moştenire dela Radu i Miloş, moşii lor şi este încheiată în piatră tot cu a lui Dumitru Vâlcu în cei stânj. 75, după cum adeverează cartea de hotărnicie dela 24 de boeri dela leat 7206 (1697), Oct. 22. Tras-am şi hotarul Negoteştilor şi au venit la Răsărit stânj. 600, la mij[loc] stânj. 575, la Apus stânj 575, care dintr'acestea ales-am şi partea popii lui Matei i Staico brat ego i cu verii lor i Pătru cu fraţii lui ce să trag din Pârvu [1]) la Răsărit stânj. 71 pol, la mij[loc] stânj. 63 pol, la Apus stânj 67 pol.

Tras-am şi hotarul Strâmtului, şi au eşit la Răsărit stânjâni 600, la mij[loc] stânj. 775, la Apus stânj. 700. Şi iar i s'au ales

1) Loc rupt.

popii lui Matei cu fraţii i cu verii lui ce sânt mai sus arătaţi, la Răsărit stânj. 200, la mij[loc] 191 pol, la Apus stânj. 167 pol.

S'au tras hotaru Strâmtişoru ce n'au fost tras mai înainte de cei 24 de boeri, şi s'au găsit la Răsărit stânj. 1450, la mij[loc] stânj 1787, la Apus stânj. 1700, care împărţindu-să pe moşi, ales-am partea popei lui Matei cu fraţii lui i cu verii lor la Răsărit stânj. 180, la mij[loc] stânj. 235, la Apus stânj. 212 pol. Şi iară s'au mai ales la Răsărit stânj. 20, la mij[loc] stânj. 23, la Apus stânj. 20, partea popei cu fraţii lui i cu verii lui din stânj. 72 pol dela Dumitru Vâlcu de dania Pahomei mo[a]şa lor, care s'au înpreunat. Peste tot moşie de moştenire stânj. 258, care moşie s'au dat alăturea pă lângă piatra Rágulelor în jos păn' în piatra Vâlcului, carele după alegerea ce le-am făcut dintr'aceste mai sus arătate hotărâle, le-am pus sămne şi pietri pintră dânşii, după cum şi ei s'au învoit. Drept aceia am dat şi noi această carte de hotărnicie, ca s[ă] aibă a stăpâni cu bună pace unii de către alţii. Aceasta.

Mih. Ştucu biv căpit. za f[ustaşi]. Iulie 26, 1781.

Ştiri noui din trecutul Craiovei

de *Mih. Popescu.*

Intre alte măsuri luate de Nicolae Mavrogheni Voevod în Ţara-Românească, a fost, după cum ne spun istoricii contemporani, şi aceea de a numi la Craiova, ca judecător, un turnagiu[1]).

Existenţa acestui turnagiu este constatată, în afară de menţiunea din Cronograful *lui Dionisie Eclesiarhul*[2]), *prin două hotăriri contemporane ale Divanului din Craiova.*

Aceste acte socotindu-le importante atât pentru trecutul istoriei noastre naţionale cât şi pentru trecutul oraşului Craiova, am găsit cu cale să le dau la lumină prin preţioasa revistă „Arhivele Olteniei".

In aceste acte este vorba de judecata sârbilor Ilie şi Peşa din Craiova cu biv vel serdarul Teodor, pentru nişte vin.

Vinul era făcut din 11 vii ale satului Cerătu, din jud. Dolj, ce fuseseră zălogite lui Ilie şi Peşa, pentru 152 taleri împrumutaţi pentru plata birului, în anul 1789.

* * *

1) D. A. Xenopol, *Ist. Rom.*, pag. 196 şi urm., ed Cartea Românească.
Turnagi = funcţiune la Curtea turcească. Mai târziu turnagiii au alcătuit un regiment al ienicerilor. *Mavrogheni* a numit la Craiova un turnagiu şi un derviş aga, ca să judece pricinile.

2) „Domnul Mavrogheni... rânduit-au la Craiova pe un turnagiu şi pe un derviş aga să fie la scaun, să judece pricinele ţării, orice s'ar întâmpla". *Tesaur de Mon. Istorice*, tom. II, p. 176.

S'au judecat de față înaintea noastră *Ilie* și *Peșa*, sârbi de aici din Craiova, cu dumnealui *biv vel sărdar Teodor*, zicând mai sus numiții că în anul trecut, în luna lui Iulie, în vreme când să aflau Turcii aici, de multe dăjdii și prăzi ce au fost în țară, fugind și satul *Cerătu* și rămâind câțiva din săteni, anume *Radu Tetiu, i Petco, i Preda Zăvădeanu, i Dincă Milu, i Stancu Părcălabu*, și neavând ca să răspunză banii dajdiei, aducându-i aici *la Craiova*, când să afla ispravnic dumnealui *vel vistier Glogoveanu* și cu mai sus numitul *sărdar Teodor*, arătându-i înaintea *Turnagiului* că satul s'au fost aflat fugit, și numai aceștia, ce mai sus să numesc, să afla în sat cu câțiva săteni ca să răspunză toată dajdia, cărora li s'ar fi și dat voe de către *Turnagiu* și de către dumnealor ispravnicii ca să să vânză tot ce să va găsi pe urma fugarilor și să le plătească dajdia. Și viind aceia la dânșii au căzut cu rugăciune de le-au dat bani taleri 152 cu zapis, puindu-le 11 vii zălog. Și după ce le-au luat asupră, le-au lucrat de tot lucrul până toamna, și culegând viile ar fi făcut 500 vedre vin.

Și când au fost ca să ridice vinul, ar fi venit dumnealui sărdarul și au încărcat acele buți cu vin de le-au dus unde au vrut dumnealui, și ceru prin judecată să le plătească numitul sărdar atât banii ce ar fi cheltuit la lucrul viilor, cât și vinul ce l-ar fi luat.

Intrebându-se și d-lui sărdarul Teodor ce are să răspunză, zise că atunci după ce s'au cules astă toamnă acele vii de mai sus numiții sârbi, și fiindcă fugarii stăpânii viilor au fost peste Dunăre, după ce au venit armata prea puternicii împărății, și aflându-să acele vii încă cu atâta sumă de vedre cât zic jăluitorii, ci mai multă sumă și a altor fugiți, ca o mie vedre vin, s'au luat tot acel vin pe seama ostașilor împărătești, care s'au și adus acele buți cu vin aici în Craiova și la alte locuri, de s'au împărțit pe la ostași și s'au băut; încă pe lângă acel vin i s'au luat și două buți cu vin ale dumnealui, ce le-au fost avut tot la un loc, și să află păgubaș, iar asupra dumnealui n'au rămas măcar cât de puțin dintr'acel vin. Și mai zicea cum că oamenii aceia cu viile câți sânt aici, precum și alții din rudeniile fugarilor acelora, primesc să plătească banii capetele la acești mai sus numiți.

Drept aceia, de vreme ce acel vin s'au luat pe seama ostașilor împărătești, după cum ne-am adeverit și din arătările unora din boerii ce au știut pricina, am hotărît să aibă dumnealui sărdarul Teodor bună pace de către dânșii, iar lor să le plătească acei oameni banii capetele. Numai de vreme ce și ei, după arătarea sărdarului Teodor, zice că voesc să-i plătească, iar de banii ce mai căuta cu pricini că ar fi cheltuit la lucrul viilor, nu am găsit a fi cu cale cererea, ci să fie mulțumiți numai cu capetele.

1790, Iunie 22.

Speriș căpitanul
Barbu Știrbei, vornic
Ion Glogoveanu, clucer
Ion Brăiloiu, stolnic.
Ștefan Pârșcoveanu, vornic.
Haqi Stan Iianu, paharnic.
Gheorghe Bengescu.

Dela Divanul Craiovei.

Nerămâind odihnit *Peşa Sârbul* pe această judecată şi hotărîre a Divanului dela leat 1790, s'au înfăţişat acum şi înaintea noastră la Divan cu d-lui *Teodor Şegărceanu*, şi întrebându-se *Peşa* la ce nu este odihnit şi ce are să mai zică înpotrivă, alt cuvânt nu avu a mai provalisi, fără numai tot cele ce să vede că au arătat la judecata aceasta a Divanului acele pricini şi acum înaintea noastră, şi cum că vinul acela ce l-au făcut înti'acele 11 vii, după ce i l-au ridicat numitul *Teodor*, l-au dus la *Şegarcea* de l-au pus în pivniţa sa, pă care mai pă urmă l-ar fi vândut, iar nu s'au luat de către ostaşii împărăteşti precum au arătat atunci la judecata aceasta. Şi că măcar de s'au şi luat niscare vin, dar au făcut iconomie pârâtul, de au dat vin de al altor săteni, iar pă al lui l-au poprit, cerând a i-l plăti dupăcum l-au vândut atunci, câte opt parale ocaua. La aceasta cu totul să apără *Şegărceanu*, zicând că nu numai vinul jeluitorului s'au luat de husarii nemţeşti, ci şi al altor lăcuitori, încă şi din vinul său cătvaşi, şi că nici măcar o oca, precum zice Peşa, n'au vândut. Au intrebat pe jăluitori să ne arate de s'au primit acei taleri 152 ce s'au dat pentru acei săteni fugari, şi zise că nici un ban dintrînşii n'au primit. Deci, măcar deşi apără Divanul pă Teodor a fi nesupărat de către Peşa, dar făcându-să chibzuire ca nici pârâtul să plătească geremea lucru ce s'au luat de ostaşii împărăteşti, şi el nu s'au folosit cu nimic, nici jăluitorul să nu rămâe de tot isterisit şi de dobânda banilor, au trimis de s'au adus câţiva oameni, atât din cei fugari cât şi din cei ce au vândut aceste vii, şi întrebându-să de au dat jăluitorului banii capetele acei taleri 125, răspunsără că încă de atunci i-au şi numărat toţi deplin Peşii şi lui Ilie tovarăşul său, dupăcum însuşi Peşa nu numai că nu putu tăgădui, ce încă rămase şi făr' de cuvânt, pentrucă întâi au zis că n'au primit nici un ban, iar acum după arătarea sătenilor să dovedi că şi i-au primit, la care bani putea să ia dela săteni dobânda ce să făcea când nu i-ar fi dat nici până acum; dar de vreme ce încă de atunci mulţumindu-să şi i-au primit, nu are dar nici o dreptate a cere nici dela săteni dobândă la bani, nici dela Şegărceanu acel vin ce caută acum. Pentru aceia bine şi pe dreptate fiind urmată judecata aceasta, hotărîm Teodor Şegărceanu şi de acum înainte să aibă bună pace atât de către jăluitori cât şi de către Ilie tovarăşul său, însă nu s'au găsit cu cale a să osândi Teodor să plătească acest vin ce să coprinde, pentru că atunci Teodor aflându-să ispravnic judeţului, l-au luat din porunca stăpânirii, şi pe urmă viind stăpânirea Nemţilor, s'au luat de ostaşii nemţeşti, iară din poruncă.

1800, Iunie 1.

Nicolache Caimacam. Barbu Ştirbei. Cornea Brăiloiu.

Arhivele Statului, Bucureşti. Judecătoreşti vechi, condica nr. 81, f. 37 v.

Anexe la art. „Istoricul mânăstirii Hurez" [1])

Comunicate de *I. Ionaşcu.*

47.

1809, iunie 5. *Hristodul Triandafil, nepotul negustorului Const. Ghizdaveţ, se plânge la înaltul divan că egumenul m-rii Hurez refuză să-i achite o datorie de 750 lei, pe care a făcut-o fostul egumen Pahomie, pentru nevoile m-rii, la Const. Ghizdaveţ. Roagă să hotărască de unde urmează să-şi ridice aceşti bani, pe cari unchiul său nu i-a dat din ai săi, ci din împrumuturi, şi acum creditorii îl supără pe dânsul.*

48.

1809, iulie 29. *Răducan Otetelişanu răspunde lui Pahomie că nu ştie nimic de datoria lui către răposatul Const. Ghizdaveţ.*

49.

1809, august 10. *Pahomie arhim., fiind bolnav şi având să facă întâmpinare la divan, în pricina cu Triandafil, cere soroc dela mumbaşir până la 15 sept.*

50.

[1809, sept., Fedeleşoiu ?]. *Pahomie arhim. se jăluieşte divanului că, din cauza boalei şi a vremilor turburi, nu poate veni la judecata cu Hristodor Triandafil. Roagă să i să dea un nou soroc la octomvre.*

51.

1809, noemvre 12. *Preda Socolescu, condicar, încredinţează că a primit dela arhim. Pahomie 361 tal. 78 bani, ce urmează să se răspundă lui Hrist. Triandafil. Greşit cere acesta suma de 810 taleri.*

52.

1810, martie 30. *Const. Brăiloiu, ispravnicul jud. Vâlcea, anunţă pe Pahomie, că a aranjat cu Cost. Predescu, epitropul Pantelimonului, şi cu episcopul Argeşului, ca să-i încredinţeze epistasia Fedeleşoiului pe viaţă. Arată condiţiile.*

53.

[1810, iunie]. *Hristodor Triandafil se plânge înaltului di-*

1) Vd. începutul în nr. 79-82. cu continuarea în nr. 83-85 şi 86-88. Dăm aci sfârşitul acestor documente, însă numai în regest. Cuprinsul lor integral se poate afla în extrasul respectiv publicat sub titlul: *Contribuţii la istoricul Mânăstirii Hurez*, după documente inedite din Arhiva Eforiei Spitalelor civile. 1935, Scrisul Românesc, Craiova.

van că nici până acum nu i s'a achitat de arhim. Pahomie datoria ce o făcuse la Const. Ghizdaveț de multă vreme.

La 1810, iunie 20. Divanul cere referințe dela marele logofăt, care nu sânt.

54.

1810, iulie 21. *Hristodor Triandafil dă adeverință lui Pahomie arhimandritul că au descurcat toate pricinele de bani dintre dânșii.*

55.

1810, decemvre 19. *Iosif, episcopul Argeșului, sfătuește pe Pahomie arhimandritul să se ferească a nemulțumi lumea, prin felul cum conduce schitul Fedeleșoiu. El și stolnicul îl vor sprijini cât vor putea.*

56.

1812, sept. 23. *Socoteală de marfa și banii dați proegumenului dela Hurezi, Pahomie, acum epistat la schitul Fedeleșoiu, de negustorul râmnicean Dinu David.*

57.

1813, ian. 1. *Pahomie egumenul dela schitul Fedeleșoiu, vinde venitul pe acel an al moșiei Runcu, cu mahalalele ei Geamăna și Piua, lui Costea din Râmnic, drept 900 tl. pe an.*

58.

1814, sept. 29. *Mitropolitul Nectarie scrie arhimandritului Pahomie ca să restitue toate hârtiile Hurezului, ce le va fi luat la plecarea lui din egumenie. De nu va face așa, să fie blestemat.*

59.

1814, oct. 6 *Ghermanò, egumenul m rii Hurez, roagă pe Pahomie să restitue mai multe acte ale m-rii, care, din întâmplare, se vor fi amestecat la plecare cu ale sale.*

60.

1814, noemvre 28. *Ghermanò Hurezeanu cere lui Pahomie să-i înapoeze hârtiile Hurezului privitoare la Craiovița și Șirineasa. In caz contrar, va reclama ctitorului Grigorie Brâncoveanu și mitropolitului.*

61.

1814, dec. 4. *Un logofăt Dima cere lui Pahomie să-i plătească 350 taleri, pe cari el i-a plătit negustorului Dinu David, dar erau datorați de Pahomie. Il amenință.*

62.

1814, decemvre 9. [Fedeleşoiu?]. *Arhimandritul Pahomie se desvinovăţeşte de toate acuzaţiile ce i-a adus mitropolitul şi-l roagă să-i ridice blestemul ce i-a aruncat.*

63.

1814, decemvre 21. [Buc.?] *Nectarie, mitropolitul Munteniei, desleagă de blestem pe arhimandritul Pahomie.*

Trei cărţi de blestem patriarhiceşti

Comunicate de Preotul *Teodor Bălăşel.*

I.

Irimiea Patriarhul Ţarigradului, Noul Râm, şi al lumii Patriarh.

Scriem Patriarşiea Noastră aciastă poruncă şi hrisov patrierşesc voao 12 boeri, care sânteţi luaţi hotarnici, pentru moşiea satului Olteani şi satul Bojoreani, şi ţie Vladule Logotete din Olăneşti şi altor lăcuitor[i], şi voao Carabeteştilor, anume Stoico şi cu toată ciata, şi după aceştea altor lăcuitor[i], care sânteţi luaţi hotarnici naintea domnului Ştefan Vodă, ca să hotărîţi aceştea moşii. Intru aceasta de veţi căuta şi veţi umbla cu dreptate şi după leagea lui Dumnezău, iară voi să fiţi ertaţi şi b[a]gosloviţi de Patriarşiea Mea; iară de veţi vicleni, au veţi face vreo făţărie sau împresurare acestor moşii ce să chiamă Olteani, unde iaste hramul S[â]ntului Nicolae, ce sânt cumpărate de răposat vl[ă]d[i]ca Mihail, sau de veţi strica sau veţi pierde, sau veţi călca aceaste toate din mijloc, care au fost tocmeale ale Vl[ă]d[i]căi Mihail, iară voi să fiţi procleţi şi afurisiţi de Patriarşiea Mea, şi trupurile voastre pământul să nu le priimească, şi oriunde vor zăcea, încă şi alţi oameni dă le vor lua, să fie supt legătura ce scrie, ţigani, sau scule, sau rumâni ori cine ar vrea să le ia, sau să să atingă sau să ia, sau să calce de ale S[i]ntei m[â]n[ă]stiri ce scrie mai sus, iară unii ca aceia să fie procleţi şi afurisiţi de trei sute optsprezece purtători de Dumnezău Părinţi ce s[unt] din Nicheea, şi încă şi de Patriarşiea Noastră, şi trupurile lor să nu le mănince pământul, ci să zacă ca hierul până la sfârşitul pământului. Iară această mijlocire şi tocmeală a Patriarşiei Meale să stea în veac nezăticnită.

Mart 7, leat 7100 (1592).

Irimiea Patriarh al Ţarigradului [1]).

(*Pecetea patriarşeasc[ă]*).

---

1) A se vedea nota 1, dela urmă.

II.

Înaintea Patrierşiei Noastre venit-au Diaconul Ghin din Râmnic, spunându-ne cum au cumpărat codrul dela Bogdăneşti peste tot cu moara şi cu seliştea dela socru-său Stanc[i]ului Sarchiz derept bani gata 11 000 [aspri] şi un cal, şi au adus şi zapisul socru-său Stanciului de vânzare, de l-am văzut Patrierşiea Mea scriind cu atâtea mărturii anume: Pop[a] Ghin, i Diaconul Rad[u]l, Daniil Judeţul, i Tănasie Roşul şi ginere-său Laţco, i Ghin Judeţul, i Dima Spătar, de i-am întrebat Patriarşiea Mea, şi au mărturisit toţ[i] cu sufletel[e] lor înaintea Patrierşiei Noastre, cum au văzut aceşti oameni toţ[i], când au dat toţ[i] banii în casa Pop[i] lu[i] Ghin. Deci văzând şi Patriarşiea Mea zapisul vânzătorului la mâna Diaconului Ghin, ce scrie mai sus, şi precum mărturisesc mărturiile, dat-am şi aciastă carte a Patrierşiei Meale la mâna lui, ca s[ă] ţie aciastă moşăe cu bună pace, el şi feciorii lui toţ[i], cu bun[ă] pace în veaci, să-i fie moşăe ohavnic[ă]; iar cine să va scula cu vre-o pără sau cu... l) acel om... [1]) proclet i afurisit şi anatima întâi de Vlădica Is. Hs. şi de 318... [1]) ti otţe ij sut.. [1]) aşijderea să fie şi de Patrierşia mea proclet şi afurisit i anatima, cum scrie mai sus.

(Fără dată).

Semnătura n'am putut să o cetesc [2]).

III.

Dositheu din mila lui Dumnezeu Patriarh Sf[i]ntei şi dumnezeeştii cetăţi Ierusalimului şi a toată Palestina i proci.

Data-am cartea Patria[r]şiei Noastre fiiului nostru sufletesc Jupânului Barbul Vătaf Brătaşanul, după tocmeala şi aşezământul ce au avut cu Prea cuvioşii fraţi i Noştri Chir Theodosie Mitropolitul al U[n]grovlahiei, i Chir Ilarion Ep[i]scopul Râmnic[ului], pentru doi preoţi şi un dieacon, care i-au lăsat şi i-au ertat de bir preoţesc... [1]) şi de haraciu şi de toate dăjdiile şi orânduialele câte ar eşi preste an la ceealalţi preoţi. Aşişderea i-au ertat şi pentru poclonul Episcopiei, ca să aibe pace, nici un val şi nici o bântuială de către nimilea să n'aibă. Numai să aibă a firea de paza Sf[i]ntei besearici, dela satul Dumnealui, ce să chiamă Văleanii ot sud Romanaţ[i], să slujască şi să roage pre Dumnezeu pentru sufletile părinţilor şi a pristăviţilor ctitori, şi pentru sufletele Dumnealor, încă şi pentru toată creştinătatea. Iară şi Dum[nea]lui Barbul Vătaf dintru tot bunul şi gândul Dum[nea]lui n'au lăsat Sf[â]nta Episcopie întru păgubire, ci au dat şi au miluit la Sf[â]nta Episcopie, însă pentru aciastă ertăciune, o moşie ce să chiamă

1) Nelizibil.
2) A se vedea nota 2 dela urmă.

Bârsăştii ot sud Argeş, care moşie şi Dum[nea]lui o au cumpărat drept t[a]l[eri... [1]) De care văzând Patriarşiea Noastră şi cartea Prea cuvioşilor fraţilor noştri, ce sânt mai sus ziş[i], pre această tocmeală şi eităciune, întărit şi cu blestem, Patriarşiea Noastră, încă am întărit ertăciunea şi cu această carte a Patriarşiei noastre, ca să fie întărire şi neschimbată. Pre carele ar aleage Domnul Dumnezeu a fi biruitor şi stăpânitoriu scaunului Episcopiei Râmnicului, încă rugăm cu numele lui Dumnezeu, ca să cinstească şi să întărească ertăciunea aceasta a preoţilor dela satul Văleani, pre tocmeala cum scrie mai sus. Iar carii s'ar ispiti a călca şi a strica tocmeala aceasta, au judecător[i], au Episcupi, au alţi oameni episcupeşti ar îndemna, au ar invălui pre aceşti preoţi, pentru bir sau ori pentru ce, unii ca aceea procleţi, anathema. afurisiţi să fie dela Domnul Nostru Isus Hr[i]stos şi de 318 Sf[i]nţi Părinţi dela Sobor[ul de.a] Nichea. Aşijderea şi de Patriarşiea Noastră. Pietrile, hierul să să topească, iară trupurile lor acelora să stea în veaci negre, legate şi nedezlegate, parte la un loc să aibă cu prodatul (?) Iuda şi cu afurisitul Ariea, şi de agonisita lor să nu să aleagă ca praful înaintea vântului; iară carele va cinsti şi va înoi şi va întări ertăciunea aceasta, ce iaste mai sus zisă, aceia să fie ertaţi şi blagosloviţi de Domnul Nostru Isus H[ri]stos şi de Patriarşiea Noastră. Aceasta scriem, întărim şi iscălim mai jos.

Fev[ruar] 2, leat 7260 (=1752).

Dositheu Patriarh Ierusalim[ului] [2]).

NOTA 1. Această „Carte de blestem" se găseşte scrisă încă din 1786 în Condica Sf. Episcopii, la fila 163 (recto şi verso), şi anume la nr. 11 al documentelor privitoare la Schitul „Oltenii ot sud Vâlcea", metohul Sf. Episcopii. Ea este dată de „Irimia Patriarhul Ţarigradului Noul Râm şi al lumii Patriarh", care trebuie să se fi aflat pe atunci la Episcopia Râmnicului, găzduit de Episcopul Efrem I, ce se găsea pe atunci în scaunul acestei Episcopii [3]). *Prilejul a fost o judecată, ce egumenul Theodosie al Schitului Olteni a avut cu Vladu Logofătu din Olăneşti, înaintea Divanului lui Ştefan-Vodă (Surdul), care „aşa pâra pe egumenul Theodosie că au stăpânit el satul Olteni". Egumenul a dovedit cu vechi cărţi domneşti că Vlad Olănescu n'are dreptate, iar Divanul, pe baza documentelor şi a hotărniciei celor 12 boieri „luaţi hotarnici", a dat câştig de cauză egumenului Theodosie, rămânând „de leage" Vladul Logofăt din Olăneşti. Domnul întăreşte aceasta prin hrisovul Domnesc cu data de 7300 (1592)* [4]).

NOTA 2. Cartea de blestem, de care vorbim, n'are dată, şi nici semnătura Patriarhului care a dat-o n'am putut-o

1) Nu se arată cifra în document.
2) A se vedea nota 3 dela urmă.
3) Cf. Istoricul Eparhiei Râmnicului, p. pag. 29—31.
4) *Condica Episc. Râmnicului*, fila 163 (verso) şi 164 (recto).

descifra; totuşi, ajutat de alte documente ce posed, putem stabili aproape cu preciziune data, şi prin urmare şi numele Patriarhului, autorul acestei cărţi, ba chiar şi al Episcopului care se găsea pe atunci în scaunul Episcopiei Râmnicului.

Şi anume:

La data de „Mart dni 5, văleat 7160 (=1652), „Ivan înpreun[ă] cu fămiia mea anume Dobra" vând „Diaconului Ghin" din Râmnic „pimniţa cu seliştea şi cu grădina şi cu tot locul cât am avut eu, direpţ bani gata 900".

Din aceasta se poate vedea clar că Diaconul Ghin a trăit pe timpul domniei lui Matei Vodă Basarab şi cartea de blestem este dată de Patriarhul Macarie al Antiohiei, ce se găsea, cu Diaconul său Paul de Alepo, la curtea acestui Voevod, tocmai spre sfârşitul vieţii sale. Aşa dar cartea de blestem de care vorbim, trebuie să fie de prin 1654, pe vremea când păstorea la Râmnic Episcopul Dionisie [1]).

NOTA 3. Cartea de blestem a Patriarhului Dositheu al Ierusalimului se găseşte scrisă în Condica moşiilor şi altor averi a Episcopiei Râmnicului, fila 603 (verso) şi 604 (recto), la nr. 3 al documentelor privitoare la moşiile Episcopiei, ce le poseda în „Bârseşti ot sud Argeş". Moşia de care vorbeşte „Cartea de blestem" a Patriarhului Dositheu, de fapt nu vine direct dela Vătaful Barbul Brătăşanul, căci moşia aceasta a fost a lui „Constand[in] Boi[o]reanu sin Dimei Boi[o]reanul", care a vândut-o Episcopiei dela Râmnic la leat 7203 (=1695), Fevr[uar] 9, „drept bani gata t[a]l[eri] 57", „iar banii i-am dat eu, şi sf[i]nţiea sa mi-au făcut cartea sa să ţiu doi popi şi un diacon la Vălen[i], ca să fie lucru neschimbat, pă cum scrie cartea părintelui cu blestem". Semnează notiţa din ghilemele: Barbul Brăt[ă]ş[anu] văt[a]f [2]).

Un „Iupân Şărban Brătăşanul" este trecut în pomelnicul cel mare nr. 1, la fila 11 (verso), pentrucă a dat Episcopiei moşiea Milcovul de peste Olt [3]).

---

[1]) Cf. *Istoria Episcopiei Râmnicului*, p. 47.
[2]) Condica Episcopiei, fila 603 (recto).
[3]) Cf. *Istoria Episcopiei Râmnicului*, p. 249, nr. 50.

Prolog din „Floarea lui Sânzien“ [1])

de *Radu Gyr* şi *N. Milcu.*

(O Floare albă de grădină apare, surâzând, în faţa cortinei şi spune versurile, în muzică suavă de harfă).

M'aţi întâlnit, în ronduri sau în glastră,
trecând, nepăsători, pe lângă mine,
când, tristă, în amurguri opaline
visam precum o frunte la fereastră;

Sau m'aţi lăsat într'un pahar, pe-o masă,
plângând petale reci pe un album
lâng'amintiri albastre de mătasă
şi un sărut plutit ca un parfum;

Sau mâna voastră în grădini, odată,
uşor plutind cu tremurări de stea,
a rupt tulpina mea înlăcrimată
şi a întins-o celui ce râdea...

Şi'n dăruirea mea de nestemate,
când m'aţi cules, m'aţi sărutat sau m'aţi uitat.
Voi n'aţi ştiut că floarea asta, poate,
pe alţii i-a momit şi i-a chemat;

Că floarea asta, pentru voi banală,
se 'nfipse, poate, altuia, în vis,
şi, otrăvindu-i somnul c'o petală,
aroma ei prea tare l-a ucis....

Şi n'aţi ştiut, când aruncaţi o floare,
ce 'n mâna voastră, palidă, s'a stins,
că alţii, cum năluci rătăcitoare,
goneau spre „ea“ pe punţi de cer aprins,

---

1) Acest *prolog* la poemul dramatic în trei cântece „Floarea lui Sânzien“ —poem lucrat în colaborare cu regretatul poet N. Milcu—, a fost scris, recent, de Radu Gyr, în vederea reprezentării pe scena Teatrului Naţional din Cluj.

Bătuți de lună, pălmuiți de astre
și biciuiți de recele azur, —
și se stingeau, înfrânți, pe căi albastre,
de patima sărutului ei pur.

Și voi râdeați, când ei goneau spre floare...
Dar, poate 'n somn, când visul se deschide,
cu dulcele-i venin ca o mustrare
vi se arată floarea ce ucide.

Atunci, nepăsătorii de-adineaur',
ce nu doreați misterul unei flori,
vă svârcoliți, cu buze arse, până'n zori,
cerșind, prin somn, potirul ei de aur...

Și-a doua zi, chiar de uitați că o ispită
întreaga noapte, lung, v'a chinuit, —
în fund de vis tot arde, tăinuită,
o rană verde ca un cer rănit...

Și alții gem, pe alte cărări,
și alții mor spre Floarea nimănui, —
povestea asta e a orișicui...
Ca Sânzien oricine își are floarea lui...

Seară de primăvară.

Seară tristă de primăvară
— ca toate primăverile trecute.
Stele clipesc mari, de cu seară,
și lacrimi curg fără de voie, mute...

Seară caldă de primăvară
cu clopote vechi de vecernii,
cu lumini tremurate, de ceară,
și glas ce vibrează 'n ectenii...

Nu pot să mă rog astă seară...
M'alungă tristețea din mine, departe
— așa, ca'n fiece primăvară.
Suflet și gând îmi sunt deșarte...

Aceleași tristeți mă 'mpresoară,
aceeași lacrimă, nechemată, vine

în fiecare seară nouă de primăvară...
Parc'a murit cineva adânc în mine..
. . . . . .

..A fost aşa, de când... în orice primăvară,
aceeaşi teamă vagă de orişice trăiri...
Mi-e sufletul o încăpere funerara
în care s'au uscat şi flori şi amintiri...

In înserarea blândă, chemări de-odinioară
rămân fără răsunet în sufletu-mi stingher,
şi 'n fiecare nouă, viitoare primăvară
voi fi mai solitară între pământ şi cer.

Doina Bucur.

Fragment din romanul „Prăpastia"

Miss Muray întoarse capul speriată, cu ochii plini încă de nemărginire.

— „Ce ai, Amy, plângi? '....

Anne-Marie, cu capul îngropat în mâini, plângea zguduită de hohote.

— „Suferi, Amy?.. Ce ai?.. Spune, pentru Dumnezeu"...

— „Da, sufăr".

— „De ce, darling?"

— „Fiindcă sânt o egoistă. Imi plimb fericirea sub ochii tăi, fără să mă gândesc că-ţi fac rău"...

Miss Murray îi culcă, cu un gest matern, capul pe genunchii ei, îi şterse ochii, o privi înduioşată şi începu să o legene ca pe un copil.

— „Fii cuminte, Amy. Fericirea ta mă bucură. Eu m'am ridicat deasupra suferinţii trecătoare, omeneşti, deasupra invidiei... Dragostea mea pentru Bobby s'a imaterializat. Eu comuniez cu el în tot ce-i era drag. El e în cerul înstelat, în parfumul florilor, în murmurul apei.. De treizeci de ani e mort; totuşi icoana lui o port în suflet, mereu vie... Când vântul îmi răvăşeşte o şuviţă de păr, îi simt mângăerea mâinii lui albe în adierea aceea... Când tu cânţi frumos, frumos .., îl simt coborînd pe aripile muzicii în sufletul meu.. Şi atunci îl am mai material prezent decât dacă-am sta alături şi m'ar ţine de mână"...

Miss Murray vorbea blând, caşi când ar fi spus o poveste cu care împaci un copil.

— „Ce mare eşti tu, Linnie", şopti Amy privind-o cu admiraţie. „Şi ce mică mă simt eu lângă tine... eu care mi-aşi rupe carnea de pe mine când lipseşte Puiu câteva zile... Nu m'aşi putea înălţa niciodată până la sublima ta renunţare"...

— „Aşi fi fericită nici să n'ai nevoe! Trebuie să ştii însă că nu am putut ajunge aci decât după ani de chin, cu sacrificii uriaşe, după înfrângeri şi sforţări ce ar părea supra-omeneşti, dacă nu le-aşi fi trăit chiar eu...

La început am avut ani de zile ideia fixă a sinuciderii. Prima vară am vrut să mă arunc în mare. Mersesem toată după amiaza în lungul digului dela Longfelow, şi când s'a înoptat, nu se mai vedeau decât nişte colibe de pescari. In clipa când m'am aplecat peste balustrada de piatră, cineva m'a apucat de rochie.

— Ce faci aici?.. Mama mi-a spus să nu fac niciodată aşa, că mă'nnec şi mă mănâncă peştii... Mai bine du-mă acasă, — uite, la căsuţa cea mică, colo în stânga. S'a întunecat şi mi-e frică...

Era într'adevăr întuneric şi nu-l băgasem de seamă Era un omuleţ mic, — să tot fi avut cinci ani. Mă aplecai spre el. Era blond — asta se vedea măcar că era noapte — şi îmbrăcat sărăcăcios.

— Cine eşti tu?

— Bobb, răspunse laconic copilul.

L'am luat de mână şi l-am dus acasă. Colibă de oameni săraci. Nu mai trăia decât mama copilului — pe care o chema tot Ewelyn — şi bunicul. Le-am dat banii pe care îi aveam la mine şi bătrânul m'a condus apoi până la o trăsură. La plecare, micuţul mi-a spus, ameninţându-mă drăgălaş cu degetul:

— Să nu mai faci aşa, Miss! Nu e bine"...

Tăcură câteva clipe. Singurul sgomot ce venea până la ele era clipotul valurilor care se apropiau şi se depărtau de ţărm la intervale regulate...

— „Ce curios!" spuse Amy înfiorată...

Un pescăruş atinse oglinda apei, ţipând ascuţit... Dar şi ţipătul era străveziu ca cerul, ca apa.. Cristal, nu sunet... Totul devenise ireal în jurul lor, ca o amintire dintr'o carte cu poze...

— „Altă dată", urmă Ewelyn Murray, „am coborît noaptea într'o gară necunoscută — eram în Franţa — şi am luat-o repede înainte pe linia ferată. Cum începusem să alerg, de oboseală şi emoţie tâmplele-mi svâcneau, şi mă gândeam că nici nu voi avea timp să-mi dau seama când mă va ajunge trenul din urmă.., iar peste câteva clipe, poate, nu voi mai fi decât... un fapt divers, petrecut noaptea într'o gară anonimă... Deodată auzii strigând în urma mea:

— Bobb, Bobb... şi văzând lume alergând cu felinarele după mine, mă oprii contrariată.

— Regardez, il est là... ce pauvre chéri..

Abia atunci băgai de seamă un căţeluş mic, alb, care se aşezase la picioarele mele gâfâind, cu limba scoasă de alergătură.

— Dar unde mergeai, domnişoară, pentru Dumnezeu?, mă întrebă stăpâna căţelului. Bobb fugise după dumneata..; altfel nu l-aşi fi găsit...

Am înţeles mustrarea. Doamna îşi luase căţelul în braţe,

mă apucă de mână şi, urmaţi de ceata de curioşi şi funcţionari, ne-am reîntors în gară. Când trenul s'a pus în mişcare şi totul a reintrat în linişte, doamna îmi povesti viaţa ei, şi atunci am înţeles că sunt totdeauna dureri mai mari ca ale noastre...

Totuşi, ideia sinuciderii nu mă părăsea. Mă stabilisem de vre-o trei ani la Lucerna. Munceam ca un automat, fără să iau câtuşi de puţin parte la viaţa din jurul meu. Incepusem să fiu chiar neglijentă în înbrăcăminte, împărţind la săraci tot ce câştigam.

Colegele mele mă priveau compătimitor, elevele îşi făceau semne pe ascuns în urma mea. Superioarele începură să-mi facă mustrări.

— E foarte frumos să ajuţi pe cei în nevoe, dar trebue să te gândeşti şi la dumneata...

Nimic nu mă impresiona, nimic nu-mi făcea plăcere.

— Pentru ce mai trăesc şi la ce bun să mă gătesc? îmi ziceam....

Oamenii începuseră să mă ocolească, cu toate că îi ajutam. Intr'o zi traversai Vierwaldstäter-See cu vaporul şi începui să urc pe Rigi. Mergeam fără nici-o ţintă, fără să simt oboseala, fără să mă gândesc la nimic. Nici nu ştiam când şi dece am plecat de acasă... Urcam mereu. Şi deodată, între două culmi, am văzut căscându-se o prăpastie. M'am aşezat pe un colţ de stâncă, la margine, socotind ce uşor ar fi să sfârşesc cu chinul...

— Ce faci aici, domnişoară?

M'am întors speriată. In faţă-mi, cu mâna pe umărul meu, sta un preot bătrân, cu ochi blânzi de copil.

— Stau şi privesc, am răspuns indiferentă.

— Vezi ce măreaţă e *Natura*? mai întrebă călugărul, cu un gest larg care îmbrăţişa munţii şi văile, cerul şi lacul... Ea e singurul şi marele nostru consolator, aici pe pământ, alături de *Credinţă*...

— Dar dumneata ce faci aici? întrebai, oarecum contrariată de prezenţa lui.

— Povestea mea e lungă. Dacă nu vă grăbiţi, v'o spun.

L-am invitat cu un gest.

— Eu am fost cioban. Mă chema Burghard, dar lumea îmi spunea Bobby. Iubeam cea mai frumoasă fată din satul ce se vede colo în vale.. Flăcăii ceilalţi erau tare geloşi pe mine, şi într'o zi au împrăştiat vestea în sat că m'am suit cu oile pe culmea asta, de unde am căzut în prăpastie şi am murit... Eva, logodnica mea, a plecat nebună de acasă, a cutreerat munţii strigându-mă zadarnic — căci eu eram de cealaltă parte a lacului — şi, văzând că nu răspund, disperată, s'a aruncat în prăpastia asta. Eu mă întorsesem între timp acasă şi, aflând ce s'a petrecut, am plecat îndată după ea cu câţiva oameni, dar tot am ajuns prea târziu. M'au legat oamenii de stânca asta — care se chiamă „dintele dracului" — şi mi-au dat drumul binişor în prăpastie. Când am ajuns, era caldă încă .. Imbrăţişat cu moarta m'au tras sus. Intre

timp se înoptase. Când am ajuns aci şi s'au apropiat cu luminile, m'am îngrozit de era s'o scap înapoi în prăpastie... Nu-mi venea să cred că-i Eva, aşa ciopârţită era, sărmana! Vezi ce de colţuri de stâncă sunt până jos? In fiecare lăsase fâşii din rochia şi trupul ei .. Ce rămăsese din cea mai frumoasă fată dela noi? Zdrenţe... Şi asta din pricină că oamenii sunt răi şi invidioşi!...

Am gătit-o frumos şi am rămas în sat până la înmormântare. Apoi m'am călugărit, şi de atunci nu mi-a mai spus nimeni Bobb..

Pater Burghard îşi şterse ochii cu mâneca aspră ..

— Azi sunt treizeci şi şapte de ani de atunci... Povestea mea s'a uitat. Eu însă vin în fiecare an aci şi dăruesc o rochie fetei care îmi iese în cale. Azi n'am întâlnit pe nimeni..

Privi cu sfială rochia mea fără formă şi fără culoare, scoase dintr'o hârtie o fustă roşie de mătase cu benzi negre, o bluză albă şi un şorţ. Mi le întinse:

— Ia-le, te rog. Imbracă-te..., găteşte-te frumos. Eşti tânără... şi nu-i păcat...

Luai hainele şi sărutai mâna preotului:

— Mulţumesc, Bobb..

El mă privi mirat, apoi spuse blând, dar apăsat:

— Şi .. să nu mai stai niciodată singură pe margini de prăpastii.

Nimeni nu a înţeles dece am îmbrăcat a doua zi portul ţărănesc şi cui se datora schimbarea mea. De atunci, însă, nu m'am mai gândit la moarte. Am înţeles că *trebue* să trăesc. M'am înfrânt. Nu am mai fugit de lume, şi astfel, aplecându-mă peste durerile altora, am parvenit să nu le mai simt pe ale mele; — trăind bucuriile altora, mi-am găsit şi eu partea mea de mulţumire"...

Iar tăcură Totul devenise transparent, totul vibra. Şi sufletele lor, care trăiau o clipă adâncă şi înaltă, se contopiră cu marea, cu cerul, cu lumina...

Doina Bucur.

Moartea cea de fiecare clipă...

Moartea — felină lăptură —
ne pândeşte cuvintele,
care ne sboară, — vrăbii — din gură...

Tăcând, sufletele noastre rămân
cuiburi goale: morminte ..
Moartea locueşte în
armonia din cuvinte...

Aurel Titä.

Un haiduc se roagă...

Doborît de plumbii 'n viroagă,
Un haiduc în besna codrului se roagă:
— De când fui dănac
Şi-am plesnit cu sete-un cap cu comănac,
Codrule fârtate,
'N sânul tău de frate
Mi-am făcut conac..

Mă 'ndemnaşi la pândă jos, în hududoi,
Şi râdeam în hohot, codrule,-amândoi,
Când scriam cu flinta slove roşi pe piele
Albă de ciocoi,
Slove ce doar groapa avea să le spele...

Haiduceşte mă'nvăţaşi să zic din frunză,
Şi 'ndemnai lăstarii 'n umbră să m'ascunză,
Când furam din târg
Vre-o domniţă albă, mică şi plăpândă,
Cu obrajii rumeni ca cireaşea 'n pârg...

M'ai hrănit cu mere acre şi cu coarne,
M'ai culcat pe'nmiresmatul pat al ierbii,...
Din isvoare'n care se adapă cerbii
Am sorbit putere: ghioaca-mi să răstoarne
Şi să scuipe'n faţă
Pe-acei care numa'n huzur se răsfaţă..

Blestemat de mama când i-am plâns în pântec,
Sufletul mi-i jar...

Lasă să doiniască frunzele 'n stejar,
Să frământe doina până sus pe culmi
Prietenii mei ulmi..
Ramuri să s'aplece,
Sufletu-mi să plece,
In auz cu şoapta frunzelor, spre cer...

...Codrule, fârtate,
'N ruga mea de frate,
Doar atât îţi cer...

G. Roiban.

Fântână.

Doagă strânsă 'n cerc şi cui
Dă orbeaţă 'n fund de peşteri,
Ca să scoată câmp verzui,
Plin de floare şi luceferi.

Umpleţi jghiabul, ca să cadă
Vămile şi chica serii;
Daţi-i zor, c'o să ne vadă
Brătăcinii aici *oierii!*

Licurici şi fir de lună
S'a lăsat în jos pe chei,
Iar în vârf de furcă sună
Miezul-Nopţii 'n clopoţei.

Vâlnic sumeţit în brâu
A trecut pe-aici cântând,
Şi jucând cu calu 'n frâu,
Peste jghiab oftă un gând...

...Podul palmii fă-l căuş
Şi apleacă-te spre mine;
Am în *unde* spiriduş,
Şi pe umeri limpezime!

Adă-aici urciorul nou,
Să ţi-l mângâi, să ţi-l cânt,
Să ţi-l scald în curcubeu
Şi în rarăn de pământ!

Că 'n gâldău de *viorea*,
Doarme dus aici *Năpror*,
Cu şuvoaie 'ncins şi 'n za
Şi pe căpătâi de nor.

In gârliciul besnii i bine,
In cuibar de eleşteu,
Am în creştet cer şi 'n mine,
Şi nu-i şoldul pietrii greu

Taci, acuma, obidit,
Dor s'apropie oftând,
Peste sufletul vrăjit
Noaptea s'a lăsat, de când!!...

Ion Mara.

Pentru Țară *).

Descinzând în oraș, domnișoara Manon Paraschivescu, profesoară de franceză, a avut intuiția clară a unei izbânzi. Gardistul din „Strada mare" o salutase fără să o cunoască, iar directoarea școalei îi lăsase libertatea să-și întocmească singură programul. D-ra Manon Paraschivescu știa să tragă, din lapte mărunte, concluzii mari.

Tânără, n'avea la activ decât o licență, capacitatea — și un locotenent. Primele două, o făcuseră profesoară; cel de-al treilea, femee. Apoi, locotenentul fiind avansat căpitan, idila luă sfârșit, ne-mai-având obiect.

Manon avea, în conversație, replica promptă; la dans, talia flexibilă; la cinematograf, sensibilitatea pozitivă; pe stradă, mers de baiaderă și, în pedagogie, un ideal: să i se mărească leafa...

Cu alte cuvinte, d-ra Paraschivescu avea multe. Nu avea însă nici un curtezan. Poate era și vina ei Incă dela venirea în oraș păstrase o atitudine extrem de rezervată. Dorind să pară enigmatică, îi plăcea să se supranumească *„la femme X"*. (Reminiscențe literare)... Evitase, ca atare, să se ducă la coafor, la modistă sau la croitoreasă. Vizite nu făcea.

Astfel, *la femme X*, nu dăduse încă peste *Ygrec*.

... O dimineață splendidă de toamnă. Din capătul bulevardului, o companie de soldați, cu muzică și drapel, vine în pas cadențat, voinicesc. D-ra Manon, care a ieșit să ia puțin aer, binecuvântează întâmplarea ce a făcut să cadă o sărbătoare națională — zi de vacanță — în mijlocul săptămânii. Apoi fredonează în gând, împreună cu fanfara, marșul din „Parade d'amour".

Dar deodată tresare și rămâne locului.

Incadrat de șase baionete scânteetoare, trece, desfășurat în vânt, drapelul Țării. Iar în flancul grupei strâns în cismele de lac, cu șapca pe o sprânceană, cu mănuși albe, sabie strălucitoare și privirea semeață, — un tânăr sublocotenent ieșit proaspăt din școală și poreclit, între camarazi, „mânzul regimentului".

Sedusă poate de amintirea celuilalt, Manon Paraschivescu găsește timp suficient pentru a-și zâmbi odată în oglinjoara din poșetă. Apoi, convenind în sine că acest „grad" de surâs nu e nici indiferent, dar nici provocător, — privește drept în ochi pe chipeșul cavaler.

Privirile li s'au încrucișat în aer ca două florete.

Fără să-și spună nimic, și-au făgăduit totul.

Ea bate nervos, din piciorul drept, pe asfalt.

El aplică cisma, reglementar, pe pavaj.

... Și descriind în văzduh un arc grațios, o salută cu sabia, ostășește, ca pe un general de divizie.

Ea îi răspunde cu o înclinare cochetă a capului...

---

*) Din *„Cartea cu chipuri"*, volum de schițe inedite, ce-și așteaptă un editor

In spatele profesoarei izbucnesc, ca un mănunchi de clopoței, glasurile unui grup de fetițe în uniforme bleumarin, cu pelerine pe umăr și numere reglementare la pălărie. Manon Paraschivescu le cunoaște. Sunt doară elevele ei... Și, înroșindu-se tare, caşicum ar fi fost surprinsă în cele mai intime gânduri, își ascute puțin vocea, ca în clasă, și strigă autoritar:

— Fetelor, ia veniți încoa'!

Apoi, când copilele s'au apropiat:

— Voi n'ați văzut drapelul?

— Ba da, domnișoară, dar...

— Niciun „dar"!... Să știți dela mine: Când trece drapelul, să vă opriți în loc și să salutați...

Și adaogă, cu glasul tremurând:

— Ei, trebue să ne sacrificăm fiecare pentru Țară!

N. Milcu.

Bat iar în poartă-ți, poezie...[1])

Am rătăcit pe culmi abrupte
Și-am sângerat pe drumuri priporoase...
Cu gânduri de 'ndoială roase,
Cu visele în sdrențe rupte,
Cu sufletul, fântână părăsită
In margini de pustie,
Bat iar în poartă-ți, poezie,
Căci tu din leagăn îmi fuseși ursită..

Descue-ți iar zăvoarele,
Să conăcesc la sânu-ți cald...
M'au sângerat pripoarele,
M'au otrăvit izvoarele;
Iar soarele
Și câmpul de smarald,
Și șoapta vântului din lan,
Și ochii dulci ce i-am cântat
In vers curat
Și luminat,
M'au biciuit avan
Și m'au gonit ca pe-un dușman...

Primește-mă la sânu-ți iar...
Mi-i scris:
Din lumea ta de vis
Să nu mai plec hoinar...

G. Roiban.

---

1) Din volumul în pregătire „Covor Oltenesc".

Tăcere.

Sorb tăcerea încet,
ca pe-o cupă binefăcătoare...
Orele se 'ntrec, fugare,
să re'nvie în mine, sonor,
cu bătăi de aripi în sbor...
Ceasuri grele, adânci,
cu ascuțișuri de stânci
în care sufletul a sângerat,
trec în șoapte
pe lângă mine, în noapte...
Ceasuri senine 'nfloresc
din trecutul, unde găsesc
mirezme de flori la olaltă
cu liniștea nopții, înaltă..
Tot ce alții nu văd, nu știu,
nu simt și nu aud
e — totdeauna — lângă mine viu,
proaspăt și crud..
E destul ochii să-i deschid:
întunericul desface zări senine,
ca să pot vedea dincolo de mine...
Tăcerea, — pentru alții — e vid.
E destul ochii să-i închid
și cu sufletul înfiorat s'o ascult...,
Tot ce-am adunat, de mult,
tot ce din dureri am cules
sau din bucurii am ales,
ce-am strâns din neliniști amare,
ce-am păstrat din fericiri trecătoare
s'a contopit în această tăcere
pe care sufletul însetat o cere
în aceste clipe binecuvântate,
coborîte din eternitate...
O sorb cu sete, o beau
până 'n fund;
în mine — risipită — vreau
s'o ascund...
E marea tăcere, din care se torc
fulgi și raze, lumină și vis;
e puntea întinsă — ca o aripă —
peste nemărginitul abis
și spre care — din prima clipă
când am pornit — mă re'ntorc...

Doina Bucur.

De ziua ta.

O datină ce din strămoşi am pomenit-o
Mă 'ndemnă, cum şi'n pravile stă scris, —
Ca să-ţi trimit de ziua ta, Iubito,
Un dar cum nimeni nu ţi-a mai trimis.

Am luat în lung veleatul şi veacurile'n lat
Şi am purces de sârg a-l căuta.
Prin ceruri şi pre ape am umblat
Să aflu dar pentru mărirea ta.

Luceafărul de seară prea e mic
(Nici cât să umpli bine o lulea).
Luna ţi-aş trimite-o... într'un plic, —
Dar ce-ar face 'ndrăgostiţii fără ea?...

Aş putea şi cerul să-ţi trimet
(Păturit în patru colţuri diafane),
Insă prea e mare şi cârpit,
Şi-ar rămâne stelele orfane...

Ţi-aş trimite seara într'un tren
(Pentru tine făurit anume)
Mare, cât să umpli un catren,
Şi adâncă, să cuprinzi o lume;

Insă cum aş face s'o adun,
Risipită cum e peste văi?
Şi la urma urmei, la ce bun?...
Când mai mari şi mai adânci sânt ochii tăi...

.. Ne aflând în cer, nici pe pământ
Darul care să-ţi merite slava,
Am zăbovit la urmă în cuvânt
Şi, precum vezi, n'a fost în darn zăbava.

Aşa cum după datină se cere,
Drept dar, eu inima ţi-oiu da,
Şi am să'nchin o cupă de tăcere
In sănătatea ta...

Aurel Tită.

Dincolo de puterile noastre...*)

de *Sabina Paulian*

Fragment din actul II

SCENA III-a.

Amelia, Elena.

(Amelia urmăreşte cu privirea pe Sergiu, care s'a depărtat. Elena continuă să cânte la pian cu o mână. Pauză, lungă. Cu gesturi de mare oboseală Amelia se aşează pe divan. Elena o simte, coboară în scenă).

Elena. Cum, aici ?... Când aţi intrat?... Nici nu v'am simţit.

Amelia. Am intrat acum. Te-am auzit cântând, te-am văzut pe gânduri şi n'am vrut să te deranjez.

Elena (O priveşte câteva clipe). Sunteţi tristă, doamnă Cornelia.

Amelia. Nu, Eleno, nu sunt tristă.

Elena. Totuş...

Amelia. Nu sunt tristă... Tărăsc numai de o vreme o inexplicabilă oboseală, pe care nu izbutesc întotdeauna să o ascund, cu toate că ceilalţi nu sunt datori s'o simtă... Uite-aşa, mă copleşeşte în clipe rare.. M'ai surprins într'una din aceste clipe grele. Asta e totul.

Elena. (ca pentru sine). Toţi sunt obosiţi în casa asta. (Către Amelia). Dece nu vă odihniţi? Nu există vre-o posibilitate să eşiţi din preocupările astea ?

Amelia. N'am prea multe preocupări: mici griji de gospodărie... fleacuri...

Elena. Ei !.. Parcă astea vă obosesc !... sunt altele...

Amelia. Cum ? !...

Elena. Mai e şi felul în care ia omul viaţa... Dumneavoastră trăiţi altfel decât alţii.

Amelia. Crezi ?

Elena. Da. Am văzut eu.

Amelia. Iţi mulţumesc că te-ai oprit o clipă asupra mea, cu toate că ce spui d-ta e o exagerare. Când ştii totuşi că te-au privit de-aproape doi ochi frumoşi....

Elena. A !... D-voastră nu puteţi trece neobservată. Lăsaţi întotdeauna o urmă turburătoare... To-

*) Dramă în 3 acte, prezentată Teatrului Naţional din Bucureşti, citită de Comitetul respectiv şi acceptată, urmând a fi pusă în repetiţie, — sperăm cât de curând.

tuşi observaţia de-adineaori nu-i a mea. Mi-a sugerat-o Sergiu Boldur.

Amelia. (foarte stăpânit).
Ce a supus Sergiu?

Elena. (perfid).
Când i-am spus odată că vă găsesc cea mai interesantă femee pe care am cunoscut-o, mi-a spus: „ E o personalitate. Dar, în loc să trăiască viaţa, cum face toată lumea, ea face teoria vieţii". (Amelia priveşte lung într'o parte).
M'am gândit mult la vorbele lui, şi mai ales la zâmbetul acela amar... (pauză).
Cred că şi el, ca şi noi toţi, se teme puţin de d-voastră. Vă obosesc?...

Amelia. Nu... deloc, draga mea... Mă gândeam numai la vorbele d-tale. „Şi el, ca şi noi toţi, se teme"... Voi toţi... D-ta te temi de mine?

Elena. Nu teamă. Nu m'am exprimat bine. Dar te simţi aşa, nu ştiu cum... Sergiu Boldur are dreptate... El spune că în faţa d-voastră, omul se simte depăşit.

Amelia. Ei bine!... cum văd eu, voi sunteţi prieteni buni. Imi pare rău că în conversaţiile voastre eu am fost un subiect cam opac... Ştii însă că e timpul să te îmbraci pentru masă?

Elena. Nu pot veni la masă aşa?... Aş prefera să mai stau o clipă lângă d-voastră.

Amelia. Nu draga mea. Du-te, te rog, şi te îmbracă frumos... Şi, dacă vezi cumva, când treci spre camera d-tale, pe Ciocârloaica, trimite-o la mine. Vreau să-i vorbesc.

Elena. Da, da... o caut şi v'o trimit (ese).
(Amelia se lungeşte pe divan. E tristă şi abătută. Pauză lungă... gânduri grele).

SCENA IV-a.

Amelia, Ciocârloaica.

(Ciocârloaica intră încet. Amelia o simte şi se ridică).

Ciocârloaica. Credeam că dormi, Puică!

Amelia. Nu, nu dormeam... Te-am chemat, mamă Ciocârloaico, ca să-ţi împărtăşesc un lucru care te va impresiona neplăcut, cum m'a surprins şi pe mine. Mi-a spus conaşul că a zărit-o pe Nataliţa trăgând cu urechea la uşa d-rei Elena Vâlcu... De când a intrat obiceiul acesta în casa mea?!...

Ciocârloaica. (închis). Da n'o mai fi tras şi ea cu urechea...

Amelia. Conașul nu glumește.

Ciocârloaica. Nu zic eu că glumește... Mai știu eu?.. O fi tras, de!...

Amelia. (O privește aspru).
Cum asta, mamă Ciocârloaico?..

Ciocârloaica. Apoi, dacă e vorba, Puică, să stăm strâmb și să judecăm drept: Natalița e fată de țară. O proastă! O fi crezut și ea că cine știe ce vede și aude... Ei, de!... Dar domnișoara, dacă e domnișoară, să nu stea cu conașul Sergiu pe balcon până la miezul nopții, că de! lumea e lume! Bănuește... și trage cu urechea.
(Amelia tresare adânc).
Apoi, eu am auzit, cu urechile mele, cum îi bătea în ușe și-l chema să vadă luna...
Și mă-sa, cotoroanța cea bătrână, îl cheamă pe balcon și pe urmă pleacă și-i lasă singuri... O fi pus ochii pe băiat!... Da o găsi și el ceva mai bun decât o spânzurată ca asta.

Amelia. Mamă Ciocârloaico, îmi place foarte mult să stau de vorbă cu d-ta, dar nu despre oamenii pe care-i primim în casă.
(Ciocârloaica tace și-și face de lucru strângând de pe măsuță pe o tăviță, niște pahare).

Amelia. Aș vrea să mă înțelegi.

Ciocârloaica. Am înțeles, stăpână.

Amelia. Așa, draga mea.
Și te mai rog, s'o chemi pe Natalița imediat ce-se servește masa, s'o socotești, să-i plătești două săptămâni peste ce-a stat și s'o trimiți acasă la maică-sa. Nu mai am nevoie de serviciile ei.

Ciocârloaica. Am înțeles, stăpână.

Amelia. In locul ei, va sluji sora lui Anton, până va veni Floarea dela Pripor. Te rog să-i scrii chiar astă-seară.

Ciocârloaica. Am să-i scriu, da.

Amelia. Unde e conașul nostru?

Ciocârloaica. In grădină, pe o bancă. A citit până acum; de acum o sta așa, că nu se mai vede. (aprinde lampa).

Amelia. Nu!... Stinge lampa! Vreau să mă odihnesc puțin.
(Ciocârloaica stinge lampa și ese. Pauză lungă. Amelia stă lungită și nemișcată pe divan. La fereastra deschisă, în dreapta, o perdea se umflă de vânt. Afară se aud sgomote de țară: clopote și behăit de vite care se întorc, glasuri omenești... Departe mor sgomote și scârțâit de care. Intr'un târziu, pe ușa terasei ce dă în grădină intră Andrei. Prin întuneric, lovește măsuța de note și o răstoarnă).

SCENA V.

Amelia, Andrei.

Amelia. (La sgomotul căderii măsuței, sare înspăimântată).
Ajutor!... ajutor!... ah!...
(vede pe Andrei, se așază tremurând, se desmeticește treptat. Andrei rămâne în mijlocul camerei, și o privește înmărmurit).

Amelia, (după ce a plâns, își șterge ochii, căutând vădit să se stăpânească).
M'am speriat rău!...

Andrei. (foarte iritat, se stăpânește greu).
Bine, dar situația asta nu mai e de suportat. Vezi singură în ce hal ai ajuns. Nervozitatea ta excesivă a ajuns o tortură pentru mine. Nu pot să te văd în halul acesta. Nu e omenește să prelungești starea asta de lucruri.

Amelia. (îngrozită).
Iartă-mă, Andrei!... Acum nu pot să-ți explic nimic...

Andrei. (peste măsură de enervat).
Nu-ți cer nicio explicație... Te rog numai să iei o măsură, pe ori-care o vei crede de cuviință, și să mi-o comunici. Vreau să te ajut.

Amelia. (cu ochii mari).
Ce măsuri, ce hotărîri să iau?...

Andrei. Ești singură în măsură să hotărăști, fiindcă singură știi care e adevărata față a situației în care ne găsim cu toții. Eu nu știu... Eu nu știu decât că asist la un spectacol îngrozitor, care nu trebue să se mai prelungească, pentru binele tău. Îți repet: nu-ți cer nicio explicație; ia ori-ce hotărîre vrei, dar ia-o imediat.
(Amelia întinde mâinile spre el. Andrei întoarce capul).
Dacă se poate, fără lacrimi și fără înduioșeri, Amelie!

Amelia. (se înnecă în lacrimi, dar luptă să se calmeze).
Andrei, îți datorez ori-ce explicație, ori-ce lămurire... Dar te rog, nu aici, nu acum, nu în seara aceasta. Am nevoe de tot calmul; trebue să par liniștită în seara asta.

Andrei. Bine!... Mâine dimineață. Insă înainte de ori-ce, îmi vei comunica ce ai hotărît.
(Amelia nu răspunde, își ia fruntea in mâini și se așază copleșită pe divan. Andrei o privește întunecat).

SCENA VI.

Aceeaşi, Anton.

Anton. Stăpână, se serveşte masa! (iese).

Amelia. (se ridică).

Andrei. Ai intenţia să apari la masă?...

Amelia. Da.

Andrei. In starea aceasta?!...

Amelia. Trebue!...

Andrei. Pentru care motiv „trebue"?... Treci în camera ta! Te voi scuza eu... Voi spune că eşti bolnavă, şi nu voi fi cu mult prea departe de adevăr.

Amelia. Trebue!... Cu ultimele ţăndări de voinţă, trebue să fiu la masă!.. (se împleticeşte puţin).

Andrei. (o sprijină).
Te clatini...

Amelia. Peste câteva clipe îmi voi reveni.

Andrei. Ţi-e frig?...

Amelia. Nu ştiu... Poate mi-e frig. (se scutură).

(Andrei trece alături şi vine cu un şal, pe care i-l pune pe umeri. Amelia îi prinde o mână şi i-o sărută prelung, apoi pleacă în fugă. Andrei parc'ar întinde mâinile spre ea, apoi se aşează pe un scaun şi'şi-acopere ochii).

CORTINA.

Drum.

Trec, hăulind, zăvoaiele cu gârle,
Cu plosca de sănin subt baibarac.
Ce bine-mi vine sbegul verde de şopârle,
Şi plastul umbrelor tihnite de cerdac!

Vezi, pe-aici îs plin de vorbe şi sudalmă,
Iar pe dincoa de cântec şi de floare;
De te-ai lăsa spre dreapta doar c'o palmă,
Te-aş mângăia cu fruntea pe picioare!

Vadurile albastre-mi vin ca un chimir,
In care port un colţ de lună amnar şi cremene;
De-aicea 'ncep să'ncherb şi să deşir
Stoguri de plopi, zarea să-mi depene.

Nu 'nchide ochii. Ne 'nfigem în *soare-răsare*,
Spre depărtarea 'ndepărtată ca un gând;
De-aici o să purtăm, în umeri, strălimpezi vivoare,
Şi către culmi ne ridicăm adulmecând!

De-acuma dăm în veac cu zilele 'n stâni.
Strânge la piept ipingeaua de cer,
Incheotorà-o bine, cu cumpeni de fântâni;
Spre 'mpărăția de lumină-îi ger!

Lasă-te pe margini, ca 'ntr'un loitrar,
Scaldă-ți ochii 'n răcoarea neagră de brad,
Și șterge-te c'un colț de poiană, 'mmiresmat ștergar,
Că-i mult până unde stelele cad !...

Ion Mara.

Ghicitoare, ghicitoare !...

Port în mine vânt și hău
Și semn rău
In suflet port,
Triste cântece de mort,
Sbor și țipete de corbi...
Am venit să-mi dai în bobi,
Să smulgi negurei cuvânt,
Că-mi sunt ochii orbi
De lacrimi,
Trupul greu și frânt
De patimi;
N'am în suflet strop de soare,
Și cuțite
Simt înfipte
In tot trupul, ghicitoare.

„Patruzeci și-unul de bobi,
„Patruzeci și-unul de frați,
„In descântec frământați,
„Cum știți vara de 'ncolțiți,
„De 'nverziți, —
„Așea să știți,
„Să-mi aflați de știrea lui,
„De zăbava drumului.
„De-i e drumul încurcat
„In vre-o margine de sat,
„Să-mi dați toți adevărat,
„Să știu bine
„Că nu vine".

Zvonul bobilor, pe trei
Fără gând, fără temei,
Nu-mi dă drum cu bucurie.

Unde stă, îi e mai drag.
Il aştepţi degeaba-acum.
Se tăiară bobii 'n prag:
N'are gândul ca să vie;
Stă pe loc, un bob zăbavă,
Şi tot drumul dă închis.
Îi e inima bolnavă,
Gându-l duce 'n altă parte
Şi-i e sufletul aprins
Ca tăciunii. Jurăminte
Face cuiva. Ţine minte,
Bobu-acesta nu mă minte:
O femee vă desparte.
O femee nu prea'naltă,
Nici prea slabă,
Bucălată,
Are jale 'n glas şi cântec
De descântec,
Poartă salbă
Din bănuţi uşori de nalbă,
Iar pe buze arzătoare
Maci sălbatici din ogoare,
Busuioc la 'ncingătoare
Şi'n ochi floare
De cicoare.
Par'că ştii şi cine este;
Iţi stă 'n inimă şi'n gând.
Dela drum îţi vine-o veste,
Şi gâlceavă de neveste
Pică'n casă pe curând...

Lasă bobii ghicitoare,
Lasă bobii gândului,
Gândului de fată mare
Din calea voinicului.
Ia-ţi toţi bobii şi-i aruncă
In bulboană de speluncă,
In adânc de apă moartă,
Blestemată
De vre-o inimă haină
De streină,
Că mi-e sufletul văpăi,
Mistuit în fund de văi,
Smuls în mijloc de vâltoare,
Prins în joc de ursitoare,
Ghicitoare, ghicitoare!

Nicu Bădescu.

Ion Sânzianul*).

A fost odată, ca niciodată,

A fost cândva un băeţandru, frumos la trup şi bun la suflet. Il chema Ion, dar, îi ziceau ai lui şi lumea d'a-proape Ionică, Ionică cel frumos şi nu rar Ionică cel bun.'

Era sărac şi orfan de tată. Ii murise de când era el mic Nici n'a apucat să-l cunoască. Ii mergea vorba, că era copil din flori Auzea adesea spunându-i-se aşa, şi se mira ce să fie cu porecla asta. Câteodată îi părea rău, dar de multe ori se bucura.

— Adecă, nu-s ca toţi oamenii. Is mai ceva decât ei!

Şi ridica 'n sus capul şi mergea mai ţanţoş pe drum.

Trăia din munca braţelor, ţinând şi pe mamă-sa, care l-a avut numai pe el şi-i era drag ca luminile ochilor.

Se ducea la sapă, la fân, pe la unul şi la altul, cu ziua, cu ruptul, cum putea, cum se 'mpogodea.

Acu 'ntr'o vară era, într'o sălişte mare, cosaş în toată puterea. Din zori şi până 'n sară dobora iarba coaptă, în ţâ-râitul greerilor şi într'al lăcustelor.

Pe la prânz, când obosise de-a binelea şi-i zvâcneau silnic braţele, în aşternutul de poloage groase a simţit împiedicân-du-i-se coasa, pe un loc neted ca'n palmă. Ii sărise din coporâe.

— Ce să fie?

Se uită el bine: nimic. Nu ciot de rădăcină, nu buruiană, nu piatră, nu gătej. O pune la loc şi cearcă să ia brazdă mai de-parte Cum o atinge de zmocul din faţă-i, zvâr! ea cât colo.

— Mare minune!

O aşează iarăşi şi se apucă să cosească de jur împrejur, lăsând în picioare o vatră cu câteva *iepe*. Trece mai departe şi şi-urmează lucrul cu spor.

— Asta-i iarbă rea. Trebue scoasă şi aruncată, să nu mai rămâe pe pământ, să mai dea de necaz ş'altuia la vară! şi-a zis el.

La amiazul ăl mare, când a prins să se hodinească un pic tovarăşii, fără să-l vază cineva, s'a 'ntors la locul cu pri-cina şi a zmuls firele, ajutându-se mai cu cuţitul dela brâu, mai c'o toporişcă. Le-a luat în braţe şi le-a dat pe un pâră-iaş, ce şoşotea 'n apropriere, în săltatul vălurelelor din bo-lovan în bolovan.

O parte din fire s'au dus pe apă 'n jos, împrăştiindu-se, oprindu-se ici-colo prin rătini, or pe maluri. Unul, lat şi lung, cu culorile strălucitoare, schimbătoare, a luat-o însă 'n sus şi mergea, mergea, nu se 'ncurca.

— Măi, că şi asta mai e una! Stă să fie buruiană fer-mecată! vorbi 'n el.

*) Va apare în volumul „*Zmei şi Zâne*", în ed. Fundatia Regală „Prin-cipele Carol".

Şi, după ce s'a uitat mult în urmă-i, luându-se după ea:

— Uite cum fuge, parc'ar fi vie! Ia s'o prinz eu, c'o fi bună de ceva!

Dar dacă o prinde băiatul şi o pune 'n curea, pe loc a văzut cum i s'a desprins şerparul din încheeturi, a căzut jos şi sălta ca apucat de alte alea, iar toate ţintele şi tot ce a fost fier pe el a sărit cât colo.

— Hm! a zâmbit flăcăul. Se 'ngroaşe gluma, cum văz eu!

Scoate iarba din chimir şi o pune 'n sân.

Seara la culcare n'are de lucru şi povesteşte cosaşilor întâmplarea. La ziuă, când caută, se vede făr' de ea. C'o fi, c'o păţi, n'a avut încotro şi a mâlcit-o.

S'a făcut însă 'n curând vâlvă prin prejur, că s'au iscat nişte hoţi care sparg încuetorile şi zboară 'n vânt zăvoarele pe la case, prădând. Ba toate bănuelile cădeau pe foştii ziuaşi necredincioşi. Şi-a dat el seamă, că pricina trebue să fie numai iarba găsită de el şi luată de ei peste noapte.

— Ce oameni de nimic! Au început cu furtul şi de furat se ţin. Dacă era pe aşa, puteau să facă altceva bun cu leacul ăsta. Eu aş fi mers să scot dela 'nchisoarea zmeilor pe fata 'mpăratului.

Ajunsese până'n urechile lui zvonul că stă ferecată 'n lanţuri grele, într'un turn tot de fier, cu *zaruri* multe la uşe, la fereastră.

Şi, înfigându-i-se 'n minte gândul ăsta, era chinuit de el zi şi noapte.

Merge el prin livezi înflorite, pe ponoare scăldate 'n soare, c'o *păleaţă* 'n vârful căreia era o furculiţă de fier. Se gândea că, de-o fi să dea de iarba căutată, o sări 'mbucătura de fier cât colo, şi aşa o afla-o iarăşi; apoi n'o mai el fi prost s'o scape din mână.

Umblând el aşa *hălăuz*, când pe lumină, când pe 'ntuneric, s'a 'ntâmplat pe la un miez de noapte să zărească la un foc un fir galben, ce lucea ca aurul.

— Hm! zice el. Ş'ăsta trebue să fie bun de ceva Ia să-l iau eu! Poate-mi-o fi de vr'un folos!

Şi cum era beznă, de-şi da cu degetele 'n ochi, ce face? Rupe o crenguţă de alun, o 'ndoeşte, o aduce 'n forma cerului şi o pune peste el.

— Aci trebue să fie vre-o comoară! şi-a dat el părerea. S'aştept până la ziuă, s'aduc scule şi să m'apuc să sap.

Se duce el acasă, ia un hârleţ, o rangă şi se înnapoiază pe la prânzcior. Când se apropie de locul însemnat de el, zăreşte un sturz că se lasă din zbor şi rupe un fir de iarbă din mijlocul cercului, înnălţându-se apoi cu el în cioc şi'ndreptându-se spre cuibul lui.

— Te pomeneşti că mi-a zmuls tocmai floarea ce-mi trebuia, se'ndoi el în suflet şi, scoţând cu grijă pe toate din cerc, le-a pus laoparte, şi apoi sapă şi sapă în locul de unde

au fost scoase firele. Pace să găsească însă urmele vreunei comori.

Noaptea următoare, stând el cu ochi lipcă pe mănunchiul de iarbă, a băgat de seamă că nu mai lucește niciun fir, ca'n noaptea trecută.

— Hei! oftă el. Trecu norocu' pe lângă mine. Și a zburat ca săgeata!

Nu-și pierdu însă nădejdea. Umblă mai departe să găsească ce-i trebuia. Zărește însă și un ariciu. Îl urmărește și vede unde se vâră. Îi găsește cuibul

Ce zice el?

— Să-mi iau de tovarăș un pui din ei, să-l cresc, să-l fac mare. Cine știe de cât ajutor mi-o fi odată?

Se'ntoarce el în zori acasă, ia un drug de fier, îl îndoaie la făurar, făcând din el o cutiuță ca o colivie, cu ușa bine zăvorîtă. Prinde puii și-i pune 'n cotecior, iar cotecior-ul, așezat pe-o lespede golașe, într'o vale adâncă, mare, răsbătută de-un râu volburos. Se așează el să se odihnească un pic. Vine muma puilor. Se sucește, se'nvârtește, chiscăe, dă de-a rostogolul cușca, de surda însă. Hop și tatăl cu mâncărică 'n bot: un șoricel sur și gras.

Se uită el, se vaicără, *de florile cucului* însă. Imi pleacă apoi pe loc, se duce și stă, până ce vine c'un fir de iarbă 'n gură. Cum o pune pe cutiuță, îndată sar fiarele 'n toate părțile și ies din ea puișorii vii, nevătămați. Ionică se duce la lespede și găsește firul de iarbă pe care-l dorea și care-i venise de-a gata, fără să se aștepte.

Ca să nu-l mai piardă și să nu i-l mai fure nimeni, își despică pielea dela vârful degetului cel mic, îl așează subt ea, îl acoperă și-și vede de drum.

Îi cearcă el la un loc puterea și vede că merg lucrurile strună.

— Hm! zice el bucuros. Făcui rost de ce-mi trebue, ca să pătrunz la fata de 'mpărat. Da' pân' acolo mai sunt piedici multe și grele, care trebue să fie biruite. E pusderie de zmei, și mai ales căpetenia lor, zmeul „Bot gros", cu care nu e de glumă.

După câtva timp de gândire și răsgândire, răsări 'n el o lumină:

— O să caut să mă 'ntăresc cu de toate, să pot s'o scot la capăt. Da' mai 'nnainte de toate, n'am să mă las până n'oiu da iarăși de iarba pe care mi-a șterpelit-o sturzu'. Trebue să fie și cu aia ceva!

Merge el în pădure, ia bolovani din gârlă, bucăți de stâncă colțuroasă, și astupă cu ele cuibul unuia, astfel că nu era chip să pătrunză 'n el nici o muscă, dar-mi-te o pasăre.

— Să-i piară puii, cum a pierit bucuria 'n mine!

Stă ce stă, vine mama la pui. Cioc-cioc! Nu poate să răzbată. Incepe ea să se jălue. Vine și tatăl.

— Uite, uite, povestește ea. Se vaicără el cât se vaicără, îmi pleacă apoi într'un zburatec și, nu după multă vreme, vine c'un fir de iarbă 'n cioc. Cum atinge cu el pietrele din cuib, sar sfărâmate 'n toate părțile.

Ionică avusese grije să se ascunză 'ntr'un tufiș, la rădăcina copacului. A zărit firul de iarbă săltând prin aer și căzând jos. S'a repezit, l-a luat și l-a vârît subt piele, în podul mânei stângi

— Așa, aci e bine! Cu dreapta mai fac una-alta. La nevoe reped pe cea de nădejde.

Și a plecat spre casă. Pe drum a apucat un pietroi, l-a strâns și, când a 'ntors palma cu iarba minunată 'n ea, era tot prefăcut în făină. Cearcă și cu o stâncă, la fel: a căzut în mii de bucăți și măcinată la picioarele lui.

— Bun! s'a bucurat el. Nu mi-a fost munca degeaba!

Pe lângă iarba fiarelor, găsii acuma și *limba sturzului*. Cu ea o să sfărâm or-ce mi-o sta 'n cale.

Nu-l părăsea însă gândul dus la floarea ca aurul, întâlnită'n noaptea de sânzenii, pe care i-o luase sturzul.

— Ce să fi fost? Și se pune de mai pândește.

Vede o ciocănitoare alegând un fir de iarbă și zburând cu el în cioc. Se ia după ea. Ajunge la cuib. A băgat de seamă cum dă cu firul pe la ochii puilor, care, din orbi cum erau din naștere, căpătau vederi.

— Hm! Nici asta nu strică. Și a urmărit firul căzut din ciocul ghionoaei, după ce a făcut cu el ce a avut de făcut. Și mi l-a luat și l-a vârît în curea.

— Cu el 'o să merg să dau vederile 'mpăratului și să-i cer fata.

Firul de aur îl ispitea însă mai departe. Nu putea să-și ia mințile dela el.

Zărea aevea minunile ce-ar putea să 'mplinească el cu ajutorul prețios al ierbei acesteia: să facă aur din or-ce o vrea, să aibă 'n ochi aur or-când și or-unde. Cu el și-o auri părul, să pară ca un făt-frumos rupt din soare, cum auzise din basmele strămoșești.

Și se pune pe lucru. De unde s'o ia, cum s'o cunoască? Ziua e floare ca toate florile, noaptea lucește însă ca soarele. Atunci, de o zărește cineva și aruncă peste ea un cerc, îi încercue puterile: nu se mai schimbă, rămâne așa și dimineața și peste zi și în veac de veac aur curat. Or-ce atingi cu ea se face aur, și ea stărue mai departe 'n puterea ei: nu se topește, nu se sfârșește.

Dă într'o zi de o luptă grozavă între o nevăstuică și un șarpe. Scăpând din gura dușmanului, aleargă ea nevăstuica și caută un fir de iarbă cu care birue jivina, rămânând din el o vână rece, fără simțire. Pândind nevăstuica și văzând-o când a scăpat firul de iarbă dintre dinți, l-a prins și l-a dus între buze. Pe loc a simțit că se 'nvulvește, că-i cresc pute-

rile, că se face voinic tare, neputând să-i mai stea nimeni în propță.

— Și ăsta e bun! Am dat de *spata lupului*. De-acu mă apropii de drumu-mi lung și de izbândă.

Aducerea aminte de iarba de aur îl chinuia însă.

— Am să fac pe dracu ghem și am s'o găsesc!

— Cum a zis așa, a și zărit-o lucind. Era tot în noaptea de zânzenii. A 'ncercuit-o repede și a 'nceput să se bucure. Dând să caute firul, să-l aleagă, ce crezi c'a fost să fie? S'a pomenit c'un pâlc de michiduți, care s'au pus pe șotii, îmbiindu-l și pe el la râs, la vorbă, la joc.

El ce să facă? De-astea-i ardea? Sta posomorît, par'că nici nu vedea, nici n'auzea.

Dacă văd și văd șolticii că nu-i chip să-l scoață din apele lui, să pearză norocul ce-l pândea, au început să-i sară'n cârcă, să se strâmbe la el, să-l ia de sus, ba unul i-a dat și o palmă zdravănă.

El ferit-a sfântul să cârtească, să caute harță cu ei. Nu că n'ar fi putut, mamă Doamne! Că de-i prindea 'n mâna stângă, în care avea *creasta cocoșului*, i-ar fi făcut mici fărâme. Nu-și punea însă mintea cu ei, nu se potrivea la poznele, la ghidușiile lor. Băgase el la cap că iarba asta e păzită de ticăiți d'ăștia, și cine vrea să izbutească s'o ia, să nu ia seama la ei, să nu li se pue 'n *piez*.

Și mi l-au zmuls ei de mustăți, l-au tras de picioare, i s'au așezat în spinare, țopăind mărunt. Lui nici că-i păsa. Ținea mâinile strânse, ca nu care cumva să-i cază vreunul în ele, să li se frângă oasele.

Dac'au văzut și-au văzut osândele că nu-i chip să-l jidăre, ca să prăvale pe scocul morii tot rostul umbletului și al așteptatului lui, i-au dat pace.

Cântau cocoșii pe lumea pământească și nu mai puteau să rămâe pe loc. Îi gonea să se ducă 'n scorburile de unde au venit.

Și s'a văzut tânărul și cu iarba de aur.

Ca să poată să birue zmeul, îi mai trebuia o sămânță de floare de sânzenii, o zânziană. Greul ăl mare era că ea nu se putea găsi ușor, că'nflorea, făcea sămânță și se scutura 'ntr'un ceas, la miezul nopții, în noaptea ei.

La un loc zări un fir de iarbă lucind ca o lumânare.

— Ce să fie?

S'a oprit să-l scoață.

Cum s'a apucat de lucru, pe dată o piatră de moară începu să se învârte pe de-asupra capului lui. Era sprijinită de-un, fir de ață, care de s'ar fi rupt, ar fi căzut piatra pe el și l-ar fi turtit. Și firul n'ar fi ținut deloc dacă s'ar fi înfricoșat, or dacă s'ar fi ferit măcar. El însă nici nu s'a sinchisit. Par'că nici n'o vedea.

Veni apoi în fuga mare un car, la care erau înhămați pa-

ţru cai negri ca pana corbului. Vizitiul, cum îi cărbune ; e opri 'ntrebând pe unde să iasă, ca să meargă spre sat.

Din car a căzut un om gol=goluţ, care striga că i=e frig şi i=e foame.

Ionică se făcu niznai. Cum trecu trăznaia asta, veni 'n urmă=i, toţ rotindu=se, o strachină mare, ştiricind încotro a apucat trăsura şi dacă n'a văzut cumva un om despuiat şi flămând, că=l caută să=i dea să mănânce.

Era cât pe=aci să pufnească 'n râs voinicul, dar s'a ţinut bine şi n'a scos grai din gură.

Ne=zicând nimic, nimic, s'au rupţ lanţurile vrăjiţe ce ţi=nea legată de puterile întunericului *scânteiuţa*, şi a scos=o Ionică Sânzianul, având să cunoască de=atunci încolo cu ajutorul ei glasul tuturor animalelor, păsărilor şi gângăniilor pământului şi ale cerului.

Nu era însă mulţumit în sufletul lui. Ar fi doriţ mult să aibă şi sămânţa de sânziană.

Mergea îngândurat. Dacă ar fi să aibă şi pe=asta, nimic pe lume nu s'ar mai încumeta la luptă cu el.

Trecând printr'o poiană cu iarbă mare, coaptă, după miezul nopţii, a simţiţ odată o svâcnire în piciorul drept, de erea aproape să=i rămâe ţintuiţ pe loc, amorţiţ.

— Ce să fi fost? se'ntreba el. Poate, am călcat rău! şi=a răspuns toţ el. Şi s'a dus mai departe.

Ajuns acasă, spre ziuă, descuind uşa cu atingerea degetului, se aşează pe pat, oftând şi zicând:

— Acu ce=o fi, o fi. Mâine plec la drum. Nu mai aştepţ eu un an să caţ sămânţă de sânziană.

Mumă=sa, simţind mişcarea lui şi auzindu=i glasul, a sărit în sus, a aprins lampa şi s'a uitat în juru=i. Nimic însă.

— Ce fu asta? se'ntrebă ea tare. Apoi:

— De bună seamă că=am visat!

— Ce vis? Uite=mă aci. Nu mă vezi? vorbi Ionică.

Mama holbează ochii încotro a auzit glasul feciorului ei, nu zăreşte însă nici umbra=i măcar.

— Da, ce=i asta, măiculiţă? Te auz şi nu te văz!

— Uite=mă, pune mâna pe mine! şi se apropie de ea.

— Unde eşti, maică? Par'că am orbu' găinilor!

Băiatul o atinge pe umăr:

— Acu doar m'îi simţi!

— Hm, Doamne mare! Am simţiţ ceva, dar chipu' tău nu=i. Să fi orbit oare eu? Nu se poate. Uite patu, uite laviţa, uite fereastra, uşa, cuptoru'. Le deslueşesc bine. Toate, toate sunt aşa cum le ştiu; numa' pentru tine, drag fecior, par'că n'am ochi de văzut.

— Ei, drăcie! mormăi Ionică. O mai fi încă una! Cu atât mai bine dar! De=acu, las' pe mine!

Când s'a crăpat de ziuă şi=a luat rămas bun dela mumă=sa:

— Rămâi cu bine şi să ne vedem sănătoşi. Eu mă duc

să scap pe fata 'mpăratului din ghiarele zmeilor şi s'o iau de soţie. Să trăeşti, să mă vezi cu ea sosind în prag într'un înserat.

Ea a rămas cu mâna la gură. Auzea şi nu 'nţelegea nimic. Îi vorbea feciorul şi nu-l vedea.

— De bună seamă c'a murit odoru' maicii. I-a venit sufletu! gândi 'n ea.

Şi, cum n'avea ce să piarză, îi dori drum bun şi să se 'ntoarcă norocos.

Şi a plecat flăcăul. Mergi şi mergi Vedea lumea vânjolindu-se pe lângă el, care pe jos, care 'n căruţe, care pe cai. El da bună-ziua, dar nu-i răspundea nimeni. Băgă de seamă că oamenii stau miraţi şi nu ştiau ce să crează. Cerea ici-colo de mâncare. Nu-l asculta nimeni. Şi de-i întindea cineva vre-un codru de pâine, i-l arunca, nedându-i-l în mână. Nu-l vedea şi pace.

A 'nţeles el atunci că floarea de sânzenie trebue să fie undeva pe el, poate în opinca piciorului cu care i s'a părut c'a călcat greşit. Şi-aşa erea.

— Las, că-i bine! s'a bucurat în el şi şi-a văzut de drum.

Acum nu mai era nevoe să ceară. Pătrundea prin case, prin cămări. Lua ce vrea şi-şi vedea de cale, râzând de strâmbăturile celor care se pomeneau că le piere mâncarea de dinnainte-le.

— Hm! Ştii că-i bine? râdea el. Fac ce vreau şi nu mă vede nici *al nevazut*.

— Ba eu te văz, da' mă uit la tine ce umbli să faci! hohoti un glas lângă el. Şi i se 'nfipse în faţă un michiduţă.

— Ce? Să-ţi rup junghietura gâtului!

— Mai vezi de-altu', că de mine eşti sigur!

— Ba, mai c'aşi pune rămăşag că te fac praf, de te-oiu apuca 'n mâini!

— Păi tocma' asta e greu! Eu te fac să te poticneşti, te ciupesc; dar, când să mă găbjeşti, îţi scap printre degete.

— Până te-oiu prinde la strâmtu' tău şi la largu' meu!

— Hei, «până» ăla e tare departe!

— Departe, aproape, vorba e c'o să-ţi mănânc colacu'.

— Nu zice aşa! Mai bine hai să ne prindem buni tovarăşi. Eu ştiu care ţi-i drumu. Am să te ajut Numa' să-mi dai voe să râz odată de tine când nici prin gând nu ţi-o trece, când te-i crede c'ai biruit toate piedicile.

— Numa' să fii în stare!

— Bine! Da' să ştii că vorba vorbită vorbă rămâne!

— Mai încape îndoială?

— Să ştii c'am să te urmez pas cu pas, să te scap de 'ncurcături, să te-ajut până la capăt. Atunci doar, am să-ţi fac o boaţă, să te părpăleşti niţeluş.

— Dacă e vorba că oiu birui toate şi mi-oiu împlini doru', puţin îmi pasă de şotiile tale. Oiu râde bucuros de

ele. Ba mi-ar prinde chiar bine să stai pe lângă mine, să mă 'nveseleşti.

— Bun! Da' ce fu asta? S'a cutremurat par'că pământu'!

— Nimic. Am bătut eu cu picioru' 'n el, să ne fie mărturie legământului făcut.

Ajunge Ionică la 'mpărat.

— Să trăeşti, Măria ta!

— Ce-i? Cine a vorbit? se cutremură el. Şi mai apoi:

— Şi cine s'a 'ncumetat să intre nechemat?

Pune să cerce uşile, le găseşte 'ncuiate.

— Eu, Măria ta! Am venit cu leacu' de vindecarea ochilor şi să te vestesc că plec să-ţi aduc fata!

Se bucură tare 'mpăratul. Ia leacul şi rămâne să vie a doua zi flăcăul, să-l vază cu ochii sănătoşi.

Pleacă ei amândoi — că intrase şi michiduţă — cum au venit.

— Uite ce: să te găteşti. Nu face să te-arăţi aşa 'n faţa 'mpăratului! îl sfătueşte prichindelul.

— Că bine zici!

Merg ei într'o pădure, se opresc la un pârâu. Se dezbracă voinicul, se spală, se 'ndichiseşte. Caută 'n curea *iarba de aur* şi se unge cu ea pe păr, pe mustăţi, pe faţă, pe corp. Se face tot ca ea. Şi dacă a sfârşit, se 'mbracă şi pleacă 'napoi. Era mirat el acum, că stau trecătorii 'n loc şi căutau la el.

— Acu mă văd toţi şi se miră de frumuseţea mea! zice tânărul tare.

— Las', c'aşa-i bine! Să ştie toţi cu cine au de-aface! îi şopteşte nichipercea.

Ajung la porţile palatului. Spune el ce voia şi e lăsat să intre.

— Uite, am venit să mă vezi, că de-acuma plec, grăeşte către 'mpărat.

Când dă cu ochii de el Măria Sa — pasă-mi-te că i se limpeziseră ochii — şi 'mpărăteasa, au rămas îmmărmuriţi.

— Ce mândreţe

De tinereţe! zice 'mpăratul.

— Dar şi drăgăstos,

Pe cât de frumos! şopteşte 'mpărăteasa.

— Şi norocos,

Pe cât de voios! oftează el

Şi, după ce au mai tăinuit cât au tăinuit, s'au despărţit.

Flăcăul se aşterne drumului. Hai şi hai, tot cu fovarăşul lângă el. Da'de unde 'nnainte michiduţă îi urma paşii doar noaptea, până pela *povârghia* ei, şi'atunci avea 'nfăţişare omenească, — acum el era nelipsit de pe urma paşilor voinicului, şi nu se vedea deloc.

Ce se 'ntâmplase? Când să se 'mbăieze Ionică, s'a desbrăcat şi s'a desculţat. Cum sămânţa de sânzeană era 'n opincă, *piază-rea* a căutat-o, a dat de ea şi a luat-o pe furiş. De-aia

nu se mai zărea acum deloc. Ea biruia blestemele şi toate vrăjile, şi făcea pe cel care o purta să umble făr' de greş, oriunde şi or-când.

Merg ei spre lumea zmeilor. Călăuza ştia calea şi o arăta tovarăşului. N'avea nevoe să'ntrebe, să facă ocoale, să piarză cărările. Intr'un zori de zi le ies înnainte-le nişte arătări, subt pulpana unui codru des. Erau par'că învolburări de vânt, frânturi de furtună, strame de nori : *vântoasele.*

Iau ele pe flăcău pe sus, îl înnalţă 'n slăvi, îl poartă 'n sus şi'n jos, în lung şi'n lat, ameţindu-l, zăpăcindu-l.

Voinicul răbda şi tăcea, tăcea şi răbda. Nu zicea cârc. Michiduţă par'că pierise. Nu-i mai simţea apropierea, nu-i vedea ajutorul. L-au purtat ele aşa zile'ntregi, lăsându-l adormit subt un stejar.

Când se trezeşte el într'un târziu, *birlicul* îi zice :

— Ai trecut o năduşală. Asta a fost doar începutu'. Sănătos să fii, să scapi teafăr din toate până la capăt !

— Bine, da' aşa ni-a fost vorba ? Să nu faci nimic pentru mine, să-mi uşurezi zbuciumu' ?

— Nu s'a putut. Unde nu se cade să-mi vâr coada, nu m'amestec. De altfel, n'aş avea nicio putere. Ce am fost în stare să fac, a fost să te ţin tare, să 'nfrângi greutăţile şi să te păzesc pe iarbă, să nu te 'nghiţă vre-o jivină.

Şi-mi pleacă ei iarăşi în calea lor, amarnic de lungă. Flăcăul se hrănea doar cu fragi, cu mure, cu alune şi se văicărea, bând apă rece din izvoarele 'ntâlnite des, aproape la tot pasul. Că aşa e şi dat drumeţului, mai mult să bea decât să se ţie de mâncare ; că una uşurează trupul, pe când alta 'mpovorează. Tovarăşul însă, nu gusta, nu punea limba pe nimic : trăia din zile.

Pe la un ameaz cald, trecând printr'o pădure bătrână, se pomenesc în faţă-le c'un stol de zâne, toate albe şi frumoase, frumoase de luau ochiii. Inconjură ele pe flăcău, îl iau de mijloc, îl cuprind, îl îmbrăţişează, îl sărută şi prind apoi să joace cu el. Şi joacă tot săltat, tot învolburat, când la stânga, când la dreapta, când în sus, când în jos, aşa cum joacă uneori tinereţea ardelenească, or căzăcească, jocuri zburdalnice, frământate.

Ionică ce era să facă ? Joacă şi joacă ! Ştia el de-acasă să bată pământul în loc, să fluere şi să ţâşnească 'n zbor de căprioară fugăriţă, dar în după-amiaza asta a 'nvăţat ce nu ştia şi n'are să ştie nimeni pe lume : jocul *şoimanelor.*

Şi aşa mi l-au purtat ele până aproape de miezul nopţii, când li-e dat lor să piară. Şi mi l-au frământat, că era tot o apă. Când l-au lăsat din mâini, era ca mort. Toate mădulările i-erau burduşite, iar gâtul înţepenit. Mai-mai să rămâe strâmb, să nu-l mai simţă.

Avea ce-avea însă 'n el, că n'au putut să-l doboare ele, şi a rămas viu pe malul unui pârâiaş.

Când s'a trezit şi s'a spălat pe mâini, pe faţă, pe ochi era soarele sus, se apropia de furcile cerului. O fi fost a doua, or a treia zi... n'a putut să afle, şi nici că cineva o şti vreodată. Destul că dintr'asta părea frânt de oboseală.

Când se desmeticeşte el bine, aude mişcarea tovarăşului, care bea tutun şi ţâşnea rar printre dinţi.

— Aşa mi-a fost vorba, tovarăşe?

— Aşa, păi cum? Da' ce? Crezi că eram nebun să m'amestec în zurbalele lor? Mi-ar fi dat cu usturoi pe la nas, să ţin minte cât oiu fi. Ce pot, pot; ce nu, nu. Destul că n'am plecat de lângă tine, să nu te prohodească ciorile Le-am uşiit mereu, făcându-le să fugă ca... de ochii mei.

— Bună treabă, ce să zic? mai zise Ionică.

— Şi socoteală şi mai bună! încheie *izanitul*. Cine e cuminte, face numai ce-i *dă meşii*.

Şi au plecat iarăşi mai departe. Tânărul mânca acum mai des şi bea apă mereu. Era hămesit. I se lipise pântecele de grebăn de foame. Pesemne să târomise cam multicel, ca ursul iarna 'n vizuină.

Merg ei şi merg. Par'că răsbătuseră pământul cu viaţa şi cu vrăjile lui şi apucaseră pe alt tărâm, unde 'ntâlneau numai pustiu şi negru şi oase presărate.

— Că mulţi şi-au mai lăsat hodolanele pe-aici! vorbeşte Ionică.

— Mulţi, mulţi! Toţi câţi şi-au pus în gând să meargă spre 'mpărăţia zmeilor, după ce au scăpat de hora vântoaselor şi a şoimanelor. Şi par aşa de multe, că doar corbii se luptă cu oasele astea. Pe aci nu-s *huiace*, să ia 'n gură câte o *parta* şi să'nfunde *higiurile*, îngropând de multe ori hoiturile, ca să aibă ce să găsească la nevoe. Pe aci e 'mpărăţia morţii. De-acu să te ţii bine!

— M'oiu ţine; da' mi-i mai ajuta şi tu, tovarăşe.

— In mine să nu prea pui multă nădejde. Aci-mi tae şi mai puţin custura! Cu *ielele* nici că mă gândesc să-mi pun pielea 'n joc!

Flăcăului îi veni o sfârşală la inimă. Se gândea la ce o mai sta să 'ndure, fără să poată să se războiască voinicește.

Merge el ce merge, până ce aude croncănind un corb.

— Mi-e dor de carne de pământean! Zor-zor cu el, că nu mai pot de foame!

Mârfanul îi înţelese graiul. Ii dase puterea asta scânteiuţa găsită. Se zmuci odată din lanţurile în care se zbătea, tăe o şuşalcă de carne din pulpă, o unse cu iarba de aur şi o aruncă corbului.

— Na, astâmpără-ţi foamea, dacă poţi, şi nu mai cobi a moarte; că de-oiu scăpa te-oiu hrăni numa' cu carne de zmei, că a mea nu-i bună decât de leac!

Pasărea de pradă s'a repezit la fleteica ce sângera şi,

după ce ciuguli din ea cu greu de câteva ori, liniştindu-şi viperele din pipotă, prinse a zbura şi a zice:

— Să te ţii tare, *huturel*, şi să nu mai scoţi grai din gură, că pe loc îi muri! Şi nu mi-i de-alta, da'-mi deschiseşi pofta de cină mai aleasă!

De mâncat nu prea mâncase el, corbul, de carne, dar se alesese cu altceva: era acum galben şi strălucitor ca aurul.

Deodată, voinicul mi se simte prins, ca 'ntr'un laţ, de mâini nevăzute. Au început să tragă, să'ntindă de el, să vorbească 'ntre ele umbrele:

— Da' ştii că-i tare Ionică Sânzianu'? O să ne dea el de furcă, da' tot l-om dovedi!

Flăcăul se "nţepeni 'n picioare, nu se da mişcat.

Se apucară atunci să-l cheme pe nume, să-l ademenească:

— Ionică, vin cu mine! Te-oiu scăpa de toate greutăţile vieţii!

— Vino, Sânzian fericit, la mine! Ţi-oiu da liniştea neturburată!

— Vino, tehnitule de nesomn, în braţele mele, să dormi în veci neturburat!

El par'că n'auzea nimic şi se 'ntărea 'n vine, că nu puteau să-l mişte din loc, să-l ducă cu ele. Şi l-au zmuncit aşa, l-au zdrumicat ceasuri întregi, din cumpăna nopţii până 'n zori de zi, cât li-e lor dat să umble şi să-şi facă rânduelile ce au.

Făt-frumosul nu se mişca din loc, par'că era bătut cu maiul. Ţinea mâinile amândouă strânse, ca nu cumva să se atingă de strâşnicia lor stafiile care îl chinuiau. Nu pentru ele era pregătită ea. Nu cu ele pornise să se măsoare. Şi atâta l-au muncit zânele morţii, până ce l-au lăsat lemn, nemişcat şi rece.

Cât o fi şezut el în nesimţire, nu-i chip să ştie nimeni. Doar *râsul lumii* a fost martor zăcerii lui. Dela el însă, nimeni n'a scos vreodată vreo mărturisire, vreo vorbă cu rost.

Când s'a deşteptat din somnul adânc, nu mai era par'că om. Abia de se mişca. A mai stat el aşa tolănit zile 'ntregi, pân' a putut să se târâe, să 'ncerce să se ridice. Şi era nemâncat, nebăut, şi de jur împrejur nu se găsea pic de verdeaţă pe care să pue gura, or strop de apă cu care să-şi ude buzele.

Când aude zmiorcăitul zărâncitului de tovarăş, îl ceartă:

— Bine mi te purtaşi! M'ai lăsat să mă zbănţue şi să mă piseze duhurile morţii şi ai stat chitic.

— Da' ce era să fac? Cine poate să se pue cu ele? Mi-ar fi luat piuitu' dintr'o zmucitură!

— Aşa de voinicos îmi eşti?

— Cum mă vezi!

— D'apoi că să te vază pustia, că eu nu pot.

— Nu poţi, că de... Ce să zic? Da' o să mă vezi odată. Atunci nu te-oiu mai vedea eu.

— Măi, da' ştii că nu eşti de ăi de după uşe? Le potriveşti bine de tot! Grăeşti tot în pilde!

— Aşa stă să-mi fie neamu'!

— Ţi-o fi, vede-l-aşi la strâmtoare mai mare decât cea prin care am trecut eu!

— I-oiu spune, de l-oiu vedea!

— Cui?

— Alui de a fost să nu fie.

— Mă, că hazos mai eşti!

— Şi de folos.

— Să te vedem de-acu 'ncolo!

— Ai să mă vezi. Numa' de te-or ţine picioarele până la adecă, aracan de mine, că e mult până departe!

— O cam fi, da' s'o isprăvi! i-o reteză Ionică.

— O să fie,

O vecie;

Da' la cap,

Inghiţi un hap! nu se lasă *prizăritul.*

— Vinde altuia vorba-ţi, că pe mine m'ai lămurit buş-tean! i-o trânti şi Făt-frumosul.

Şi mi-au luat-o ei la drum, tot împungându-se, tot ciondănindu-se, care pe care să se birue, să rămâe de ocară, până ce ajung la nişte seninări de munţi, peste care nu puteau să treacă.

Ionică Sânzianul răsuflă odată uşurat:

— De-acu, să te uiţi numa' la mine!

— Păi ce altă treabă o să am, decât să holbez ochii la isprăvile tale, că de-aceea am purces la drum aşa de lung cu tine!

Şi, când mi-a repezit odată voinicul mâna stângă 'n stâncă, odată s'a făcut ca untul. Şi, intrând pe deschizătură, sfarmă el ce sfarmă, până a dat de luminiş. Aci, înconjurat de jur împrejur de prăpăstii, era un palat.

Stă flăcăul, odihneşte,

Şi la toate chibzueşte.

Se scoală apoi, şi la muncă crâncenă, la luptă cu nădejde.

Palatul era 'mprejurat cu 99 de rânduri de ziduri. Pe toate le-a zdrobit şi le-a măcinat el, cum macină *boanele* piatra morii.

Au dat de intrarea caselor mari. Erau apărate de porţi de fier. Flăcăul le-a atins cu vârful degetului dela mâna dreaptă şi au sărit din ţâţâni, făcând loc de trecere.

In dosul lor îmi sta de pază un zmeu, c'un cap cât o ţâlfă stâncoasă şi 'ntr'un singur picior.

Ion Sânzianul îi pune mâna 'n beregată şi-l trage de gâlci, de-i rămâne capul într'o parte şi trupul într'alta.

Dă de alte porţi de aramă. Le zboară şi pe-alea. Aci

pândea o znamă cu două capete mari pe două picioare. Îi rupe şi lui junghietura gâtului.

Ajunge la al treilea rând de porţi, de astă dată de argint.

Le'mpăndură Făt-frumos şi pe-astea şi răpune pe cancionitul care le păzea. Asta avea trei capete pe trei picioare.

Intră 'nnăuntru. La bucătărie o pocitanie şi mai mare: o iazmă cu şapte mâini şi făr' de picioare trebăluia toate de zor.

— He! Uite cu cine am să lupt eu! se minună voinicul.

— Nu te teme, că ţi-oiu da eu de lucru pe dată, îi răspunse lighioana.

Şi şuieră odată pe horn de-a clocotit văzduhul şi a prins a hăuli departe, tot mai departe.

Tânărul a 'nceput să râză:

— Dăduşi de ştire, să vie leii-paraleii. Vie sănătoşi. Da' până una-alta, să prânzim un pic!

Şi Făt-frumos, că frumos era la vedere Sânzianul, prinse a hălpăi din merindele ce aşteptau pe masă sosirea gurilor flămânde.

— Să prinz un pic de putere! Ha, ce zici? îşi întrebă el tovarăşul. Acesta îl atinse însă cu mâna pe obraz şi-i şopti:

— Taci molcom! Să nu-mi vorbeşti, că n'a fi bine. Am să te urmez pas cu pas. Şi la nevoe n'am să te las! A sosit vremea mea. Să vezi ce-mi poate pielea. Să te ţii numa' bine, şi cu nădejde 'n mine!

Dac'a dat chiot pe sorbul pământului comcenia, s'a cutremurat el din temelie şi a huit mult şi bine.

Ionică-făt-frumos ştia cam ce 'nsemnează vestirea făcută şi s'a pregătit de luptă. A 'nceput întâi cu crainicul pieiştei. S'a apropiat de el, l-a ochit, să vază ce şi cum, şi când a 'nţeles că-i acoperit c'un strat de fier, i s'a pus proptea 'n faţă. Când urâţenia a ridicat barda să-i strivească scăfârlia, a primit-o 'n vârful degetului celui mic dela mâna dreaptă şi a sărit ea cât colo, desfăcută din toate ţâţânele. Prăpăstenia a 'ntins atunci braţele, să l cuprinză 'n ele, să-l sfărâme.

Dar voinicul aştepta nepăsător îmbrăţişarea lui. L-a atins doar cu vârful degetului şi a răsunat pe dată un zornăit greu. A căzut de pe trupu-i toată 'mbrăcămintea, rămânând gol şi neputincios. O zvâcnire, dând să cuprinză pe duşman, să-l strângă,— dar c'o mână a fost terciuit, de n'a mai rămas din el decât un morman de piftie.

Au început să răsară însă ca furnicile zmeii.

Şi veneau, veneau,
Nu mai contenau,

Ionică se ţinea la ei, întâi cu degetul cel mic dela mâna dreaptă, apoi cu palma stângă. Îi desvelea de armuri, îi făcea leasă la pământ, îi pisăgea.

Intr'o vreme, când s'au adunat ei mulţi şi s'au îndesat

în juru-i, să-l pearză numai cu suflarea gurilor lor, *leşuitul* ce face? I se sue pe picioare, se tăgârţează după gâtul lui şi-i pune ţichiuţa cu sânzenia pe cap. Când să lupte, bazaconiile n'aveau cu cine. Zăreau doar un încornorat, săltând prin aer, ici-colo, fără rost, cu mâinile 'n şolduri; dar ce nu le intra'a cap, era că o mână nevăzută îi secera şi-i măcina. Au luat-o la fugă, dar au fost prinşi din urmă şi hărţăniţi, până n'a mai rămas unul.

Hop însă căpetenia zmeiască: un uriaş cât o minciună boerească de mare, gogoneţ şi desmăţat tot ca ea. Venea stăpân pe el, ştiindu-şi puterile şi isprăvile de pân' atunci. Nu gândea deloc besedia că ulciorul nu merge de multe ori la apă, că odată ş'odată i se 'nfundă. Când a văzut cu cine are de-aface, a chiocotit odată, zicând:

— Tu erai, bată-te să te bată *ciuciuriciu'*! Şi, rânjind cu dinţii-i ca nişte lopeţi, ridică de-asupra capului mare, păros, ciufulit, masdraga-i grozavă. O lasă apoi, repede şi grea, ca o belea ce nu ştia de ertare, peste mogâldeaţa care sta greceşte, ca la ea acasă, în golul dinnainte-i.

Care nu i-a fost mirarea şi jalea şi ruşinea însă, când a văzut zburându-i bâsdoaca din mână ca un fulg şi prefâcându-se 'n ţăndări. Se uita şi nu-i venea să crează ochilor. Par'că vrea să s'apuce să fluere a pagubă.

S'a 'ncruntat odată şi s'a repezit cu mâinile 'n vânt să 'nşface pe limbricul care îi dăduse de lucru. Iarba fermecată din degetul lui Ionică a făcut însă să hurue surd îmbrăcămintea de aur de pe corpu-i vânjos

— Ei, bată-te! bloscorodi el. Mi s'o dus şi tăria asta. De-acuma mi-o rămas nădejdea 'n mânile goale!

Şi, lăsându-se mototol peste lighioana dinnaintea lui, s'a dat de-a dura la pământ cu ea. *Imponciţatul* şi-a luat repede ţichiuţa şi a tulit-o. Până aci a mai mers, acu nu era însă de glumă, şi-şi păzea pielea. Îi era teamă să nu-l turtească,

Ionică Sânzianul, ieşit ca din pământ în faţă-i, l-a apucat de-un picior şi l-a zobit. Când să-l înşface şi de celălalt, s'a simţit cu mâinile răstignite. Era apucat de ele din jos de coate şi strâns ca'n nişte cleşte.

Popândocul vede primejdia şi-i sare 'n ajutor. Muşcă şi zgârie pe zmeu de-o mână, făcându-l s'o slăbească. In timpul ăsta a ţâşnit de-asupră-i cel apucat de dedesubt, îl apucă de celalt picior şi i-l sfarmă, dar masgonia îl prinde din nou în braţe. Simţise că 'n ele îi stă nădejdea.

Din nou *hâla* nu l-a lăsat să fie doborît, înfigând de astă dată ghearele 'n mâna uriaşului, că dinţii-i rămaseseră toţi în carnea lui, tare ca fierul.

Făt-frumosul, zvâcnind de subt el, îi înhaţă o mână şi i-o zdrobi. E prins însă cu cealaltă, tocmai de braţul cu puterea.

Strigă el la poznaș să nu-l lase. Ăsta ce era să facă? Nu mai avea nici gheare. Le rupsese n zmeu.

Prinde să-i șoptească:

— Nu mai am nicio putere. Mi s'au dus. Țin-te bine. Ți-așa mai da scufița, da' mă prinde obejdia!

Voinicul se credea pierdut.

Trece corbul auriu, croncănind pe sus:

— Să văz care pe care, că la mine tot una e!

Ce-i zice zmeul?

— Corbe-corbe, frățioare, zboară la putina cu vârtuce și adă-mi un cioc din ea, că ți-oiu da un leș pământean de mâncare!

Dar Ionică Sânzianul:

— Ba să-mi aduci mie, că ți-'oiu da, pe lângă cele patru leșuri de iazme, și p'ăsta, și după el altele cu sutele,—că 'n timpul ăsta se adunase o liotă 'ntreagă de zmeime și căta cu 'nfrigurare la lupta dreaptă a căpeteniei lor cu fărâma de muritor.

— Ba oiu aduce câte o gură la amândoi, să nu pierz dela niciunu dreptu' meu! clempăni corbul, și Făt-Frumos îi înțelese glasul.

Zburând el, veni 'nnapoi pe data mare, însoțit de corboaică și purtând în pliscuri care putere, care apă, și au dat să-și ude buzele celor doi luptători.

Făt-Frumos, înviorându-se din vlaga căpătată, că lui i-a adus-o corbul, s'a zmucit și a scăpat din prinsoarea zmeului. Prinzând la rându-i brațul rămas zdravăn, i l-a fărâmat.

I-a pus apoi mâna 'n gât, răsucindu-i-l și storcindu-l. I-a zdrobit dup'aceea capul, pieptul, l-a făcut ciulama, amestecându-l cu țărâna.

Și, scăpând din toate oșâștiile, a stat voinicul un pic, să se răcorească.

Era nemâncat și nebăut. Ciocul de putere adus de corb îi vâjâia însă prin trup, simțindu-l întinerit și mai înspițat, mai pregătit pentru lupte și suferințe.

A sfârșit el de sfârșit cu obejdiile. Vorba era însă, că trebuia să se gândească să caute de-acum să pue mâna pe fata de 'mpărat.

Se uită el, se sucește, se'vârtește. Vine corbul:

— Cronc-cronc. Mâncai ce mâncai, și bună mai fuse! din carnea de zmei. Acu mi s'a făcut dor de grăsime de vălac, că-i mai moale. De'l-îi ucide, dai de fata de 'mpărat. E închisă 'n turnul din mijlocul lacului, păzit de el.

— Hm! Bine mă'ndemnă drăguț corbuț! Cum s'ajung însă la vândălac și cum să-l răpun?

— Uite cum. Innozi cozile loazelor de-o prăjină și te lași în apă cu ea. Te ține de-asupra, nu te afunzi. Și mergi și mergi, până te simte scorpia. Atunci săi și-i iei piuitul Dar

ştii cu cè? Cu mătărânga căpeteniei zmeilor. Doar cu ea îi dovedi-o.

Şi 'ncepu să croncăne, îndemnându-l să pornească până doarme besedia, s'o ia pe nepusă masă.

Nu=mi şezu mult pe gânduri jipanul. Făcu 'n grabă cum l=a sfătuit pasărea de pradă. Sări 'n tău, într'o mână cu pătăchia împopoţonată şi 'n alta cu mătăuzul zmeesc. Se căţără pe spinarea balaorului şi=l altoi odată la mir. S'a rostogolit el pe loc, zvârlind pe voinic în apă, dar nu s'a dat la fund, că nu slăbea deloc dichisul ce=şi *nojenise*. Şi a mai pocnit odată bine fiara, dând=o peste cap. A treia izbitură a şi răpus=o.

A ajuns la turn. Aci au mers lucrurile lesne de tot. A fost doar o jucărie pentru el. Intinzând vârful degetului cel mic la uşe, a zvârlit=o cât colo.

Când să s'apropie de fată, o vede uitându-se tot cam într'o parte.

O ia de mână, ea merge râzând tot în gol peste umăr.

— Măi, ce să fie? se minunează Făt=frumos. O ia pe umeri şi o trece apa. Simte însă el şi alte mâini pe lângă ale ei.

— Trebue să fie mogârdici! S'a ociolat şi el, de teama înnecului! Se uită bine şi=l vede. Şi=aduce aminte că şi la venire i se tăgârţase 'n spinare, mai îngreuindu=l şi el, pe lângă uneltele de 'nnot şi de luptă ce purta. N'a zis însă nimic. Se gândea să plece 'ntr'ale lui cât mai repede.

Caută voinicul prin oleaturile zmeeşti şi găseşte un *povolnic* într'aripat.

Când să 'ncalice, vede că frumoasa nu se bucură şi par'că mai mult ar fi vrut să rămâe decât să plece. El nu 'nţelegea dece murcucue ea şi:

Zice cu mâna pe=oblânc:
— Nu sunt lup să te mănânc,
Nici ştimă să te blăznesc,
Ci=s voinic să te iubesc!

Plăcându=i glasul dulce, ca din vânt venit, s'a lăsat moale şi a fost aruncată 'n şa. Cu dorul inimii 'n faţă porneşte el la drum. Hai şi hai!

Trece prin codri 'ntunecaţi, pe piscuri sterpe, prin văi cu umbră răcoroasă. Mergea zburând, de nici ielele, nici şoimanele, nici vântoasele n'au mai putut şi n'au mai îndrăznit să le ţină calea, să=i pue la 'ncercare, să le 'ncurce cărările.

Făceau câte un *otac* ici=colo, mâncau ce găseau, da el calului jeratec, şi iarăşi mergi şi mergi.

Când a ieşit la larg, la lume, vedea el uitându=se cam chiondârîş pe unul, pe altul.

— Doi pe=o iapă! i=au strigat unii 'n urmă.

— Măi că mândră mai e! îngăimau alţii. Ionică Sânzianul tăcea şi 'nghiţea.

Ajung la palat.

S'a adunat lume peste lume să vază minunea, de care nu le venea să creadă: aducerea fetei de 'mpărat.

Ce voe bună pe inimi! Ce de joc, ce chiote de bucurie!

Impăratul şi 'mpărăteasa au stat zile 'ntregi de gât cu copila lor dragă. Par'că se ţemeau să nu fie doar o părere, ce avea să piară din clipă 'n clipă.

După ce se desmeticesc din beţia fericirii, caută ei să vază cum a fost cu scăparea ei şi care e vrednicul biruitor al atâtor piedici puse 'n cale.

Dă poruncă să vie el în sala tronului.

I se înfăţişează o scălâmbătură. Şi-au adus aminte curtenii de vedenia ce au avut odată, când li s'a năzărit în ochi o aşa năstimire. Vorba ei venea însă mai dela o parte.

— Uite, Măria ta: ce am făgăduit am împlinit!

— Da, da, se poate! bâigue tatăl copilei. Mi-aduc aminte, ca prin vis; hei! e mult de-atunci. Ai venit la mine, aducându-mi o iarbă ce mi-a dat vederile. Ai plecat apoi, te-ai scăldat, te-ai dichisit şi te-ai înnapoiat un fecior tare mândru, în straie albe dela ţară. Acuma, de! poate prafu' drumului, poate soarele, poate truda multă te face să pari aşa Mergi şi de data asta de te 'mbăiază şi te primeneşte!

Pleacă *pocâltitul*, şi cu el şi flăcăul. Ajung la râu.

— Ascultă, mă scovârdatule! îi zise Ionică. Ce faci tu, ce dregi, că mă'ncurci mereu? Cât a fost la greu, nu ţi-am văzut chipu; şi acu, când e vorba de cules rodu' lui, te-ai şi 'nfipt. Am băgat de seamă că 'mpăratul doar la tine se uita. Pe mine nu mă preţuia deloc. Să faci bine să descurci lucrurile, c'apoi ai de furcă şi de drugă cu mine.

— Bine, zise *obădatul*. Să ne scăldăm şi să ne 'ntoarcem la palat, să vedem pe care o pune ochii împăratul şi fata lui.

Ascunde sămânţa de sânzenie într'o scorbură şi se 'ntoarce ţanţoş alături de voinic.

— He, sunteţi doi acum! glăsueşte 'mpăratul. Eraţi par'că doar unul.

— Unu' tată; unu' am văzut şi eu tot drumu. Imi vorbea însă par'că altu', şi tot altu' m'alinta, nu ăl zărit.

— Eu te-am scăpat din închisoare! grăi Ionică Sânzianul, stăpân pe el.

— Spune drept, grăi pogonici către fată: pe cine ai avut în ochi când s'au măcinat fiarele 'nchisorii? Cu cine ai călătorit şi cine te-a adus aci?

Fata, plecând ochii 'n jos, ruşinată şi mâhnită, să nu mai zărească chipul frumos, de care-i era aşa de drag, nici pe cel să dai şi să fugi, de care se credea legată, şopti:

— Asta-i drept şi făr' de bănat! Pe tine te-am văzut, tu m'ai purtat pe cal pân'aci, cu tine am mâncat, cu tine am băut; dar nu-mi grăiai tu, ci altu, pe care nu-l vedeam, dar l-înţelegeam.

Impăratul nu ştia ce să crează şi ce să zică. Işi călcă pe inimă, şi-o sfâşie, întrebând:

— Va-să-zică ăsta are să-ţi fie soţ?

Şi odrasla abia îngăimând, aproape să leşine:

— Dacă o sta să fie răsplata lui?...

Mai înainte de-a-l lua 'n braţe şi de-a-i face să-şi strângă mâinile, ce-i trece prin minte 'mpăratului:

— Şi tu, voinice, ce-mi stai aşa tăcut? Zice el lui Făt-Frumos, care sta mai deoparte. Ce spui la toate astea?

— Eu spui că pân' acum am ascultat doar la *tranie*. Să vedem puţin şi cum stă adevăru', sărmanu' de el.

Şi'ntorcându-se la tovarăşul lui:

— Ia spune, măscărici, ce ai făcut tu şi ce ţi se cade? Da' să fim înţeleşi: răspicat şi fără dedesubturi, aşa cum ştii că-mi place, — c'altfel vezi pe cel văzut, că de cel nevăzut ţi-ai bătut joc cât ai vrut pân' acuma.

El, ce să zică? Să spue ce trebuia, ar fi crăpat; să mintă nu putea, că se temea. Tăcea doar, tăcea.

Aşteptau toţi să scoată graiu din gură, să zică da, or ba. El nu crâcnea însă. Pierzându-şi răbdarea Ion Sânzianul, după ce l-a 'ndemnat mereu s'o rupă la un fel, i-a pus mâna 'nce-tinel pe cap, ca o binecuvântare, chip să-l aibă la îndemână:

— Spune, că te fac ca pe ăi zmei! şi-l strânse puţintel.

— Aoleo! Ajunge! Nu te potrivi! Nu vezi că glumesc? Nu ştii cum ni-a fost vorba? Să te slujesc cu credinţă, da' la urmă să-ţi fac una nefiartă, să-ţi opăresc puţin sufletul?...

— Bine, bine! zise voinicul. Ii fi şăguind cum ţi-i firea, da' şaga-i şagă, se 'nfiripează şi zboară, fâlfâind ca o cioară din aripi. Hai, încheie şi ia-ţi tălpăşiţa, c'apoi strâng mâna. Şi o mişcă puţin pe capul lui.

— Aoleo! Destul! Eu mi-am cam încheiat de-acu rostul. Dă-mi pace şi mă lasă să-mi iau scufiţa, să plec de unde am venit. Să mă aleg cu atâta, cu ce a fost să fie al meu, cu sânziana. Să umblu nevăzut, nezărit de nimeni, să fac şotii la lume.

— Ia-o şi te du învârtindu-te! îi zice 'n urmă Ion Sân-zianul.

Şi *negrilă* s'a repezit la scorbură, şi-a luat chitiuţa, şi nevăzut a rămas şi d'atunci şi până 'n ziua de azi, când o poartă 'n cap.

Iar la palat a fost o petrecere, cum n'a fost şi n'are să mai fie cât o fi *vavicu*.

1937 11. 14.

M. Lungianu.

Psalm.

Doamne, cel ce harnic stăpâneşti
peste vecii şi cele pământeşti,
cuvintele acestea simple, dornice
să-Ţi preamărească nemurirea,
prea sânt de tot nevolnice
să-şi urce pân' la Tine glăsuirea.

Ci vrând să-şi împlinească juruinţa,
se vor cumineca pe drum cu nefiinţa.
Dar duhul lor — tăcerea din cuvinte —

hulub cu sborul alb, moldovenesc,
primeşte-l în conacul Tău ceresc
printre serafii Tăi cuminţi, Părinte.

Căci dincolo de bine şi de rău
numai tăcerea e, şi cerul Tău.
Incolo toate sânt, precum le ştii,
supuse fărdelegii şi pământului.
Când ne cuprind căinţele târzii
Ţi-aducem jertfă sufletul cuvântului.

Aurel Titã.

Vanitas [1].

Norul de sidef pluteşte lin pe cerul de cobalt.
Pare-o lebădă-adormită 'n legănări de vis înalt.
Il privesc pân'ce rămâne doar un fulg aerian.
Gândul meu e strop pierdut în vastităţi de ocean.

Din ce tainică genune, din ce atmosferic svon,
Aburul topit în spaţii prinse cel dintâi filon?
Către ce limanuri, ceţuri, nevăzute depărtări,
Se duc toate câte'n lume-s fugitive arătări?

Amintiri, peisagii, chipuri, îmi surâd ca din album.
Un moment, apoi, mirajul se rostogole în fum.
Nu mai văd nimic. E haos. Nici culoare, nici contur,
Nu mai fâlfâe falena cu eşarfe de azur.

---

[1]) Din volumul «Sărutul însingurărilor», ce va apărea în toamnă.

Dela vierme şi furnică, pân'la muntele gigant,
Dela sâmbure şi leagăn pân'la moarte şi neant,
Se 'ntind lanţuri de enigme cu fatidice verigi, —
In zadar ai braţ şi creer, în zadar mai lupţi şi strigi.

Viaţa-i punte de argilă între culme şi abis.
Pasul, lunecând, s'afundă'n labirint de somn şi vis.
Suntem umbre răscolite sub vârtejuri de eter:
O clipire doar, un svâcnet, — şi-apoi noapte şi mister.

Eugen Constant.

Note pe marginea cărţilor.

Dobrogea.

File traite, de *Pia Alimăneştianu*. Tip. „Scrisul Românesc", Craiova, 1936

Acela care s'ar osteni să-şi pună pe hârtie bucuriile încercate de pe urma călătoriilor sale de explorator în câmpul scrisului, nu ar putea boteza altfel decât „Cartea surprizelor" volumul Doamnei Alimăneştianu. Căci surpriză mi-a fost descoperirea minunată a unui povestitor sincer, simplu, ferit de orce artificialitate pedantă, dar mai ales descoperirea unui suflet simţitor, de o rară distincţiune, în autoarea volumului cu coperta albă, pe care stă scris cu roşu: *Dobrogea*, iar dedesupt: File trăite.

Mă aşteptam la o banală şi neisbutită încercare de a descrie aspectele sub care se înfăţişează colţul de Orient al ţării noastre, cu ceva obişnuite clişee stilistice, cu belşug de procedee retorice, peste plaja dela Mamaia cu furnicarniţa-i de nudişti exhibiţionişti, plaje „la modă", aşa cum ar vedea-o „sezonistul".

Când colo, am aflat în cartea de faţă stofa unui scriitor autentic, care, fără sforţare şi stadiu de ucenicie în ale literelor, se impune admiraţiei noastre.

Sunt în volumul acesta 40 de schiţe, precedate de o scurtă prezentare a cadrului oamenilor şi locurilor din povestirile doamnei Alimăneştianu.

O umanitate simplă, cu un parfum de viaţă patriarhală — ismă, busuioc şi levănţică — evoluiază înaintea cititorului, în componenţele ei variate: individualităţi în care e o pronunţată originalitate, fiecare dintr'aceşti inşi fiind mai aproape de natură, iar nu persoane turnate în serie, cum produce cu milioanele civilizaţia vremii noastre. Turci oneşti, mândri şi puţin vorbăreţi, Bulgari muncitori şi posaci, colonişti veniţi de prin toate plaiurile româneşti, aducând fiecare în această regiune de amestec al neamurilor portul, graiul, cântecul şi aplecările lor, amăriţi şi ei uneori de stingherirele ce le vin dela oameni, dela pământ şi dela cer, dar aproape toţi împăcaţi cu patria lor dobrogeană,—

iată omenirea ce ne prezintă autoarea. Ici-colo şi câte o dramă măruntă, cu victime umile şi mai totdeauna resemnate; suferinţe mute, cu lacrămi refulate şi oftaturi înghiţite în sec; iar peste tot ritmul unei energii care se desfăşoară ca un tăvălug, în imnul sfintei munci. Câte o anecdotă plină de duh vine să se intercaleze uneori armonios povestirii doamnei Alimăneştianu.

O calitate de căpetenie a însăilăturilor acestora artistice este sobrietatea în descriere. Un portret, or un peisagiu, se creionează numai în câteva trăsături, indicate cu mână fermă şi sigură. Dialogul e redus, în vorbe reţinute şi măsurate, câteodată monosilabic, ca al oamenilor simpli, nedeprinşi a-şi exterioriza gândurile şi a-şi deschide cu uşurinţă sufletul altora. Doamna Alimăneştianu ştie însă a reda gestul, privirea sau anume cuvântul care spune mult şi luminează unghiurile tăinuite or închise cu lacăte ale primitivilor buni şi simpli cari sunt actorii micilor sale drame şi comedii. Ce altitudine morală în „Dascălul" dela Musurat, apostol al satului, şi la invalidul de războiu, invalid rămas fără pensie însă, fiindcă atunci când s'a dus să şi-o reclame, ofiţerul căruia s'a adresat l-a întâmpinat cu mustrarea: „Şi dumneata ceri bani Statului? Nu vezi cât de sărăcit a ieşit din războiu"? Iar bietul om, uitând de rănile lui netămăduite şi gândind că ar fi alţii mai neputincioşi ca el, „îşi băgase repede hârtia în buzunar şi lăsase locul altuia".

(Eu mă gândeam, citind, că am un coleg care a fost lăsat drept mort pe câmpul de luptă, care poartă şi azi în carne-i schije de obuz, şi care nu are totuşi nici decoraţii, nici măcar o gradaţie de războiu, — în vreme ce cunosc un medic colonel voinic şi rotofei perfect valid, dar care primeşte cu toate acestea leafa de invalid, şi pe un ofiţer de administraţie care a pierdut vederea de pe urma unor accidente terţiare, însă care se bucură de o pensie pe care nu o pot avea trei profesori ca mine laolaltă).

Fără a interveni direct în povestire decât acolo unde împrejurarea o cere, şi atunci nu pentru a-şi exprima propriile-i sentimente, — autoarea ne face să-i surprindem totuşi, fără să vrea, mişcările unei inimi delicate şi adânc simţitoare, ba chiar şi ataşamentul său de Brătiancă pentru plaiul părintesc. O fi el frumos Hasidulucul vara, iar cula proprietarilor o fi cuprinzând în ea tot ce poate pretinde o viaţă de rafinată civilizaţie orăşenească; — dar în amurgul acela când stăpâna se smulsese de lângă o biată vită din curte ce trăgea să moară, — îşi spunea, ca pentru a se scuza de un simţimânt atât de intim şi pe care par'că nu l-ar fi vrut ştiut de alţii: — „Nu e orce vacă. E va ca dela Florica".

O carte ca *Dobrogea*, cu un cuprins atât de variat ca subiecte, artistic redată ca formă, colorată de o delicată sensibilitate femenină şi însufleţită de un adevărat talent literar, este un fericit şi preţios dar pe care autoarea îl face scrisului românesc pentru care cuvine-se a-i fi sincer mulţumitori.

Sburături.

Epigrame, de *A. C. Calotescu-Neicu*. In „Colecția Uniunii Scriitorilor Olteni", Tip. „Ramuri", Craiova, 1937.

Dacă una din trăsurile fundamentale ale firii Românului este și aceea de a fi mucalit — e de remarcat că niciuna din literaturile popoarelor de seamă nu cultivă atât de mult și cu atât succes epigrama ca literatura noastră—, ni se pare că, din acest punct de vedere, Olteanul ocupă un loc de frunte în antologia genului. D-nii Calotescu-Neicu și Popescu-Polyclet ilustrează suficient, ni se pare, afirmația noastră.

Am publicat altă dată, cu prilejul apariției *Antologiei Epigramei românești* (vd. A. O., an. XII (1933), p. 457) câteva considerațiuni generale cu privire la epigramă, giuvaier-miniatură de spirit, atunci când meșterul e om de gust și de talent,—după cum poate fi grosolănie ori simplă trivialitate, dacă cel care mânuește unealta e lipsit, cum se zice, de „cei 7 ani de acasă'i.

Caracterul de perenitate pe care, etimologicește, ar trebui să-l aibă epigrama, nu poate fi obținut decât extrem de rar: numai atunci când această compunere satirică, incisivă și concisă vizează nu o persoană, faptă or gest trecător, legate de cutare moment or împrejurare, — ci omenirea însăși, în laturele-i deformante, sau măcar o clasă întreagă de indivizi supuși unei aceleiași deformații, deformație sufletească atribuită unor deprinderi vechi, și câteodată chiar profesiuni.

Marea majoritate însă a epigramelor curente la noi — aceasta o vedeți în mai toate organele de publicitate unde se păstrează un colțișor măcar literaturei — au drept țintă — țintă evident mai ușoară — o șfichiuire a cutăruia, a anume cutăruia cu care avem o socoteală de regulat, pe temeiul unui joc de cuvinte spiritual, al unei omonimii de obiceiu. Ancorarea lor în domeniul a ceea ce este trecător, factice și legat de un accident sau raportat la vremelnicia unui ins,—chiar dacă asemenea epigrame „au succes"—, le reduce din valoare, refuzându-le intrarea în perenitate.

Acestea zise, citesc și recitesc „Sburături", în cocheta și atât de îngrijita ediție a „Ramurilor", cuprinzând peste 70 din epigramele d-lui Calotescu-Neicu, risipă de spirit, totdeauna corecte în formă, cu aplecarea spre polemism, foarte arar depășind măsura în agresivitate sau decență.

Reproducem câteva din catrenele cele mai reușite ale ciorchinei de „sburături" cu care autorul împroșcă pe victimele sale:

Unui autor și volumului său:

Când privești volumul,
Admiri.... editorul!
Când cunoști cuprinsul,
Blestemi.... autorul!

Poetului Polyclet

Amicului meu Polyclet
In glumă eu i-am zis *poet*,
Iar el mi-a mulțumit frumos.
. . . . . .
Luase gluma 'n serios!

Epitaf aceluiaș:

Pe această năsălie
Zace unul Polyclet.
A murit de bucurie
Când s'a spus că e poet!

Uneia:

Ea-l iubește, îl adoră,
Ii e drag și scump bărbatul.
Numai, ca să-l... menajeze,
Il mai schimbă și cu altul.

Unui director de gazetă:

Singur știu cât mă muncesc:
Eu o scriu, eu o citesc!

La moartea unui medic:

Recunoscători, clienții
Plâng pe doctorul Andrei,
Le-a făcut un bine mare:
Murind el,... scăpară ei.

Amintim că d-l A. C. Calotescu-Neicu a mai tipărit un volum de epigrame în 1931 la „Cartea Românească", Buc. Tot d-sa a publicat, în colaborare cu N. Crevedia, o „Antologie a epigramei românești", în aceeaș editură, la 1933.

Epigrame

de *I C. Popescu-Polyclet*. In „Colecția Uniunii Scriitorilor Olteni". Tip. „Ramuri", 1936.

Aceleași observații principiale, în legătură cu genul epigramatic, ca mai sus despre d-l Calotescu-Neicu. D-l Popescu-Polyclet, căruia i-a plăcut tovărășia muzelor încă din tinerețe — era încă în uniformă de licean când își publica primele-i încercări poetice — n'a părăsit nici azi deprinderea de a hoinări prin grădina încântată a poeziei; dar dacă trandafirii îi păstrează pentru sine, ghimpii îi distribue cu generoasă munificență în epigramele d-sale. Căci d-l Polyclet, care e și magistrat—și prin

aceasta se apropie mai mult decât cu o latură de Cincinat Pavelescu — este la al patrulea (cel puțin) al său volum de epigrame. Spiritual, plin de vervă și spontaneitate, epigramistul nostru are un caracter de combativitate agresivă, care îi împrumută în literatură aerul unui spadasin ce umblă după gâlceavă numai pentru plăcerea de a încrucișa floreta cu un adversar. D-sa dă și primește cu pasiune lovituri. De aceea epigramele sale sugerează iluzia unor clinchete de spade.

Iată câteva din epigramele d-lui Polyclet:

Epigramistului Mardan, care e și director al unei fabrici de tutun:

Citind volumul tău, amice,
Am fost victima unei drame:
Toxinele din tot tutunul
Le-am înghițit prin epigrame.

Răposatei foi „Gând și slovă oltenească":

Am citit revista voastră:
Gându 'i bun, dar *slova* 'i proastă!

Lui Al. O. Teodoreanu, care a tipărit volumul „Vin cu apă":

Fiind vin cu apă chioară,
Iată ce credință am:
Că volumul, ca și vinul,
Ai să-l vinzi la chilogram.

Unuia care, scriind o piesă de teatru a fost comparat cu Caragiale:

Imitând pe Caragiale, —
Spre-a 'nzestra literatura
Cu o piesă de moravuri,
A 'nceput.... cu băutura.

Unui scriitor care și-a publicat autograful într'o revistă:

Ți-am citit autograful...
Știi... acel cu poezia.
Vrei să-mi știi acum părerea?
Mi-a plăcut... caligrafia.

Răspuns la epigrama d-lui Al. C. Neicu, reprodusă mai sus:

Pe aceeaș năsălie
Zace Neicu, foarte trist,
De necaz că 'n viață nimeni
Nu i-a zis... epigramist!

Unuia care bea:

Aici zace bietul Y,
Care veşnic a fost criţă.
A murit, văzând că popa
Ii dă vinu 'n linguriţă.

Râia

Roman de *Paul Constant*. Ed. „Ramuri" Craiova, 1936.

Autorul e cunoscut cititorilor de literatură pentru schiţele sale umoristice din volumele *Măşti pentru muzeu* (apărut în 2 ediţii, ultima fiind din 1931) şi *In litera legii* (Ed. „Provincia literară", Sibiu, 1933), cum şi pentru versurile publicate sub titlurile *Litanii pentru cei uitaţi* (Craiova, 1926) şi *Ceasuri obosite* (Ed. „Vremea" Caracal, 1930). Pregătit în mânuirea schiţei, cu ochiul acomodat întru a prinde şi a înregistra aspectul comic al lucrurilor şi ridiculul prostiei omeneşti, având şi prilejul de a trăi ani de zile într'o mică urbe de provincie în care mai trăesc nestingherite personagii caragialeşti, — d-l Paul Constant a trecut cu uşurinţă la roman. Şi, credem, a isbutit fără sforţare să dea o carte remarcabilă: o frescă de moravuri a vieţei periferiei oraşelor, cu lumea ei de mici funcţionari robiţi slujbei şi slăbiciunilor lor, şi cu aderenţa lor politicienească de calitate etică adecuată.

Acţiunea romanului — o acţiune mai mult statică — porneşte din cancelaria percepţiei comunale, plină de praf şi dosare cu foile ferfeniţă, în care agenţii dela impuneri, conţopiştii şi publicul îşi fac de lucru cu puţin spor apreciabil şi destulă vânjoleală. Tabloul acesta iniţial e minunat jugrăvit, precum urmează:

„Percepţia comunală îşi ducea viaţa pufăind de greutatea lucrului, ca locomotiva unui tren de marfă în pantă. Slujbaşii mânuiau cu disperare răboajele contabile, aşteptând mana săracă a salariului, din care să-şi încropească nevoile de trai şi să-şi acopere goliciunea trupului. Până atunci grămădeau în tejghelele cârciumarilor bonuri de alimente, tutun şi gaz, cumpărături „pe tibişir", obligate de nevoile zilnice. Pentru păstrarea complectă a demnităţii lor, chiar când scăpau la un pahar de băutură, pe bon menţionau, subliniat: diverse alimente".

La 12 fix, închizându-se biroul, slujbaşii se îndreaptă, după un ritual îndătinat, spre Saramet, la pelin. Incă o scenă măestrit redată, de un humor irezistibil.

De aci acţiunea se încheagă: un vis de primăvară al unei fete crede a-şi fi găsit o clipă întruchiparea, dar imediat îşi dă seama de ce greşeală era să facă, împodobind — din vrerea poruncitoare a sufletului curat, şi a celor 18 ani ai ei — o coţofană cu pene de păun. Fata se va mărita curând cu un băiat de treabă; totuşi ea va tânji totdeauna de regretul unui

vis scurt timp mângâiat, iluzie repede spulberată de realitatea vieţei.

Figurile burleşti, cu aspect de caricatură, abundă în „Râia", începând cu Lazaro Fancialli, alias Sofronie Lăzărescu ţiganul, care ajunge, din vagabond, agent de percepţie, trepăduş electoral, chiar şi deputat. Notele de exagerare nu lipsesc în unele părţi ale romanului, ceeace constitue o scădere evidentă a lui. Dar mai aflăm în cartea d-lui Paul Constant şi figuri desemnate cu mână delicată, pagini în care sentimentul covârşeşte atitudinea obişnuită de observator rece şi maliţios ce ia autorul faţă de lumea creaţiune a sa. Astfel notăm scena morţii bunicii (p. 26-27). Chipul tinerei Margareta, ca şi al Mătuşii Tincăi Smărăndeasca, rămân de asemenea reliefate, în atmosfera lor de sănătate şi simplitate patriarhală, ca un fel de mustrare prin contrast, faţă de specimenele larvare — fete, bărbaţi şi femei — ce ne sunt înfăţişate, în desen şi culoare ca la Goya, de acest necruţător cronicar al câtorva din aspectele vremii noastre care, e d-l Paul Constant.

Din ţara lui Alb-Impărat

Basme pentru toate vârstele, de *Mih. Lungianu*. Ed. „Cugetarea", Buc. 1937.

Intocmai ca un călător obosit de drum lung sub arşiţa soarelui şi care, odată ajuns din câmpie la poala muntelui, se simte fericit a poposi la umbra codrului, — am ancorat şi eu astăzi pentru două ceasuri în paginile unui volum cu poveşti. Nu mi se prilejise cam de mult să citesc basme, dragi copilăriei mele, rămasă atât de departe în urmă.

Basmele redate aci de d-l Mih. Lungianu — 12 la număr — au fost auzite mai toate „din gura unui bătrân din Avrig, judeţul Sibiu". Evident că forma lor — cursivitatea frazei, bogăţia vocabularului smălţat cu expresii locale şi imagini împrumutate vorbirii populare — este opera scriitorului, adânc cunoscător al folklorului nostru şi al graiului ţărănesc. Sătul de atâta purecare de documente şi de disertaţii asupra originii cutăror lucruri, a filiaţiunei şi înrudirilor cutăror elemente, n'am mai voit să văd în frumoasele basme ale d-lui Lungianu — în ciuda d-sale — reminiscenţe din miturile solare, tâlcuiri şi simboluri ale forţelor naturii sau îndepărtate amintiri vagi de ciocniri între rase şi neamuri al căror nume nici n'a apucat să intre în istorie. M'am lăsat cucerit, dus ca de-o apă liniştită, de povestea duşmăniei dintre Alb împărat şi Roşu 'mpărat, de isprăvile celui mai mic dintre feciorii de crai, de păţaniile fetii duşmănită de mamă-sa, de voinicia lui Făt-Frumos, de frumuseţea Cosânzenei, de atâte şi atâte minunăţii ale acestei lumi fermecate în care — în deosebire de ce vedem azi în jurul nostru — orce poveste se termină cu victoria Binelui asupra Răului, cu pedepsirea celui ticălos, orcât s'ar bălăbăni el în toate chipurile să scape de sanc-

ţiunea imanentei dreptăţi a lui Dumnezeu. Şi dacă, doar în împărăţia vrăjită a visului şi a basmelor a mai rămas să putem gusta astfel de satisfacţiuni platonice, — trăiască visul şi basmele! Căci dacă ele ne ajută să răbdăm, tot ele ne îndeamnă să sperăm în venirea infailibilă a Sfântului Mâine, ce va să ne aducă apa vie a Dreptăţii, după care sântem însetaţi.

Cartea d-lui Lungianu are la urmă şi un glosar de cuvinte şi zicale rare, ce se întâlnesc în textul celor 12 basme. Autorul notează că aci nu intră decât vorbe şi expresii care nu se găsesc în lucrările sale precedente şi nici în Dicţionarul Enciclopedic ilustrat al „Cărţii Româneşti".

Aşa cum e, „Din ţara lui Alb-împărat" este într'adevăr o carte pentru toate vârstele. Ea poate fi recomandată mai ales bibliotecilor şcolare, unde orcare din cărţile harnicului şi talentat scriitor (după naştere din Rucăr, trăit mai mulţi ani în Gorjul nostru) şi-ar afla loc nimerit. Academia Română a premiat următoarele din volumele d-lui Mih. Lungianu, Consilier literar al „Casei Şcoalelor": *In sărbători, Zile senine, Insăilări, Poveşti, Făpturi şi năstimiri,* şi *Comoara lui Prâslea.*

Gol.

Roman de *G. M. Vlădescu*, partea I, cu subtitlul „Inceput de viaţă". Buc. Ed. „Cugetarea", 1937.

Autorul acestui roman a debutat în 1915, cu volumaşul „Lacămi adevărate" din Bibl. Minerva. In 1922 Casa Şcoalelor i-a publicat „Tăcere", cuprinzând, ca şi cel d'întâi, nuvele, schiţe şi povestiri cu o tonalitate dramatică interesantă. Era în el o promisiune evidentă, o promisiune frumoasă, a cărei realizare s'a verificat mai târziu, în Ian. 1933, cu apariţia surprinzătore a romanului „Menuetul", o adevărată revelaţiune.

Ne ignorând aproape nimic din ce se scrie astăzi, ca literatură, în limba noastră, persistăm a considera încă, până în momentul de faţă, „Menuetul" ca cea mai valoroasă producţiune epică — din punct de vedere etic ca şi estetic — din câte s'au scris la noi în ultimul deceniu. Compoziţie de o nobilă simplitate arhitectonică, fără intrigă complicată şi acţiune sinuoasă în mers, brodând cu mână delicată pe canavaua vieţei de provincie o întâmplare banală şi profund omenească, despre nişte aripi însorite de vultur, fulgerat pe înaltele piscuri de nori, „Menuetul" va rămâne operă clasică în epica noastră, iar profesorii de literatură română se vor simţi obligaţi să o recomande şcolarilor, ca pe un model perfect şi onest al genului.

Un an mai târziu d-l G. M. Vlădescu a publicat un al doilea roman: „Moartea fratelui meu", iar în 1935 un al treilea: „Republica disperaţilor", ambele primite cu unanime elogii de critica noastră.

Ultimu-i roman, apărut la începutul anului acesta: „*Gol*",

e închinat prieteniei „lui I. E. Torouțiu". Cartea se deschide cu o prefață. În ea d-l Vlădescu spune că n'a vrut să scrie un roman când a compus cartea de față; „n'am avut în vedere decât un lucru: să fiu interpret sincer al propriilor mele frământări. Intâmplările povestite,....; toate cele ce cuprind aceste pagini, sunt *ale vieții*, care nu'și scrie romanele cu artă". Autorul își interzice să izvodească, să creeze după regulele compoziției; intenția sa este să descrie (nu să fotografieze) viață, crâmpeie de viață adevărată, așa cum le-a văzut, le-a simțit, le-a trăit el însuși. Spectator simțitor, aproape el însuși actor al acestei vieți în care nedreptatea covârșește, în care ticăloșii strivesc în drumul lor pe cei buni,— autorul nu se poate abține de a lua o atitudine în fața lucrurilor și oamenilor ce se împletesc pe firul povestirii sale: atitudinea decepționatului revoltat de câte le vede petrecându-se sub ochii săi, sub ochii noștri ai tuturor, și care — vorbește autorul —: „Eu vreau să întind brațele, să-mi umflu pieptul până o plesni, să urlu, să mă tăvălesc, să despic zările, să plâng cu hohote și să râd ca nebunii în fața *golului* care ne înghite pe toți și nu se mai umple!"

Acțiunea din „Gol" se petrece într'un târgușor de provincie moldovenească, în care un pârlit de jelbar de pe lângă judecătorie, Ioniță Golăescu — fost de toate: chelnăr, geambaș, slugă, vagabond —, aciuiat pe gratis la casa unei văduve, pe lângă care el își dă aiere de om cu trecere, parvine să-și încropească ceva avere de pe urma unor biete femei, și, după ce'și mai cercase norocul deschizând un depozit de lemne, apoi o bărbierie, o moară, o fermă, o spălătorie de rufe, și nu știu mai ce încă. Jelbile ce compunea pentru împricinați îi aduc pâinea de toate zilele, lui și nevesti-si, ba și copilului ce-i trimete Dumnezeu. In răstimp, Ioniță al nostru din Golăescu se făcuse Golescu. Incropind ceva parale, din jelbar iacătă-l devenit și cămătar. Asociindu-și un evreu șmecher, „conu" Golescu își face drum în societate pe măsura rapidei sale îmbogățiri, ajunge un „cineva" în orășelul său. In vremea asta Remus, copilul cămătarului odios, s'a făcut mare. El simte, înțelege, judecă și condamnă toată nemernicia tatălui său, de care ajunge să aibă aversiune, mai ales dacă vede murind sub ochi pe nenorocita otreapă umană ce a fost mamă-sa pentru cel care i-a dat viața. Atunci Remus fuge de acasă. Și aci se încheie primul volum al romanului „Gol".

Interesul cărții d-lui Vlădescu îl face în primul rând lumea creațiunilor balzaciene care mișună în acest roman, personagii desenate în trăsături dure, sigure și amănunțite, cum sunt, pe lângă conu Ioniță: Panaghia, Sultănica, domnu Trifu, secretarul liceului, apoi doctorul Marcu Leibovici, supranumit Confucius, „Gheneralul" Radoslav, șmecherul Simion Albuș—recte: Simon Weiss, omul de afaceri al boerului Ioniță Golescu—, colonelul Mușat, simpaticul căpitan Crivăț și bunul medic maior Savu Vasile, grețosul maior Metaxa, în sfârșit locotenentul Romeo Magheru, zis „domnișoara Fifi". E o frescă bogată și impresionant de pu-

ternică galeria creaţiunilor d-lui Vlădescu din acest roman care gâlgăe de viaţă.

Autorul „Gol"-ului, împlinind 50 de ani ai vârstei sale, a fost sărbătorit de prietenii şi admiratorii marelui său talent, în cursul lunei Iunie, din iniţiativa pornită dela d-l avocat Eugen Cialic, ziarist din T.-Măgurele, din care parte este originar d-l Mihail G. Vlădescu.

Oameni în ceaţă.

De *Ion Biberi*. In „Colecţia Uniunei Scriitorilor Olteni", Craiova, „Ramuri", 1937.

Noua carte a d-lui Dr. Biberi, medic în T.-Severin, se înscrie în aceeaş linie cu prima sa operă: „Proces" (roman, Ed. Cultura Naţională", Buc. 1935). Vrem să zicem că în amândouă scriitorul nostru, în marginea subiectelor şi temelor variate ce tratează, se înfăţişează cu o aceeaş tendinţă şi acelaş procedeu de scafandrier, scoborându-se, temerar, să exploreze adâncurile întunecate ale oceanului fără fund şi plin de surprize care e sufletul omului. In oceanul acesta mişună o lume larvară de impulsiuni, care se traduc în câmpul conştiinţei noastre prin o seamă de idei, sentimente şi acte în care nouă nu ne vine să ne recunoaştem, în care resortul acţiunilor e viciat, reacţionând neaşteptat de straniu, bizar, falş

Din cele 13 bucăţi câte cuprinde volumul „Oameni în ceaţă" mai toate au sfârşitul învăluit în umbră, sau pierzându-se în ambiguitate; aceasta fiindcă, pentru autor nu acţiunea — redusă la minimum — îl interesează, ci modul cum lucrează, cum se manifestă în mecanismul său subconştientul nostru, atâtea forţe ascunse din noi, şi de care nu luăm cunoştinţă decât în momentele de dezechilibru între puterile trupeşti şi cele sufleteşti, or la apropierea morţii. Astfel te întrebi dacă Silviu (din „Febră"), băiatul colonelului brutal, când fuge îngrozit în noapte şi la urmă se opreşte pe ţărmul râului, s'a înecat? sau a adormit pe malul apei? Iar tânărul din „Ţipătul", cel care are o sincopă într'o sală de bal, a murit oare? sau numai a leşinat? Eroul din „Lunecare" a omorît el pe Garcia strângându-l de gât cu cravata? or a fost împiedecat a duce până la capăt gestul său răsbunător?

Psihologia patologică este domeniul ce atrage mai mult pe d-l Biberi din această carte. Ipohondriacii, neurastenicii, maniacii, epave sufleteşti, apăsaţi de vreo tară a heredităţii nenorocite ne sunt prezentaţi în numeroase specimene. Aşa, terorile nopţilor boerului bătrân din „In noapte"; nebunia intermitentă, cu clipe de luciditate, a omului din „Scenă zilnică", cel care chinueşte zilele mamă-si.

Moartea — luare de contact cu veşnicia, împotriva căreia unii se sbat, pentru ca la urmă să se lase înfrânţi, împăcaţi cu ea — este încă un subiect ce atrage atenţia scrutătoare a scriitorului, dar nu pentru tragicul şi finalitatea ei, ci pentru inte-

resul ce-i înfăţişează procesul de descompunere, de lunecare a conştiinţei în besnă, de scufundări în adânc şi de regăsiri miraculoase, al clipelor ce preced pe cea din urmă. Cât de bine este exprimat în „Regăsire" (un capitol epilog la romanul său „Proces") sentimentul acesta de resemnare la ideea morţii, deslegare de ceea ce ni se pare că ne leaga de lucruri (pag. 69): „Intre el şi aceste încăperi se ţesuse de-alungul anilor firele de nerupt a unei vieţi comune aşa de adânci, încât sfâşierea brutală a acestei legături ii apăru în primul moment ca ceva monstruos şi nefiresc. Dar mai apoi, înţelese că existenţa lui nu era fatal legată de lucrurile în mijlocul cărora se afla şi că ar fi putut foarte bine fi smuls pentru mai mult timp, sau pentru totdeauna, din mijlocul lor. Atunci omul încercă încă odată, dar de data aceasta acut şi sfredelitor, sentimentul copleşitor al morţii. Se simţea absent, neexistând, şi privea singurătatea camerelor imense. Privea aşezarea liniştită a obiectelor şi trăia cu atâta intensitate viaţa lor proprie, independentă de a lui, încât înţelese însfârşit că locuinţa unde îşi petrecuse viaţa era provizorie şi nesigură.... Atunci întrevăzu lumea exterioară fără prezenţa lui, şi totul i se păru aşa de natural, aşa de *necesar*, încât faptul îi risipi dezolarea, şi o înlocui cu oboseală iertătoare şi liniştită. Înţelegea însfârşit durerea schimbărilor şi tristeţea provizoratului, neputinţa omului de a se fixa în lucruri şi fatalitatea legei care destramă".

Durerea care sfredeleşte carnea şi face pe om să urle ca fiarele, durerea fizică, de la amorţirea nesimţirii până la paroxismul exasperării, se notează cu o turburătoare preciziune de amănunte în „Crâmpeie. şi neguri", la patul unui accidentat, sdrobit de un automobil. Analistul nostru procedează aci cu sufletul unei biete sdrenţe umane tocmai ca un meşter ceasornicar, demontând cu rece curiozitate mecanismul fin şi complicat al unui ornic, rotiţă cu rotiţă, şurup cu şurub, până la ultimu-i infim mădular.

In „Visul": un suflet sbuciumat, în care apele nu se pot linişti; mereu turburat, cu reacţii neconforme actelor, or surprinzătoare prin soluţia lor ilogică.

Aspecte şi peisagii dezolate, isvodiri de vis turbure se fugăresc în cursul acestor pagini şi dau o notă specială, cu totul originală şi captivantă, volumului „Oameni în ceaţă", al d-lui Ion Biberi.

Sunt ţăran.

Incrustări, Cântece de ţară, de *Alexandru Delacerna*. Ed. foaiei „Doina", din Stăneştii-de-Cerna, 1937.

O cărticică de 40 de pagini, cu înfăţişarea modestă, închizând 18 poezii, la nici măcar atâţia ani ai autorului — pe numele lui adevărat Alexandru Pistol —, un copil încă, abia terminând clasa VI a Colegiului nostru.

Sub coperta cenuşie, — ca un „Doamne-ajută" rostit în

clipa plecării la un drum lung şi greu — o dedicaţie care spune ceva despre calitatea sufletească a celui ce bate, sfios, la poarta muzelor: „Tatălui meu, care îşi odihneşte sufletul într'un cimitir de sat sărac, şi Mamei, prin jertfa căreia am învins greutăţile soartei, închin toată munca şi toate năzuinţele mele".

In cuvântul către cititor, autorul zice: „Prietene nu căuta în rândurile mele fineţea tăeturilor de marmoră... Nu căuta desăvârşirea cizelării... Nu căuta perfecţiunea... Nu le vei găsi, dar vei găsi în schimb sinceritate şi limpezimea gândului..."

Intr'adevăr, sinceritatea şi limpezimea gândului se înveder-ează din primele versuri ale acestui debutant bine înzestrat, care — altfel de cum fac mulţi începători rătăciţi — îşi caută, modelele în marii noştri clasici şi în „limba veche şi 'nţeleaptă" a cronicarilor. Şi de sigur, tot din motiv de sinceritate, Delacerna nu pune nici un vers de dragoste în buchetul lui de poezii. El înţelege că are timp înainte-i şi pentru asta.

Reproducem două din stihuirile cele mai reuşite ale tânărului nostru:

Cântec pentru rândunică.

Scrisu-ţi-am o carte-aseară,
Să te rog, făptură mică,
Să vii iar la noi în ţară,
Rândunică, rândunică!

Pe aici acum e soare;
Străşinele casei pică,
Şi-i atâta sărbătoare,
Rândunică, rândunică!

Vino iar să tai văzduhul;
Cântul tău voios să zică
Decum noaptea îşi dă duhul,
Rândunică, rândunică!

Şi de grinda casei mele
Să-ţi zideşti o casă mică,
Să dormi singură sub stele,
Rândunică, rândunică!

Este în versurile acestea o frăgezime de sentiment şi o spontaneitate de expresiune, captivantă, faţă de artificialitatea şi manierismul cu care vor să ne îmbie o seamă de modernişti mai mult sau mai puţin autohtoni.

Iată acum şi un ingenios şi meşteşugit *Zapis*:

...Prin care dumnealui Ilie,
Biv logofăt ot Dumbrăveni,
Vându un petec de moşie,
Pădure rară cu poeni;

Iar dumnealor: sluger Nicoară
Şi cu Spătaru 's învoiţi
Ca să-i plătească pân' la vară
Moşia 'n galbeni zimţuiţi.

Cucernic, dumnealui Ilie
Biv logofăt a zis cuvânt:
„Ţăranii toţi de pe moşie
Slobozi să hie pe pământ;

Să aibă dreptul a plecare
Şi-a se muta pe altă glie;
Iar de i-o 'mpiedeca orcare,
Blestem pe capul lui să hie!"

Şi-am scris eu, pârcălab Olaru,
Ştiut fiind că vorba sboară,
Cu zisa dumnealor: Spătaru,
Boeri Ilie şi Nicoară.

Făcut în anul una mie
Cinci sute patruzeci şi nouă,
Şi luna scris-am, să se ştie,
Că fost-a Cireşar, în două.

Partea doua a mănunchiului de versuri ce recitesc, purtând subtitlul: „Cântece de ţară", este inferioară celei d'întâi. Temele sociale atacate aci şi atitudinea de tribun sunt în contrazicere tocmai cu nota de sinceritate ce am relevat în prima parte a cărţii. De aceea, vreau să văd aci numai un accident, sau o poză de împrumut, reţinând doar indiciile unui promiţător talent poetic, ce se cere realizat.

1935 literar.

Sinteză biblio-critică, de *Miron Suru*. Ed. Librăriei Pavel Suru, Buc. 1937.

Inscriem cu deosebită satisfacţie în rubrica de faţă apariţia acestui îndreptar de mult aşteptat, instrument preţios pentru cercetătorii în materie de istorie literară. Numai un iubitor de carte putea să înceapă şi să ducă la bun sfârşit asemenea treabă, pentru care felicităm din toată inima pe ostenitor.

E un volum de vreo 350 de pagini, deschizându-se cu un

cuvânt înainte şi încheiat cu un indice de nume. In lămuririle sale preliminare d-l Miron Suru ne arată că: „Volumul de faţă vrea să fie începutul unei publicaţii periodice de bibliografie a literaturii şi studiilor despre şi în legătură cu literatura română contemporană", înregistrând actualitatea literară în mersul ei zilnic. S'au omis a se trece la acest răboj — şi bine că s'a procedat aşa — „bucăţi de literatură şi articole cu o mai accentuată notă de sensaţional". Materialul inventariat s'a împărţit în 5 grupe: 1) Literatură; 2) Despre literatură; 3) Filosofie, Eseuri, Idei; 4) Artă; 5) Scriitori, Personalităţi. Prin alcătuirea ei informativă, lucrarea aceasta este o sinteză bibliografică; cum însă ea va să fie şi un îndreptar, autorul adaogă, acolo unde i se pare potrivit, şi ceva note critice asupra unei opere sau scriitor. Primul capitol cuprinde singur mai bine de jumătatea volumului şi este la rându-i subîmpărţit în 6 grupe: Versuri; Nuvele, schiţe, pretexte, imagini; Romane; Portrete, vieţi romanţate; Note de drum, impresii, reportagii; Teatru. Fiecare subdiviziune are în frunte câteva consideraţii generale, cu sublinierea celor mai de seamă scriitori ce au publicat ceva în cursul anului, după care se înregistrează — conform fişelor colectate şi puse în ordine— întâi lucrările originale şi după aceea traducerile şi prelucrările scriitorilor respectivi, dispuşi alfabetic. La numele unora — aci intervenind libera alegere şi preferinţă a d-lui M. Suru — se adaogă o scurtă caracterizare generală a autorului, sau aprecieri privitoare la anumită carte a acelora, luate din criticile răspândite prin periodicele anului, iar câteodată ale ostenitorului acestui volum, semnate M. S. Suntem departe de a spune însă că părerile şi aprecierile consemnate acolo sunt negreşit împărtăşite de toţi cititorii.

Pentru aceea, socotim că aceste ecrescenţe ar putea fi suprimate fără pagubă, întru cât valoarea informativă a lucrării de faţă este ceea ce o impune elogierei unanime.

Desigur că va fi scăpat şi vreo eroare or confuzie de nume în fişele autorului. Insemnăm şi noi una la pag. 47: Paulian-Gilort Sabina indică două persoane, nu una, şi anume: d-na Sabina M. Paulian, colaboratoare la revista noastră, şi omonimul său Paulian-Gilort. Dar aceasta nu scade valoarea sintezei bibliocritice a d-lui Miron Suru.

Aşteptăm cu plăcere şi încredere pe „1936 literar".

C. D. Fortunescu.

Mişcarea culturală în Craiova

Soc. culturală craioveană **„Prietenii Ştiinţei"** şi-a continuat conferinţele sale, de cu începutul anului în curs, în aceeaş sală „Renaşterea", pusă graţios la dispoziţia sa în fiecare Duminecă, aşa precum urmează:

La 10 Ian. 1937, d-l avocat Dr. Val. Al. Georgescu: *Modernism şi tradiţie.*

„ 17 „ „ D-l Prof. univ. Dr. D. Gerotă: *Cancerul şi profilaxia lui.*

„ 31 „ „ D-l Prof. univ. Ion Sân-Georgiu: *Faust în literatura universală.*

„ 7 Febr. „ Preot prof. Gr. Popescu-Breasta: *Rolul mânăstirilor Oltene.*

„ 14 „ „ D-l I. N. Lungulescu, magistrat, Timişoara: *Clasicism, romantism, simbolism în literatură şi în viaţă.*

„ 21 „ „ D-l Prof. univ. medic Col. Dr. I. Mihăilescu: *Tineretul şi sportul.*

„ 28 „ „ D-l Prof. Mih. Statu: *Spicuiri din istoria bizantină: Epoca lui Justinian.*

„ 7 Mart. „ D-l Prof. Ilie Ion: *Centenarul lui Ion Creangă.*

„ 14 „ „ D-l Prof. Ion Georgescu: *Viaţa şi opera lui Eugeniu Carada.*

„ 21 „ „ D-l Prof. Ilie Popescu-Teiuşan: *Probleme noui în psihologia copilului.*

„ 28 „ „ D-l Prof. D. Tudor: *Oraşul roman Pompei.*

„ 1 „ „ D-l Prof. Eugen Nicolescu: *Patru călători.*

„ 11 „ „ D-l Prof. univ. Dr. D. Em. Paulian: *Pitiatismul (Histeria) şi turburările funcţionale.*

„ 18 „ „ P. S. Sa. Arhiereu Galaction-Cordun: *Mijlocul de a fi fericit în viaţă.*

Cu sfârşitul lui Aprilie, conferinţele s'au suspendat, ca în fiecare an, pentru până la toamnă.

* * *

Soc. „Pretenii Ştiinţei" şi-a ales noul său Consiliu de administraţie pe trei ani, în şedinţa Adunării sale Generale din ziua de 28 Febr. 1937, precum urmează: Preşedinte C. D. Fortunescu, Vice-preşedinţi C. M. Ciocazan şi Preot. G. I. Ghia, Casier Dr. Fr. Mayer, Secretar G. Mil. Demetrescu şi membrii Pr. Gr. Popescu-Breasta, I Popescu-Teiuşan, Mih. Paulian, C. Brădăţeanu, G. Giugiuc, A. Vincentz, Dr. A. Metzulescu şi Dr. I. Trifan, iar ca cenzori d-nii Gr. Nemţeanu, M. Puţureanu, Dr. Baculescu, R. Stănculescu, D. Oprescu, I. Stănculescu şi M. Antonescu.

Şedinţele Comitetului s'au ţinut în fiecare zi de Luni a săptămânii, într'una din încăperile puse generos la dispoziţie Societăţii de către „Renaşterea".

In numărul următor al revistei vom publica Darea de Seamă asupra activităţii Societăţei „Prietenii Ştiinţei" pe anul trecut 1936.

* * *

Uniunea Scriitorilor Olteni, care a luat fiinţă legală de la 12 Dec. 1936 — modificându-şi în acest fel numele ce la început se stabilise a fi „Societatea Scriitorilor Olteni" — s'a întrunit în cea d'întâi a sa Adunare Generală Duminecă 21 Martie an. cor. anume în localul său din Palatul „Ramuri". Au participat foarte numeroşi membri ai Uniunei, din localitate şi de aiurea, însufleţită fiind toată aceasta lume scriitoricească de un cald entusiasm şi de frăţeşti sentimente.

După oficierea unei cuvenite slujbe bisericeşti, lucrările au început sub preşedenţia d-lui prof. univ. C. Rădulescu-Motru. D-l St. Bălceşti a citit darea de seamă a Comitetului provizoriu, ale cărui lucrări s'au ratificat de Ad. Gen. S'au discutat şi fixat Statutele Uniunei, aprobate cu unanimitate de voturi. S'a ales după aceea noul comitet de conducere al societăţii, compus din d-nii: N. Davidescu, Al. Calotescu-Neicu, Şt. Bălceşti, Petre Drăgoescu, C. D. Fortunescu, C. Şaban-Făgeţel, I. C. Popescu-Polyclet, T. Păunescu-Ulmu, I. B. Georgescu, C. D. Ionescu şi M. Ar. Dan, ca membri, iar ca cenzori principali: d-nii P. Ţuculescu, Iancu Constantinescu şi C. Manea, şi supleanţi Tr. Mateescu şi d-na Eugenia Ionescu (Doina Bucur).

Comitetul odată ales, şi-a constituit biuroul precum urmează: Preşedinte C. Şaban-Făgeţel, Vice-preşedinte C. D. Fortunescu, Secretar T. Păunescu-Ulmu, Casier St. Bălceşti, Bibliotecar Popescu-Polyclet. Preşedinte de onoare al Uniunei a fost proclamat d-l General N. Condeescu.

Comitetul a fost ales pentru trei ani.

După alegerea Comitetului, membrii Uniunei au făcut un pelerinagiu la mormintele scriitorilor olteni Traian Demetrescu, N. Vulovici, N. Milcu, G. D. Pencioiu şi Savin Constant, unde au depus câte un mănunchiu de flori.

După amiază a avut loc, în sala Teatrului Naţional, un Festival al Uniunii. Au luat pe rând cuvântul d-l C. Şaban-Făgeţel, arătând care e rostul acestei Uniuni în Oltenia; d-l I. Minulescu, din partea Ministerului Artelor; d-l Gen. Condeescu, reprezentând

Soc. Scr. Rom. şi care în acelaş timp aduce la cunoştinţă Inalta dorinţă a M. S. Regelui de a fi înscris ca membru activ al „Uniunii Scriitorilor Olteni" chiar din acel moment; d-l C. Ifrim, în numele Fundaţiilor Regale; d-l Al. Iliescu, prefectul jud. Dolj şi d-l Vas. Antonescu pentru Primăria oraşului.

A urmat conferinţa d-lui prof. Rădulescu-Motru, cu subiectul: *Profesiunea de scriitor*. La urmă s'au făcut lecturi din operele scriitorilor olteni decedaţi, citind în sfârşit din lucrările lor scriitorii: N. Davidescu, Ion Biberi, M. Ar. Dan, G. Roiban. Minulescu, Artistul dela Teatrul Naţional craiovean desfinţat a spus versuri din Şt. Bălceşti şi câteva epigrame din ale d-lor Calotescu-Neicu şi Popescu-Polyclet.

Inchizând această notiţă înregistratoare, îmi exprim regretul de a nu fi văzut stând alături de noi, la această întemeiere a „Uniunii Scriitorilor Olteni", 2—3 elemente distinse ale scrisului oltenesc, care lipseau dela această manifestare culturală — ca bunioară d-l D. Tomescu şi d-na Elena Farago —, regret sincer şi adânc simţit, chiar şi dacă nu din vina noastră cineva a vrut să se ţină departe de noi.

In această ordine de idei, luând cunoştinţă de Inalta distincţiune acordată poetei craiovene d-na Elena Farago, prin acordarea premiului naţional de poeziede către M. S. Regele, Uniunea îşi îndeplineşte o datorie, exprimându-şi bucuria pentru dreapta recunoaştere făcută operei de excepţional talent şi originalitate a scriitoarei noastre, pe care o roagă să primească felicitările sale, împreună cu omagiile respectuoase ale membrilor acestei societăţi.

* * *

Activitatea „Uniunii Scriitorilor Olteni" s'a manifestat în primele sale luni de existenţă prin editarea unor opere de-ale scriitorilor olteni şi prin şezători.

Infiinţând o editură cu titlul „Colecţia Uniunii Scriitorilor Olteni", de un format purtăreţ şi elegant, în condiţii tehnice nu se poate mai mulţumitoare, a tipărit volumele: *Oameni în ceaţă*, de Ion Biberi; *Epigrame*, de I. C. Popescu-Polyclet; *Sburături*, epigrame de Al. C. Calotescu-Neicu. S'a pus în lucru şi un volum de versuri al d-nei Doina Bucur.

Prima şezătoare a societăţei în capitalele Olteniei a fost acea organizată la *Râmnicu-Vâlcii*, din ziua de 23 Mai, unde membrii Uniunii au fost primiţi cu cordială simpatie de autorităţi, în frunte cu P. S. S. Episcopul Vartolomeu al Râmnicului Noul Severin şi de public. Librăriile îşi împodobiseră vitrinele ca pentru o sărbătoare a scrisului românesc, iar oraşul îmbrăcase aer de zile mari.

După cuvintele inimoase de bună venire ale d-lui Primar al oraşului: d-l G. Ştefănescu, ale prietenului prof. P. Drăgoescu, Directorul liceului local şi ale d-lui Decan al Baroului vâlcean, a urmat conferinţa d-lui prof. T. Păunescu-Ulmu, iar după aceasta coruri şi dansuri executate de şcolile de băeţi şi de fete. La urmă

s'au făcut lecturi din scriitorii olteni decedaţi şi din cei în viaţă. Au citit d-nii Ilariu Dobridor, Manea, Chiţibura şi Minulescu.

A doua şezătoare s'a desfăşurat la *Caracal*, Duminică 19 Iunie, în sala teatrului comunal, în aceeaşi atmosferă de cordialitate caşi la Râmnic-V.

A conferenţiat d-l Ilariu Dobridor despre *Valorile Naţionale*, arătând ce însemnătate şi ce rost creator de energie au în spiritualitatea românească satul şi ţăranul nostru. Vice-preşedintele Uniunii a schiţat viaţa şi opera lui Haralamb Leca, scriitorul născut la Caracal, şi căruia localnicii i-au ridicat un bust în oraşul lor, cum şi a poetei Ada Umbră, fosta învăţătoare în satul Ianca-Romanaţi. Au citit din lucrările lor scriitorii din localitate: d-na Doina Bucur şi d-nii St. Mardalescu şi Victor Revent, iar din oaspeţi St. Bălcaşti, Ţuculescu, Manea şi Tr. Mateescu, seria închizându-se cu vre-o câteva din poeziile d-lui Minulescu, zise de autor cu verva şi cu arta dicţiunii ce îi este proprie şi inimitabilă.

* * *

Constituirea Comitetului Fundaţiei culturale Regale „Principele Carol", pentru Regionala Oltenia — comitet provizoriu, numit şi confirmat de Centru — s'a făcut în formele cuvenite Duminecă 10 Iunie 1937. Au luat parte la şedinţa de constituire d-nii gen. P. Dumitrescu, şeful Corp. I de Armată, Teodor Costescu profesorul din T. Severin, C. Năvârlie consilier de Curte, Inspectorul şcolar Teodorescu, C. Şaban-Făgeţel, C. D. Fortunescu, I. Popescu-Teiuşan, Virgil Molin, Ilariu Dobridor, M. Puşcaşu, apoi reprezentantul Inspectoratul Sanitar local şi d-l prof. St. Iacobescu, Inspector cultural al Fundaţiilor.

Acest comitet, prezidat de d-l Şaban-Făgeţel, Directorul Regionalei Oltenia, a ales cu unanimitate de voturi ca preşedinte pe d-l Năvârlie, iar ca vice-preşedinte pe d-l C. D. Fortunescu.

In delegaţia permanentă, care trebue să conducă activitatea Regionalei, au fost aleşi d-nii prof. Ilie Popescu-Teiuşan, Virgil Molin şi M. Puşcaşu, d-nii C. Şaban-Făgeţel şi C. D. Fortunescu fiind membri de drept ai acestei delegaţii.

In şedinţele acestei delegaţii s'a decis să se examineze socotelile de descărcare ce a prezentat d-l Plopşor, cel care a girat până la Martie treburile Regionalei; s'a făcut un buget pentru restul anului financiar în curs; s'a hotărît pregătirea unui organ al Fundaţiei Oltene, care să apară de cu luna Septembrie, însfârşit o vivificare a activităţei acestui aşezământ patronat de însuşi „Voevodul Culturei".

* * *

Craiova centru universitar: iată o chestiune care din vreme în vreme revine în discuţie la Craiova. Câte un iremediabil visător o agită din când în când foarte serios, la vreo zi mare, în faţa vreunei şmechere Excelenţe care, odată mai mult, (mă rog: ce-l costă asemenea promisiune solemnă?) tăgăduieşte a

înzestra capitala Olteniei cu o instituție de învățământ universitar.

Ne gândim la aceasta, citind cu emoție textul unei scrisori a neuitatului profesor Ion Bianu, scrisoare adresată colegului A. Vasculescu și publicată de acesta într'un număr al ziarului local „Presa" din 5 Aprilie. Bietul bătrân cinstit afirma credința sa, că „Este necesar un centru de cultură superioară, o universitate care să înalțe sufletul și să unifice viața culturală românească în gloriosa Oltenie, împreună cu cele două ținuturi numite: Hațegul și Banatul. Oltenia e ținutul cel mai sănătos, cel mai curat ținut românesc din toată România întregită: ea este menită să fie cel mai curat centru cultural, dar un fel de *Sanatoriu cultural românesc*". Cu sufletul lui curat, Bianu credea că, dacă Statul nu a dat încă Olteniei Universitatea cuvenită, pricina e că nu a putut, din cauza crizei financiare, și îndemna inițiativa particulară să pornească la acțiune, „să pună temeliile, iar Statul să fie silit să ajute".

Slabă nădejde în ajutorul acestui insezisabil „Stat", sub care se ascunde, cu scufia lui Aghiuță pe cap, „politicianul român", indiferent cum îl chiamă. Numai cu banii cheltuiți de guvern pentru a face alegerile din primăvară s'ar fi putut înființa asemenea universitate, înzestrând-o și cu tot ce i-ar fi de nevoie. Iar Palatului Dinu Mihail i s'ar fi dat o folosire onorabilă, în loc de a-l ține închis, pentru ca, până la lichidarea averii lăsată de Jean C. Mihail, să se întrețină funcționari cari să pască bobocii și fel de fel de controlori delegați, plătiți împărătește, mai ales când se întâmplă ca aceștia să fie favoriți ai fiefului-pașalâc buzoian.

* * *

Premierea Doamnei Elena Farago cu premiul național de poezie este cel mai insemnat eveniment literar al anului pentru Oltenia. Din propria inițiativă a M. S. Regelui, s'a încoronat — acum, în pragul bătrâneților poetei — opera scriitorarei care se clasează în fruntea poeților pe cari i-a dat până astăzi Oltenia, d-na Farago fiind în acelaș timp cea mai mare poetă-femeie din câte au scris în românește și unul dintre fruntașii poeziei noastre de azi. Această înaltă recunoaștere, „care consacră un nume și răsplătește o carieră", cum frumos spune d-l Iorga, — întărită și de consensul tuturor iubitorilor de literatură bună, vine încă la vreme, bucurându-ne pe toți deopotrivă. Căci noi o cerusem, cu tăria convingerii, consacrarea aceasta pentru poeta El. Farago încă de acum 10 ani, când am analizat opera poetică a d-sale (Vd. A. O, an. VI, p. 132, apoi an. VII, p. 335 și an. VIII, p. 154).

Ca o urmare a premierei d-nei Farago, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II" i-a publicat în colecția sa? Scriitorii români contemporani, Ediții definitive, volumul intitulat: *Poesii*, cuprinzând o antologie selecționată a versurilor răspândite de autoare în 5 volume, selecționare făcută de d-sa însăși.

* * *

Sărbătoarea Cărţii a fost organizată anul acesta la 3 Iunie, în salonul Prefecturii, de către regionala Oltenia a Fundaţiei culturale Regale „Principele Carol". Au cuvântat cu acest prilej d l I. Constantinescu, avocat, în numele Fundaţiei, profesorul Fortunescu în numele societăţii „Prietenii Ştiinţei", d-l institutor Ţuculescu în numele Asociaţiei Scriitorilor Olteni, iar d-l Ciurezu în numele librarilor. Au avut loc cu acest prilej câteva schimburi de idei cu privire la rostul şi soarta cărţii dela noi.

Se notează că publicul dă puţin interes unor asemenea manifestări, cum o dovedeşte numărul redus al celor cari au participat la Sărbătoarea Cărţii.

Librăriile locale şi-au făcut frumos datoria, premenindu-şi vitrinele în Săptămâna Cărţii şi expunând în primul rând operele scriitorilor olteni.

* * *

Sărbătorirea d-lui Caton Theodorian, craiovean de naştere şi care şi-a făcut studiile secundare în oraşul nostru, actual preşedinte al „Societăţii Autorilor Dramatici Români", s'a desfăşurat armonios la 29 Aprilie trecut în Capitală, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la prima reprezentare a piesei sale „Bujoreştii", una din gloriile repertoriului Teatrului nostru naţional. La iniţiativa acestei sărbătoriri, pornite de la Soc. Aut. Dram. Rom., s'a asociat prin persoana preşedintelui ei, D-l Gen. N. Condeescu — tot un craiovean de naştere — şi „Societatea Scriitorilor Români", şi atâtea şi atâtea personalităţi culturale româneşti de seamă.

* * *

Liceul Comercial Gh. Chiţu din *Craiova,* împlinind 60 de ani de existenţă, şi-a sărbătorit aniversarea înfiinţărei sale, la sfârşitul anului şcolar expirat, cu deosebit fast al oficialităţii. Sub numele de „Şcoala Publică Comercială" a funcţionat, — dela înfiinţarea sa de către ministrul cu adevărată iubire pentru Craiova sa: Gheorghe Chiţu, — dela 15 Sept. 1877 şi până la 1893, cu cinci clase. Primul ei conducător a fost Teodor Macinca. Sub Petre Carp cursurile i se reduc la 3 ani, transformând-o în Şcoală Comercială Inferioară, fiinţând ca atare alături de Şcoala Comercială Superioară, aceasta din urmă cu cinci clase. De la 1936 se schimbă în Liceul Comercial „Gh. Chiţu". La început şcoala a. funcţionat în casele Papazoglu (mai târziu Talevici, astăzi proprietatea C. Neamţu) din Str. Buzeşti.

Cu prilejul acesta s'a inaugurat bustul lui Gh. Chiţu, aşezat în sala de festivităţi a şcoalei. D-l Prof. A. Vasculescu a făcut un istoric al instituţiei, tipărind şi o schiţă biografică a celui mai de seamă ministru şi om politic ce a dat până azi Craiova, dar care n'a fost un simplu politician guraliv.

* * *

O pomenire pioasă — aceea a bravilor legionari *Ionel Moţa* şi *Vasile Marin*, căzuţi pe frontul naţionalist în Spania la 13 Ianuarie 1937 — s'a făcut în oraşul nostru la Catedrala St. Dumitru, în ziua de Dumineca 17 Ian. Incăpătoarea biserică abia putea cuprinde atâta lume câtă venise să se închine pentru sufletele celor doi mândri tineri, cari se duseseră să-şi jertfească viaţa — aşa cum erau gata s'o facă şi tovarăşii plecaţi odată cu ei — pentru o idee: pentru Cruce şi Neam. Poate şi pentru a răscumpăra, cu sacrificiul tinereţei lor oferită morţii, păcatele fraţilor (Să le zicem aşa) cari aprovizionează cu benzină pe anarhocomuniştii, pângăritori de biserici din Spania creştină şi naţionalistă.

După oficierea religioasă a parastasului, s'au pronunţat mişcătoare cuvinte de pomenire a celor doi căzuţi la Majadahonda, de către st. sa preotul paroh al Catedralei şi de d-l dr. I. Trifan, cel care a organizat această cuvioasă slujbă.

* * *

Poetul craiovean Eugen Constant a fost sărbătorit în cursul lunii Martie de un grup de prieteni, din iniţiativa directorului gazetei zilnice locale „Jurnalul", d-l avocat Mih. Vasilescu. Au luat parte la agapa colegială reprezentanţi ai celui de al doilea cotidian craiovean „Presa", ai „Asociaţiei experţilor contabili" şi ai „Sindicatului Presei din Oltenia", cum şi numeroşi admiratori ai talentului acestui scriitor modest.

Ştirea acestei sărbătoriri o aflăm din gazeta „Gorjanul" şi o înregistrăm cu plăcere în rubrica noastră culturală, fiind dintre acei cari preţuim nu numai cinstita strădanie scriitoricească a d-lui Eugen Constant, dar şi caracterul său combativ, onestitatea personală şi demnitatea cu care îşi poartă nevoile, susţinându-şi dreptul şi convingerile în potriva orcui. Aceasta explică şi pentru ce este duşmănit şi calomniat de atâţia ticăloşi.

D-l Eugen Constant[inescu] a publicat până acum următoarele volume de versuri: *Oglinzi aburite* (1918), *Galerii de ceară* (1924), *Amurg prin vitralii* (1926), *Cu dalta pe lespezi* (1928), *Punte peste veacuri* (1929), şi *Socluri devastate* (1933 şi 1935); iar în proză a dat un volum de schiţe critice: *Incrustări în rama bibliotecei* (1930) şi romanul *Condicar de lume nouă* (1935).

* * *

Monumentul lui Eugeniu Carada a fost însfârşit desvelit, cu solemnitatea cuvenită, în ziua de Duminecă 28 Martie din acest an. S'au rostit discursuri de către reprezentanţii Băncii Naţionale, ai Guvernului, ai Camerei de Comerţ ai societăţilor culturale, cum şi de către câteva personalităţi din lumea intelectuală românească.

Carada e turnat în bronz, stând în picioare, mărime întrecând puţin pe cea naturală. In faţă pe soclu e inscripţia; pe celelalte trei laturi sunt trei basoreliefuri, întruchipând pe marele

Român ca gazetar în redacţia „ziarului „Românul", ca înfăptuitor al textului Constituţiei şi ca organizator al serviciului de intendenţă, dar şi de conducere militară chiar, al armatei române în războiul din 1877—1878.

Literat, gazetar, economist şi patriot constructiv, Eugeniu Carada îşi bine merita, în această Craiovă pe care a cinstit-o prin viaţa şi activitatea lui socială, imortalizarea sa în bronz.

Oare cât va mai aştepta încă — ne întrebăm cu amărăciune — monumentul înfăptuitorului Unirii dela 1859, până când autorităţile locale să-şi facă datoria, desvelindu-i oficial statuia pe care — de când bronzul a fost aşezat pe soclu — vântul, mai grijuliv ca oamenii, a desvelit-o de două ori?

* * *

Muzica la Craiova a fost destul de bine reprezentată în cursul anului acesta, în care am avut câteva reprezentaţii ale trupei de operă din Bucureşti, ale celei din Cluj şi ale Orchestrei Palatului, de sub conducerea d-lui Massini. Insemnăm de asemenea Concertul de muzică cehoslovacă al d-nei Pia Igiroşanu, dar mai ales, şi cu o menţiune excepţională, *Concertul pianistei Ornella Santoliquido*, dat în oraşul nostru în seara de 20 Aprilie, concert organizat de „Institutul de Cultură Italiană". Tânăra pianistă italiană, apreciată în patria sa şi în străinătate, unde a concertat, e recunoscută ca o virtuoasă. D-sa uneşte o forţă puţin comună cu o delicateţă de expresie în execuţie, care te minunează. Pentru aceea, în programul concertelor sale alti compozitori şi bucăţi cerând executantului toată gama calităţilor ce le găseşti de obiceiu separate în două temperamente de muzicanţi: cel bărbătesc şi cel feminin, clasicul şi romanticul, alături de modernistul cel mai îndrăsneţ, Chopin şi Beethoven lângă Fasano Renato şi Pick-Mangiagalli.

* * *

Expoziţiile de pictură au fost în anul acesta mai numeroase decât poate suporta oraşul nostru. Vreau să zic: decât poate suporta puterea lui de cumpărare, cumpărătorii amatori de artă fiind puţini, iar banii scumpi.

Insemnăm aci *Expoziţia Colectivă*, organizată de un „manager" comercial, cu picturi şi acuarele — dintre care multe de calitate artistică superioară — din ale pictorilor: Ardeleanu, Bednarik, Biju, Bulgăraş, Catiliu, Florian, Ioanid, Mănciulescu, Teişanu, Mirescu, Raţiu, Schweitzer-Cumpănă, D. Sloica, Teianu şi Vartanian.

Expoziţia pictorului George Sârbu, din Sala Prefecturii, (Ian.-Febr. 1937) se clasează de sigur cea d'întâi dintre câte s'au perindat la Craiova în prima jumătate a anului.

Tablouri numeroase, subiecte variate — peisagii, capete de expresie, portret, marină, flori, interioare, compoziţie — în ulei, acuarelă şi tuş. Cele mai numeroase, dar şi cele mai caracteristice

erau lucrările redând aspectele felurite ale jocului de lumini şi umbre peste ape, ale vieţii pescarilor de pe Dunăre şi dela Mare, dinspre Coasta de Argint, artistul fiind un amant al luminei, colorist delicat.

Pictorul G. Lazar a expus pentru scurtă vreme o colecţie de picturi într'o prăvălie din Calea Unirii, anume lucrări în uleiu şi pastel. Dacă multe din subiectele tratate erau din cele în serie, pentru comerţ, şi cu toate că tânărul artist violentează adesea culoarea cu cruditäţi de voit efect, îi recunoaştem bogăţie de meşteşug în mijloacele tehnicei sale, dar mai presus de toate o distincţiune şi o eleganţă cuceritoare în desenul şi culoarea pastelurilor sale.

D-l E. Urbanski de Nirezuja, pictor bucovinean, polonez de origină, a poposit pentru câteva săptămâni prin Craiova, unde a expus o seamă de pânze la magazinul de rame Kuselik. Caracter domol şi metodic, spontaneitatea lipseşte cu totul în lucrările acestui artist. Lucrările ce prezintă sunt toate tablouri şi compoziţii, nicio schiţă însă. Coloritul său urmăreşte atât de fidel realitatea obiectului model, în cât pare convenţional, dulceag. Desenul d-lui Urbanski însă este impecabil, iar compoziţia tablourilor d-sale studiată în cel mai mic amănunt. Aş vedea pe acest artist întreprinzând cu succes jugrăvirea unui mare panou decorativ pentru o sală de festivităţi.

Expoziţia d-lui Sterie Becu, arhitect al Comisiunii Monumentelor Istorice şi pictor de veche notorietate, a fost cea din urmă a primăverii acestui an.

Pictura unui arhitect are totdeauna nota sa particulară: desfăşurarea în planuri, dispoziţiunea subiectelor prielnice perspectivării în spaţiu şi preferinţa acelor care se pretează la asemenea combinaţii decorative. De aci înfăţişarea unui ansamblu de monumente sau clădiri privite din unghiul a două laturi, a unei vederi care se adânceşte — uliţă, râu, piaţă or canal — în depărtare, sau a unei îngrămădiri de elemente formând masă destinsă în largi planuri.

D-l Becu, macedonean de neam, e mai simţitor ca altul la poezia vieţii orientale şi a belşugului de lumină. Palestina şi Egiptul îi oferă subiecte pentru marea majoritate a lucrărilor ce expune în oraşul nostru. Sunt aci pânze lucrate în uleiu, dintre care unele au culoarea atât de fin întinsă, că le iei dela distanţă drept acuarele, apoi acuarelele adevărate, gen în care excelează artistul, cum şi câteva schiţe în desen. Peste ele lumina se varsă abundent, dar filtrată, atenuată, pictorul ferindu-se par'că de violenţa contrastelor cu care soarele se joacă svârlindu-le de sus peste firea săturată de dogoarea lui.

* * *

Un artist gorjan: Vasile Blendea se înfăţişează publicului în modelul de gazetă de provincie „Gorjanul" al d-lui Jean Bărbulescu, prin condeiul d-lui I. G. Vasiliu din Târgovişte.

Pictorul şi sculptorul Blendea a văzut lumina zilei în satul Gurenii-Gorj. Mesteşugul l-a învăţat în ţară, continuându-l în străinătate, la Paris şi la München. Poposind într'o catedră de liceu, odată înscăunat într'o slujbă comodă, în loc de a se lăsa nivelat în mediocritate şi lene, Vasile Blendea a creiat o operă artistică pe care şi adormita Târgovişte a fost obligată a o lua în seamă, apoi a-i da admiraţia cuvenită. Ca pictor, pe lângă pictura de şevaleu, artistul a jugrăvit biserica dela Lipova şi a restaurat pictura vechei Mitropolii a Târgoviştei. Ca sculptor a modelat bustul lui Cârlova şi al Văcărescului, cum şi alte monumente remarcabile, iar acum lucrează la acel al institutorului cercetător al trecutului Gorjului: Alexandru Ştefulescu.

* * *

Ziarul „Presa Olteniei", în al optulea an de viaţă, a împlinit la sfârşitul lui Martie un an de apariţie ca organ zilnic. Sub conducerea d lui Virgil Molin, cu osteneala a câtorva condeie tinere, gazeta craioveană a făcut însemnat progres, scuturându-se de vechii apaşi ai presei locale (aceia îşi au fiecare „organul" lor şi'şi fac trebuşoarele) şi căutând să informeze mai mult sau mai puţin obiectiv pe cititorii săi. In timpul din urmă ziarul iese chiar în două ediţii. El are în fiecare zi, succesiv, câte o pagină specială destinată Bisericei, Şcoalei, Literaturei, Femeei, Muncitorimii şi (urmând boalei vremii) Sportului.

„Arhivele O'teniei" doresc „Presei Olteniei" spor, limpezire şi ţinută demnă. In hoc signo vinces.

Fortunato.

Din Judeţul Romanaţi

Filiala Dăbuleni a Societăţii „Prietenii Ştiinţei" a împlinit 10 ani de activitate culturală. Insemnăm că, din câte filiale s'au întemeiat în Oltenia, singură această înjghebare românăţeană s'a menţinut neîntrerupt în viaţă, activând cu deosebit zel. In primul rând meritul e al înfiinţătorului — D-rul circomscripţiei sanitare respective, d-l Iosif Gabor —, asistat şi ajutat de vrednicul corp învăţătoresc din comună.

La Şezătoarea de încheere a acestui an şcolar, la finele lui Aprilie, au asistat şi câţiva membri ai Soc. „Pr. Şt." din Craiova, anume d-nii Fortunescu, Popescu-Teiuşan (care a conferenţiat), Mil-Demetrescu şi M. Puţureanu.

In programul zilei, pe lângă producţiunile elevelor şi elevilor, partea cea mai mare au dat-o d-nii învăţători N. Alexandrescu, O. Niţu şi M. Niculescu.

NOTE ŞI COMUNICĂRI

Două sigilii ale lui Carada.

Intr'unul din sertarele biroului lui Eugeniu Carada, într'o cutiuţă se găseau şase-sigilii mici în patru colţuri, pe care erau săpate câte o emblemă deosebită şi câte o zicătoare. Ele îi slujiseră să pecetluiască corespondenţa lui secretă. Nu aşi putea spune de când anume; cea cu Mazzini şi cu prietenii lui din Italia şi din Austria, ori cea dela detronarea lui Cuza sau, însfârşit, cu cei cu cari în anii 1870-71 a conspirat contra lui Carol I. Două din sigiliile acestea erau de cristal, şi, mi-aduc

aminte, că pe unul din ele era gravat un stup, în jurul căruia roiau o sumedenie de albine. Din cele de bronz auriu, două le-am aflat în biroul lui de lemn de păr negru când, după moartea sa, biroul a trecut în stăpânirea mea, şi, din strada Pitar Moşu a fost adus în bulevardul Maria. Pe unul se vede un stejar frânt şi se citeşte în franţuzeşte: „Mai bine frânt decât plecat" şi pe celalt nişte munţi cu zicătoarea: „Linişte în sânul furtunilor".

Pe aceste două sigilii, mărite cam de zece ori, le reproducem acilea. Ele vor putea, odată, să servească la deslegarea înţelesului vreunei corespondenţe, altmintrelea enigmatice.

M. Theodorian-Carada.

Un Oltean despre Dinicu Golescu.

Pe o *Insemnare a călătorii mele Constantin Radovici din Goleşti*, făcută în *anul 1824-1825-1826* (Buda, 1826), exemplarul aparţinând Arhivelor Statului din Bucureşti, găsim 12 versuri scrise pe fila albă dela sfârşit, după „imprimat". Exemplarul are pe foaia de titlu: „Din cărţile lui G. H. T. Peşacov", precum şi data: „1830" (aceasta din urmă adaosă posterior, cu altă cerneală).

Versurile, deşi n'au titlu, sânt scrise în slava lui Dinicu Golescu de numitul Peşacov, cu prilejul lecturii „*Insemnării*", sau poate şi cu prilejul morţii lui Dinicu Golescu, întâmplată la 5 Octombrie 1830. Iată versurile:

1. Iată cel învederat, patriot adevărat!
2. Care simte pre pământ, şi vorbeşte cu cuvânt!
3. Cine, dar, mai bin'ar şti, cele bune a pohti?
4. Sau cine l-ar covârşi, binele d'al săvârşi?
5. Decât însuşi iarăşi el, cu virtoasele momeli!
6. Ce e dar al lui firesc, iară nu mihanicesc!
7. Care dar e forte rar şi forte părticular!
8. Căci la toţi obştesc d'ar fi, în rea stare n'am mai fi!
9. Nu e lucru pre pământ, a fi obştii bun şi sfânt!
10. Decât cugetul cel bun, spre folosul de comun!
11. Acesta e un mijloc, ce am scăpa noi din foc!
12. Şi am trăi veseli toţi, părinţi şi fii şi nepoţi!

Prea plecatul
Gheorghie Hagi Thoma Peşacov sau Pedestrăşescul.

După cum vedem, versurile lui Peşacov sunt nespus de prozaice. Dar exprimă totuşi, destul de lămurit, opinia unui cărturar despre alt cărturar, cu atât mai interesantă cu cât reprezintă o parte din ecoul pe care viaţa şi cărţile lui Dinicu Golescu l-au avut în sufletul contemporanilor.

Peşacov este un poet minor, ale cărui versuri au înflorit la umbra influenţei poetice exercitate de Iancu Văcărescu. Totuşi, activitatea lui poetică şi culturală va trebui cândva înregistrată de istoria literară, spre a reconstitui, astfel, ambianţa culturii româneşti în prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Emil Vîrtosu.

Incă o mânăstire necunoscută?

In legătură cu articolul d-lui Ioan Donat „*Fundaţiile religioase ale Olteniei*, publicat în *Arhivele Olteniei*, nr. 86—88 şi extras şi în broşură, dau mai jos cuprinsul unui act aflat în copie cu chirilice la Leon Lungulescu din Orodel, şi din care se

constată existența unei mânăstiri la începutul veacului al XVII-lea la hotarul dintre moșia Cucuieți, azi înglobată în moșia Caraula și moșia Corlatele, ambele în jud. Dolj:

Semnele și hotarul cel veichi ale Caraulii și ale Intorsuriii Baboi. Să să știe de către Cucuiaț anume Cremenea la piatra lui Matei al Marcu, și la hotar la Răjniță alăturea cu Viile Lupuieștului și pe viezuină, pă măgura plecată pân' la gropi, unde au pus 24 boeri hotarnici piatra, și înainte la Măgurile Gemene și înainte la Măgura Coci sau a Calului. Și Lacurile Gemene și de aci până la Bășicuța Mongăi și de aci până la piatra dela Rudet la matcă peste Piscul Gol, pă muchea dealului până în hotaru dela Rudari. Apoi obârșiea lui Domăr până la Lacul Fiiatului și de aci pă cale până la părul Coci; calea apoi hotarului pântre vii până în dosul bisericii, *la Puțul lui Broască. Și de aci până la piatra la hotar de către Cucueți. Și calea hotarului până la măgurice. Și de aci coama dealului până (la) fântâna Ciocănari. Și din fântână pă izvorul fântânii pă Căiaruș la cremenea despre Cucueți.*

Așișderea să să știe și semnele Cucuieților. Din cremene peste matca Orodelului la piatra la Plașină, unde au pus acei 24 de boeri hotarnici și peste Vălceaua lui Popovici iarăș peste matca Orodelului împrejur sau pe marginea sau alăturea la hotar la piatră, și din piatră înainte la Viezuini și pă Cordină până la colnic, unde au pus acei 24 boeri hotarnici piatră. Și de aciea înainte la Căuș și dela Căuș înainte până la Padina Cornului la gârniță, unde au fost pus acei 24 de boieri hotarnici piatra, apoi pe Padina Cornului până la hotar de către Corlate. Și de aciea la vale țelina până la mănăstire, *dela* mănăstire la Slodui, *și de aciea pă Cornul* Văii călugărești *la Cauș. De aciea la vale până la piatra ce au fost pus-o Matei al Mardăi și cu Stănică vornicu. Apoi din piatră înainte preste valea Braboiei alăturea sau pe margene calea bătrânească până la hotaru Cucuieților de către Caraula. Apoi din semne în semne până iarăș la cremenea, precum mai sus s'au scris.*

Aceasta e[s]te copie după ocolnica și hrisovul Caraulei întocmai [1]).

Pr. Const. Stănică.

Handrabercea, Handrabulea.

Sub titlul: *Încercare filologică*, d-l I. Porubski, funcționar superior al Băncii Comerțului din Craiova, publică o notiță în ziarul „Presa" din localitate. Este explicația pe care d-sa o dă etimologiei a două cuvinte în circulație pe la noi,

1) Din hotărîrea Inaltului divan din 1837, într'o pricină la hotar dintre Orodel și Caraula, se vede că ocolnica celor 24 boieri s'a făcut la 7152 (1644), iar hisovul lui Matei Vodă s'a dat peste cinci ani (7157-1649).

dar care nu sunt menţionate de dicţionarele noastre; *Handrabercea şi Handrabulea.* O reproducem şi noi:

„După fonetică, origina lor pare grea de stabilit; ea e cu toate acestea foarte uşoară.

In prima jumătate a veacului trecut, o mulţime de meşteşugari, Austriaci şi Germani, atraşi de belşugul ţării noastre, veneau cu toiagul în mână, garderoba şi atelierul în spinare, cu pipa în gură şi şapca drumeţului pe cap. Erau oameni vrednici; dregeau carul stricat, reparau uneltele gospodăreşti, — mici technicieni pricepuţi la toate. Prăfuiţi sau plini de noroi, — după anotimp, — apăreau în pragul caselor:

— Handwerksbursche! se prezentau în limba lor, iar gospodarul, prin gesturi, îi arăta ceea ce era de dres sau de îndreptat în casa lui.

De multe ori, pruncii neastâmpăraţi sau speriaţi de aspectul străinului, începeau să ţipe în ogradă sau lângă vatră. Mama, ca să-i potolească, se răstea la ei;

— Taci că te ia handrabercea! aşa cum urechea prinsese cuvântul străin cu care avea obiceiul să se prezinte.

Unii l-au prins handrabercea, alţii handrabulea".

Insemnări pe marginea volumului:

Monografia judeţului Romanaţi, de d-nii St. N. Ricman, Dr. Fr. Iosif, V. Enescu şi căp. Paul Constant.

Tipografia Ramuri, 1928.

Un prieten, descendent dintr'o familie boerească olteană, îmi scria acum câtva timp că ar fi descoperit o străveche înrudire a neamului său cu Neagoe vodă Basarab, prin femei. Nu uita să-mi recomande şi izvorul informaţiei: *Monografia judeţului Romanaţi,* de St. N. Ricman, dr. Fr. Iosif, V. Enescu şi căpitan Paul Constant.

Frunzărisem, cândva, această lucrare, fără să fi găsit ceva de folos în latura preocupărilor mele. N'am scris nimic asupra valorii ei, fiindcă de o valoare ştiinţifică nu era vorba. Credeam că datele ei superficiale nu vor opri pe nimeni asupra lor. Astăzi însă, când constat că sânt cetitori cari să susţină erori, pe baza sus zisei monografii, socotesc necesară o punere la punct.

Capitolul „*Romanaţul istoric*" nu cuprinde decât o vagă înşirare de ştiri arheologice, sfârşind cu popa Şapcă (pp. 23-8). In: „*Hrisoave domneşti şi zapise*" nu se dau, din miile de acte edite şi inedite relative la jud. Romanaţi, mai mult de 8 rezumate (pp. 29-30), din lucrarea lui C. Giurescu: „Despre boieri".

Se scriu rânduri literare despre boerii Buzeşti din sec. XVI,

deşi autorul frizează o preocupare istorică (42-5). Lectura actului de danie a lui Const. Filipescu, din 1793, e plină de erori: „Manuil" pentru Manu, „Pralet" pt. Ralet, „Biftetri" pt. biv treti (123-5). Ascendenţii boerilor Filipeşti din sec. XVI sânt confundaţi cu boerii Mărgineni (127). Ştirile despre familia Jienilor n'au ordine şi claritate (p. 120-24). Aproape nimic, în afară de lucrurile banale, despre Iancu Jianu (140-1).

Bisericile din Caracal se bucură de un searbăd capitol (177-90). Autorul ar fi putut să renunţe la multe din fotografiile personagiilor de care abundă lucrarea, în favoarea câtorva monumente istorice de valoare. Din 130 de clişee, doar unul a fost rezervat unei biserici, lipsită şi aceea de importanţă (p. 413).

Satul *Cruşov* exista înainte de sfârşitul sec. XVI. La 27 fevr. 1516, Neagoe Basarab confirmă lui Harvat log. şi copiilor săi stăpânirea peste părţi de moşie din Cruşov, Studina (v. Aricescu, *Rev. ist. a arh. României II*, p. 85, no. 2115-7). In intervalul de timp 1585-92, este cumpărat de Mihai banul, viitorul domn, dela moşneni cu 80.000 aspri. Mărturiile bătrânilor — acestea constituesc suportul istoric al operii — sânt superflue, când susţin întâetatea vechimii Cruşovului asupra satelor dimprejur (p. 342). Studina şi Studiniţa sânt cel puţin tot atât de vechi, iar Vădastra figura pe la 1490 printre moşiile marilor boeri Craioveşti. Aceştia o închină în 1494 m-rii Bistrita-Vâlcea, ctitoria lor (cf. St. Nicolaescu, *Hrisovul lui Mihai vodă Viteazul*, în Arh. Olt. no. 54-5, p. 130; St. D. Grecianu, *Genealogiile II*, 302). Şi „jumătate din satul din Celeiu şi din gârla din Celeiu" au fost dăruite de Barbul banul Craiovescu în 1520 m-rii Bistriţa (v. Aricescu, o. c. p. 88, n. 2140). In domnia lui Radu Paisie (1535-45) a fost cutropit, câtva timp, de Staico vornicul. (Idem, ibid. 88, no. 2142). Studinile şi Cruşovul au fost dăruite de Mihai vodă mamei sale, doamna Teodora (Teofana), precizându-i ca, la moartea ei, să le lase fiicei lui naturale, Marula, viitoarea soţie a lui Socol clucerul Cornăţeanu; dar Teofana le-a lăsat domniţei Florica. Bătrâna doamnă Teofana a lăsat şi m-rii Cozia: Studiniţa Hameiului şi Frăsinetul (v. *Tesauru de mon. ist.* al lui Papiu-Ilarian, I, 389; St. Nicolaescu, *Doc. slavo-române*, Buc. 1905, p. 305).

Povestea furnisată de înv. O. Modan — subscrisă de inst. V. E. —, de o fundare a „comunei" *Gârcov* în epoca ocupaţiunii principatelor de armatele ruseşti (1768—74), adoptându-se numele generalului „Gurcov" (pg. 344), rămâne o simplă poveste. „Satul Gârcov", stăpânit la sfârşitul sec. XV de Craioveşti, apare în 1529 în proprietatea m-rii Bistriţa, donat de ctitori. Şi în 1613 se numia Gârcov (v. Aricescu, o. c., p. 86, no. 2136 şi p. 89, no. 2148) aşa cum se numeşte şi astăzi.

Satul *Dăbuleni* a existat, cu această numire, cu mult înainte de anul 1864 al autorilor (p. 342). Brâncoveanu îl dădea de zestre fiului său Radu, în 1713 (St. D. Greceanu, *Viaţa lui Const. Vodă Brâncoveanu*, de Radu v. log. Grecianu, Buc. 1006, p.

275). Un personagiu Dabu a trăit în prima jum. a sec. XVI stăpânind satul Recica (St. D. Grecianu, *Genealogii II*, 305).

La istoricul comunei *Islaz*, (pp. 349-50) se susţine că: banul Manolache Brâncoveanu a fost căsătorit cu Zoe Sturza; că n'au avut copii, iar Zoe supravieţuindu-i, „mai târziu s'a căsătorit cu domnitorul G. Bibescu şi toată averea şi-a lăsat-o copiilor lui G. Bibescu". Mai aflăm că fosta soţie a lui Manolache trăia încă în 1864, în stare de demenţă.

O serie de confuziuni şi erori. Man. Brâncoveanu a fost, în adevăr, căsătorit cu Zoe Sturza prin anul 1767. El a murit la Braşov în 1811, iar Zoe în 1821. Nu mai putea vieţui în anul 1864. Dar au avut şi copii: un băiat Grigore şi două fete. Zoe de care vorbesc autorii este nepoata lui Grigorie banul Brâncoveanu, adoptată de acesta şi căsătorită cu Bibescu. O parte din moşia Islazului, jumătate, a fost confirmată în 1626 de Alex. vodă Coconul m-rii Radu Vodă din Bucureşti (*Ac. Rom, pach. peceţi* 239). Încă din 1587, Mihnea Turcitu o dăruise m-rii zise (Greceanu, Genealogii, II, 275).

Moşia *Obârşia* fu dăruită m-rii Brâncoveni, în 1674, de Stanca Brâncoveanu, nenorocita văduvă a lui Papa, şi de fiul ei, Const. vt. post., viitorul domn (St. Grecianu, *Viaţa...* 255), deci are un trecut mult mai îndepărtat de anul 1815 (p. 351).

După „d. Cumpănaşu, comuna Orlea s'a înfiinţat pe la anul 1768" (p. 353), iar dr. Fr. Iosif citează un doc. din anul 1616, care aminteşte de un catastif de biruri al locuitorilor din Orlea, sat al m-rii Cozia, existent înainte 1600 (p. 354). La 20 Aprilie 1571, Alex. voevod confirmă Coziei stăpânirea moşiei Orlea (v. C. D. Aricescu, *Rev. ist. etc. II*, p. 99, no. 2218), care la 12 Apr. 1569 figurează documentar supt numele: „*satul Orlea*" (Aricescu, o. c., p. 111, no. 2279).

Se constată lipsa de metodă în lucru şi mânuirea fără simţ critic a elementelor cronologice. S'ar fi făcut un serviciu real cercetătorilor pregătiţi, fotografiindu-se cele două pietre cu inscripţii slavone, care „sânt demne de interes şi ar trebui descifrate" — după credinţa autorilor chiar.

Satul Orlea este situat la limita nord-estică a întinsei bălţi Potelu. M-rea Cozia, stăpâna satului şi hotarului său, stăpânea şi partea de răsărit a bălţii, care este numită în doc. din: 1537, 1582, 1613, 1708, Mamina. Se citează şi „toate gârlele şi Căbelu tot...: până în balta Bistriţei, precum a dăruit-o Mircea voevod cel bătrân când a făcut această m-re" (Aricescu *o. c.*, p. 99, n-os 2219-222 şi p. 111, no. 2276). Balta Bistriţei „cu toate gârlele care le-au făcut banul Barbu Craiovescu cel bătrân" (V. A. Urechiă, *Doc. inedite*, epoca 1793-96, în An. Ac. Rom., s. II, t. XV, p. 170), se numia la sfârşitul sec. XVIII *Balta Albă* şi se întindea dela Grojdibod spre vest.

„Comuna *Potelu* este înfiinţată pe la 1800" (p. 354) după ştiinţa înv. Diaconescu şi a institutorului Enescu — unul din autori. Dr. Iosif citează însă un doc. din 7060 (= 1551) Sept.

4 (dată greşită, căci în acest an domnea însuşi Mircea Ciobanul, iar nu fiul său, Petru cel tânăr), în care se pomenesc cetaşii şi rumânii din Potel (pp. 354-5). In Potel stăpânea şi m-rea Bistriţa, dela Craioveşti, căci doc. din 1529 şi 1655 confirmă acest lucru (Aricescu, ibid. pp. 95, no. 2189, şi 92-3, no. 2166).

Nu se precizează nimic de vechimea satului *Siliştioara* (pag. 355), în afară de semnalarea faptului trecerii pe aici a oştilor noastre peste Dunăre, la 1877 şi 1913. In sec. XVI, satul Seliştioara era în stăpânirea lui Stanciu vornicul; locuitorii îl răscumpără şi Alex. vodă le confirmă proprietatea la 13 Mai 1573. După puţină vreme, se vând lui Mihai, viitorul domn. Satul rămâne domnesc până la 24 Apr. 1613, când Radu Mihnea vodă îl dăruieşte lui Gheorghe clucerul „pentru buna şi credincioasa slujbă către domnia sa". Dela Gheorghe clucerul a trecut la vestitul vistier Necula, acaparator de moşii şi în Romanaţi, al cărui fiu, Dumitraşco, vinde Siliştioara, în 1660, iui Şerban Cantacuzino, viitorul voevod, drept 800 galbeni (cf. Aricescu, *o. c.*, pp. 89-90, n-os 2147—49).

Cu privire la *Studina* — înfiinţată şi ea „la 1864" (!) (p. 355), ca mai toate satele din Romanaţi, după opinia autorilor —, am vorbit mai sus. La fel de *Vădastra*, despre care primele documente care vorbesc, apar la 1828" (p. 358), deşi acest sat e întâlnit în actele secolului XV. Cât priveşte acel rege Domicret din legenda care circulă în sat (p. 359) — despre care d. S. R. nu ştie ce să spună —, eu cred că nu greşesc dacă îl identific cu vestitul rege al strămoşilor noştri geţi, Dromihetes, de pe la 300 a. Hr., ale cărui victorii asupra lui Lisimach sunt în deobşte cunoscute.

Satul *Vârtop* „s'a înfiinţat în anul 1893" — după părerea înv. Popescu (p. 360). Ori, un document din 4 Apr. 1565 aminteşte printre moşiile Bistriţei şi „*Vârtopul dela Celeiu*" (Aricescu, *o, c.*, p. 80, no. 2067). S'ar putea obiecta că este vorba de moşie, nu de sat. Un alt doc., din 19 Mai 1589 precizează: „..întăreşte m-rii Bistriţa stăpânire pe *satul Vârtopul, din mijlocul moşiei Vădastrei şi a Celeiului* (Aricescu *o. c.*, p. 88, no. 2139).

Vişina fiinţa ca sat cel puţin din sec. XVI, făcând parte din cele 23 sate romanaţene ale lui Mihai Viteazu. După victoria dela Şelimber (1599) contra lui Andrei Bathori, Mihai, având mare nevoe de bani, a împrumutat dela m-rea Cozia 20.000 aspri. Mai luase şi nişte plumb. Pentru acestea a dat m-rii Cozia satul Vişina, pe care Domnul îl cumpărase cu 6500 aspri (Aricescu, *o. c.*, pp. 100-1, no. 2227). In lucrare se afirmă că „a luat fiinţă în anul 1879" (p. 362).

Moşia Bârza se stăpânea — în parte — de un popă Stepcea în 1611. Un moş al său, Batea a câştigat-o „cu credincioasă slujbă dela Basarab vvd, probabil Neagoe (Còpii de doc. în colecţia mea).

Gorgan spătarul, proprietarul *Braneţului*, n'a fost „fiul lui Matei Basarab" (p. 373), ci rudă prin alianţă, având de soţie

pe Stanca, nepoata de vară primară a voevodului, fiica Mariei Brâncoveanu cu David postelnicul.

Se scriu rânduri îngrijite, şi pe bază de lucrări istorice consultate, de ing. silvic Demetrescu-Gârbovi, cu privire la mânăstirea Căluiu (pp. 374-82). Câteva vederi ale lăcaşului ar fi dat articolului o notă şi mai interesantă.

Cele scrise la „istoricul" *Curtişoarei* (384) se referă la un alt sat Curtişoara din jud. Olt, din sus de Slatina (a se vedea lucrarea mea: *„Biserici, chipuri şi documente din Olt"*, Craiova, (1934, p. 127).

Nu fraţii Leotescu, proprietarii satului, au dat numele satului (p. 386), ci din contră: de oarece acest *Leoteşti* dela Olteţ este citat încă din Sept. 1519 de Neagoe Basarab, într'un doc. al vechei m-ri Muşeteşti-Olt (v. Colecţia mea de acte). Şi un alt act din 1562 conservă menţiunea acestui sat (St. Nicolaescu, *Doc. slavo-române*, p. 307).

Despre satul *Morunglavi* se expun lucruri mai apropiate de adevăr, la p. 388, pentruca în pagina următoare să se răstoarne, admiţându-se că Matei Morunglavu a fost conducător de oaste pe vremea lui Mihai Viteazul. Într'un document emis de Vlad vodă Călugărul la 20 Iunie 1489, se citează satele *„Iaşi dela Olteţ şi Morânglavii"* a căror stăpânire se confirmă lui Milco stolnicul, soţiei lui, Anca, şi fiilor lor. Se precisează că aceste sate sânt „de moştenire lui Stănislav şi surorii sale, jupânesii Ancăi". Neamul boerilor Morunglavi se poate urmări, cert, începând cu sfârşitul sec. XVI. Un Pătru Roşu are — pe la 1620—doi fii: Ianache, popă, şi Radu. Soţia lui Ianache este Chera, fiica unei jupânese Buica din Şerbăneşti şi a unui Necula. Popa Ianache a avut doi fii: Pătraşco şi Giura. Din căsătoria lui Giura log. cu Muşa, fata lui Oprea vătaful din Preoteşti, au rezultat doi băeţi: Pătru şi Dumitraşco diaconul. Fiul acestuia s'a chemat Matei, ctitorul schitului Şerbăneşti-Vâlcea, zidit în anul 1746. După moartea soţiei lui, Maria, întâmplată în anul 1751, Matei se călugăreşte primind numele Metodie. Neavând copii, îşi lasă toată averea şi ctitoria m-rii Pantelimon şi spitalului de pe lângă acest lăcaş, fundate de piosul Grigorie Ghica vodă II. Metodie Morânglavu moare în vara anului 1756 şi este îngropat la Şerbăneşti

Dar numeroasele acte ce posed — pe care le voi utiliza la alcătuirea unei monografii desvoltate asupra moşiei şi boerilor Morunglavi — amintesc şi alte moşii şi sate din Romanaţi, existente în sec. XVI: *Bărbăreşti, Berileşti, Comoara, Ursoiţa, Tomeni, Iaşi, Bărlui, Târsei, Băteşti, Cepari* etc.

Oboga a fost moşia Buzeştilor din sec. XVI. In prima jumătate a sec. XVII, o parte a trecut în stăpânirea banului Teodosie Corbeanu, prin căsătoria sa cu Mara, fiica lui Preda ban Buzescu. Fiul lor, Preda spat. din Cepturoaia, o vinde în anul 1641 lui Oprea vătaful din Preoteşti, dela care ajunge drept zestre în posesia lui Giura log. Morânglavu.

Se puteau găsi toate datele relative la boerii *Pârşcoveni* în interesantul studiu: *Neamul boierilor Pârşcoveni* al generalului P. V. Năsturel, publicat în revista: Literatură şi artă română, VIII, 619 sqq., XI, 97 sqq., din care s'ar fi putut da câteva ştiri precise, în locul uscatelor cifre bancare sau stereotipelor îngăimări din „istoric" (391).

Ar fi extrem de folositoare semnalarea izvorului pe baza căruia se spune: „Comuna *Robăneşti* înfiinţată la 1450" (p. 392), dacă nu cumva este o simplă licenţă istorică.

Despre Ciuturoaia, azi *Ştirbei* (392-3), locul de baştină al vestiţilor boeri Buzeşti, câte relaţiuni nu s'ar fi putut da!

Satul *Buciniş* a fost al Brâncovenilor din sec. XVI. In Iulie 1589, Mihnea Turcitu îl dărueşte episcopiei Râmnicului. El îl cumpărase dela Danciu din Mărgăriteşti, care îl obţinuse în dar dela Danciu şi Radu, boerii Brâncoveni (Aricescu, *Rev. ist. a arh. României*, I, p. 96, no. 1205.

Redea a făcut parte din satele lui Mihai vodă. *Rătunda* figurează printre moşiile lui Brâncoveanu vodă (Grecianu, *Viaţa lui Brâncoveanu*, 258). *Băbiciu* şi *Cilieni* au aparţinut iarăşi primului reîntregitor. La fel *Comanca*. Se poate observa că aproape toate moşiile dela Hotărani până la Dunăre, ce se întindeau în fertila luncă a Oltului, au aparţinut, la un moment dat, viteazului domn Mihai. Se mai pot cita: *Devesel, Frăşinetu de jos, de sus, Farcaşele, Gostavăţ, Isbiceni* etc. După dureroasa lui cădere, mulţi locuitori s'au răscumpărat dela domniile următoare. Aşa au făcut cei din satul Comanca, pentru a se revinde, apoi, lui Necula vistierul, un mare acaparator de moşii în prima jum. a sec. XVII. Dau mai jos transcrierea actului moşnenilor:

1627 (7137) Ian. 10. **Zapisul locuitorilor din Comanca prin care se vând, cu moşia lor, lui Necula vistierul.**

† Adecă noi satul *Comanca*, moşneanii satului, scris-am aceasta al nostru zapis să fie de mare credinţi la mâna jupan *Neculai vistiariul*, ca să se ştie cum am venit noi toţi de ne-am vândut să-i fim rumâni cu feciorii noştri şi cu fraţii noştri şi cu toate moşiile noastre de în câmpu şi de în pădure şi den siliştea satului şi cu viile şi cu tot venitul şi cu ocinele de în hotar până în hotar, însă oamenii cum ne scriem pre nume în acest zapis anumei: Vlăcan *săs snovis i săs văs ocina eg, radi* [1]) 2700 aspri i Neagoe... 2700 aspri i Stan... 2700 as. i Prăvul... 2700 as. i Muşat etc... 2700 as. i Vlăsan... 2700 as. i Aldea... 2700 i Văsiiu... 2700 as. i Crăciun... 2700 as. i Muşat... 2700 as. Drăghici... i Moş... Ion... Stan,, Radul,, Vladul,, Cernica Cizmariul.. 1600 as. i Voinea... 1600 i Cernico.. Drăgan.. Neagul.. Radul.. Ion.. Danciul... Voineag.. Tudor,,, Nanul... Dragomir... Datco.. Călin... Baice... Jitea.. Stănislav., 1600 aspri, *cin cup po veas* [2])

1) = «*Cu fiii şi cu toată ocina lui, drept..*»
2) = «*Fac în total, după toate*» (*ocinele*).

aspri 70.400, pentrucă noi aceşti oameni căţi scriem mai sus fost-am toţi megiaşi, cu ocinele noastre încă.., după aceia când au fostu acum în zilele domnului nostru, Io Alexandru voevod, snă pocoinag Iliaş voevod, iară noi venit-am de... jupan Neculei vistiariulu derept aceşti aspri.... şi au luat toţi banii... denaintea domnu nostru Io Alexandru voevod şi denaintea a tuturor boiarilor celor mari ce scriu mărturii... jupan *Hrizea* vel dvornic i jupan *Fiera* velichii logofet i jupan *Papa* biv vel dvornic i jupan *T(rufanda)..i Miho* vel spat., *Ivaşco* biv vel dvornic, *Vladul* biv vel vist., *Dumitraşco* vist., *Buzinca* vist., *Preda* sluj., *Stamatei* biv vel port., *Mateiu* biv vel agă, *Dumitru* căpt. şi.. mulţi boiari... Pis az *Stanciul ot Ol[ă]neşti, msţa Cen. 10, văleat 7137 (1629).*

○ *Hrizea* vel dvor., *Fiera* v. log. *Papa* biv. vel dvor., *Ivaşco* dvor., *Trufantas* vist., *Vladul* vist. ○ *Dumitraşco* ○ *Dumitru* ○ *Stamate* ○ † *eu Mateiu ag[ă]* ○ *Gligore Coj[ăscu ?],* ○ *Preda* biv vel sluj.

(Ac. Rom., pach. CLXXXI, doc. 33. Orig. român pe hârtie, rupt pe alocuri).

Spun autorii (411) că la Comanca se află o cruce mare de piatră cu inscripţie slavonă. Fotografiarea şi aşezarea în spaţiul cuprins de „istoricul" inutil al celor ce l-au confecţionat, ar fi constituit un serviciu real pentru istoriografie.

Cine a fost logofătul domnesc, proprietarul *Gostavăţului* ş soţul „cucoanei Zinca", dela p. 415?

Hotăranii (416-17) îşi au istoria lor preţioasă, dar autorii n'o cunosc. Ar fi fost necesară o vedere a vechii mănăstiri.

Recica Dabului (Reşca de azi) era la 1596 a Brâncovenilor.

Satul *Rusăneşti* apare într'un document din anul 1537, ca existent în vremea lui Radu cel Mare (1496-568). Spre sfârşitul secolului este cumpărat de Mihai vodă. Se răscumpără subt Gavriil Movilă, iar în domnia lui Radu Mihnea intră în stăpânirea lui Trufanda vel postelnic (v. doc. din 1623 (?). 1645, în Arh. Olt. no. 49-50, pp. 182-5). La 10 Martie 1628 se confirmă de Alex. vodă Iliaş lui Trufanda biv vel vist., pe lângă Rusăneşti, şi Gostavăţul, sat rămas dela Mihai Viteazul în posesia fiicei lui, Florica, şi a ginerelui, Preda sluj. din Greci. Aceştia sunt nevoiţi să restitue satul rumânilor pentru suma de 84.000 aspri, în anii 1616-18. Probabil că banii nu erau ai sătenilor, ci ai lui Trufanda, căci prin anii 1623-27 cad, împreună cu moşia, în proprietatea începătorului boerilor Pârşcoveni (*Ac. Rom., pach. CLXXXIV,* doc. 13, pergament slav).

Scărişoara era o altă moşie a lui Mihai vodă, iar nu a „doamnei Stanca de zestre dela tatăl ei Tugomir Creţulescu" (421). Până acum nu se cunoaşte numele tatălui doamnei Stanca. In tot cazul n'a fost un Tugomir.

Mânăstirea de peste Olt este cea dela Plăviceni (odată Aluniş) şi n'a fost zidită „de către vel vornicul spătar" (sic!) „Preda", — cum cred autorii (p. 421) — ci de însemnatul boer — şi rudă prin soţie— al lui Matei Basarab, vornicul Dragomir.

Slăveni (422), *Tia* (Tiha. pe la 1600) *mare* (423) şi *Vlădila* (424) au intrat în componenţa domeniului lui Mihai Viteazul.

Satul *Arceşti* exista la începutul sec. XVI (Grecianu, *Genealogii* I, 40-2).

Nu este exact că: „Brâncoveni este leagănu Basarabilor" (p. 428), de oarece boerii Brâncoveni nu sunt Basarabi direcţi. Moşia Bâncoveni a fost a Craioveştilor în sec. XV şi ei au donat-o m-rii Bistriţa, dela care a luat-o Neagoe Basarab, fiul jupânesii Neaga, soţia lui Pârvu Craiovescu (I. C. Filitti, *Banatul Olteniei* etc, 54).

Se vorbeşte în lucrare de „un oarecare Danciul fost mare vornic" şi nu se ştie (428) că este chiar tatăl lui Matei vodă Basarab.

Cioroiu a fost dăruit de boerii Buzeşti ctitoriei lor, Căluiu, în anul 1594 (N. Dobrescu, *Ist. bisericii din Oltenia*, p. 264).

Cocărăşti de sus şi jos au fost cumpăraţi de Preda Brâncoveanu în anul 1640 (Iorga, *Studii şi doc.* XIV, 323), aşa că nu la 1876 s'a înfiinţat satul (434). Cine este „doamna Elena Brâncoveneasa", care a zidit biserica satului?

Greşit se susţine că abia „la 1780" apare numirea *Doba* (436), când pela 1640 trăia un Tudor log. „*ot. Doba*", fiul lui Iane log.

In anul 1516 Neagoe vodă Basarab a închinat schitului Stăneşti-Vâlcea, moşia *Dranovăţ* (N. Dobrescu, *Ist. bis. din Oltenia*, p. 259).

De numele satului *Fălcoi* se leagă trecutul unei importante familii de boeri, cunoscută documentar din sec. XVI, al cărei arbore genealogic l-a alcătuit un membru al ei, în anii trecuţi.

Şi *Găneasa* făcea parte din moşiile Craioveştilor. Preda banul Craiovescu a fost nevoit de lipsa de bani să-l vândă doamnei Despina a lui Neagoe Basarab. Doamna a dăruit jumătate din acest sat bisericuţei sf. Nicolae din Curtea de Argeş (St. Nicolaescu, o. c., 267),

In *Greci* stăpâneau, pe la 1620, m-rea Argeş şi boerii din Greci, în frunte cu Preda zis Floricoiul, ginerele lui Mihai Viteazul, partizan aprins al lui aga Matei, pentru care moare, în ziua de 31 Aug. 1631, în lupta dela Slobozia din Bucureşti, cu Leon vodă. „Istoricul" vorbeşte doar de o biserică din anul 1718 (439), fără să-i publice cel puţin inscripţia.

Aş închina să cred că satul Mărgheni de azi este Murgeni din secolul XVI XVII, care împreună cu: Piatra, Hotărani, Băldeşti şi Milcov (ultimele două din Olt) se stăpâneau de Neacşa din Vâlsăneşti, mama Vlădaei, aceasta soţie lui Tudor post. Ştirbei. Neacşa le lasă în 1614, la moartea ei, fiicei sale, străbuna boerilor Milcoveni.

Osica fiinţa în sec. XVI stăpânită de moşneni. Supt Mihai Viteazul, împovăraţi de biruri, se vând rumâni lui Radu vist. din Cepturoaia, tatăl lui Preda Floricoiul (Filitti, în *Arh. Olt.* no. 56—8, pp. 324-5).

Nu ştiu pe ce îşi sprijină autorul părerea că satul *Vlădu-*

leni este mai vechi ca Osica (p. 441), când de Osica şi de un proprietar Iarciu pomeneşte Radu cel Frumos într'un document al său (1462-74), *(Ac. Rom., pach. peceţi,* no. 274). In 1607, Vlăduleni se afla în posesia boerilor Brâncoveni (Grecianu, *Genealogii* II, 317).

La satul Mărgheni am vorbit şi de *Piatra.* In cartea de danie a doamnei şi călugăriţei Teofana dela Cozia, emisă în Noemvre 1602, iscăleşte şi „*Antonie bătrânul dela Piatra*" (Aricescu, o. c. II, p. 103, no. 2228) In a doua jum. a sec. XVIII, moşia *Piatra* şi *Betejani* din R-ţi se stăpâneau de marele ban Nic. Dudescu, † în 1787 (Ac. Rom. pach. I, doc. 152, 199, 260, 265). Banul are ca oameni de încredere pentru aceste moşii pe clucerul Amza Jianu şi pe Hagi Stan Jianu. Betejani a fost la începutul sec. XVI, sat domnesc. Sătenii se răscumpără în 1659, cu bani împrumutaţi dela Gheţea clucer. In 1661, ei neputând plăti cei 3000 tal., se vând cu moşia, lui Gheţea. Acesta dă satul de zestre fiicei lui, Maria, la căsătoria cu Şerban Cantacuzino vt. log., viitorul domn, în 1663 (cf. *Revista istorică română,* vol. IV, 1934, p. 303).

Satul *Pleşoi* e mai vechi decât data admisă în lucrare (443), Biserica restaurată nu este „de pe timpul lui Mateiu Basarab" căci inscripţia — pe care personal am citit-o — precisează pe ctitorii *Radu şi Dumitraşco Pleşoianu,* cari au început zidirea la anul „7242 (= 1734) Iul[ie] 4 zil [e])". Un document din 1630 arată că *popa Ciochină* din Pleşoi a cumpărat a patra parte din moşia Cârlogani. Printre martorii zapisului iscălesc şi fraţii Pantazi şi Barbu din Pleşoi. Acte din acea epocă citează şi pe un Iane log. din Pleşoi (Cópii de doc. în colecţia mea). Pe la jumătatea sec. XVIII stăpânea în Pleşoi şi mazilul Ioniţă Pleşoianu, căsătorit cu Caliţa, fiica lui Şerban, nepoata lui Hrizea căpit. şi strănepoata lui Işfan pah. Rudeanu — acesta fiul lui Mitrea sluj. Rudeanu. Ioniţă a avut pe Matei Pleşoianu, iar acesta — cred — pe Luca Pleşoianu, tatăl Piei Brătianu, soţia marelui om de stat Ion C. Brătianu.

S'ar fi putut scrie pagini frumoase despre *Strejeşti* (444-5), unul din satele de seamă al Buzeştilor, unde Mihai Viteazul obişnuia să poposească deseori, împreună cu boerii, şi să emită câte un hrisov *(Ac. Rom. ms. 2530,* ff. 570-1, doc. dat în Strejeşti la 20 Apr. 1597). La Strejeşti a murit marele ban Radu Buzescu, în anul 1647, şi tot aici a şi fost îngropat. In 1653, soţia sa i-a desgropat oasele şi i le-a aşezat în m-rea Căluiu (v. Gen. P. V. Năsturel, *Biserici, mânăstiri din Oltenia,* în Rev. pt. ist. arch. etc. XII, 306).

Apare curioasă afirmaţia înv. M. Ionescu, precizând anul 1476 ca dată de înfiinţare a satului *Şopârliţa,* fără să citeze isvorul ştirii (445). Autorii ar fi trebuit să cerceteze arhiva dispărutului Pavlică Brătăşanu, unde de bună seamă vor fi existând acte interesante relative la moşiile din Romanaţi ale boerilor Brătăşani şi la trecutul acelor stăpânitori. Ce importanţă prezintă

pentru istorie povestea şarpelui uriaş dela p. 446? O fotografie a ruinelor bisericii şi curţilor din preajma ei, ridicate acum 300 de ani de vestitul în lăcomie vistier Ghinea, ginerele lui Mihail post. din Văleni — rudă de aproape cu Matei vodă, probabil —, ar fi dat o altă notă rândurilor despre Şopârliţa. Alta a fost însă preocuparea autorilor.

Public mai jos un act inedit, în care se descrie modul cum a fost omorît, de seimenii dornici de lefuri mari, nenorocitul Ghinea Tzucalas, marele vistier al lui Matei Basarab.

1653 (7161) Iunie 23. Târgovişte. Matei Basarab confirmă neamestecul lui Negoiţă clucerul Mihălcescu în acţiunea omoririi lui Ghinea vel vistier Brătăşanu.

„† Milstieiu Bjieiu, Io Matei Bas[a]rab voevod i gsdnă dават gsdvmi sie poveleanie gsdvmi, bolearin gsdvmi[1]*) Negoiţă cliuc. ot Pătrălagi*[2]*), ca să fie în paci şi slob[o]d el şi toat[ă] cas[a] lui de cătră jup[ă]neas[a]*[3]*) Ghinei vist., şi de cătră feci[o]rii*[4]*) lui mai mult val să n'aib[ă], pentru că fiind ţeara toat[ă] întărătată şi to[ţ][i] sluj[i]torii asupra Ghinei vist., luatu-l-au tocma den casa domnii meal[e] şi l-au scos la cămpu la toate gloţil[e] de l-au ucis.* Iar apoi se-au rădicat cuvânt asupra lui Neagoe cliuc. cum *că l-au înpuşcat el şi l-au omorât.* Intr'aceea, Neagoe cliuc. se-au plânsu înnaintea domnii meal[e] şi au cerşut leage cum să-ş scut[u]re capul şi să-ş cure obrazul de cătră domnia mea şi de cătră oamenii Ghinei vist.

Intr'aceaia domnia mea l-am dat pre mâna ci[n]stitului şi prea luminatului părintelui nostru mitropolitul, chir *Ştefan*, fiind ispravnic jupan *Vas[i]lie vel armaş*, cum de vor jura fraţii lui: jupan *Rad[u]l vel com[i]s i Ghierghi spat., Moisi spat.* cu sufletel[e] lor pre dânsul cum nu este vinovat morţii Ghinei vist. nemic, el să fie un om în pace. Şi aşa au mersu cu părintel[e] vlădica în sf[ă]nta besearic[ă] domnească de-au jurat întâiu Neagoe cliuc, pre sfnta ev[an]gielie înpreun[ă] cu căteş trei fraţii şi încă şi alţi mulţi boiari bătrâni şi ti[ne]ri, cum nici acol[o] la cămpu unde l-au omorât gloţil[e] n'au fost el, necum să-l fie lovit el cu puşcă sau cu altceva să-l fie omorât el.

Deci ş-au îndreptat lucrul şi ş'au curat obrazul de cătră toţ[i] cu leagea ţării şi cu jurământul. Derept aceaia şi domnia mea încă i-am dat aceast[ă] carte a domnii meale la mâna lui Neagoe cliuc., ca să fie un om în pace şi slobod de cătră toţ[i] cum scrie mai sus, mai mult val să n'aib[ă]. *Inaco da neast. l*

---

1. Traducerea: *„Cu mila lui D-zeu, Io Matei Basarab Vvd şi domn. dă domnia mea această poruncă a domniei mele, boerului domniei mele"*.

2. Fiul lui Mihalcea vornicul din Pătârlage şi frate cu Radu vel comis Gheorghe spat. şi Moise spat. Având moşie în Cândeşti-Buzău, s'au numit şi Cândeşti, iar după numele tatălui s'au chemat şi Mihălceşti.

3. Florica, fata lui Mihail post. din Văleni.

4. Mihai, Preda, Papa şi Diicul Brătăşanu.

is sam reci gsdvmi; pis u Trăgovişt[e][1]*), lun. 23 dni, vă lt. 7161".*

(Monogram cu roşu, pecete mică octogonală aplicată, şi iscălitura autografă a Domnului).

(Ac. Rom., pach. CXCVII/70)

Castra-Nova, până acum 8 ani, *Cacaleţi*, a făcut parte în sec. XVI din moşiile Brâncovenilor. Prin jumătatea sec. XVII, se stăpânea de Stroe vornicul Leurdeanu, care îl luase zestre la căsătoria cu Vişa, fiica Stancăi Brâncoveanu, sora vestitului Preda şi a Fotii vel postelnic. Leurdeanu îl dă de zestre fiicei sale, Maria, măritată, prin 1658, cu post. Şerban Cantacuzino, viitorul Şerban vodă (cf. *Revista istorică română IV*, 1934, p. 303). Autorii nu relatează nimic (449-50).

Satul *Drăghiceni* (456) figura în domeniul întins al lui Const. vodă Brâncoveanu, care îl dă — la 1713 — în stăpânirea fiului său Radu (v. Grecianu, *Viaţa lui Cost. vodă Brâncoveanu*, 274).

La „*Zănoaga*" ar fi fost bine venită publicarea documentului lui Alex. Vodă III, din anul 1570 (p. 465) şi a ocolnicei târzii, în care s'ar dovedi o migraţiune a locuitorilor din Zănoaga Romanaţilor pe moşia unde este aşezat astăzi satul Zănoaga din Olt.

Cred că la o nouă ediţie a operii — care se anunţă în prima — autorii vor adopta un plan de lucru unitar; vor investiga, în chip serios, toate izvoarele şi le vor publica cel puţin în regeste; vor prezenta monumentele istorice prin fotografii. Şi mai cred că vor pleca în cercetările lor dela analizarea vieţei trecute a fiecărui sat. Aranjarea materialului pe comune va fi, poate, conformă cu cerinţele unor norme administrative de împrumut, dar nu corespunde unei realităţi sociale fireşti: satul.

I. Ionaşcu.

Inzestrarea mânăstirilor oltene.

Pe temeiul unei legi recent votate de Parlament, au fost înzestrate cu terenuri de cultură următoarele aşezăminte din cuprinsul Epitropiei Râmnicului Noului Severin:

Mânăstirea Tismana, 600 ha.; mânăstirea Horez, 600 ha; mânăstirea Cozia 200 ha; mânăstirea Polovraci 400 ha; schitul Lainici, 100 ha; schitul Crasna 100 ha; schitul Strâmba 100 ha; mânăstirea Jitianu 15 ha; mânăstirea Mamu 10 ha; mânăstirea Bucovăţ 10 ha; mânăstirea Dintr'un lemn 22 ha; mânăstirea Govora 10 ha; Schitul Pătrunsa 8 ha.

---

1. Traducerea: „*Altfel să nu fie. Şi ispravnic însăşi zisa domniei mele; scris în Târgovişte...*"

RECENZII

In rubrica de faţă se fac dări de seamă, în măsura posibilităţii, despre cărţile şi publicaţiunile ce se trimit Redacţiei.

CARŢI.

Evoluţia scrisului şi Cartea până la apariţia tiparului, de *Aurelian Sacerdoţeanu*. Buc. 1937. Articol de popularizare, complet şi concis, al unei chestiuni ce interesează pe oricine. Pornit din nevoia de a-şi exterioriza gândurile, fixându-le în acelaş timp spre a fi păstrate, scrisul prin semne convenţionale or imagini e vechiu ca homo sapiens. Urma lui e din epoca neolitică în tot largul lumii. Nu ştim nici când, nici unde va fi apărut primul scris omenesc, dela semnele mistice şi personale primitive şi până la un alfabet organizat. Materialul pe care s'a scris a putut fi nisipul, argila, huma, lemnul, scoarţa copacilor, anumite frunze, ciuperca, ceara (întinsă pe o placă), piatra, fierul şi metalele, apoi pânza de in şi papirosul vegetal, pentru a ajunge la pergamentul animal şi hârtia fabricată. Pe pergament, în deosebire de papiros, se scria pe ambele feţe. Hârtia au lucrat-o întâi Chinezii de cu sec. I p. C. Prin intermediul Arabilor ea trece în Europa de cu sec. XI, fabricându-se în Italia şi Spania întâi. La Români se cunoaşte hârtia din sec. XV; de cu sec. XVI se şi fabrică la noi. Pentru scris, dacă la origină s'a zgâriat piatra cu un silex şi s'a colorat desenul cu lut roşu or galben, literele s'au făcut cu un vârf ascuţit (condei, stil), cu pană de pasăre, apoi cu peniţa metalică muiată în cerneală neagră (chinoros) or roşie (chinovar). Pe pergament se picta şi cu aur şi argint pe fondul colorat cu purpură, la ilustraţia textelor, mai ales la textele sacre posterioare veacului IV p. C. Iniţialele se scriau de obicei cu roşu şi înflorate. Scrierea a fost simbolică, figurativă la început, ca să treacă apoi la semne grafice, cu valoare fonetică, ajungând la un alfabet. Formele scrierei folosite sunt: capitala (ca în inscripţii pe monumente), apoi unciala (specifică manuscriselor), de cu sec. III p. C. şi semiunciala mai lungăreaţă, evoluând încet spre a ajunge la cursiva cu legătură între litere. Şi cei vechi, Greci şi Romani, au avut un fel de scriere prescurtată (stenografia de azi). Au folosit şi criptografia, scriere secretă, cu tâlc ascuns. De cu vremea lui Carol cel Mare se naşte litera minusculă carolingiană sau gotică, pretându-se mai bine la scrierea cursivă. Alfabetul grec şi ebraic derivă dela scrisul hieroglific egiptean: el reprezintă sunetele prin figuri. Scrisul hieroglific s'a simplificat devenind hieratic, apoi demotic, din care se trage alfabetul copt. Champollion este învăţatul care a descifrat scrisul egiptean. In Mesopotania aflăm scrisul cuneiform (în formă de cuie), destul de complicat, dar aducând simplificarea silabismului (o silabă redată cu un semn). Aci se scrie pe table de argilă sau cărămizi arse apoi. Scrisul cretan e un progres faţă de cel hieroglific şi cuneiform; Cretanii l-au trecut în Canaan şi Fenicia. Astfel alfabetul linear şi cursiv se reduce la 22 de litere. De aci trece la Greci prin sec. IX a. C., modificat cu 24 semne şi cu deosebiri între ele după regiuni. Italienii îl iau dela Grecii din colonii, ajungând la un alfabet

propriu cu 23 de litere. In sec. IX se formează şi alfabetul slavon or cirilic, cu 46 de semne, adoptat şi de strămunii noştri. — Cartea, sub forma ei de foi suprapuse şi prinse împreună de cotor, va fi fost la început din foi metalice, apoi de papiros, pânză, pergament şi hârtie: codex Dar întru întâi era o fâşie lungă (chiar de 40 m.) înfăşurată pe un băţ şi pusă într'un toc: volumen. Forma iniţială a manuscriselor era pătrată; cu vremea s'a făcut lunguiaţă. Scribii scriau pe vechile papirosuri, în antichitate, în mai multe feluri: dela dreapta spre stânga, or vice-versa. — de jos în sus, or contrariu. De obicei se scria vertical, împărţind lungul sul de papiros în fragmente, pe care se scria câte coloane verticale încăpeau, trecând la cel următor şi desfăşurând ruloul. La primele codice (cărţi) nu se numerotau paginele, ci doar colile, iar sub ultimul rând al unei pagini se adăoga jos cuvântul cu care începea pagina următoare; pe urmă s'au numerotat şi paginele, dar numai pe recto; însfârşit fiecare faţă a paginei, ca azi. Cu apariţia tiparului, importanţa, deci şi frumuseţea tehnicei manuscriselor, a dispărut.

Panorama dei contatti e dei rapporti storico-culturali fra l'Italia e la Romania, de *Salvatore Sibilia.* Roma, 1937, ed. „Vita Italiana". Autorul, profesor al misiunii italiene în România, a fost ataşat în cursul anului 1936 — 37 pe lângă Colegiul Naţional „Carol I", unde a predat cursul de L. Italiană, devenit obligatoriu elevilor primei clase a cursului superior şi în continuare claselor următoare de aci înainte. D-sa a mai organizat şi un curs liber, la Şcoala Italiană din localitate (Craiova), destinat publicului doritor de a învăţa italieneşte. Cartea din faţă-ne, extras din revista „La Vita Italiana" Roma, de pe Febr. 1937, — este scrisă pentru informaţia cititorilor din ţara surorâ, într'un spirit obiectiv, arătând în acelaş timp o pronunţată simpatie pentru poporul şi pământul nostru. — Excursul istoric al trecutului românesc atinge în special raporturile şi contacturile dintre Italia şi România. Incepe deci firesţe, cu exilul lui Ovidiu la Constanţa-Tomis, depănând şirul evenimentelor din vremea ciocnirilor imperiului roman cu Dacii, luptele şi cucerirea lui Traian, a căror amintire vie şi concretă o păstrează şi azi urmele podului dela Drubeta (T.-Severin) şi monumentului Tropaeum Trajani (dela Adam-Klissi); părăsirea Daciei, invaziile barbare; contactul populaţiei daco-romane, strămunii noştri, cu neamurile ce au trecut pe plaiurile carpato-dunărene; permanenţa acestor Valahi aci, imperiul româno-bulgar, creştinismul, separaţia creştinilor orientali de biserica romană; contactul păstrat cu Roma prin misionarii pe cari Sf. Părinte îi trimetea în Orient (pentru această parte, cercetările d lui prof. Ramiro Ortiz servesc în primul rând) şi episcopii săi; apoi crearea regatului ungur şi a principatelor româneşti: raporturile comerciale şi politice ale ţărilor noastre cu Genovezii şi Veneţienii negustori; Conciliul dela Ferara (1437), unde se încearcă o realipire a celor două mari rituri creştine, şi la care participă trei delegaţi moldoveni; înrâuririle Renaşterei italiene, cum şi aportul cultural italian la noi prin medicii, inginerii şi arhitecţii din Italia aici, cum şi prin călătorii destul de numeroşi veniţi în ţările noastre în sec. XVI şi XVII; figuri însemnate sub pecetea acelor influenţe, ca Petru Cercel, Despot-Vodă, Graţiani, Const. Cantacuzino, Brâncoveanu Vodă; cărturari şi scriitori italieni ce ne-au cunoscut de aproape, ca Del Chiaro, Marsigli, Bandini, Sestini; Unirea unei părţi a Românilor de peste munţi cu Roma şi influenţa ei culturală, cu şcoala latinistă, apoi cu italienismul lui Eliad şi al lui Asachi cel îndrăgostit după Bianca Milesi, şi până la vremea noastră, cea care a strâns — peste politica oficială ce decretează şi acţionează de multe ori în potriva sentimentului popular luminat — legăturile sufleteşti italo-române, îndrumate şi încurajate de un om ca N. Iorga. Academia română dela Roma de o parte şi Institutul de cultură Italiană în România (din Bucureşti) de altă parte mărturisesc dorinţa

popoarelor respective de a se apropia mai mult politiceşte, după cum se înfrăţesc prin inter-cunoaştere şi aleasă simpatie electivă.

Vasile Pârvan, poetul neliniştii, singurătăţii şi tăcerii.., de Prof. *Ilie Ion* Tip. „Ramuri", Craiova, 1937.—O carte de 120 de pagini care, cum drept spune autorul, răspunde unui gând pios. Ea pleacă dintr'o iubire mare pentru om şi pentru opera literară şi ştiinţifică a lui. „Dela iubirea aceia am aşteptat înălţarea gândului şi lamura expresiei, pentru ca figura celui pe care l-am evocat să nu fie cu mult prea jos faţă de aceea care trăeşte în sufletul nostru". D-l Prof. Ilie Ion descrie viaţa lui Pârvan—născut la 28 Sept. 1882, şi mort la 26 Iunie 1927—, copil de ţară, a cărui formaţiune sufletească şi virtualităţi în origine le lămureşte frumos autorul; apoi anii de învăţătură şi de studii superioare în ţară şi străinătăţi, în care se încheagă sufletul evoluat al învăţatului. Pârvan se îndreaptă spre studiile istorice „nu cedând unui curent la modă, ci urmând unui determinism propriu, unei chemări interioare". In el să nu vedem numai pe eruditul pasionat de probleme de specialitate, ci şi pe „poetul filosof, care se avântă înspre marile probleme ale lumii şi vieţii". Tinereţea lui n'a cunoscut decât studiul, după cum copilăria lui n'a ştiut ce e joaca. Preocupat şi de problemele filosofice, pe care studiul istoriei poporului grec şi limbii eline i le prilejise, el adoptă o concepţie care se îndepărtează de a credinţei noastre creştineşti, apropiindu-se de scepticismul antic, şi în special de stoicismul lui Marcu-Aureliu, ale cărui Comentarii „devin cartea sa de căpătâi". Idealul său este practicarea virtuţii „până la completa renunţare de sine". Studiul lui Pârvan despre împăratul filosof îi căştigă catedra de istoria antică la Universitatea din Bucureşti, la 1909, când moare prof. Tocilescu. I se încredinţează în suplinire şi catedra de arheologie, cum şi direcţia Muzeului Naţional de antichităţi. Purcede şi la săpături arheologice de cu anul 1911 la Ulmetum. In 1912 e ales membru al Acad. Rom., la 31 de ani. Totuşi, ajuns atât de sus în aşa de scurt timp, Pârvan „se dovedeşte a fi în fond un suflet chinuit, care îşi duce cu greu crucea tuturor marilor întrebări pe care şi le pune sufletul omenesc". Din discursul său de recepţie se vede cum „se îndepărtează de concepţia panteistă a lui Marcu-Aureliu şi de imnurile pe care acesta le adresează naturii, şi se apropie de tragismul pascalian, subliniind nimicnicia omului în mijlocul naturii", veşnică şi nepăsătoare. Dar „gândirea sa depăşeşte materialismul stoic, tinzând spre spiritualism". Concepţia lui de împlinirea eroică a datoriei e completată mai târziu prin aceea a imperativului de iubire, de jertfă pentru aproapele său. „Din această conştiinţă împăcată prin jertfa adusă aproapelui răsare libertatea noastră adevărat omenească. Şi această libertate e în ea însăşi şi frumuseţe „zice chiar Pârvan. Şi de aceea adaogă el:" Să muncim în libertate, să creiem în libertate este să cântăm vieţii cel mai frumos imn pe care l-ar putea sufletul nostru cuprinde în adâncurile lui!". In 1914 începe săpături la Histria, la 1915 la Mangalia, apoi şi la Sălcuţa-Dolj. In timpul războiului are grozava durere a pierderii soţiei iubite, de care nu se mai vindecă. In 1919 e ales secretar al Academiei. Infiinţează şi organizează Şcoala Română de Arheologie dela Roma, apoi publică marile lui opere *Dacia* (1924 şi 1925), *Getica* (1926) şi publicaţiile *Ephemeris dacoromana (1923), Diplomatarium italicum* (1925) şi atâte lucrări de specialitate. In 1920 publică *Idei şi forme istorice,* un fel de evanghelie a credinţelor sale şi îndemn pentru o viaţă nouă spirituală. Se evocă minunat de Dl. Ilie Ion figura lui Pârvan, cu înfăţişarea lui de toate zilele, ca şi cu masca însufleţită din zilele de mare inspiraţie ale cutăror lecţii depe catedra universităţii, în anii de după război. Mai remarcă autorul încă ceva: „Pârvan nu este ancorat definitiv nici în atitudinea sa anticreştină. El îşi caută Dumnezeul..." E în evoluţie deci şi, dacă moartea nu l-ar fi oprit din drum atât de timpuriu, de sigur că Pârvan l-ar fi aflat, i s'ar fi revelat fulgerător

poate, căci sufletul său era destul de pregătit pentru aceasta.

Cartea de față—atât în nobilă în intenție cât și în armonioasa înfăptuire — onorează pe autorul ei: d-l prof. Ilie Ioan.

Naționalismul constructiv, de *Pompiliu Nicolau*, prof. la Șc. Politehnică din Timișoara. Ed. „Cugetarea", Buc. 1937.—Lucrarea aceasta, operă a unui craiovean de naștere, „este dedicată tuturor intelectualilor români și creștini ce n'au să-și reproșeze niciun fel de complicitate morală sau materială cu vinovații stărilor rele de azi din România". Cartea e împărțită în 4 capitole, anume: a) Sinteză, b) Problemele naționalismului constructiv, c) Problemele funcționale ale Statului național român, cu concluziuni și d) Soluționările problemelor puse mai sus. Iată câteva din ideile desfășurate în cursul volumului. Principial, se constată la noi, ca la orce alt popor, existența unui specific național, cu calitățile, dar și scăderile sale, formând ceia ce numim caracter național. Acesta se află exprimat mai mult în literatură, arte plastice, muzică și, la sate, în fenomenele de viață spirituală și sufletească ale autohtonilor. Prin jocul influenței forțelor exterioare, specificul național poate evolua, modificându-se. Când modificările tind „la desvoltarea calităților și micșorarea scăderilor, vom considera națiunea pe linia idealurilor sale de viață, realizate prin afirmația specificului său național"; dacă se întâmplă un proces invers, națiunea poate fi socotită pe drumul pierzării. De aci necesitatea națiunei de a-și afirma acest specific, intensificându-i calitățile și rectificându-i defectele. Asemenea operă nu o poate face decât Statul Național, prin mijlocirea instituțiilor sale și a organelor sale de conducere, care nu pot fi decât naționale. Toate problemele largi ale umanitarismului sunt necesar subordonate națiunei și problemelor naționale. După aceste considerațiuni se cercetează „în primul rând: care sunt nevoile și lipsurile de ordin programatic, material și moral, pe care Statul român le are azi, ținând seamă că realizările naționalismului constructiv sunt posibile numai în cadrele Statului Național; iar, în al doilea rând: care sunt mijloacele și cum vor putea fi obținute, pentru ca prin ajutorul lor nevoile și lipsurile de azi, putând fi împlinite și completate, funcționarea Statului Național de mâine să poată fi pe deplin asigurată". Rând pe rând se cercetează, sub aspectul acestor două puncte de vedere, Cultura Națională (școală și presă), Biserica Națională, Apărarea Națională, Sănătatea publică, Justiția, Economia Națională (Agricultură, Comerț și Industrie, Căi de comunicații pe uscat, pe apă și în aer, Edilitate și Credit. După prezentarea unor stări de lucruri îngrijorătoare, sprijinite pe date și fapte precise, se trag o seamă de concluzii, arătând că „Acțiunea de redresare și de organizare a Statului trebue întreprinsă paralel cu acțiunea de apărare a etnicului" și în acelaș timp, viguros și cât mai neîntârziat. La cap. Soluționări se dau mijloacele de ordin material, moral și programatic care duc la reușită. În 3 cuvinte: bani, patriotism, pricepere. Adversarii de înlăturat sunt: actualii concesionari (străini or creștini) și cointeresații lor politiciani; străinismul, cu evreii în frunte; slujbașii rău năravîți și profitori ai Statului; în sfârșit șleahta politilicianilor din toate partidele politice, câți sunt interesați la menținerea relei stări ce exploatează ei astăzi. Se poate lupta împotrivă-le cu cei buni, curați, onești, ce s'ar strânge împreună. Se chiamă la luptă în jurul acestui program intelectualii, toți oamenii de bine și tinerimea universitară. Temeiul unei asemenea acțiuni pentru salvarea Patriei și înscăunarea primatului național în organizarea noastră ca Stat Național va fi „vredonicia morală, sufletească și spirituală a intelectualilor români și creștini". — Rezumând ideile volumului, legile Naționalismului constructiv se enunță astfel: 1) Unirea strânsă a tuturor românilor creștini prin iubire și încredere reciprocă; 2) Stârpirea prin sancționare fără milă a incorectitudinei; 3) Cinstirea și recompensarea celui ce muncește; 4) Naționalizarea bo-

găţiilor naţionale sustrase influenţelor străine; 5) Îndepărtarea evreilor şi coadelor lor de topor din viaţa politică, cu controlarea lor în viaţa socială; 6) Voinţa fermă de a înţeplini astfel atingerea idealurilor de mai sus.

Eugeniu Carada 1836—1910), cu un Cuvânt înainte de *Nicolae Bălănescu*. „Cartea Românească" Buc. 1937.—Această splendidă realizare tipografică, 164 pag. şi cu numeroase reproduceri fotografice, se publică cu prilejul împlinirii unui veac de la naşterea lui Eugeniu Carada, sub auspiciile Băncii Naţionale a României, întocmită fiind de *Mih. Gr. Romaşcanu*. — Din cele câteva pagini ale d-lui N. Bălănescu reţinem următoarele observaţii ale omului care, asemenea unchiului său Carada, s'a identificat cu interesele Băncii Naţionale: Carada a tras dela început un hotar precis între rostul B. N. R-eului şi o bancă de împrumut, arătând că Banca de emisiune, dacă are rolul de a ajuta şi promova producţia şi comerţul, urmează să o facă prin mijlocirea băncilor particulare de împrumut. E. C. a ajutat pe aceştia din urmă şi a popularizat instrumentul de credit circulant care e cambia. El a făcut să se înţeleagă şi să rămână dogmă faptul că „B. N. R. nu se poate substitui în niciun caz băncilor de împrumut, nici să creieze prin biletele emise de dânsa capitalurile mobiliare ce lipseau; că biletul de bancă, adevărata monetă de hârtie, nu este şi nu poate fi confundat cu moneta fiduciară sau poliţa creanţă, ci el trebue să fie poliţa-marfă cu o valoare intrinsecă, o adevărată monetă ca şi aurul sau argintul, preţuită astfel înăuntru şi afară". Însfârşit d-l Bălănescu, relevând meritul lui Carada de a nu primi o însărcinare oficială decât numai atunci când el se simţea capabil, prin însuşirile şi pregătirea sa, de a o duce la bun sfârşit, pentru folosul obştesc,— adaogă cu dreptate: „Cât de uşoară ar apărea rezolvarea atâtor grele, îngrijorătoare şi chinuitoare probleme, dacă această concepţie din timpul redeşteptării noastre naţionale ar fi împărtăşită pretutindeni şi astăzi". — Urmează biografia lui Carada, schiţându-se activitatea sa politică, apoi în cap. V cea literară, aproape de loc cunoscută mulţimei, cum şi activitatea lui de ziarist, legată de cea politică, şi tot ce a putut creia în cursul anilor acest mare Român, care-şi doarme somnul din urmă în cimitirul Sineasca din Craiova.

Poezia lui Al. T. Stamatiad. Note critice şi bibliografice, de *Dem. Basarabeanu*. Tip. „Cultura Românească", Buc. 1937.—Poate că nimeni mai bine decât un poet nu e capabil să călăuzească pe cineva în opera stufoasă a unui autentic poet. De aceea şi cititorul, docil şi încântat, se lasă uşor condus de d-l Basarabeanu, care şi-a propus în 60 de pagini să înfăţişeze întreaga operă poetică a d-lui Stamatiad. Autorul constată faptul elocvent că în această epocă favorabilă povestitorilor, când poezia aproape că nu mai are cititori—ca una ce „şi-a pus singură plumb în aripi, îndepărtându-se prin ea însăşi de afecţiunea şi de înţelegerea publicului cititor"—, versurile d-lui Stamatiad se trag în ediţii noui. Aceasta anume pentru că domnia sa „este unul dintre puţinii noştri poeţi autentici (de adăogat: de astăzi), a cărui creaţie nu este nici capricioasă, nici convenţională, ci strict temperamentală; aş putea spune chiar: instinctuală". Acest „instinct al poeziei" autorul îl descopere la d-l Stamatiad din chiar volumul său de debut: *Trâmbiţe de aur*, care aducea o noutate formală, o muzicalitate desăvârşită a versului şi o impetuozitate temperamentală, în temele subiective ce tratau aceste poezii. In *Mărgăritare negre* poetul e covârşit de tristeţă, în tovărăşia peisagiilor deprimante de toamnă şi a resemnărilor bolnave. Cu maturitatea sa cântăreţul nostru câştigând în intensitate de sentiment, se limpezeşte şi mai mult prin simplitatea expresiei sale. Al treilea volum al d-lui St. e *Pe Drumul Damascului*, răsunet al unui suflet simţitor, al unui bun creştin şi al unui Român turburat de zilele marilor nădejdi şi ale marilor înfrângeri din vremea războiului din urmă. Psalmii şi rugăciunile din această carte trec în fruntea antologiei de

poezie religioasă ce s'ar compune în românește, *Peisagii sentimentale* „vine să adâncească și să întregească personalitatea maestrului", a cărui lirică se distinge „prin interiorizarea motivelor de inspirație și printr'o pronunțată economie a mijloacelor tehnice", cu o notă pronunțată de melancolie. In acest volum sunt și câteva traduceri din Baudelaire și din Maeterlinck. Pentru aceste calități — deosebit de acele ale volumului de proză poetică: Cetatea cu porțile închise" , poetul Stamatiad va rămâne un clasic în literatura noastră lirică, în ciuda unei specii de producții „de bâiguitoare confuzie lirică, de batjocorire a limbii românești și de rușinoasă neonestiitate critică", ce se răsfață azi în multe reviste, ziare și chiar volume. — Partea doua a cărții d-lui Basarabeanu cuprinde un număr de reproduceri din presă și publicații diferite, cum și aprecierile făcute de critica noastră cu privire la fiecare din volumele de poezii ale d-lui Stamatiad, — sub titlul de „Note bibliografice".

Lucila Chițu, Versuri traduse în românește și cu o introducere de *I. C. Popescu-Policlet*. Tip. „Ramuri" Craiova, 1937.—In notele biografice care preced textul poeziilor se dau și câteva amănunte ce nouă ne-au fost necunoscute, când am scris un articol în „Năzuința" (an. I, nr. 1, pag, 39—45, din Aprilie 1922) despre această poetă craioveană. Astfel faptul că D-ra Chițu a fost premiată la un concurs de poezie al Academiei „des Jeux Floraux" din Toulouse (nu spune în ce an) și că unele din poeziile sale au fost traduse și în limbile spaniolă și portugheză. De asemenea relevează — ceea ce ne-a scăpat — că tot Lucila Chițu a scris și interesanta introducere a cărții lui Jules Brun (care i-a fost apoi soț și de care s'a despărțit) „la Veillée". — Se dă traducerea a 11 poezii, dintre care ni se pare cea mai reușită „Clavirele de altă dată":

Clavirele visează la mâinile trecute
Ce s'a plimbat odată pe clapele lor mute.
Visează și acuma la arii de-altă dată,
Cântate pe-al lor fildeș de-o mână delicată.
O! cântecele duse și-atâta de duioase,
Care 'ncântau odată perechile frumoase!
Clavirele trecute visează și-azi la ele,
Visează cu tristețe refrenurile-acele
De cântece în care o inimă 'ntristată
Își plânge un vechi cântec ce-o fermeca odată.
Azi, vai!... inima'i stinsă și mâinile 'nghețate;
Nu mai auzi refrenuri, iubirile's uitate....
. . . . . .
Clavirele visează la mâinile trecute
Ce s'au plimbat odată pe clapele lor mute.

D-l Popescu-Polyclet — care a mai făcut o faptă bună în viața literară, publicând mai an prețioasa contribuție poetică a tinereței vestejită în floare a unui alt Oltean: Vasile Lascar — a bine meritat odată mai mult dela noi dăruindu-ne cărticica de față.

Vrancea, Geografie fizică și umană de *N. Al. Rădulescu*. In Col. „Studii și cercetări geografice" editată de Soc. Leg. Rom. de Geografie, Buc. 1937. Autorul e bine cunoscut publicului nostru și apreciat pentru publicarea, vreme de patru ani, a revistei putnene „Milcovia" care a apărut între anii 1930 și 1933. Lucrarea de față este o teză de doctorat, studiu pur geografic, referitor la un ținut care, pe urma campaniei monografice inițiată de dl. prof. D. Gusti în satul vrâncean Nereju, a fost cercetat din punct de vedere al folklorului și istoriei regionale, de mai mulți studioși. Lucrarea d-lui Rădulescu privește deopotrivă geografia fizică și cea umană, rămânând ca geografia economică să formeze un capitol separat, ce se va publica mai târziu. Autorul descrie mai întâi aspectul fizic al regiunei, ca relief, limite și diviziuni, cu particularitatea puțin comună de a fi o depresiune aproape perfect izolată, ascunsă. Trece la studierea structurii geologice a ținutului, care îl duce la concluzia că tassarea acestei depresiuni „este astăzi completă", așa că nu mai riscă alunecări ale stratelor din adânc și e ferită de cutremure. Evoluția morfologică este tratată în larg și amănunțit, privind partea munților, depresiunea, terasele și hidrografia. Un

capitol se rezervă climei, care în acest loc, „deşi sub influenţa întregului ţinut are un climat temperat continental cu variaţii mari de la iarnă la vară, prezintă, cel puţin în părţile sudice, unele regiuni adăpostite, care se bucură de ierni blânde", aşa cum este şi în unele depresiuni ale Olteniei noastre. După aceste capitole autorul ia în cercetare antropogeografia Vrancei, oprindu-se asupra populaţiei şi aşezărilor omeneşti vremelnice şi statornice (stână, sat), precum şi asupra evoluţiei istorice a satelor vrâncene. Autorul consideră satele Neruja şi Prisaca-Poiana ca fiind cele mai vechi din tot ţinutul, fără a putea aduce dovezi documentare. Cea mai veche menţiune istorică despre existenţa vreunui sat vrâncean este din August 1445. despre satul Căliman. Câteva pagini despre toponimia Vrancei, arată că numirile topice din partea locului sunt într'o mare măsură slave. Sunt şi numiri latine, mai ales la munţi. Puţine ungureşti. Se dă la urmă şi un rezumat în franţuzeşte, cum şi o bibliografie.

Istoria Presei medicale în România, de *Dr. V. Gomoiu*. Buc. Tip. „Furnica", 1936. Publicaţie a „Institutului de Istoria Medicinei", patronată de Aşezământele A. S. R. Principesa Elena. Volumul are 740 pagini, este tipărit pe hârtie velină şi ilustrat cu clişee fotografice, înfăţişând coperta, frontispiciul sau prima pagină a publicaţiilor medicale (or înrudite cu medicina) din România. Din Prefaţa autorului aflăm că această operă a fost pregătită în vederea celui de al IV-lea Congres internaţional al „Presei Medicale latine", ţinut la Venezia în Sept. 1936, congres la care era pusă în discuţie şi Istoria Presei Medicale în diferitele ţări latine, — şi că lucrarea de faţă este complectarea şi punerea la zi a unei părţi din cartea „Istoria Medicinei şi a învăţământului medical în România" (până la 1870), volum de 1206 pagini, publicat numai în 100 exemplare de d-l Dr. Gomoiu în anii 1921—1923. Insemnăm că autorul este fondator şi preşedinte de onoare al Soc. Reg. Rom. de Ist. Medicinei.— Din opera de cercetare a începuturilor medicinei, notăm că prima publicaţie periodică medicală din lume e „Le Journal des Sçavans", Paris, 1665. La noi cea dintâi revistă cu nume şi conţinut medical e „*Povăţuitorul sănătăţei şi a economiei*", apărut la 1 Martie 1844 în Iaşi, redactat de Dr. C. Vârnav.—In Oltenia întâia este „*Saporophite şi Parasite*", la Craiova, a ciudatului Dr. Al. Sarcani, din 1892. In nr. 2 (pe care l-a avut la îndemână autorul, titlul unui articol este: „Infiinţarea unei Universităţi, cu o facultate de Medicină şi de Theologie în urbea Craiova".— De acelaş apare în Sept. 1893 „*Monitorul Sănătăţei*, organ medicinei populară", ca o continuare la publicaţia anterioară. „*Vestirea Sănătăţii*, Legea naturii şi minunile sale, organ al ştiinţelor naturale universale", apare în Craiova la 23 Sept. 1896 „sub direcţiunea unui comitet" (anonim), care îşi legitimează existenţa, scriind că „are o latitudine mare şi un scop măreţ", pe care nu-l lămureşte. — „*Şezătoarea Săteanului*. Revistă a Societăţei culturale „Luminarea Săteanului" vede lumina zilei la 5 Aprilie 1898 în Târgu-Jiu, în tip. Miloşescu. E o publicaţie de popularizare. Din Martie 1899 se contopeşte cu „Amicul poporului" şi apare sub titlul de „*Lumina Satelor*". —„*Vestirea comorilor*, Legea naturii şi minunile sale" iese la 28 lunie 1898 în Craiova, fondată de un I. C. Iorgulescu, specialist în „metoda cea nouă de vindecarea boalelor prin cura de apă". — *Anuarul medical şi farmaceutic român*" din 1902, tot în Craiova.—„Gazeta Ofic. din Craiova" la 27 Iulie 1903, din care n'a ieşit decât un număr, ocupat cu chestiunea alimentării oraşului Craiova cu apă dela Gioroc. — „*Raport asupra situaţiunei serviciului veterinar al Comunei Craiova*", cu indicaţia: „pe anul 1888", s'a tipărit la Focşani, în 1889, de med. vet. Budurescu.—„*Sanitarul*, Organul muncei şi dreptăţei", a apărut în com. Măciuca, jud. Vâlcea, la 1 Sept. 1912, tipărit la Craiova. In 1913 ad-ţia se mută la Bălceşti-Vâlcea. — „*Societatea Crucea Roşie*, a doamnelor din România, Filiala T.-Severin", dela 16 Iulie 1913. —„*Revista climaterico-balneară*, publicaţie naţională, comercială, industrială şi economică, pentru punerea în evidenţă a Staţiunilor Balneare şi Climaterice din România", iese la 20 Aprilie 1914 în R.-Vâlcea.—„*Iz-*

vorașul, rev. populară, folkloristică, la Bistrița-Mehedinți, Iunie 1919. —„*Mișcarea medicală*, Revistă medico-chirurgicală", publicație lunară, Director Dr. Docent Mihail Cânciulescu, apare la Craiova de cu anul 1928. Este cea dintâi revistă medicală modernă ce iese în Oltenia. — *Buletinul Cercului medico-farmaceutic din Craiova*, Iunie 1933.—Din conconstatările de ordin general ale acestei migăloase cercetări a d-lui doctor Victor Comoiu, rezultă că, până în anul trecut, au apărut 7 publicații de natură medicală înainte de Unire, în Muntenia și în Moldova (4 în Buc. și 3 la Iași); iar 4 în afară din frontiere (2 Ardeal, 1 Basarabia și 1 Paris); 176 în România întregită de la 1917 la 1936 inclusiv. Din 375 de publicații câte au ieșit cu toate, 246 au apărut numai în București, ceea ce face pentru capitala României 65,6 la sută. Cea mai veche revistă medicală de popularizare românească e *Sănătatea*, fondată în 1901 de dl. Dr. Sigmand-Sigma la București, și care e azi decana revistelor medicale populare, fiind într'al 37-lea an de apariție. Cea mai bătrână și mai valoroasă revistă științifică de popularizare e *Natura*, întemeiată în Oct. 1905 de G. Țițeica și G. G. Longinescu, astăzi în al 26-lea an. Revista pur medicală cea mai veche și care apare până azi este „*Spitalul*, Revista studenților în medicină" fondată în 1881, și pe al cărui frontispiciu din primul an aflăm și numele regretatului medic craiovean I. Augustin.—Volumul cuprinde și 175 de facsimile fotografice după coperta sau frontispiciul celor mai vechi din publicațiile inscrise. La sfârșit un Indice alfabetic de titlurile revistelor și un altul de titlurile revistelor, precum și un Indice cronologic al periodicelor amintite în cuprinsul cărții.

Bogdan Petriceicu-Hasdeu, ca lingvist, indoeuropenist și filolog, de *Th. Capidan*. Tip. Mon. Of., Buc. 1937. —La un veac de la nașterea învățatului basarabean, autorul a făcut o comunicare Academiei Române cu titlul de mai sus, în Nov. 1936. D-sa explică în ce chip a fost dus B. P.-H. să treacă de la studiile istorice la filologie și indoeuropenistică, motive venind din curentele științei europene de atunci, dar și unele motive interne: nevoia de a combate cu argumente filologice pe Rösler și de a anula concluziile la care ajunsese Cihac în privința elementelor slave din limba română. In trei capitole dl. Capidan arată apoi ce perfect era pregătit și orientat Hasdeu în lingvistică, în studiul comparat al limbilor indoeuropene și în propriuzis filologie. Dacă unele păreri ale lui Hasdeu, într'o materie atât de lunecoasă ca etimologia sunt eronate și deci perimate astăzi, puterea de creație a acestui uriaș eșia cu totul din comun pentru vremea lui; «el a știut să dea un nou impuls cercetărilor lingvistice, pasionând cu teoriile sale chiar și pe aceia cari erau străini de acest gen de speculațiuni științifice»; însfârșit e autorul grandioasei opere „Etimologicum Magnum Romaniae" și „tată al filologiei române din epoca noastră".

Costumele naționale din România întregită, de *G. T. Niculescu-Varone*, cu 125 de fotografii în text. 230 de pag. Ed. „Universul", Buc. 1937. — Harnic și neobosit cercetător în domeniul folklorului nostru coreografic, autorul a trecut dela jocurile populare la domeniul înrudit al cântecelor țărănești, iar de aci a poposit azi la acel al portului sătenilor români. Materialul adunat în călătorii prin toate părțile României, cu descrierea costumelor și terminologia lor îndătinată, ilustrat de numeroasele fotografii de port țărănesc vechiu și mai nou la bărbați și la femei, se dă aci grupat pe provincii. Parte din fotografiile reproduse în text sunt luate din cărți vechi ale cutăror călători străini, după gravuri și tablouri aflătoare la noi, sau fotografiate de insuși autorul. Un capitol prim tratează anume despre „Călătorii străini cari s'au ocupat de portul nostru național": Marchizul de Ferriol, Hacquet's, Robert Ainslie, De Moleville, Von Karaczay, Jacob Alt, Barabas, Raffet, G. Hering, Bouquet, J. Rey, Doussault, F. X. Knapp, Trentsensky, Valerio, Lancelot, Paul Thumann, De Rosny, Gh. Asachi, Dimitrie Asachi, Carol Szathmari, Em. Sigerus, frații Manachia și alții. Urmează apoi capitolele: „Portul popular al femeilor române din Bucovina", cum și al

bărbaţilor, apoi o însemnare despre numele de izvoade caracteristice ce se cos pe cămăşi, poale, naframe, etc. prin partea locului. Rând pe rând urmează aceeaş tratare pentru portul ţărănesc din Moldova, Basarabia, Transilvania, Banat, Oltenia, şi Muntenia. Pentru regiunea olteană se descrie portul din cele cinci judeţe, arătându-se şi cum se pieptenă femeile. La cele din Celeiu-Romanaţi înseamnă că multe sătence poartă salbe şi brăţare făcute din monete romane — blaganeţi, cum le numesc cei de pe acolo. In Dobrogea, regiune de colonişti, costumele naţionale sunt amestecate, după proveniența lor. — Partea finală a volumului ne dă o caracterizare generală a costumelor naţionale, cu note referitoare la portul românesc, origina sa antică. Se menţionează societăţile constituite care s'au ocupat cu adunarea, selecţionarea şi păstrarea izvoadelor strămoşeşti şi cusăturilor noastre vechi, activând la încurajarea perpetuărei portului îndătinat. Din Craiova se citează soc. „Roiul", întemeiată de d-na Lucia N. Romanescu născută Fălcoianu şi continuată apoi de regretata Clotilda Mareşal Averescu. La Tg.-Jiu se menţionează atelierul de ţesut covoare şi cusături de sub privigherea d-nei Aretia G. Tătărăscu. Tot pentru covoare înscrie autorul şi atelierul din Craiova al d-nei Iulia Vincenz. D-sa ne face şi o scurtă comparaţie a portului românesc cu acel al vecinilor, arătând asemănările şi înrâuririle reciproce, ca şi deosebirile de seamă dintre ele. Constatând distinsa frumuseţe a cusăturilor româneşti şi bunul gust ce dovedeşte ţăranca noastră, dl. Varone arată ce măsuri trebue luate pentru păstrarea nealterată a portului naţional.—La sfârşit un indice de numiri de cusături întrebuinţate în confecţionarea costumelor ţărăneşti la noi, cu indicaţia locului unde au fost auzite; un glosar de terminologie a materiei tratate, cum şi însemnare de vegetalele folosite la facerea colorilor. Se mai adaugă şi câteva pagini despre portul popular al Românilor din Macedonia, Epir şi Albania.

Istoria militară a Daciei Romane, de *Vasile Christescu*, teză de doctorat a autorului, fost elev al lui V. Pârvan. Carte de 260 de pagini, cu ilustraţii şi hărţi, tipărită cum nu se poate mai frumos de Fundaţia Reg. Carol I. Lucrarea s'a scris nu pentru specialişti, ci pentru un public cât mai mare. — In introducere se face un rezumat al istoricului cuceririi Daciei de Romani, explicând împrejurările care au precedat prima expediţie a lui Traian şi condiţiunile în care trăiau popoarele dela nordul Dunării, cum şi raporturile între Daci şi popoarele vecine acestora. Căci «nu nevoia de pradă sau de noi locuinţe făceau pe Daci să atace provinciile romane, ci o nevoie impusă de existenţa liberă a statului lor». Se descrie cel dintâi război al lui Traian cu Decebal. Ofensiva porneşte de pe malul stâng al Dunării, căci Romanii stăpâneau o parte din Banat şi din Oltenia când a pornit războiul. Trecerea peste Dunăre s'a făcut pe două poduri de vase: unul la Lederata şi un al doilea cam pe lângă Tsierna. Au urmat drumul Arcidava, Centum Putei, Berzovia, Aixis, Tibiscum, unde s'a unit armata împăratului cu cea de a doua, venită pe valea Cernei, şi de aci au început luptele cu Dacii. Trecând iarna, în primăvară se pare că a mai venit încă o armată romană de peste Dunăre, pe la Drobeta, şi urcând spre munţi prin Oltenia, pe la Turnu-Roşu probabil, îndreptându-se spre Sarmizegetusa. După înfrângerea lui Decebal, acesta devenea „client al poporului roman", fără a-l robi. Al doilea război a fost probabil stârnit de Daci, ceeace explică plecarea grăbită a lui Traian iarna din portul Adriaticei, unde se afla. De data aceasta împăratul decise transformarea Daciei în provincie romană. Ofensiva din 105 porneşte pe o bază mai largă ca la 101, având ca centru de desfăşurare Oescus, la gura Oltului, în Moesia inf., grosul armatelor trecând Dunărea pe podul dela Drobeta, spre a se îndrepta pe Olt în sus înspre Transilvania, pe când alt corp de armată urca prin Banat pe valea Cernei spre Poarta de Fier, alta prin pasul Vulcan, pe Jiu, ba poate şi încă una prin pasul Oituz şi o alta pe drumul Siretului, pela Pirodoridava (Poiana). In 107 războiul cu Dacii «pare să fi fost complect terminat». — După această introducere, însoţită de bibliografie

bogată, a unui specialist, urmează corpul principal al lucrării d-lui Christescu, *împărțit în trei părți*, precum urmează: I *Dacia în apărarea imperiului roman*, cu capitolele: Organizarea provinciei Dacia de Traian; Hadrian și întărirea apărării Imperiului. Cele două Dacii; Cele trei Dacii; Inceputul marilor atacuri barbare la Dunăre; Dacia sub dinastia Severilor; Dacia în timpul anarhiei militare. — II *Organizarea defensivă a Daciei*, cu capitolele: Drumurile; Fortificațiile; Descrierea castrelor din Dacia; Valurile. — III *Trupele din Dacia traiană*, cu capitolele: Legiunile; Trupele auxiliare regulate; Trupele neregulate; Trupele auxiliare recrutate în Dacia; Trupele și acțiunea lor romanizatoare. In tot cursul acestor trei părți, fiecare terminată cu o bibliografie, monumentele epigrafice vin să susțină expunerea autorului. Ar fi imposibil ca noi să stăruim mai mult în recenzia aceasta, față de bogăția faptelor și argumentelor produse de d-l Christescu în susținerea celor expuse de d-sa. O încheiere subliniază cum cucerirea Daciei a fost o necesitate militară pentru Imperiu. Minunat organizată și întărită de Traian și urmașii acestuia, ea a servit drept „bastion înaintat în lumea barbară" și zid de apărare spre nord. Fortificată, armată cu trupe numeroase, legată cu drumuri, a putut, la adăpostul castrelor și legiunilor sale, să fiinteze 150 de ani, dând loc unei vieți locale economice înfloritoare. Dacia a fost un centru puternic de romanizare temeinică; ea a întârziat barbarizarea provinciilor și după retragerea lui Aurelian, elementul romanic rămas în stânga Dunării putând astfel rezista ca element etnic și cultural. — La fine un Indice de nume proprii și o Hartă a Daciei Romane și ținuturilor vecine ei, lucrată minunat și cuprinzând toate elementele necesare spre a urmări pe teren excursul istoric al autorului și demonstrația sa.

Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei, publicate de *Aurel V. Sava*. Ed. Fundației Regele Carol I. Buc. 1937. — Volumul se deschide cu o expunere istorică a ținutului Lăpușnei. Târgul Lăpușna va fi existat din sec. XIV. Documentar îl aflăm din 1454. — Se dau apoi 204 documente, cel mai vechiu fiind din 11 Martie 1502 și cel mai nou din 6 Sept. 1821. Din acestea, 19 din cele vechi sunt date și în text slavonesc, urmat de traducere. Pentru ușurarea cercetărilor, autorul a pus la urmă regestele celor 204 documente. La sfârșit Indice și două facsimile de documente.

Secta milenistă, de Diaconul prof. *I. Popescu-Cilieni*. Tip. „Ramuri". Craiova, — Broșură de 30 pagini, pornită din buna intenție de a atrage băgarea de seamă asupra pericolului ce reprezintă una din sectele ce caută să facă prozeliți în prostimea noastră, îndepărtând pe cei cari s'ar lăsa amăgiți, dela credința noastră părintească ortodoxă. Milenismul nefiind admis între cultele permise în România, el se camuflează sub nume diferite: Asoc. internațională a Studenților de Biblie. Soc. învățătorilor de Biblie, Biserica Domnului, Familia Credinței, Casa spirituală a lui Israel, Consacrații Domnului, Ucenicii Domnului, Martorii lui Iehova, etc. Milenismul e mai nou ca Adventismul. A pornit în 1862 din America. Editura „Viața" dela Cluj este ceea care tipărește și împarte cărți și publicații mileniste. Din 1912 s'a auzit la noi—din Cluj, Tg.-Mureș și pe Valea de sus a Jiului — de milenism. De remarcat că mileniștii au legături cu Ungurii și comuniștii. Unii din propagandiștii lor sunt Evrei. Sectanții aceștia nu recunosc pe Rege și nu vor să plătească impozite și nici să servească armata națională.

Mihai Viteazul în folklorul balcanic, de *Al. Iordan*. Buc. 1936.— Se explică de autor căror fapte și împrejurări istorice se datorește lucrul următor: Dacă actul de răsvrătire al voevodului muntean, aprobat cu entusiasm de întreaga lume creștină a avut un mare răsunet în masele popoarelor dela sudul Dunării, care i-au cântat vitejiile în folklorul lor, nu se poate afirma același lucru „despre popularitatea lui Mihai Viteazul la semenii săi, de oarece în folklorul românesc amintirea sa este foarte palid păstrată". In Pen. Balcanică, la creștinii subjugați de Turci, cari s'au bucurat de isprava răscoalei lui Mihai Viteazul, eroul nos-

tru figurează în numeroase balade bulgărești mai ales, sârbești și chiar grecești. În ostirile lui Mihai e știut că erau și numeroși Sârbi și Bulgari. Autorul cercetează întâi baladele respective bulgărești, le împarte în trei grupe: 1) M. V. ca răsculător al locuitorilor din Caravlahia și Carabogdania sau din Țara Vlășească și Bogdănească, în care — prin contaminarea balcanică a mitului lui Oedip — e înfățișat ca incestuos, căsătorindu-se fără știrea lui cu soră-sa Stăncuța și luând roabă pe mamă-sa Vișa; 2) același fond, însă fără elementul neverosimil din primul grup, și în care Mihai se duce să desrobească pe creștinii de peste Dunăre; 3) Uciderea lui Mihai de un glonț de „pușcă din Budin", la Alba Iulia, unde e între soldații săi la o horă, — cătești trele variantele începând cu răscoala din Țara-Românească. Baladele tipul 1 ne atestă că soția lui Mihai se numea Stanca, iar nu Florica sau altfel. Într'o baladă se împletește și eroul Marcu Crăișorul cu întâmplările lui Mihai Viteazul. „Din Carpați până 'n Corint, numele lui M. V. s'a păstrat în producțiunile tutulor popoarelor" creștine din sudul Dunării. Se fac citate, iar la urmă se dă în bulgărește și 'n traducere românească balada „Mihai Voevodul". La urmă un mic rezumat în franțuzește.

Anuarul Universității Mihăilene Iași 1930-1935, publicat de *Traian Bratu,* Rectorul în funcțiune al Universității. Ed. Universității Mihăilene, Iași, 1936. — O notiță în capul volumului ne lămurește că Anuarul acesta a fost redactat de domnul conferențiar Carol Kurt Klein, directorul Bibliotecei Universității din Iași și că s'a tipărit la Imprimeriile Statului din Chișinău. — Frumos volum de 676 pagini, cartonat și cu un număr de ilustrații (acestea nu sunt la înălțimea restului), are o introducere, după care urmează cele 5 părți ale materialului. Se tipărește, de împlinirea unui veac de la întemeierea acestui institut de învățământ superior, căci la 16 Iunie 1837 Mihai Sturza, Domnitorul Moldovei, a inaugurat cursurile Academiei Mihăilene, din care s'a desvoltat de o parte Liceul Național, iar pe de alta Universitatea din Iași. Numele de „Universitatea Mihăileană" l-a luat la 1 Nov. 1933, când M. S. Regele Carol II a asistat la deschiderea cursurilor acelui an școlar la Univ. Iași, botezând-o cu acest nume. — Partea I-a cuprinde discursul M. S. Regelui din 1 Nov. 1933 și cinci dări de seamă anuale ale rectorilor respectivi dintre 1920 și 1936; o schițare a mișcării universitare pe acest interval, cu o galerie de câteva din figurile dispărute ale profesorilor acestei universități, în frunte cu Al. Philippide.—Partea II-a consemnează lucrurile privitoare la conducerea și ad-ția Universității, rectorat, senat universilar, comisii universitare și corp didactic. — Partea III-a înfățișează viața fiecăruia din organismele Universității: Facultate de Teologie, cea de Drept, cea de Litere și Filosofie, cea de Medicină și Farmacie, cea de Științe în genere și cea de Științe Agricole, după care se prezintă Biblioteca și Seminarul Pedagogic Universitar. — Partea IV-a dă tablouri statistice rezumative, iar ultima, partea V-a, înregistrează operele ce se alătură activității Universității, anume Prietenii Universității, Asociațiile studențești și Căminurile de studente și studenți. — In Anexă se dă o listă de revistele publicate de profesorii dela Iași, cum și de profesorii conducători de ziare. Insfârșit un indice de nume.

Literile în Țara Banilor, comentarii asupra scriitorilor olteni contemporani, de *Stelian Metzulescu.* Vol. I Craiova, Ed. „Linia Nouă", 1936.— Din principiu, în această rubrică ne conducem de regula lui *nihil nisi bene.* Cu toate acestea se înțelege însă că, având în vedere și timpul nostru, și numărul redus al paginilor de recenzii, suntem de multe ori nevoiți să lăsăm netrecute la răboj cărți, broșuri și reviste ce ni se trimit la redacție, și care ar merita într'adevăr să fie măcar menționate în treacăt; pe de altă parte, ținând seamă de caracterul în primul rând istoric al revistei, ne este impus a lăsa în linia doua operele pur literare. Dar, în cazul cărții ce însemnăm aci, numai principiul mai sus enunțat pe latinește ne-a făcut să ne mulțumim a anunța „Literile în Țara Banilor" la pagina de pe copertă, unde publicăm titlul cărților nou apărute, primite de Re-

dacție. Cum autorul, fost școlar al nostru în liceu, băiat de treabă căruia nu am vrea să-i pricinuim o neplăcere, a insistat—chiar și după ce i-am spus că nu ne-a plăcut scrisul său — să-i facem recenzie, ne achităm cum putem. — *Literile* (corect trebue zis: literele) *în Țara Banilor* este o carte pornită dintr'un gând bun și ar fi bine venită, răspunzând la nevoia de a găsi într'un volum informații biografice, cum și observații și aprecieri critice asupra scriitorilor olteni contemporani. O asemenea carte ne lipsea. Din nefericire, cu toată buna sa intenție, tânărul St. Metzulescu nu a isbutit să ne-o dea cum trebue, cum am fi dorit-o și noi.

O să spunem dece nu a isbutit. Consemnăm deocamdată că autorul a înregistrat aci 30 de poeți, 2 epigramiști și 18 prozatori, între cari, cu modestie, d-sa nu s'a înscris, cu toate că între mânuitorii condeiului sunt și alții ce nu pot avea mai multă pretenție decât d-sa de a fi cetățeni ai Parnasului; numele unora dintre acești scriitori olteni contemporani nu le-am mai întâlnit nici chiar între ale colaboratorilor dela foaia „Gând și slovă oltenească" a d-lui Plopșor. care era un fel de Academia de la Crusca sau de Académie Goncourt pentru meleagurile oltenești. Sunt încă mulți cari lipsesc de aci, deși scriitori cunoscuți; poate că vor afla loc în vol. II, anunțat în pregătire.

Lucrarea d-lui St. Metzulescu nu e isbutită, având trei cusururi mari și iremediabile: 1) e lipsită de obiectivitate, 2) e de un gust dubios în alegerea exemplelor ce prezintă și 3) e scrisă într'un stil bombastic inadmisibil. Astfel, dacă pentru orcare din cei prezentați în volum se găsesc cuvinte bune, laude amfigurice,—pentru unul singur,or doi, ca pentru d-l Rujeanu bunioară, cu care autorul va fi avut o pricină personală, nu găsește decât batjocură, deși încercările literare ale acestui tânăr nu sunt nici mai bune nici mai rele decât ale altora din cei atât de lăudați în „Literile". O bună parte din citatele d-lui Metzulescu sunt banalități sau vorbărie seacă, iar nu mostre de literatură, cum ar vrea să ni le prezinte d-sa. Insfârșit vina cea mai mare, organică și eliminatorie a cuprinsului cărții este limba extraordinară, pretențioasă, afectată, gongoristică în formă și lipsită de conținut, pe care și-a făurit-o autorul, probabil „pour épater le bourgeois!" Reproducem primele rânduri ale volumului, ca să nu alegem. De altfel or unde am deschide cartea, ar fi același lucru: „In poezie d-l T. A. se remarcă printr'o creație romantică, resfrângând rezonanța sentimentelor sale în cascade de sensibilități diferite. Poezia e rezultatul unor ciocniri contrare de sentiment, determinând armonia unor aspirațiuni ce-și caută așezarea sus pe orizontul idealismului. Intr'adevăr omul care cunoaște măreția unui vis ce luminează de sus, sfărâmă în suflet tot ce i-ar împiedeca avântul; ori în poezia d-lui T. A. vedem această frământare interioară, în care lupta spiritului cu neajunsurile vieței se dă pe arena publică a versului, pentru ca spiritul triumfător să se înalțe pe treptele de cristal ale gândirei. Pentru a da versului muzicalitatea armoniei divine și adâncime de ocean, culege cu îngrijire toți spinii înfipți în imagini și idei pentru a le devaloriza și reduce la înălțimea comună a atâtor poezii". Și așa până la ultima pagină a volumului.

D-l Paul I. Papadopol nu a făcut bine semnând prefața acestei cărți, lucru ce a încurajat tipărirea ei așa cum e. Când Șt. Metzulescu va ajunge să înțeleagă, să guste literatura cu inima tinereții, dar și cu judecata maturității, și când va fi deprins meșteșugul scrisului în frumoasa noastră limbă, dânsul cel d'întâi va păstra pică prefațierului său de a nu-l fi oprit de la graba trimeterii în lume a acestui făt născut înainte de termen care e „Literile în Țara Banilor". Deocamdată însă, teamă ne este că acest sentiment va fi rezervat celui ce semnează recenziile de față, pentru că—observația e veche ca lumea : adevărul spus în față nu e totdeauna plăcut.

PERIODICE.

Revista Istorică, *an. XXII, nr. 10—12*, aduce o dare de seamă despre cartea unui istoric polon asupra lui *Ioan Albert al Poloniei şi Moldova* (Fr. Papée), făcută de Holban, care promite a reveni asupră-i complectând istoria acestui rege, cu date şi ştiri noi privitoare la chestiunea Pocuţiei şi raporturile lui cu Ştefan cel Mare.—*Cea d'întâi pedeapsă de «hiclenie» în Ţara Românească*, ne spune d-l Sacerdoţeanu, a fost aplicată de Alexandru Basarab Vodă cum reiese dintr'o diplomă a regelui Ludovig de Anjou, din 20 Aug. 1359—unor nobili români cari luaseră partea regelui unguresc împotriva domnitorului muntean. Pedepsirea trădărei consta nu numai în «confiscarea moşiilor, ci atingea şi orce alt fel de venituri ale acuzatului, cum şi însuşi persoana sa", mergând până la pedeapsa capitală". «Dacă Nicolae Alexandru, cel d'întâi urmaş al eliberatorului din 1330, putea să aibă o atât de mare autoritate în faţa boierilor ţării, putem bănui că era un adevărat autocrat, cum rezultă din însuşi titlul pe care i-l dă patriarhul constantinopolitan în acelaş an 1359, şi intru nimic mai prejos de orce suveran contemporan».—*Căsătoria unei moldovence în Rusia secolului al XVIII-lea*, de V. Mihordea.—*Un izvor cu privire la războiul turco-polon din 1673*, de N. Iorga —*Relaţiile Aromânilor din Moscopole cu reprezentanţii Veneţiei la Constantinopol în sec. al XVIII-lea*, de V. Papahagi. —După *Cronica Sioneştilor*, lucrare a d-lui Gh. Ungureanu, subdirectorul Arhivelor din Iaşi, o recenzie de N. Iorga. — *O chestiune de ceremonial în Moldova*, de V. Mihordea. *Studii greceşti în legătură cu Istoria Românilor* comunică D. G. Ionescu. — *Acte grămeştene din Costeşti-Vâlcea*, pentru un proces între moşnenii din Grămeşti (Costeşti-Vâlcea) şi cei din Bărbăteşti, de A. Sacerdoţeanu. Primul act e dat din 1730, Sept. 12, din Craiova, sub ad-ţia austriacă, semnând cartea de judecată: I Baron v. Czeika. general-m, G. Vlasto, N. De Porta, I Băleanul, şi Şt. Prăşcoveanu (Pârşcoveanu). — *Un «poet valah» în lit. italiană*, după care Ipp. Nievo zice că ar fi luat ideea unei poezii, în 1855, n'ar putea fi Eliade? se întreabă N. Iorga. — Foarte interesant: *Regele Carol I şi Marele Război*, de I. Viţianu.

An. XXIII, nr 1—3, cu următorul cuprins: *Opera postumă a lui Henri Pirenne*: Histoire de l'Europe, des invasions au XVI-ème siècle, Paris, Alcan, 1936, prezentată de Iulian M. Peter. — *O hotărnicie a mânăstirii Arnota*, de A. Sacerdoţeanu, e de adăogat alături de cele 15 acte şi documente privitoare la proprietăţile pomenitei mânăstiri, din monografia recent apărută a Preotului D. Cristescu: «Sf. Mânăs ire Arnota», Tip. Episcopiei R.-Vâlcea, 1937. Datată 4 Sept. 1642 (7151), hotărnicia publicată aci e o copie de pe la 1800, «scoasă după un hrisov al sfintei mânăstirei Arnotei, din zilele răposatului Matei Băsărabă Voivod». Cei 24 de boeri puşi de Vodă să aleagă la faţa locului moşia mânăstirii de a judecilor din Bărbăteşti şi din Dobriceni, jud. Vâlcea, de faţă fiind Mitropolitul Teofil şi Episcopul Ignatie al Râmnicului. S'au pus şi semne de hotar. — Amănunte despre *Uciderea doctorului Testabuza*, în Sept. 1741, la Bucureşti, aduce V. Mihordea. — La cele publicate de dl. Göllner în aceeaş revistă despre *Participarea lui Salis la răscoala ţăranilor din Ardeal*, adăogă întregiri dl. M. Auner.—*Despre un vechiu călător german pe la noi, în sec. XIV-lea*, de care se mai ocupase, dl. prof. Iorga face câteva rectificări de interpretare a unor nume de localităţi: Zimnicea, Ruşii-de-Vede, Slatina şi Câmpulung. — Ceva *Documente din British Museum privitoare la Ist. Românilor din sec XVI*, de isvor spaniol, dă C Göllner. E vorba de raporturile Veneţiei cu Petru Cercel, pretendent la tronul Munteniei, şi despre luptele dintre Turci şi Cazaci în 1583. — O largă recenzie a vol. I, cu ambele părţi, din *Noua Istorie a Românilor de N. Iorga*, dă dl. N. A. Constantinescu. — O conferinţă despre *Horia, Cloşca şi Crişan* — o simplă conferinţă, cum zice autorul, dl. Iorga —, pagină de sinteză însă, îşi va spune cititorul acestei prelegeri, plină de vederi noui şi luminoase, în care se lămureşte caracterul dublu al

răscoalelor româneşti de care e vorba: o parte ţărănească având caracter de jacherie, şi o alta românească instinctuală, nu rezonată or pornind dela cărturari. — *Din legăturile cu Moscova*, după materialul adunat de Gr. Tocilescu şi Ioan Bogdan, articol de Vera Merenco. — *Acte covurluiene*, publicate de C. Velichi.

Nr. 4—6 aduce o largă recenzare a vol. II: *Oamenii pământului*, de N. Iorga. — *O descriere a Moldovei înainte de Cantemir*, tot cu titlul de «Descriptio Moldaviae», este aceea din sec. XVI-lea, aflată de răp. Ioan Bogdan în Bibl. Vaticanului şi publicată în „Arhiva" din 1898, în lat. şi traducere românească. O alta, posterioară, e a unui francez Delacroix, care semnează: „Sieur De la Croix", şi notează însemnările lui despre ţările noastre în „Relation des provinces de Moldavie et de Valachie". Acesta a fost secretar de ambasadă francez la Constantinopol (1671—78) şi a trecut prin ţările româneşti cu prilejul unei călătorii în Polonia în 1675. La dus el trecu pe Dunăre dela Giurgiu la Porţile de fer, apoi prin Ardeal spre Polonia; la înapoiat vine prin Moldova. Găsim aci şi câteva lucruri ce nu sunt la Cantemir, cu privire la ceremonial. D-l Mihordea dă şi textul francez. — *Contribuţii la istoria domniei muntenești a lui Simion Movilă*, de Th. Holban. Simion e susţinut la urcarea pe tron, după uciderea lui Mihai Viteazul, de Poloni şi Moldoveni, în potriva boerilor Munteni afară de doi fraţi Buzeşti, cari au fost de partea noului domn). Răscoala boerilor munteni aduce căderea lui Simion Movilă, înlocuit în Nov. 1601 cu Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul. Pe Radu Şerban, cerut de boeri, nu l-au vrut Turcii. Se stabileşte deci că, de la 20 Oct. 1600 la Mai 1601 a domnit Simion Movilă; de la Mai la Iunie 1601 Radu Şerban; de la Iunie la Noemvrie 1601 Simion şi de la Nov. 1601 la Aprilie 1602 Radu Mihnea, iar dela ultima dată până în Iulie 1602 e tot Simion Movilă. — *La Notiţe* (p. 205), Pr. C. Stănică din Dolj prezintă câteva dublete latine la următoarele toponimice slavone: Pleniţa-Păstaia, Vârtop Ascunsa, Terpeziţa-La mese şi Piatra-Glogova.

Revue Historique du Sud-Est européen, *an. XIV, nr. 1—3*, pe 1937, se deschide cu o comunicare făcută în Sept. 1936 la Roma de N. Iorga, la Congresul de studii bizantine: *La vie de province dans l'Empire byzantin.—Autour d'une représentation de Saint-Démétrius*, de Maria Golescu. D-sa lămureşte că reprezentarea Sfântului Dumitru călare, străpungând cu lancea un luptător doborît la pământ — curentă în iconografia noastră orientală, aflată şi în cripta S-ta Margherita, lângă Casalrotto din sudul Italiei şi în alte 2—3 locuri de pe acolo—, înfăţişează nu pe Arie, ci pe Ioniţă sau Caloian, regele Bulgarilor şi Vlahilor — *Le rôle des Polonais dans les relations bulgaro-roumaines, sous le règne de Charles I-er*, după rapoartele informative ale unor agenţi din România către Ali-Paşa şi Fuad-Paşa. Se spune că bande bulgăreşti, armate şi instruite de ofiţeri ruşi în vederea unui atac îndreptat contra Turciei, se strâng în jurul Severinului, la Craiova şi Caracal. Un «banchet panslavist» la Bucureşti în toamna lui 1869, la care participă Români, Ruşi, Sârbi şi Bulgari. Se spune că sunt 12 comitete de acţiune bulgăreşti, preparând insurecţiunea; între ele Craiova, Calafat şi Severin. «Roşiii» se prepară să răstoarne pe Vodă Carol, cu sprijin francez. Cogălniceanu se duce la Viena în vara lui 1870, «spre a se pune la dispoziţia Prinţului Cuza» şi a-i pregăti înapoierea pe tron. O listă a efectivelor în oameni şi cai, cum şi armament, al armatei române în acel moment (1870). Articolul e al d-lui Duzinchevici. — *Un témoignage historique: terra = ţară*, de Anton Balotă, la care trimitem spre a fi citit integral, pentru marea lui importanţă.—*Un document sur l'émeute de Ploești* (8—20 août 1870), de Duzinchevici, în legătură cu articolul din numărul de faţă al d-lui Caton Theodorian.

Arhiva, *an. XLIII, nr. 3—4* din 1936. — *Origina numelui de familie Micul şi noua teorie despre formarea limbii şi poporului românesc*, de d-l

llie Bărbulescu, discută, în contradicție cu d-l N. Drăganu, o seamă de păreri în materie de filologie, cu privire la locul și timpul când s'a format limba noastră în individualitatea ei. In legătură cu teoria d-sale, autorul prezintă cuvântul «Mic», ca nume de familie, putând să fie mai degrabă maghiar or slav decât românesc, sau chiar din vechea limbă română trecut la Croații catolici, iar de la aceștia împrumutat apoi de Unguri.—*Răspândirea colonitilor românești în Polonia* de Th. Holban. — *Intregiri la studiul despre «amărâtă turturea» în literaturile romanice*, de D. Găzdaru.—*Dicționarul enciclopedic ilustrat* (de Candrea și Adamescu, ed. «Cartea Rom.") e purecat de prof. August Scriban, care notează aci foarte numeroase observații și rectificări de făcut la origina și etimologia a o seamă de cuvinte din acest dicționar.—*Căpitanul Ștefan, neamul său și m-rea Dumbrăvița* (jud. Tecuci), menționat documentar prima dată la 15 Iulie 1627, iar ultima oară în August 1676, retras în călugărie. Art. de C. A. Stoide, și însoțit de acte și documente publicate aci în anexe.—*Valahii din Moravia*, asupra cărora D. Crânjală pregătește o teză de doctorat la Praga, au fost studiați superficial, fără spirit critic, de aproape toți cei cari s'au ocupat de ei, zice autorul. D-sa își propune a aduce lumini noi în chestiunea ce l preocupă. Or cum, influențele românești asupra graiului din Voloșsco nu pot fi decât foarte reduse, mărginite la lexic, nu la gramatică, în materie de păstorit, și la viața acestor ciobani. — *Noui exemple ale fenomenului de unificare a celor două forme ale pronumelor «dumneata» și «mata»*, de I. Morărescu.—*O informație nefolosită despre luptele Nemților cu Moldovenii și Tătarii pe dealul Cetățuei și Hlincea*, de A. H. Golimas. E scoasă din hrisovul lui M. Racoviță, Vd., din 20 Dec. 1717. - *Din graiul basarabean*, de Diomid Strungaru. — Din *O mărturie hotarnică din 1795*, publicată de C. Turcu, aflăm că în Iași era și o Mahala a Muntenimii. — Ceva despre înțelesul și origina cuvântului *Martalog*, de Ilie Bărbulescu. — *Sărbătorirea și personalitatea științifică a d-lui Moses Gaster*, mare rabin și cetățean englez, fost la noi până la 1885, folklorist și filolog distins, care a împlinit 80 de ani. Ca și Lazăr Șeineanu cu «Basmele Române», Gaster are meritul de a fi atacat prima dată subiecte noi în românește, inspirate de studii similare străine, în ale sale «Literatura populară română» și «Crestomatia română», care au destule scăderi și lipsuri, mai ales din neștiința de slavistică a celor doi pomeniți. D-l Bărbulescu adaogă aci oarecare considerații, arătând cum unele valori științifice, egale în merite, pot fi sau ridicate pe scut și elogiate, sau ucise de conspirația tăcerii, după cum aparțin or nu francmasoneriei.—Tot d-l Bărbulescu închină un articol de cinstire pentru *Personalitatea științifică a lui Gh. Ghibănescu față de Academie și Doctoratul «honoris causa»*, cu prilejul morții vrednicului profesor ieșan, din Iulie 1936. Pasionat cercetător al trecutului nostru, deprinzând prin ostenelile sale a descifra slova veche și a da pe românește documentele slavonești emanate din cancelariile domnitorilor noștri, Ghibănescu a publicat peste 40 de volume de asemenea acte. Pe lângă aceasta, activitatea lui s'a desfășurat vreme de o jumătate de veac ca scriitor, contribuind în apreciabilă măsură alături de alții la formarea spiritului public românesc. Și cu drept cuvânt se miră și d-l Bărbulescu și alții, cum de n'a fost ales Ghibănescu membru al Academiei Române? și cum Universitatea din Iași nu s'a gândit să se onoreze pe sine numindu-l doctor honoris causa? Dar, vezi că bunul și eruditul «moș Ghibănescu» al nostru, om perfect onest, nu era nici el francmason!

In marginea acestei recenzii notez aici, pentru complectarea celor spuse de d-l prof. Ilie Bărbulescu, următoarele. Impins de nevoia de a se elibera de niște datorii ce-l apăsau prea mult, Gh. Gh. consimțise a-și vinde Ministerului Instrucțiunei Publice colecția sa de prețioase documente, pentru suma de un milion de lei. Ministrul care a achiziționat acest tezaur istoric e d-l Prof. N. Iorga, când era șeful guvernului din 1931. Documentele au fost depuse la Fundația Regală

„Regele Ferdinand" din Iaşi. Primele 4 rate de câte 200.000 lei au fost achitate regulat. Ultima, a cincea, din Iun. 1933, n'a mai fost plătită. Toate stăruinţele puse de fiul lui Gh. Gh. pe lângă Ministerul Instrucţiunii (al cărui titular e d-l Dr. Angelescu), spre a se onora semnătura autorităţii respective, au fost zadarnice. Strâns cu uşa de creditori, tânărul Gh. vedea că i se scoate casa părintească la mezat, *din pricină* că *i se* refuză plata restului de 280.000, ce i se datorau ca moştenitor al tatălui său decedat. Plângându-mi-se mie—ca unuia ce eram secretarul gen. al Ministerului condus de d-l Prof. Iorga—, am scris un articol, intitulat „Ministerul Instrucţiunii falit?", pe care l-am trimis la „Neamul Românesc", şi la „Porunca Vremii", cu rugămintea de a-l publica. Dacă însă N. R. nu l-a tipărit, ca să nu supere pe d-l Dr. Angelescu,—P. V., cavaleresc şi cinstit mi-a publicat acest articol în nr. său din 20 Nov. 1936. Acolo denunţam odiosul gest al celor cari, lucrând în numele autorităţii, al cărui obraz îl terfelesc prin asemenea procedări, au refuzat să achite o sumă datorată în forme legale, sub cuvânt că „Ministerul nu are bani", când are destui pentru risipă deşartă. Pomeneam aci şi de cazul similar al aceluiaş minister care, în 1931-1932, a contractat faţă de directorul revistei noastre—atunci director onorific al Arhivelor Statului din Craiova — o datorie de 138,476 lei, bani luaţi cu împrumut de d-sa personal şi puşi la dispoziţia instituţiei ce conducea, pentru ca nou înfiinţatele Arhivele să poată funcţiona, plătind lefurile a doi arhivari şi doi servitori în cursul acelui an, până ce aceştia să ajungă a fi trecuţi în bugetul Statului pe anul viitor. După plecarea d-lui prof. Iorga din fruntea Guvernului în 1932, am reclamat Ministerului Instrucţiunii Publice controlarea gestiunii mele de fost Director al Arhivelor craiovene şi restituirea sumei de mai sus. Deşi însă inspectorul contabil trimis de Minister, cercetând scriptele, a constatat că cei 138,475 lei au fost daţi de mine Arhivelor Statului din Craiova, înalta autoritate —recte dl. Dr. Angelescu — mi-a comunicat că mi se recunoaşte a fi cheltuit pomenita sumă cu întreţinerea pe un an a secţiunii Arhivelor, dar că nu se poate înapoia, pentru că acei bani n'au fost daţi în absolută conformitate cu dispoziţiunile legii contabilităţii Statului nostru. Pasă-mi-te, înainte de a dispune întrebuinţarea acelei sume, trebuia să am la mână o aprobare prealabilă a Ministerului, a ministerului al cărui secretar gen. tot eu eream. Şi astfel, la adăpostul unui aşa de comod motiv, d-l min. Dr. Angelescu mi-a refuzat şi mie restituirea banilor împrumutaţi, cum a făcut-o acum cu banii datoraţi lui Ghibănescu. Frumos şi cinstit procedeu al Ministerului „Educaţiei Naţionale",—n'avem ce zice!

Ca epilog al acestei intervenţii făcute prin presă, acum două zile (la 22 Mai) a venit la Craiova d-l P. Marinescu, inspector gen. al învăţământului, trimis cu misiune specială din partea d-lui Dr. Angelescu, ca să *ancheteze* faptul, conform unui chestionar stabilit, în care, între altele, mă întreba: In ce calitate *interveniţi* Dv. pentru apărarea unor drepturi ale fiului fostului profesor Ghibănescu? şi cine v'a autorizat să împrumutaţi Arhivelor Statului din Craiova suma de mai sus arătată? apoi: Domniei Voastre, care în 1931 aţi îndeplinit câtva timp funcţiunea de secretar gen. şi care vă bucuraţi de toată consideraţia faţă de d-l prof. Iorga, fostul şef al guvernului în acea vreme, nu vă revenea sarcina de a face toate diligenţele pentru ca Arhivele Statului din Craiova să funcţioneze neîntrerupt pentru serviciul interesului public şi al istoriei naţionale?". Orce alt comentariu e de prisos.

An. XLIV, nr. 1—2 începe publicarea în franţuzeşte — aceasta spre a fi şi la îndemâna cercetătorilor străini—a lucrării valoroase a d-lui prof. Ilie Bărbulescu: *L'individualité de la langue roumaine et ses éléments slaves anciens*, completată cu noi argumente filologice în favoarea teoriei continuităţii şi formaţiunii poporului nostru într'o anumită regiune a Daciei Traiane, combătând deci teoria lui Roesler. Pornind de la cercetarea elementelor fondamentale care au constituit

individualitatea etnică românească, spre a da o soluţie bună chestiunei, autorul nostru are în vedere elementul constitutiv slav din românește, care trebue privit „nu ca până acum, numai prin prisma gramaticii paleoslovenice, adică, a bulgarei vechi, dar prin acea a gramaticei istorice bulgare întregi, deci şi prin prisma perioadei sale post-paleoslovenice". Astfel se ajunge la concluzia că: „individualitatea etnică românească, pornind dela limba sa, nu are în compunerea sa limba slavă ca element fondamental, şi că ea s'a dospit şi s'a format în afara teritoriului ocupat de Slavi, în timpul creărei sale', şi anume în Dacia Traiană. iar nu în teritoriul ce va fi mai târziu Moldova. Se cercetează apoi, după această expunere principială, amănuntele chestiunei în capitolele: Teoriile cu privire la regiunea în care s'a constituit individualitatea naţiunei şi limbei române; Straturile trac sau iliric şi român din această individualitate etnică românească; Elementele iliric sau traco-dac şi cel roman nu pot rezolva problema românească; Teoriile cu privire la extensiunea geografică a Slavilor în Iliria, în Dacia Traiană şi în Peninsula Balcanică: Teoriile despre limba slavă care a intrat în constituţia individualităţii limbii române; Trialismul etnic al numelui de „Sloveni" la autorii vechi.—*Ştiri despre petrecerea în Moldova a Doamnei Ecaterina Cercheza, după moartea lui Ştefan Vodă Lupu*, cu trei acte în anexă, de C. Andreescu şi C. Stoide.

Răspândirea coloniilor româneşti în Polonia, continuare din nr. anterior, de Th. Holban.—*Latină populară*, note pe marginea unei cărţi a lui J. Svennung, recent apărută la Uppsala, semnează H. Mihăescu. —*Iarăşi despre Savina Kniga şi Codex Suprasliensis în Dacia Traiană*, de Ilie Bărbulescu. Aceste două texte, scrise în vechea bulgară, au unele caractere lexicale şi fonetice indicând regiunea geografică în care ele au fost scrise, şi care nu e Bulgaria veche, de dincolo de Dunăre, şi trebue să fie copiate undeva în teritoriul limbei bulgare din Dacia Traiană de nord, undeva în vecinătatea limbii rutene or slavone, „limbă care se vorbea în vremea copierii lor nu numai în Pen. Balc., ci şi dincoace de Dunăre: în teritoriul Daciei Traiane, care se întindea până către teritoriul din afară de Dacia, al limbii Slovacilor şi al limbii Rutenilor, cu care limbi această limbă bulgărească (dacosloveană) de aci se învecina în nordul Daciei Traiane".

La aceste concluzii au ajuns cinci din cei mai învăţaţi slavişti de azi. D-l Bărbulescu a pus problema provenienţei acestor cópii în cadrul problemei despre origina geografică a Românilor încă de acum 15 ani şi a dovedit existenţa unor cuvinte din dispăruta limbă dacosloveană în limba română de azi, a unor elemente slave vechi, a unor expresii şi proverbe din aceeaş origină. De aci conchide autorul că limba şi naţia românească s'au plămădit şi format „la apus de Olt, în Oltenia, Transilvania şi Banat".—*Şi limba bulgară prefăcea sunetul e în ă*, de acelaş.—*Viaţa, credinţele şi arta poporului românesc*, fragment dintr'o lucrare de V. Mironescu. — *Încă ceva despre rom. „cochi-vechi"*, de d-l Il. Bărbulescu —De acelaş: *Iarăşi Despre dl. Moses Gaster* — *Mici controverse istro-române*, de D. Găzdaru.—*Prof. Ohienko despre publicarea documentelor slavo-române* cere ca ele să fie reproduse cât se poate de mai asemenea cu originalele lor, căci ele nu sunt destinate numai istoricilor, ci şi filologilor. Aceasta a spus-o totdeauna şi autorul articolului: d-l Il. Bărbulescu.—*Influenţe româneşti în Carpaţi*, cu privire specială asupra regiunei Valaşsco din Moravia, de D. Crânjală.—*Recenzii* multe şi obiective, mai ales de specialitate.

Moldova nouă, organul Asociaţiei culturale a Transnistrienilor, *an. I. nr. 4*, pe Dec. 1936, apare la Iaşi, ca publicaţie trimestrială, sub direcţia d-lui N. P. Smochină, cu articolele următoare: *Republica Moldovenească a Sovietelor*, cu datele provenite dela Comisariatul Instr. Publ. al republicelor ruseşti şi înfăţişând date statistice şi evoluţia învăţământului din ţara de peste Nistru.—*Educaţia şi învăţământul în Republica moldovenească a Sovietelor*, conferinţă ţinută la Iaşi

de directorul revistei, d-l Smochină. In tot cuprinsul Rusiei Sovietice învăţământ şi educaţie sunt absolut uniforme, identice, deosebindu-se doar prin limba de predare, care e naţională pentru fiecare, dar socialistă (zice autorul; noi zicem: comunistă) după fond. Ea pregăteşte elemente care să profeseze şi să propage ura de clasă, internaţionalismul, ura religiei creştine şi ceva cunoştinţe generale, plus gimnastica. *Autonomia Republicei Moldoveneşti a Sovietelor*, de acelaş autor. Această republică a luat fiinţă la 12 Oct. 1924. Autonomia ei este mai mult pe hârtie, iar dreptul său de autodeterminare—în sensul de a putea hotărî ea însăşi când să se separe complect de Rep. Sov. şi să formeze un stat independent —este o simplă ficţiune sau un deziderat.—*Literatura Republicei Mold. sovietice*, de Al. N. Smochină, articol neterminat în acest număr, expune începuturile acestei literaturi, arătând cum, pe deasupra erorilor de cugetare politică şi greşită îndrumare socialistă, sufletul românesc se face vizibil în activitatea aceasta a Românilor rămaşi sub stăpânire străină.—*Cartea naţională în U. R. S. S. pe anul* 1935, de N. P. Smochină. Statistica aceasta arată că s'ar fi tipărit în acel an 42.479 cărţi, în 99 de limbi diferite, dintre care 145 în limbă moldovenească, cele mai multe fiind traduceri din alte limbi în româneşte. Cărţile literare, piese, povestiri, sunt tendenţioase, cu scop de propagandă comunistă.—*Lupta din 1531 a Polonezilor asupra Moldovenilor*, anume lupta dela Gwozdiec, când Moldovenii sunt înfrânţi, ca şi în cea de lângă satul Obertyn, unde însuşi Petru Rareş e rănit şi scapă cu fuga, se dau în descrierea făcută de poeţi contemporani polonezi.—*Revoluţia turcă din 1730*, cu acte anexe, tot de N. P Smochină, ca şi articolul următor: *Rusia şi evenimentele din Spania*, conferinţă ţinută la Universitatea din Iaşi, în Nov. 1936, cu o pătrunzătoare şi justă prezentare a situaţiei de fapt actuală şi a posibilităţilor de mâine. — La urmă câteva probe de literatură originală transnistriană, şi cronică.

Revista critică, *An. X, nr. 4:* *Călătorii străini în Moldova şi Muntenia în sec. XVIII: Carra*, de G. Pascu. Analizând opera lui Carra şi căutând izvoarele de care s'a servit acesta în partea istorică a cărţii sale despre Istoria Moldovei şi Munteniei, G. Pascu zice că „este un plagiat din Istoria Imperiului Otoman de Cantemir", după ed. franceză din 1743. Pe Bauer şi pe cronicarii moldoveni nu i-a folosit. Partea doua a cărţii: „Dissertation sur l'état actuel de la Moldavie et de la Valachie" este „operă personală şi interesantă".—La *Cronică*, directorul revistei scarmănă bine, aşa cum trebue, pe masonii profitori dela noi şi de aiurea.

Anul XI, nr. 1, cu articolele: *Eminescu şi Alecsandri*, de Gr. Scorpan. Pornind dela studiul d-lui Radu Manoliu „Izvoarele metodelor şi procedeelor din poeziile lui Eminescu" şi al d-lui I. M. Raşcu „Eminescu şi Alecsandri", în care autorii aceştia au cercetat cu migală urmele influenţelor or motivele de inspiraţie pe care Eminescu le-a putut afla la poeţi înaintaşi ai săi, — d-l Scorpan precizează câteva norme conducătoare, pe temeiul cărora se poate face o critică comparativă. Căci fără aceasta, nişte simple întâlniri fortuite de imagini, expresii, epitete, pot fi luate drept reminiscenţe or chiar împrumuturi, sau influenţe. Căci nu un fragment de material brut interesează şi opera de artă, ci chipul cum el a fost prelucrat, realizat ca formă artistică şi încadrat într'o creaţiune poetică de adevărată valoare estetică —*Călători străini în Moldova şi Muntenia în secolul al 18-lea*, în urmare din numărul anterior, de G. Pascu. Incidental o mică notiţă şi despre Oltenia noastră, anume cea despre culesul aurului din nisipul râurilor noastre de către Ţigani, unde se menţionează *Motra*, *Bistrica* şi *Olta*. — *Cronică* vioaie, cu multe informaţii, din care unele ar părea tare indiscrete pentru cutare ins or tipăritură. — O critică întemeiată face d-l Pascu examenelor de capacitate pentru învăţământul secundar, cu ale lor programe analitice; d-sa propune o astfel de programă cu mult mai judicioasă, însoţită de o bună bibliografie.

Nr. 2—3, aduce o foarte aleasă contribuţie a d-lui Gr. Scorpan cu privire la stilul lui *Ion Creangă*, căci limba acestuia a fost mai mult cercetata. Dar în judecata criticilor, zice autorul, „s'a ignorat, sau nu s'a înţeles de ajuns importanţa factorului lingvistic în procesul de creaţie artistică propriu povestitorului moldovean". Intr'adevăr este că fonetismul dialectal al lui Creangă merită un studiu amănunţit, ceeace face d-l Sc. cu exemple numeroase din textul povestirilor. Acesta e un prim capitol al studiului său.— *Călători străini în Moldova şi Muntenia în sec. XVIII-lea*, de G. Pascu, în cóntinuare, analizând opera respectivă a lui Carra. Aci e partea care priveşte Muntenia. Se citează trei saline, anume: Telega, Slănic (acesta în ţinutul Secueni) şi o mină mare în ţinutul Vâlcei, fără indicaţii de localitate In com. Ocnele Mari dă ca fiind 5 biserici de piatră, una de lemn şi 3 capele.— *Cronica* d-lui G. Pascu vioaie. spirituală şi curajoasă, trimite ploaie de săgeţi maherilor francmasoneriei.

Buletinul Soc. Reg Rom. de Geografie. *tomul LV., pe anul 1936.* Buc. Socec & Comp. 1937.— Publică şi de data aceasta câteva din postumele neuitatului prof. G. Vâlsan, şi anume : *Cercetările sociologice, privite din punct de vedere geografic*, conferinţă din anul 1929. Ea dovedeşte curiozitatea omului de ştiinţă, ca al'de Vâslan, de a pătrunde în domeniile vecine ştiinţei ce profesează şi în care e specializat, lărgindu-şi orizontul cunoştinţelor sale generale care, cum e cazul, îl pot ajuta în propria-i specialitate. Căci geografia nu urmează a se ocupa exclusiv de fizionomia globului terestru, ci şi de locuitorul lui, de om, şi prin aceasta ia atingere cu sociologia. Cercetările monografice ale d-lui Gusti şi colaboratorilor săi sunt o ilustrare a acestei afirmări. De remarcat — spre a servi unor astfel de cercetări — e metoda expusă de Vâlsan cu privire la cercetările pe teren. — *Oraşele franceze în evul mediu*, conferinţă de acelaş, publicată ca şi cea d'intâia, prin îngrijirea pioasă a d-lui N. Popp. asistent universitar, după notele manuscrise ale răposatului profesor.— *Din geografia istorică şi umană a Carpaţilor:* Nedei, păstori, nume de munţi, de Ion Conea, lucrare publicată de autor «In memoria lui G. Vâlsan». Se pare că în colţul de sud-vest al Ţării Haţegului, acolo unde din Banat se trece prin Poarta de fier în Transilvania, ar fi fiind leagănul unei străvechi vieţi autohtone ; aci prin urmare se pot căuta în formele de viaţă rurală ale Românilor hăţegani firul vieţei daco-romane străvechi. Din aşezările omeneşti de aci cunoaştem documentar Haţegul din diploma loaniţilor din 1247 ; satul Râu-de-mori e atestat la 1251, iar vecinul său de peste apă, Clopotiva, din 1360, caşi Ostrovul. In acest colţ al Ţării Haţegului s'a depănat neîntrerupt viaţa de la Daci la Dacoromani şi până la ţăranul nostru din acel ţinut muntos, în care în timpurile din urmă s'au desgropat ruinele Ulpiei Traiane, ţăran care a fost păstor înainte de de toate şi a rămas om de munte. D-l Conea descrie întâi viaţa păstorească a acestor perfect cunoscători ai muntelui, cu sălaşele ciobăneşti, cu stânele de oi şi cu Nedeile lor îndătinate. In ţara Haţegului, ca şi în Banatul dinspre munte în Munţii Apuseni. şi în satele din Gorj şi Mehedinţi, mai spre nord tot satul îşi are nedeia lui. Ea s'a păstrat — cu excepţia regiunei Moţilor — doar în aceste locuri, pe când în vremuri depărtate nedeile vor fi fost generalizate şi la şes şi în alte regiuni. Instituţia aceasta patriarhală dăinuieşte—e de reţinut aceasta — «doar în ţinuturile româneşti care dau roată acelui triplex confinium, sau nod orografic, pe care îl formează masivele Ţarcu, Godeanu şi Retezatu. Şi numai în părţile dinspre munte ale acestor ţinuturi». Faptul că nedeea se mai chema şi «rugă» de către Bănăţeni, ne face să credem că aveau şi un rost religios; poate la origină aveau un caracter de acest fel. Govia din unele părţi ale Olteniei, mai spre şes e cam acelaş lucru cu nedeea, arătând sărbătoarea hramului unei biserici. «Nicăieri, după ştiinţa şi cercetările noastre n'au fost nedeile mai numeroase şi n'au înflorit ele mai mult ca pe Carpaţii masivului banatic». Aceasta se explică prin

morfologia masivului numit, de caracter prin excelinţă icumenic, pe care îl are masivul banatic aici şi masivul Rodnei la cealaltă parte a ţării, noduri orografice care au comun această ecumenicitate, atingând aci un maximum. Intr'adevăr, aci s'au născut cele două principate româneşti, în depresiunile şi basinele din poala masivelor noastre mai compacte ale arcului nostru carpatic, nuclee ale istoriei naţionale. Diploma loaniţilor (1247) ne arată masivul banatic ca încins de cnezate şi voevodate româneşti, aşa cum începuturile Moldovei pornesc din «câmpulungurile dintre obcinele paralele ale Moldovei de sus». In Carpaţii Olteniei şi Haţegului nostru sunt în deosebi platouri largi netede pe înălţimi—ospitaliere şi proprii pentru locuit —, cu plaiuri frumoase şi cu versante pe ambele depresiuni adăpostite, menite a strânge populaţiile ca în basinul Haţegului şi în depresiunea Tismanei şi Tg.-Jiului. Cu drept cuvânt spunea Vâlsan: «Platformele Carpaţilor — ca în genere toată morfologia acestor munţi — sunt un element esenţial, de care nu au ţinut seamă istoricii şi filologii noştri în explicarea vieţii româneşti în trecut şi în deosebi a vieţii pastorale». Toponimia locală păstrează multe numiri în care intră termenul de nedee. O veche atestare documentară a nedeelor e în doc. din 1520, publicat în revista noastră de d-l Mihordea (nr. 79—82, pe 1935, la pag. 48). Cea mai veche e într'un doc. din 1373, dat în 1900 de Mihaliy: Diplome maramureşene din sec. XIV şi XV, la pag. 65—Cap. II. se ocupă cu păstoritul, care va fi fost prima ocupaţie a locuitorilor ce au trăit în masiv banatic, căci spre agricultură nu s'au îndreptat decât mai târziu.—Cap, III priveşte „relaţia om-munte în Ţara Haţegului, şi prin oglinda toponimiei". Autorul observă superioritatea unui studiu de toponimie geografică—făcut pe viu , faţă de acel al filologului sau lingvistului, care îşi culege materialul de pe hartă or din publicaţiile altora Ciobanul român, observă autorul, numeşte munţii după versante sau după feţe, iar nu după corpul volum al lor. —Carpaţii şi Dunărea sunt cele două axe geografice ale istoriei româneşti. Pe cale de analiză, caşi pe cale de sinteză, cercetătorul ajunge la acelaş rezultat. Dl. Conea a voit prin acest studiu deosebit interesant, „să integreze fenomenul nedeilor, al păstoritului şi al toponimiei carpatice româneşti într'un cadru geografic şi etnografic care depăşeşte uneori limitele pământului românesc". — *Păstoritul în valea Someşului*, de Iuliu Morariu.—La note şi comunicari însemnăm: *Bugeacul în anticitate*, de G. I. Năstase; *Valurile lui Traian din Basarabia*, de acelaş; *L'évolution de l'habitat rural dans les collines de la Valachie, entre 1790 şi 1900*, de Vintilă Mihăilescu; *Rumäniens Anteil an der Kartographie*, de M. Popescu-Spineni; *Esquisse morphologique du pays d'Abrud*, de R Ficheux; *Starea Principatelor Rom. pe la începutul veacului trecut*, traducere după W. Wilkinson, consul englez care a fost la noi între 1814 şi 1818.—La Cronica Geografică, ceva în legătură cu discuţiunile în jurul lucrării d-lui Conea: Ţara Loviştei.—La Recenzii, bune cuvinte şi aprecieri despre cartea: „Craiova", a d-lui A. Georgescu din Craiova.

Ramuri, decană a publicaţiunilor periodice din Oltenia, este în al *28-lea* al său an de apariţie. Notăm din numerele anului 1936, în afară de literatura pură şi însemnările critice, următoarele articole: *Nr. 1*: *Colindul în poezia noastră contemporană*, de Al. Dima, cu reflexele acestui gen literar în opera lui Ion Pilat, Lucian Blaga, Nichifor Crainic şi V. Voiculescu —Din seria „Aşa cum i-am cunoscut" a d-lui C. Congopol se dă portretul lui *I. G. Duca*. Sunt aci, ca în toate însăilările acestor amintiri, amănunte caracteristice, jugrăvind un om dintr'o replică, portrete creionate maestru şi spirituale totdeauna. — *Impresii din Germania lui Hitler*, de un bun cunoscător al ţării nemţeşti: Ion Sân-Georgiu. — *Nr. 2* cu: *Istoria naţională romanţată în opera lui Odobescu*, studiu de largă informaţie, început în acest număr, de Sc. Struţeanu. — La rubrica de cronică, sub titlul „Ochianul critic" aflăm totdeauna prezent pe d-l. Tr

Păunescu-Ulmu, despre a cărui operă dă d-l Tr. Mateescu notiţe critico-biografice. — Tot aci *Traduceri din Lucila Chiţu*, de I. C. Popescu-Polyclet, ale cărui epigrame ţintuesc — ca pe nişte gâze prinse în bolduri — şi fluturi drăgălaşi, caşi lighioane antipatice. — *Nr. 3-4* aduce cuvenit prinos de închinare Reginei Maria pentru ale sale memorii: *Povestea vieţii mele*; cu semnătura d-lui Şaban-Făgeţel, directorul revistei. — *Codrul şi semnificaţia sa în literatura română*, de Păunescu-Ulmu. *N. Titulescu*, de C. Congopol. — *Nr. 5-7* înduioşetoare, pentru că sunt reproduse la câteva zile după moartea lui G. D. Pencioiu, rândurile scrise cu căldură şi ales simţ literar de acesta pentru amicul său *Traian Demetrescu*, la aniversarea din 1916 a morţii poetului craiovean. — *No. 8-10* cuprinde şi o frumoasă inspiraţie poetică: *Balada Craiovei de astăzi*, de talentatul Dem. Basarabeanu. — *Nr. 11-12* adaogă la celelalte creionări ale d-lui Congopol portretul d-lui *George Mironescu*.

An. XXIX, Nr. 1. aduce o lămurire a d-lui Şaban-Făgeţel, arătând în ce împrejurări a fost nevoită revista a-şi înceta apariţia din 1930 până la 1934, dar în care răstimp d-sa a scos *„Secolul"* în Bucureşti. din Febr. 1932 până'n Oct. In Mai 1934 „Ramuri" reapar, directorul şi colaboratorii acestui organ cultural înţelegând a-şi face în acest chip „datoria de a fi prezenţi în lupta care trebue dusă pentru însănătoşirea literaturii". — Se dă începutul unor *Fragmente dintr'un jurnal intim*, ineditt, al lui Ion Slavici. — Plină de savoare prezentarea lui *Al. Constantinescu-Porcu*, de C. Congopol. — Foarte juste observaţiile d-lui Petre Drăgoiescu despre *Bovarism onomastic*.

Nr. 2 dă actul I din versiunea dramatică a Menuetului d-lui G. M. Vlădescu, sub titlul *„Omul care nu mai vine"* — D-l I. Biberi aduce un esseu.: *Asupra semnificaţiei operei de artă*. Pentrucă nu în gradul de perfecţiune tehnică a unei opere de artă stă valoarea şi semnificaţia ei, „a descoperi, subt invelişul trecător al împrejurărilor, datele permanente ale sufletului omenesc, a desghioca din contigenţele momentului sensul etern pe care îl conţine, a şti să ghicească subt înfăţişarea exterioară tumultul lăuntric, — aceasta ni se pare a fi vocaţia tainică a creatorului", zice d-l Biberi, „căci numai artiştii cari din aceste înfăţişeri desprind un sens etern şi o valoare de adâncime depăşesc locul şi timpul în care trăesc".

Nr. 3 readuce câteva din ideile cunoscute ale d-lui prof. Mih. Dragomirescu privitor la chestiunea: *E posibilă ştiinţa literaturii?* Negreşit, răspunde d-sa. Multă lume asociază cuvântul ştiinţă de ideea de materie, de realităţi animale, vegetale şi minerale. Literatura însă, ca una care este o creaţiune ce porneşte dela suflet, n'ar putea fi ştiinţă, întrucât e subiectivă, cum sunt şi judecăţile estetice, critica, după greşita părere kantiană. Ştiinţa literaturii e o realitate, spune autorul, întrucât un critic posedă „competinţa prin gust, exerciţiu şi învăţătură", întărit de armătura unor principii. „Literatura, ca ştiinţă, trebue să aibă în vedere capodoperele literare. Ea trebue mai întâi să le selecţioneze, apoi să le hierarhizeze, după aceea să le descrie şi să le clasifice, întocmai cum face naturalistul cu realităţile naturale". — D-l Const. D. Ionescu, în articolul său: *Intre Orient şi Occident*, pornind dela constatarea că în cadrul vremii noi am fost tributari ai ideilor venite dintr'o parte sau dintr'alta, „fără ca totuşi să dăm creaţii definitive şi trainice", însă, din ce am primit în formele culturii noastre, noi le-am prelucrat şi transformat, asimilându-le şi în acest chip dându-le o pecete de originalitate proprie românească. Fenomenul Creangă este elocvent. „Asemenea sinteze ale spiritualităţii româneşti, rezultate din fondul tracic, eroic, din ordinea romană şi asceza Bizanţului, dospite într'un aluat aparte şi în-

călzite de lumina altui soare şi altor vremuri decât cele care au trecut peste Apus sau peste Răsărit, sunt aşteptate să se producă. Rodul va fi ca şi fiinţa acestui neam, cu îngemănări din Est şi Vest, un sufiet nou, o sinteză de cult umanism".—Insemnări şi *Note asupra structurii operei de artă*, de I. Biberi.

Nr. 4 aduce articolul d-lui C. Şaban-Făgeţel despre „*O carte de amintiri romanţate*": *Insemnările lui Safirim*".—Al doilea act din „*Omul care nu mai vine*", de G. M. Vlădescu, piesă ce se arată a nu fi inferioară minunatului roman după care s'a dramatizat.

Nr. 5 ne înfăţişează *O carte adevărată şi tristă*, pe „1907" a lui Cezar Petrescu. D-l Const. D. Ionescu, din eminentele însuşiri ale acestui prim volum al trilogiei autorului, trage concluzia că „dacă împrejurările istorice au zădărnicit crearea unei epopei, la vremea ei ne-o vor dărui, în forma modernă a literaturii, romanele d-lui Cezar Petrescu".—Pentru *Stăvilirea literaturii în decadenţa* se înscrie şi d-l Mih. Dragomirescu —Note despre *Moscopole şi Bobotiştea*, deosebit de interesante, aduse de Victor Eftimiu, cu privire la aceste două însemnate metropole româneşti din Peninsula Balcanică.

Nr. 6, cu foarte spirituala schiţare sintetică din seria „Aşa cum i-am cunoscut", a d-lui *George I. I. C. Brătianu*.—O comedie într un act: *Cap de păpuşă*, a d-lui prof. Petre Drăgoescu. In *Turtucaia învăţământului*, autorul, d-l Vasile Christescu, a omis a spune şi numele generalului Iliescu respectiv. Noi îl cunoaştem bine însă, simţindu-i efectele „educaţiei naţionale" masonă şi politicianistă. — Flecare număr cuprinde literatură aleasă şi bogată cronică.

Junimea Literară, *XXV, nr. 1—3*, explică prin condeiul d-lui Ion I. Nistor dece *Publicaţiile româneşti din Bucovina* sunt încă atât de puţin numeroase şi care e situaţia de azi a periodicelor bucovinene.—*Ion Grămadă şi luptătorul*, conferinţă de D. Marmeliuc, Grămadă a murit ciuruit de gloanţe la un atac de pe Cireşoaia, în ziua de 27 August 1916, în fruntea plotonului său. Se cuvin un monument pe pământul Bucovinei acestui erou.—*Pactul balcanic şi interesele României*, de O. Ştefanovici, prin care autorul conchide că existenţa acelui pact e justificată şi că interesele Ţării au fost apărate prin el, recte prin d-l Titulescu.—*Inălţările şi servituţile poeziei moderne*, de Val. Al. Georgescu, în continuarea esseurilor publicate în numerele precedente: „Fragmente despre poezie, voluptate şi incantaţiune" şi „Incercare de a reconcilia iubirea şi poezia cu Dumnezeu".

Nr. 4—12, îşi face o datorie înscriind în fruntea acestui volum masiv studiul critic al d-lui Ion I. Nistor *O monumentală operă de sinteză istorică* (N. Iorga: Istoria Românilor, vol. I şi II) —O cuvântare *La 24 Ianuarie 1937*, de acelaş.—*Discursul de recepţiune la Academie al lui Duiliu Zamfirescu şi latura sa ştiinţifică*, de Octavia V. Apostolescu, este o revizuire a rechizitoriului făcut de critica vremii poetului care, în „Poporanismul în literatură", emisese părerea că sufletul ţăranului nu poate fi un bun motiv de inspiraţie superioară şi că nu toată poezia poporană este operă în adevăr poetică. Analizând în amănunt discursul, autoarea arată că rezervele lui D. Z. în ce priveşte afirmarea că „Românul e născut poet" sunt întemeiate şi că el nu e un denigrător al creaţiunei poporane în materie de poezie, ci un judicios critic al acesteia. Recunoaşte apoi greşelile autorului romanelor „Comănăştenii" de a fi socotit poporanismul ca pe o „cauză a mediocrităţii sentimentelor estetice ale poeţilor", iar pe ţăran ca pe o fiinţă lipsită de orice complexiune sufletească. Cuvântarea de recepţiune a lui D. Z. trebue socotită ca o eşire pătimaşe şi puţin motivată a scriitorului care, în romanele sale, a dovedit a înţelege şi iubi pe ţăran.—*Gib. I. Mihăescu şi critica literară*, de Ion Ştefan, constată unanimitatea bunelor aprecieri, făcute de critică cu privire la opera lui Gib. şi expune pe acele ale scriitorilor ce s'au aplecat cu pietate şi onestă înţelegere asupra operei de nuvelist şi romancier a regretatului talent epic oltean.

Făt Frumos, *an. XI, nr. 4*, precizează *Data morţii Domnitorului Al.*

Ioan Cuza, de D. E. Torouț u. In „Domnia lui Cuza Vodă", Xenopol o dă ca „ziua pe 25 Iunie 1873", tot ca și „Dicționarul Enciclopedic" al lui Candrea și Adamescu, iar „Enciclopedia Română" a lui Diaconovici indică data de 3 Iunie, stil vechiu. D l Torouțiu precizează definitiv, după declarația făcuta Primăriei din Heidelberg și înscrisă în registrul morților, că înfăptuitorul Unirii s'a săvârșit din viață în acel oraș la orele 1'/2 înainte de zorii zilei de 15 Mai (stil nou) 1873, adică 3 Maiu stil vechiu.—D-l A. Gorovei publică *Amintiri despre Teodor Ștefanelli*, vrednicul bucovinean naționalist din vremea stăpânirii nemțești, fost membru al Ac. Rom. și autor al lucrării: Documente din vechiul ocol al Câmpulungului moldovenesc". — Ceva despre puțin cunoscuta comedie muzicală a lui Alecsandri: *Sânziana și Pepelea* ne comunică d-l Leca Morariu. — Tot d-l Torouțiu, neobositul cercetător al trecutului nostru literar, mai aduce *Din inedítele lui V. Alecsandri* o scrisoare și o chitanță, de puțină importanță însă. — *Amintiri* din epoca Unirii Bucovinei, de D. Bucevschi. —*Documente pentruprocesul de creație la V. Alecsandri*, de Torouțiu, cu o scrisoare a poetului către Al. Macedonschi și câteva fragmente din „Despot Vodă", arătând cum din conștiinționizitate artistică, V. A. năzuia mereu spre perfecționare, corectând și șlefuind mereu versurile sale.—*Cântece populare istro-române*, în continuare, cu text și traducere, de Petru Iroaie — Un studiu despre *Scriitorul Kogălniceanu*, în continuare, dă Em. Haivas.

Nr. 5 cuprinde: *Agata Bârsescu în Bucovina*, cu prilejul implinirii a 75 de ani ai marei artiste române. —*Eminescu și Oxenstiern*, de D. Murărașu, dovedește că unele din scrierile învățatului diplomat suedez circulau mult pe la noi Unul din aceste texte: „Vorba trupului cu sufletul" aparține lui Eminescu. La Ac. Rom. se păstrează, între manuscrisele lui, și alte două copii; una: „Pentru pustietate sau singurătate" și alta: „Pentru vin", cum și a treia: „Comedia cea de obște", din care poetul a reținut oarecare elemente, utilizate în „Glossă" și în alte locuri.—De remarcat o' servațiunile d-lui Torouțiu, în marginea volumului tipărit nu de mult: „M. Eminescu, Literatură populară", în ed. craioveană de sub îngrijirea d-lui N. Cartojan, cu notele și comentariile prețioase ale d-lui D. Murărașu, ale cărui studii anterioare în legătură cu opera lui Eminescu sunt bine cunoscute și apreciate de specialiști.

Nr. 6, cu urmarea studiului despre *Kogălniceanu*, de Haivas.—D-l Leca Morariu, în *Apărați Academia Română*, se ridică în potriva pornografiei și celor cari, încercând să-i apere pe aceștia, ponegresc și batjocoresc însăși Academia Română.

Arhiva Someșană, *nr. 19*, ne aduce surprinderea plăcută de a o revedea, după patru ani dela ultimul număr (nr. 16) ce am primit la redacție. E, de sigur, un semn mai mult al puținei trageri de inimă ce au „intelectualii" regiunei, cu oficialitățile în frunte, care nu sprijinesc apariția unei publicații istorice regionaliste ca aceasta. Dacă nu am ști doar noi ce inseamnă tratamentul unei asemenea nepăsări! — Din cuprins: *Năsăudul de altădată*, de Virgil Șotropa, cuprinzând capitolele: Aspecte și fapte, din registrele bisericii unite, Din trecutul și din registrele bisericii romano-catolice, Cartea de aur a școalei primare cu numele elevilor silitori începând cu anul 1828 și Casina Română fondată la 1868. — *Viața exemplară a unui tânăr grăniței: Ioan Găvrilaș*, de Iuliu Moisil. — *Ziarul sergentului Simion Domide* din Rodna, cu note despre expediția contra rebelilor maghiari în 1848-49, la care a luat parte cu regimentul grăniceresc năsăudean. —D. Iul. Marțian face un bun serviciu literaturii noastre istorice publicând în traducere, după G. Schmidt, *Cucerirea Ardealului de către Unguri*, în care se văd, supuse unei critici obiective, afirmările nejustificate ale unor istorici maghiari, cu privire la așa zisa cucerire de către ei a Ardealului și de rolul lor de creștinători ai populației autohtone, adică vechi românești. — *Figuri grănițerești năsăudene* evocă d-l Iuliu Moisil: Vicarul Ioan Marian (1796—1846), Vicarul și Prepozitul Macedon Pop (1809—1873) și Vicarul Grigorie Moisil (1814—1891).

Nr. 20, cu următorul cuprins: *Vizite, ospătări și omagieri pe vremuri*,

în cursul ultimelor două secole, în districtul năsăudean şi în cel bistriţean, de Virgil Şotropa. — *Teatru în Năsăud*, de Iuliu Moisil. In Iulie 1871 trupa bucureşteană a lui Pascaly joacă la Năsăud piese româneşti. In Iulie 1875 joacă aci „Trupa română" din Ploeşti. Soc. teatrală română ambulantă din Ungaria, trupă naţională condusă de G. Aug. Petculescu, joacă între altele două traduceri din franţuzeşte de d-na Maria Teodorini şi o comedie; „Carte n'a învăţat şi umblă la însurat", de Eugeniu Carada. — Documente privitoare la istoria bisericească, sub titlul: *Acte, corespondenţe şi ordonanţe vicariale* publica directorul revistei, dl. V. Şotropa. — *Despre ornamentica florată în Valea Zăgrii* (jud. Năsăud, studiu etnobotanic asupra florilor şi plantelor de grădină, de Iuliu Morariu. — *Familia Bejan din Monor*, de I. Echim. — *Spicuri istorice grănicereşti*, de Nic. Cionca. — *Din scrisorile unui spion şi trădător*, pe nume Maxim Gălan, din Năsăud, la 1760, publicate de O. Filipoi —*Figuri grăniţereşti năsăudene* de I. Moisil; Vasile Naşcu 1816-1867), Florian Porcius (1816-1906), botanistul, membru al Acad. Rom.; Locot. Petru Tanco (1805-1891); Joachim Mureşeanu (1832-1903), câte şi patru oameni de iniţiativă şi luptători pentru drepturile grănicereşti şi cultura alor lor.

Nr. 21, bogat în material istoric de interes regional, ne dă: *Contribuţii la istoria bisericească*, de V. Şotropa, sufletul revistei şi furnisorul ei fruntaş. Se cercetează epoca luptelor pentru unirea cu biserica papală dela finele sec. al XVII-lea şi în cursul celui următor, la Ardeleni. In primăvara lui 1761 Curtea din Viena numeşte o comisiune care să examineze şi să rezolve chestiunile religioase ale Românilor uniţi şi neuniţi, cu pricina certurilor dintre ei. Comisiunea face un recensământ, cu declaraţia fiecăruia, dacă e unit or nu, iar pe de altă parte se trimit delegaţi din partea poporului românesc la Sibiu, în 26 Aprilie, să-şi expună păsurile. Recensământul urma să se facă pe două căi: prin protopopii uniţi şi prin organele administrative politice, spre a se putea ajunge la o concluzie obiectivă. Astfel şi în districtul năsăudean. Din datele protopopului din Năsăud şi al magistratului Bistriţii se scot de autor interesante informaţii privitoare la biserici, la vechimea lor, la preoţi, la familiile româneşti şi la proprietate. — *Memoriile căpitanului-auditor Şotel*, ofiţer grăniceresc din reg. năsăudean, mort la 1875. — O listă de *Ofiţerii şi subofiţerii reg. năsăudean în 1765, 1766 şi 1771* ne dă V. Şotropa. — D-l Iosif Naghin dă în traducere partea privitoare la ţinutul Năsăudului, din ed. franceză a lui *De Gerando, despre Rodna şi grăniceri*, după cele două volume din „La Transylvanie et ses habitants" din 1845.—D-l Şotropa publică *Din actele şi scrisorile episcopului Lemeni*, cel mort la Viena în 29 Martie 1861.— Partea doua a volumului formează o carte deosebită: *Figuri grăniţereşti năsăudene*, de neobositul cărturar şi bătrân verde: Iuliu Moisil, lacă portretele acestui mic muzeu de chipuri istorice: Alexandru Bohăţel (1816-1897); Ioan Florian Câmpianu (1829-1894); Pedagogul Vasile Petri (1833-1905); Iacob Mureşianu (1812-1887); Colonelul Carol baron Enzenberg (1725-1810); Vasile Bob Fabian (1795-1836) şi Mitropolitul Gavril Bănulescu-Bodoni (1750-1821).

Arta şi Arheologia, Iaşi, fasc. 11—12, pe anii 1935-1936.—Din sumarul revistei: *Sculptura în lemn românească*, de O. Tafrali. Articolul e precedat de note bibliografice referitoare la studiile făcute şi publicate privitor la subiect. Face un istoric al sculpturei vechi în lemn la alte popoare, apoi la noi. Cu finele sec. XIV-lea încep cele păstrate şi cunoscute din România: uşile împărăteşti dela Cotmeana. La ortodoxi — respectuoşi ai poruncii despre „chipcioplit"—nu există sculptură în ronde bosse (statui or statuete de sfinţi, ca la catolici) în arta religioasă. Basoreliefuri erau îngăduite, apropiindu-se de pictură şi de arta giuvaergiului, fiind şi pur decorative. Basoreliefe ajurate aflăm la iconostasele din Arnota, Cotroceni şi la bis. Sf. Gheorghe din curtea Mitropoliei din Iaşi. Un capitol special se ocupă de iconostasele (tâmpla) şi uşile împărăteşti. Din acestea din urmă se citează deosebit remarcabile uşile împărăteşti ale bis. din Turbaţi, de lângă Snagov, din an.

1456; jeţurile şi alte mobile păstrate, cele mai vechi fiind din sec. XVI-lea, din biserici bucovinene şi moldoveneşti, ca cele dela Pobrata şi Moldaviţa bunioară; strane, tetrapoduri, pomelnicere de lemn, pupitre, sfeşnice în felul celor italiene din Renaştere, apoi candelabre. — Partea doua a studiului prezintă sculptura nouă românească de stil bisericesc, din sec. XIX până în timpul de faţă. Desvoltarea ei se explică în timpul din urmă prin atenţia ce s'a dat artei naţionale de cu sec. XX. O renaştere a acestei arte se observă mai ales în broderie, ţesături şi alesături, ca şi în sculptura in lemn aplicată mobilierului. Arta ţărănească s'a aplicat la decorarea troiţelor şi obiectelor casnice. Sculptura lor este cu motive geometrice şi făcută în adânc, cu crestături. Pe lângă aceasta e de menţionat sculptura in miniatură a cruciuliţelor, iconiţelor purtabile şi a engolpioanelor. Intrată şi ea în modă, se înţelege că arta mobilierului tratat astfel incepe a deveni simplă industrie, perzând din calităţile sale artistice. Ilustraţii numeroase însoţesc articolul documentat al d-lui prof. Tafrali, directorul revistei. — *Sur l'origine et l'évolution du loros impérial*, de Emil Condurachi. Loros-ul e un element al costumului împărătesc de paradă, la Bizanţ mai ales, care evoluiază spre forma unei eşarfe. E ţesut din fire de aur şi are încrustat pe el pietre preţioase. — *Vechi obiecte de cult* în bis. Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi, de Iconom C. Bogdan. — *Note arheologice şi artistice*, de O. Tafrali, privind următoarele: Descoperirea unui basorelief roman reprezentând pe Bacchus; Un document de Khorsabat et autres objets précieux de la collection Victor Place, a cărui fotografie se dă aici; Staţiunea preistorică dela Boghiu, de aproape de Târgu-Frumos; Muzeul din Şabag; Un inel barbar de aur; O medalie a lui Mihai Viteazul, de o deosebită frumuseţe, rarissimă, de aur; Frescele recente dela Bis. Patriarhiei din Bucureşti; Săpăturile dela Dolosman-Dobrogea; O baie domnească; Sculptorul Const. Fărâmă la Salonul din Paris; Sculptorul Mircea Basarab, fiul pictorului miniaturist, de asemenea aflător la Paris, unde a avut o expoziţie la Galerie Drouot vara trecută; O artistă în pictura brodată: d-na Olga Ohotzky; Un pavilion domnesc în curtea Liceului Militar din Iaşi. — La finele acestui număr: *Informaţii arheologice*. din România şi din străinatate. — *Bibliografie* de cărţi şi reviste.

L'Europa orientale, *XVI, 7-10 · I, Rinascimento italiano e la Polonia* conferinţă ţinută la Varşovia, la inaugurarea Institutului italian de cultura, de către Arrigo Solmi. — *Nel CCL⁰ anniversario della liberazione di Buda dai Turchi*, de Fiorio Banfi. *La Transilvania romena e le sue minoranze etniche*, în continuare şi sfârşit, de Silviu Dragomir. Se examinează aci situaţia şcolilor minoritare din Ardeal, arătând cum în 1918 populaţia românească, formând majoritatea, avea un număr de şcoli disproporţionat de mic, şi absolut nicio şcoală de stat care să fi avut ca limbă de predare pe cea română. Altfel a procedat guvernul român, care nu poate fi învinuit decât de a fi fost prea generos, sacrificând uneori interesele româneşti, căci nu a instituit proporţionalitate numerică la studenţii din şcolile superioare şi secundare, precum nu pretinde, cu demnitate, un tratament similar pentru Românii din Ungaria, Bulgaria şi Serbia, celui pe care îl dăm noi minoritarilor lor stabiliţi la noi, în materie de şcoală şi biserică. Citează în sprijin şi afirmaţia cinstită a unui german, Rüdiger, care, după o anchetă făcută în Ungaria, Serbia şi Romănia (—păcat că n'a fost şi în Bulgaria!—) spunea într'o conferinţă ce a ţinut la München: „Rumänien ist das freiste Land der Behandlung der Minderheiten". In cap. privitor la viaţa economică a minorităţilor se arată bună starea acestora, de cele mai multe ori strigător de disproporţionată faţă de sărăcia ţăranilor noştri, cum şi grija legiuitorului reformei agrare, de a împroprietări egal pe muncitorii de pământ români ca şi pe saşi, unguri or secui sau şvabi. Notează şi cum toate guvernele noastre, dela 1918 până azi, au proclamat respectarea stipulaţiunilor tratatelor privind minorităţile dela noi şi au respectat-o. Un post scriptum al revistei, care pentru Maghiari a arătat o deosebită simpatie, notează că după

ce a publicat „punctul de vedere românesc în această chestiune în desbatere", își rezervă dreptul de a da ospitalitate și părerei celeilalte părți într'un număr viitor.—In rubrica „Rassegna politica", cu scurte știri asupra situației politice a diferitelor țări, spune despre România: „Ministerul T. continuă a se menține la putere prin inerția și disensiunile opoziției, care nu isbutește nici să înfăptuiască o coaliție, nici să se înțeleagă între sine—, sprijinit pe față de consensul Suveranului, care a devenit din ce în ce mai mult pivotul (il perno) vieții naționale". — *La chiesa autocefalica ucraina*, de Dagma.

Fasc. XI-XII: Annotazioni sul pensiero russe, de Wolfgango Giusti, se întreabă dacă există un fel de a cugeta specific neamului rusesc. Foarte orientat și adânc cunoscător al scrisului rusesc, cum și ai celor ce a căutat să înțeleagă sufletul slav, autorul ne înfățișează toate ideile și directivele pornite dela o cugetare necesară, cum și pe cele străine altoite pe trunchi slav, până la Berdjaev.

An. XVII, fasc. 1-2: Il conto epico slavo, conferință ținută la Lipsca în 1935 de Reinhold Trantinann.— *Le «Elegie di Topusko», di Vladimir Nazor*, de Bartolomeo Colvi.—*La colonizzazione nella Regione Macedone*, de Romeo Morten, se studiază, ca una care „în anii din urmă prezintă un interes particular, ca una care, pornită dintr'o necesitate politică, e pe cale de a produce o adevărată revelație din punctul de vedere etnic, lingvistic și mai ales economic" în această parte de lume. Autorul înțelege prin Regiunea Macedoneană acea care mărginește Golful de Salonic, de Orfano și de Ravale, cum și basinul marilor lacuri (Ohrida și Presba), cu o suprefață cam de 70.000 de kmp.—La recenzii se prezintă cartea lui D. M Mincev: *România și renașterea bulgară*, ed. „Albina", Constanța. 1936.

Fasc. III-IV: La missione storica dell'Ungherie, de Ant. de Marassovich e scrisă în spirit pur unguress. Istoria Ungariei e pentru autor uo calvar milenar, începând cu „devastările" pe care pământul acestui nobil popor a avut să le sufere „dela barbarii cari au trecut ca o vijelie, răsturnând toate instituțiunile vieței civile" ale noui veniților în Europa, și până la „ultima mutilație care o sfâșie, răpindu i două treimi din teritoriul său", prin Pacea dela Trianon. Până la venirea lui Arpad, acest pământ, continuă autorul, a fost loc de trecere pentru diferite neamuri „dar niciunul din aceste popoare nu s'a stabilit într'un mod durabil aci și multe din ele (între cari sunt citați și Romanii, dar Românii nu) au trecut fără a lăsa nici măcar o urmă. Singuri isbutiră a rămâne statornici pe acest pământ, și putură a întemeia o unitate de stat care există de atunci și până azi". „intrând în orbita civilizației occidentale și devenind apoi ultimul bastion înaintat în fața orientului barbar". El a salvat însfârșit Europa. Transilvania a fost pur ungurească în trecutul istoric, însă „Curtea dela Viena. geloasă de tradiția de independență a Transilvaniei, căută înainte de toate să schimbe caracterul național (unguresc) al acestei regiuni, și chemă coloniști de diverse neamuri, grupe compacte de Sași, dar mai ales de Români aduși a emigra din Moldova și Muntenia". La Trianon nu a fost încheiat un tratat de pace, ci „s'a pronunțat o sentință de moarte", căci hotărîrea s'a dat „cu violarea principiului naționalității" contra Maghiarilor. In timpul lui Bela Kuhn nu se pomenește măcar de intervenția fericită a României; doar „col. Gurdo Romanelli, prin intervenția sa energică a salvat pe patrioții unguri contrarevoluționari". La Cluj (care, firește, se transcrie în italienește Kolozsvar) „României respectară monumentul" lui Matei Corvinul. „Dar nu pentrucă au fost mai civilizați ca Slavii și că au recunoscut valoarea istoriei și artei; îl respectară pentrucă, după fantastica lor teorie, care ar fi simplu de prost just, dacă nu ar cuprinde în ea o ironie sângeroasă. Matia Corvin, pentrucă s'a născut în Transilvania, a fost Român Și din tatăsău Hunyadi Janos, marele erou nu numai al Ungariei, dar chiar al întregei creștinătăți, noua istoriografie română a făcut un condotier valah, ponegrit cu numele de Iancu

de Hunie doara!". Dacă Românii formează majoritatea numerică relativă a locuitorilor din câteva comitate ale Ardealului, autorul afirmă ca acolo Românii s'au stabilit prin emigrare „abia după devastarea făcută de Turci (în Ungaria) în sec. XVI şi mai ales în sec. următor, după gonirea Turcilor". La revenirea ţărilor româneşti la vechiul regat, după marele războiu, „protestară Saşii din Transilvania în potriva unirii lor cu România", afirmă autorul. Însfârşit, „Naţiunea maghiară, veche şi credincioasă amică a Italiei, sufere încă sub povara nedreptăţii care a lovit-o acum 15 ani, când la Trianon a fost înfăptuit, cu mutilarea Ungariei, ci un delict istoric, care nu are seamăn decât cu împărţirea Poloniei şi cu târgul de la Campoformio". —*La cavalcata notturna dello spettro*, studiu de poezie populară şi de „poesia d'arte", de Giuseppe Morici, foarte interesant, cu sugestii privitoare la poezia poporană dela noi.

Fasc. V-VI: La letteratura italiana in Polonia, de Mieczyslav Brahmer, cu bibliografie la sfârşit. - Continuarea şi finele studiului folkloristic început în numărul trecut al revistei *La cavalcata notturna dello spettro*, cu referinţe la literaturile populare ale Grecilor, Sârbilor, Bulgarilor şi Albanezilor.—La Comunicări se dă în traducere textul Acordului italo-jugoslav dela Belgrad, din 25 Martie 1937.

Luceafărul, în al doilea an de apariţie la Timişoara, se menţine vitejeşte pe redută. Însemnăm din variatul material ce-l prezintă: *Urme de grai bănăţenesc din sec. al XV-lea*, de Em. Petrovici, arătând că anumite caracteristice ale graiului bănăţean al caraşovenilor de azi se datoresc influenţei Slavilor din Caraşova, cari s'au aşezat în Banat prin sec. XV-lea. Pe de altă parte, în graiul Slavilor din Caraşova s'au păstrat câteva cuvinte româneşti vechi, pe care Bănăţenii azi nu le mai folosesc.—*Pictorul şi sculptorul Aurel Pop.* un mare artist ardelean, de A. Littecki. — *Scriitorul Miron Pompiliu.* bun prieten al lui Eminescu, făcând parte din grupul Junimei. Note de C. Săteanu.—*Cassian B. Munteanu*, mort acum 15 ani, scriitor bănăţean decedat timpuriu (1921) şi care în 1913 a stat în Craiova, unde colabora la „Ramuri". D-l A. Peteanu îi descrie viaţa sbucimată, avântul şi entusiasmul de luptător în vremea marelui război, talentul de scriitor şi moartea pe un pat de sanatoriu.—Conţine şi o *Cronică* din Craiova acest nr. 1, bogat ilustrat

Nr. 2 revelează cititorului pe doi din artiştii bănăţeni ale căror lucrări sunt strânse în Muzeul Bănăţean: Nicolae Popescu (1835—1877) şi Ion Zaicu (1868—1914). D-l St. Gomboşiu ni-i prezintă dintr'o singură latură, spre a ne arăta calităţile acestor artişti, în: *Desenul în plastica bănăţeană*, — Despre *Poezia contemporană*—acea trăsnită — Liana Jar are cuvinte de dreaptă mustrare. — *Pictorul Ioan Isac*, de A. Cosma junior, încă un talentat artist bănăţean.—*Pictorul Andrei Littecki*, de acelaş Cosma, ambele articole îmbogăţite cu bune reproduceri după lucrările celor doi pictori.—*Pictorul Petre Lazăr*, din Caransebeş, e talentatul desenator ale cărui compoziţi pline de umor şi fantezie le publică „Porunca Vremii" sub iscălitura L. Petrică.

Nr. 3, caşi cele două anterioare cu coperta gravată de Catul Bogdan, publică: *Fr. Mauriac, Valéry şi Pascal*, de V. Bogdan.—*Motivele naţionale în pictură*, observaţii de Leontin Iliescu, scrise pe marginea expoziţiei picforu ui G. Teodorescu-Romanaţi.—*Proza lui Victor Vlad Delamarina* (1870—1896) ne-o prezintă, cu câteva pagini de text, din călătoriile acestui ofiţer de marină, d-l Cosma junior. — La *Cronică*, foarte drepte şi frumoase aprecieri despre conferenţiarul Giugiuc, magistrat la Craiova, în materie de artă.

Nr. 4, număr de Paşti, se deschide cu articolul d-lui Cezar Petrescu: *O altfel de aniversare.* E acea de 60 de ani de când Eminescu a rostit (la 14 Martie) prelegerea lui publică: „Influenţa austriacă asupra Românilor din Principate". Aceasta „ar putea sluji şi astăzi de îndreptar multor cârmuitori publici".—*O străveche mânăstire românească în Banat*, de Gh. Cotoşman, e m-rea din Igriş, pe

malul stâng al Mureşului, la răsărit de Cenad. Tot aci sunt resturile unui castru roman.—*Poezii în grai bănăţean*, de Victor Vlad Delamarina, se reproduc în întregime, 15 toate, câte a scris poetul mort acum 40 de ani.

Nr. 5, cu: *Primăvara în lit. populară românească*, de Ion Pilat.—*Oraşul lui Ion Vodă: Cahulul*, de D Iov.—*Pictorul Otto Briese;* pe marginea unui sfert de veac de activitate artistică, de Gr. V. Coban. — *40 de ani dela moartea lui V. Vlad Delamarina*, de Al. Bistriţeanu.

Nr. 6, cu un cuvânt de omagiere „Marelui Rege al Culturii româneşti" pentru ziua de 8 Iunie. — *Marele Bănăţean Vicenţiu Babeş*, cu ocazia aducerii osemintelor sale din Ungaria, de unde zăcuseră până acum, în Banat. — *O altă mânăstire străveche în Banat* e cea din Saravale, com ună apropiată de Igriş. Ea e astăzi proprietate particulară, transformată în locuinţă cu patru încăperi. Articol de Gh. Cotoşman.

Nr. 7-8 înfăţişează, prin d-l St. Gomboşiu, opera şi viaţa unui puternic talent artistic bănăţean: *Sculptorul Romul Ladea*. Articolul are şi câteva reproduceri după lucrări de ale meşterului. — *Urme străvechi de românism şi ortodoxism în Banat*, sunt bisericile din com. Beba-veche, sat dela cotitura graniţei dintre Jugoslavia şi Ungaria.

Nr. 9 publică oarecari *Consideraţiuni asupra artei ţărăneşti din Banat*, cu specială privire asupra cusăturilor şi ţesăturilor naţionale, de C. Miu-Lerca.—Fiecare număr al revistei înregistrează fapte din viaţa culturală şi artistică a Banatului, dând şi recenzii despre cărţi nou apărute. „Luceafărul", ia loc între cele mai bune publicaţii regionaliste dela noi.

Nr. 10, cu date biografice şi consideraţiuni asupra operei pictorului *Aurel Ciupe*, de Şt. Gomboşiu. Artistul s'a născut la 16 Mai 1900 în Lugoj. A făcut studii de pictură la Budapesta, la Bucureşti cu Mirea şi Strâmbu, iar la Paris a ucenicit la Academie Julien. Studiile academice le-a terminat la Iaşi, cu Popovici, după care îşi desăvârşeşte meşteşugul la Roma. Profesor la Acad. de Arte Frumoase la Cluj, de la 1933 la Timişoara, iar azi conducând şcoala liberă de artă plastică a oraşului Târgu-Mureş. Articolul e însoţit de multe gravuri, înfăţişând tablouri de ale pictorului.—*Caricaturistul Ion Suciu*, tot de St. Gomboşiu.—*A.* Cosma jun. revelează *Un poet bănăţean de 16 ani*; P. P. Belu, elev în liceul din Oraviţa.—Note biografice despre tânărul nostru scriitor bănăţean, *Cassian R. Munteanu*, de Gr. Bugarin. — O notă despre *Ştefan Ciuceanu* cu prilejul morţii sale.

Nr. 11, cu câteva notiţe despre *Doctorul Alex. Popovici*, medic şi autor al monografiei Băilor Herculane (1831-1903), de Dr. Emil Pocrean.—*Pictorul Atanasie Demian*, profesor la Şcoala de Arte Frumoase din Timişoara şi autor al decorării picturale a Bis. dela Belu, a catedralei din Sighişoara, capela Stella Maris a M. S Reginei Maria dela Balcic, a capelei metropolitane din Sibiu şi a capelei catedralei ortodoxe din Cluj, acum lucrând la pregătirea, tot în frescă, a unei biserici din Braşov.

Nr. 12. număr de Crăciunul anului 1936, cuprinde: *Progresul biologic al satelor bănăţene*, de Dr. Sabin Manuilă. — *Academicianul Pavel Vasici* (1806-1881), medic bănăţean, ales în 1879 membru al nou înfiinţatei Acad. Rom., articol de Dr. Em. Pocrean.—*Un student bănăţean de acum 45 de ani: Aurel C. Popovici*, de Onisifor Ghibu, după un caet de note ale tânărului student la Graz, din 1391, arătând preocupările sale diverse, cum şi origina cutăror idei pe care le-a cristalizat definitiv în vremea maturităţii sale.—*Prima Asociaţie bănăţeană de arte frumoase*, de prof. Iosef Velceanu.

An. III, nr. 1, cu: *Pinacoteca Municipiului Târgu-Mureş*, de Aurel Ciupe. — *Pictorul N. Grigorescu*, de Mircea Munteanu. — *Academia de Arte-Frumoase din Timişoara*. Scurt istoric; sprijinitorii ei; activitatea, de St. Gomboşiu.

Nr. 2, începând cu cercetarea d-lui Traian Vuia despre *Viaţa publică a Bănăţenilor de altă dată: Coriolan Brediceanu*. — Cu prilejul împlinirii a 60 de ani de viaţă, se dau câteva notiţe despre *Sextil*

Puşcariu, de Em. Petrovici. — O altă pomenire: *20 de ani de la moartea lui Aurel C. Popovici*, de Dr. Aurel Peteanu.

Nr. 3-4 este închinat regionalei „Astra Bănăţeană", cu materie variată ca totdeauna, literatură bună şi frumoasă ilustraţie. Cuprinde între altele: *Din creaţiunile poetice ale poporului român bănăţean*, de A. E. Peteanu, cu o prezentare urmată de câteva specimene ales de poezie poporană din colecţia autorului.—O cuprinzătoare dare de seamă a festivităţii creării *Astrei* Bănăţene din 28 Febr. 1937, la Timişoara.

Revista cursurilor şi conferinţelor apare în Bucureşti de mai bine de un an de zile, primul număr purtând data de 1 Martie 1936 E întemeiată de d-l prof. C. Prevoţ, după modelul revistei franceze cu acelaş nume. Intenţia e deosebit de lăudabilă, căci publicaţia de faţă se scoate pentru a servi studenţii dela Litere din Capitală, dar şi pe or cine e doritor de a se împărtăşi din cunoştinţele unor profesori de seamă ai universităţilor noastre. In colecţia primelor 13 numere apărute până acum găsim publicate cursuri şi conferinţe din ale d-lor profesori N. Iorga (Figuri reprezentative din istoria omenirii), C. Rădulescu-Motru, I. Petrovici, I. Lupaş, Nichifor Crainic, Mircea Djuvara, I. Simionescu, G. Ibrăileanu, G. G. Antonescu, G. Sofronie, Dr. C. I. Parhon. I. Mihălcescu, Ion Breazu, Gh. Trancu-Iaşi, M. Manoilescu, Vl. Ghidionescu, Dr. D. Em. Paulian, Cezar Petrescu, D-na Anita Belciugăţeanu şi alţii, lângă cari nu vedem însă—fără nicio maliţiozitate—ce caută şi o conferinţă a d-nei Alexandrina Cantacuzino despre o călătorie a d-saie în India. „Revue des cours et conférences", pe care fondatorul revistei româneşti spune că a luat-o de model, este o tribună savantă, a profesorilor universitari, a eruditilor, şi dă exclusiv un material destinat publicului cărturăresc. Dacă „Revista cursurilor şi conferinţelor" (conferinţe universitare) se va ţine de promisiunea prefaţială şi de obligaţia ce constitue subtitlul său de „Antologie a cugetătorilor români" de pe frontispiciu, punând de acord întotdeauna cuprinsul cu firma, această publicaţie meritorie prin intenţie nu ar avea decât să câştige, recoltând numai elogii fără rezerve, din partea tutulor.

Anuarul Institutului de studii clasice, *vol. II (1933 1935) tipărit de numitul Institut al Universităţii «Regele Ferdinand I" din Cluj.* 1936. —Cuprinde studiile: *Teoria pedepselor viitoare la Platon şi Ioan gură de aur*, de St. Bezdechi. — *Traduceri româneşti din Vergiliu*, şi anume din Aeneis, se cunosc 13 până acum, începând cu a lui Vas. Aron din 1805 şi trecând prin acea a prof. craiovean Mih. Străjan, iar după 1900 a lui Coşbuc, Pandelea, Murnu, Th. Naum şi a tinerilor craioveni Val. Al. Georgescu şi N. I. Herescu. Le strânge şi le cercetează N. Laslo. *La première division de la Dacie*, de C. Daicoviciu. *-Impresii şi sugestii cu privire la câteva traduceri româneşti din Catul* ne dă Th. A. Naum.—*Contributi allo studio del trofeo nell'Arte romana*, de. M. Macrea, şi anume despre trofeele lui Domiţian depe balustrada ce împodobeşte Piaţa Capitoliului din Roma, apoi despre trei fragmente cu trofee şi motive de arme pe ele, din Muzeul civic al Boloniei. — *Monetele din cetatea dacă dela Costeşti*, de M. Macrea.— *Sarmisegetuza*, Contribuţii la toponomastica tracă, de I. I. Russu. Numele acesta ar fi însemnat „cetatea caldă", adică de lângă un lac cu apă termală, raportându-se deci „la o cetate fortificată în munţi", identică cu Grădiştea Muncelului (Hunedoara), dar nu cu Grădiştea din Valea Haţegului, cea romană. Numele dacic Sarmisegetuza a fost deci transpus, probabil după epoca lui Traian, asupra capitalei Daciei romane", numită la început Colonia Dacica.—D. Daicoviciu în *Observaţii* ale sale nu acceptă etimologia d-lui Russu, dar înclină a crede că nu se poate face localizarea capitalei dacice acolo unde s'a întemeiat de Romani Colonia Ulpia Traiana Dacica.—*Câteva descoperiri din Dacia inferioară*, dela Drobeta. Răcari, Desa, Craiova, Orlea, Ostrovul Potel şi Sucidava de D. Tudor. — *Există monumente*

creştine în *Dacia Traiană din sec. II-III?* de C. Daicoviciu. Anume discută următoarele: 1) Problema ocupării Daciei, după teoria fantezistă a lui Buday, emisă în 1912, se expune mai întâi, apoi se arată netemeinicia ei cu privire la cucerirea în etape a Daciei de către Romani; 2) Există un „limes dacicus" în munţii Meseşului? Autorul face rezerve în privinţa existenţei lui ca limes în genul celui germanic; probabil că a fost doar o linie de frontieră marcată prin turnuri de observaţie, mici burguri şi tabere în punctele strategice şi necesare, păzite de trupele de garnizoană de pe acele puncte. — La urmă *Contribuţii la Bibliografia Daciei Romane*, pe anii 1920—35, de C. Daicoviciu şi M. Macrea.

Revista Clasică. — Orpheus-Favonius, condusă de N. I. Herescu, tom. VI-VII, Buc. 1934-1935. Volumul e închinat profesorului D. Evolceanu la 70 de ani. Cuprinde o seamă de articole şi studii, apoi dări de seamă şi necrologuri. Cităm din ele *Socrate şi învăţătura sa*, de I. Valaori; *Hesiod. scutul lui Hercule*, de D. N. Burileanu; *Glanures d'histoire littéraire*, de N. I. Herescu; *Sur un passage controversé de Sénèque*: De tranq animi, XIV. de D. M. Pipidi; *Origina infinitivului de scop în limba latină*, de Matei Nicolau; *Essai sur le mot «causa» dans le latin juridique*, de Valentin Al. Georgescu; *Problema educaţiei şi a moralei în satira lui Horatius*. de I. Coman: *Aetheriana*, de Victor Buescu şi *In jurul stelei lui Asclepiades din Tomis*, de D. M. Pipidi. Acesta din urmă aduce complectări şi câteva noui sugestii în interpretarea imaginii palmelor deschise din pomenitul monument funerar, d spra care a făcut o comunicare d-l Sauciuc-Săveanu cu ocazia Congresului de arheologie şi numismatică ţinut la Craiova în Sept. 1934. — Dările de seamă despre lucrări de specialitate sunt făcute tot de persoane competente în materie, cuprinzând: bibliografie, dicţionare filologice, lingvistică, ediţii de texte, istorie literară, filosofie şi religie, istorie, arheologie şi epigrafie, traduceri, umanism şi istoria studiilor clasice. — La sfârşit: *Bibliografia clasică în România*, pe anii 1931, 32, 33 şi 34, de N. I. Herescu, în care se cuprin studii şi articole, traduceri şi recensii despre cărţi streine.

Ţara Bârsei, *an. IX, nr. 1*, se deschide cu conferinţa d-lui prof. I. Lupaş despre *Profesorul Ioan Alex. Lapedatu* (1844-1878) dela Braşov, oraş care „se poate mândri cu cele mai vechi amintiri istorice sigure privitoare la o şcoală românească. la cărţi tipărite şi la cea dintâi cronică scrisă în graiul neamului nostru". I. Al. Lupaş a avut şi o activitate literară „care ne îndreptăţeşte să afirmăm că în opera de transiţie. de la Andrei Mureşianu la Gh. Coşbuc, I. A. Lapedatu reprezintă punctul culminat al expresiei poetice şi profetice din Transilvania". — *Fundamentele dreptăţii naţionale*, sunt cercetate de N. Iorga „ca o problemă de ştiinţă, pe care o putem privi cu siguranţa conştiinţii şi a pregătirii noastre" în „bazele fondamentale însăşi a ceeace se numeşte la Budapesta: drepţşte naţională".— *Domnii Ţării Româneşti şi biserica ortodoxă din Transilvania*, de Mih. Popescu, cu comentarii privitoare la o poruncă domnească din 16 Nov 1793 a lui Al. Const. Moruzi Voevod pentru scutire de oierit preoţilor slujitori la Bis. Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului.—Un necrolog de Ax Banciu pentru răp. prof. *Ioan Petrovici*, la 30 Oct. 1937, fostul prim director regional român al învăţământului secundar din jud. Lugojului şi Timişoarei. *Nr. 2*, prezintă, prin condeiul d-lui Ax. Banciu, personalitatea ştiinţifică a d-lui pref. *Sextil Puşcariu*, cu prilejul sărbătoririi sale, la împlinirea vârstea de 60 de ani. *O nouă contribuţie la ist. Rom. în evul mediu*, în continuare, de A. A. Mureşianu. Din cercetarea cronicarilor timpului. mai ales din Nichita Choniates reiese pentru cititor că „Românii din nordul Dunării, împreună cu conlocuitorii lor Cumani, nu au dat Asaneştilor numai ajutoare ocazionale, ci au avut partea cea mai însemnată în luptele de eliberare impotriva Bizanţului ale Româno-Slavilor—căci Bulgarii propriu zişi nu mai existau ca naţiune — din epoca scurtă dar glorioasă a regatului româno-bulgar".

O altă dovadă a creşterei puterii politice a organizaţiilor româneşti din nordul Dunării e şi faptul că regii Ungariei fac apel la ajutorul cavalerilor toutoni ca să le apere de aceşti Români şi de Cumani spre părţile de răsărit ale regatului lor, ceeace duce la cucerirea unor părţi din Transilvania, Muntenia şi Moldova (Cumania)", iar mai târziu, pela 1233, şi o parte a Olteniei Băsărăbeştilor, pe care o transformară apoi în: Banatul Severinului". Tradiţia descălecării lui Negru-Vodă „trebue adusă neapărat în legătură cu coborîrea peste munţi a cavalerilor cruciaţi hospitaliţi". dintre cari unul va fi fost mortul din mormântul sec. XIV desgropat acum câţiva ani la Curtea de Argeş. Aşa explică autorul deslipirea Românilor din „Vlahia" de nord de către regatul Asanizilor şi colonizarea cu germani a unor părţi din Ardeal şi Moldova, precum şi inchinarea Băsărăbeştilor şi a boerimei de peste Olt lui Radu Negru Vodă al vechilor cronici. Băsărăbeştii însă „s'au despărţit, cel puţin de formă de împărăţia Domnilor româno-bulgari, căci îi vedem şi mai târziu luptând în Oltenia cu ajutorul acestora împotriva încercărilor de cutropire şi supunere ale lui Andrei II. care pentru înlesnirea planurilor sale, îşi măritase o fată cu regele Ioan II Asan, nepotul lui Ioniţă". Au fost deci desigur legături între Români şi regatul Asaneştilor, regat numit în diplomatica europeană „bulgar" şi câteodată „vlaho-bulgar". Fără aceste legături bine ştiute de vecini, „regii Ungariei nu ar fi luat în titulatura lor, după succesele războinice obţinute împotriva Românilor, şi cuvintele de: Rege al Bulgariei şi nu ar fi păstrat această titulatură până în secolul XV, când nu mai exista Bulgaria din dreapta Dunării". Tot de aceea numele de „Bulgaro-Vlahia" a lui Choniates se transformă mai târziu în „Ungaro-Vlahia" a cronicarilor bizantini din sec. următor. Cu privire la origina şi vechimea Românilor dela nord-vestul Carpaţilor, istoricii maghiari o recunosc şi ei, cum şi „existenţa unei clase cneziale şi voevodale româneşti, din care s'a desvoltat o parte însemnată a nobilimei ţări. Istoricii saşi de asemenea. . . combătut această părere Roesler, iar după el Hunfalvy. Tusnmann în 1774 emite părerea că noi suntem urmaşii Dacilor şi geţilor, nu ai coloniştilor romani. Limba ne-ar fi de împrumut. Provocatorul discuţiei continuităţii Romanilor în Dacia după Aurelian a fost Sulzer, care a emis părerea că Românii au venit târziu în Transilvania. D-l A. A. M. împarte pe istoricii cari s'au ocupat de originea noastră în trei clase, după atitudinea lor faţă de noi şi mai mult sau mai puţina lor obiectivitate ştiinţifică. — *Pravila Comerţială dela dela 1837*. de Victor Marian. — *O diplomă de înobilare din Haţeg*, datată din Viena: 19 Iulie 1715, prin care Împăratul Carol al VI-lea dă arhidiaconului Popa Pavel titlul de nobleţă, deşi va fi fost un simplu iobag, însă trecut la biserica unită. Textului se adaogă şi traducerea, de A. Sacerdoţeanu.—*Un doc. dela Mavrogheni*, trimis locuitorilor din ţinutul Braşovului la 1 Martie 1788. se publică de Mih. Popescu.

No. 3, continuând art. *O nouă contribuţie la ist. Rom. în evul medediu*, cercetează cauzele adevărate pentru care Roesler a reuşit să se impună cu studiile sale" şi trece apoi la o analiză cr tică a lor.—*Diplomaţi români în trecut* (sec. XIV-XVII), de Ioan D. Condurachi. — *Drama Mocanilor săceleni*, de Ing. Gh. Brânduş, constată scăderea elementului românesc în Săcele, părăsirea oeritului şi propune măsuri de apărare. — *Carbalu Mavrogheni Vd. către locuitorii celor şapte sate* din regiunea Braşovului care au trimis delegaţi de supunere Domnitorului în vremea războiului ruso-austro-turc din 1787-1792. Actul e datat: 6 Octomvrie 1788 şi se publică de Mih. Popescu *Aritmetica lui S. Şincai*, Blaj, 1785.. de Victor Marian.—*Din ziarul profesorului Aurel Ciortea*, în continuare.—La *Administrative*, pentru cei cari „îşi închipue că le cerem o pomană cerându-le costul revistei pe care au primit-o şi reţinut-o" se află si Colegiul Naţional „Carol I" din Craiova. Vina—rugăm a crede —nu este a celei mai vechi şi mai mari şcoli din Oltenia. ci exclusiv a celui mai ignar şi mai acultural

ins, pe care d-l Dr. Angelescu şi rancmasoneria l-au pus acolo director, pentru ruşinea învăţământului. E vestitul N. Balaban, cel trimis în judecată pentru fraude şi nereguli în contabilitate de peste trei milioane şi jumătate, făcut scăpat de răspundere şi care îşi continuă „nobila activitate" la direcţia şcoalei. Ba a fost decorat recent cu „Coroana României" la gradul de comandor. Are şi gradaţie *de merit* în învăţământ, două catedre, ore suplimentare, o direcţie de şcoală şi alte câteva lefuri ce le cumulează sacrificându-se astfel pentru Patrie!

An IX, nr. 4-5, apare încă din vară pentru numărul de toamnă. E un fericit record, unic în această apariţie mai mult decât regulată a revistei braşovene a profesorului Axentie Banciu, când mai toate celelalte tânjesc şi apar cu întârziere regretabilă, dar explicabilă prin nepăsarea publicului faţă de o publicaţie serioasă mai ales. Experenţa proprie ne-o spune de ani de zile şi nouă. — Se continuă, cu cap. V, studiul d-lui A. A. Mureşianu: *O nouă contribuţie la istoria Românilor în evul mediu*. Urmând cercetarea criticei aduse de Roesler lui Anonymus arată neîntemeierea ei, căci Notarul regelui Bella era bine informat şi de bună credinţă, iar cronicele bizantine confirmă mai toate cele scrise de Anonymus, cum şi tradiţia orală. Aceştia merită mai multă crezare ca afirmaţiile Porfirogenitului, pe care se sprijine atât de mult Roesler. Cauzele emigrării popoarelor „schitice" înspre Apus şi conflictele dintre ele au fost creşterea prea mare a populaţiei în raport cu slabă fertilitate a regimului Schitiei europeo-asiatice", Aşa se explică şi duşmăniile dintre urmaşii acestor neamuri de nomazi în sec. XI-XIII, dintre Maghiari şi Pecenego-Cumani, „cu atât mai mult cu cât Maghiarii Turci amestecându-se cu Ungro-Avarii, se desnaţionalizară în curând, primind şi creştinismul încă din veacul al X-lea, pe când fraţii lor Pecenego-Cumanii îşi păstrară naţionalitatea timp mai îndelungat, rămânând în cea mai mare parte păgâni până prin veacul al XIII-lea". Se discută apoi fixarea geografică a lui „Etzel-purgy"—Cetatea lui Atila din cântecul Nibelungilor pe care Roesler vrea să-l identifice cu Gran (Estergom) când în realitate e Buda veche. Iar hotarul regelui Bek nu poate fi al lui Bela IV ci al lui Bela III cel mult. Compoziţia etnografică a imperiului lui Atila era amestecată cu Goţi, Romani, Slavi şi alte elemente străine, iar limba latină era înţeleasă de mulţi supuşi de-ai lui Atila, ca şi de acesta însuşi. Din aceasta se deduce că „populaţia de limbă italică a imperiului hunic trebue să fi fost în Panonia şi Dacia încă foarte numeroasă", căci Atila a stăpânit regiuni întregi cu populaţie romană. — *Diplomaţii români în trecut* (sec. XIV–XVII), în continuare, de I. D. Condurachi, şi *Solii celebre*, anume: a lui Ţamblac la Roma şi Veneţia, a lui Luca Cârjă la Curtea polonă la regele Sigismond şi a lui Ion Caraiman la Turci din partea Movileştilor. — *Mavrogheni şi ciobanii ardeleni*, de Mihail Popescu. —*Un francez acum 100 de ani despre ţările române şi unitatea lor*: F. Colson „De l'état présent et de l'avenir des principautés..," 1839, Paris, cu traducerea câtorva pagini cuprinzând consideraţii asupra Principatelor Române şi unei apropiate uniri a lor, de Elena-Mia Ionică.— *Făgăraşul sub regii unguri* (1464-1573), de Pr. Octavian Popa. După ce Vlad Ţepeş, stăpânitor al Făgăraşului, e învins, fugărit şi întemniţat în 1462 de regele Matia, această posesiune a sa de peste munţi rămâne sau în mâna familiei domnitorului închis, sau în a lui Radu cel Frumos cam doi ani. Dar dela 1646, regele Ungariei dăruieşte familiei Gereb Făgăraşul, împreună cu satele Cuciulata, Vineţiile, Pârâu, şi Comăna. In 1467 Dieta hotărăşte ca Făgăraşul, Amlaşul şi Rodna să rămână posesiuni ale coroanei, neînstrăinabile. Totuşi în 1469 Matia dăruieşte Universităţii săseşti Făgăraşul, „ca despăgubire pentru pagubele cauzate de Români". De aci urmează ceartă între instituţia numită şi familia Gereb. In 1476 Făgăraşul intră pentru puţină vreme, iar în stăpânirea lui Vlad Ţepeş,

Cărţi primite la redacţie:

Ed. „Cugetarea", P. C. Georgescu-Delafras:

Gabriel Drăgan: Forţele naţionalismului creator.
Pomp. Nicolau: Naţionalismul constructiv.
Em. Vasilescu: Interpretarea sociologică a Religiei şi moralei.
Nicolae Roşu: Orientări în veac.
N. Porsena: Regenerarea Neamului.
Cezar Petrescu: 1907, roman.
Fr. Mauriac: Viaţa lui Isus, traducere.
Mih. Lungianu: Din ţara lui Alb-Împărat, basme.
Al. Lascarov-Moldoveanu: De vorbă cu sătenii.
G. M. Vlădescu: Gol, roman.
Emil Ludvig: Trei titani, traducere.
Mark Twain: Prinţ şi cerşetor, roman tradus de *G. M. Vlădescu.*
B. Iordan: Învăţătorii, roman, ed. II.
Alex. Dumas: Cei trei muşchetari, traducere.

Diferite alte edituri:

Salvatore Sibilia: La Svezia, dai Vikinghi a Greta Garbo. Ed. „Cremonense", Roma.
Barbu Teodorescu: Bibliografia politică, socială şi economică a lui N. Iorga
Gr. Nandriaş: Doc. româneşti în limba slavă din mân. Muntelui Athos Ed. Fund. Reg. Carol I, Buc.
D. Gr. Amzăr: Ştiinţa Naţiunii. Cernăuţi.
N. Carlojan: Cercetări literare, vol. II.
N. Carlojan: Le modèle français de l'Erotokritos. Paris, 1925.
Matteo Della Corte: Il crittogramma del „Pater noster". Napoli, 1937.
V. Ghiacioiu: Identificarea originalelor unor „Tâlmăciri" ale lui C. Negruzzi. Buc. 1936.
Gr. M. Cotlaru: Domnia Regelui Ferdinand I. Galaţi, 1935.
Gr. M. Cotlaru: C. E. D. şi navigaţia pe Dunărea maritimă Galaţi, 1936.
Victor Morariu: Agata Bârsescu şi Bucovina. Buc. 1936.
Dinu Braharu: Nuvela istorică în lit. rom. transilvană: Ion Al Lapedatu
V. Mihordea: Politica orientală franceză şi Ţările Române în sec. XVIII.
P. P. Panaitescu: Bis. Stelea din Târgovişte. Note istorice. Buc. 1937.
„ „ Marco, pseudo-beizade, pretendent la tron. Buc. 1936.
„ „ Origina lui Petru Cercel. Buc 1936.
A Sacerdoţeanu: O diplomă de înobilare din Haţeg. Braşov. 1936.
Onisifor Ghibu: Ordinul canonic premonstratens din România. Ed. Ligii Antirevizioniste Rom. 1936.
„ „ Nulitatea Concordatului dintre România şi Sf. Scaun.
„ „ Sfinţii Unguri în România. Buc. 1936.
I. Ciocârlan: Du-te dor Roman, Ed. „Bucovina", 1936, Buc.
George Voevidca Cântece pentru Lu. Poezii, 1936.
Petru Iroaie: Cântece populare istororomâne Cernăuţi, 1936.
I. M. Neda: Cum se înfăţişa ad-ţia mânăstirilor vâlcene în a doua jumătate a sec. XIX. R.-Vâlcea, 1937.
I. D. Ştefănescu: Peintures murales illustrant les Liturgies Buc. 1936.
Val. Bologa şi Lia M. Dima: Bibliografia tezelor dela Fac. de Medicină
Nelu Ionescu: Cântecul Oltenesc. Ed. Ramuri 1937.
Th. Capidan: Romanitatea balcanică. Discurs de recepţie la Ac. Rom.
Dr. A. Veress: Doc. priv. la Ist. Ardealului, Mold. şi Ţării-Rom. vol. IX. Ed. Fund Reg, Carol I, Buc.
Aur. V. Sava Doc. priv. la Târgul şi ţinutul Lăpuşnel. Ed. Fund. Reg. Carol I, 1937.
Pimen R. Constantinescu: România şi Italia. Sibiu.
Iorgu Popescu: Un ami de la Roumanie: Louis Marin. Buc. 1937.
Costache Negruzzi: Păcatele tinereţelor. Ed. comentată de *V. Ghiacioiu.* In Bibl. Clasicilor, la „Scris. Rom." 1937.
Vasile Dobrescu: Cântecele sărăciei. Buc. 1937.
Alfred Nicolau: Sbucium, versuri. Buc. 1937.
Lucian Costin: De prin secoli, poezii. Buc. 1937.
Victor Ion Popa: Acord familiar, comedie într'un act Buc. 1935.
Alex. Roman: „Filantropia", poezii, liră şi filosofie, Miercurea-Ciuc, 1933.
Silviu Dragomir: Vasile Goldiş. Bibl. Astra, Sibiu, 1936.
I. Ionaşcu: Mân. Isvorani-Buzău. 1936.

Arhiereul V. Pocitan: *Istoria Mitropoliei Proilavei şi a vechei episcopii a Hotinului.* Buc. 1936.

V. Mihordea: *Giuseppe Antonio Pisani, medicul lui Const. Racoviţă.* Văleni 1936.

Alex. Marcu: *Statele-Unite ale Europei în programa lui Carlo Cattaneo.*

Val.-Al. Georgescu: *Criza dreptului public.* Cernăuţi, 1936.

„ „ *Locul pandectismului în ist. generală a Dreptului.*

„ „ *Essai sur le mot „causa" dans la latin juridique.* Bucureşti, 1936.

S'au primit ultimele numere ale periodicelor următoare:

Din străinătate: *L'Europa Orientale*, Roma, XVII, 5—6.—*Bolletino della Unione Storia ed Arte*, Roma, XXX, 178.—*La Revue mensuelle*, Paris, XXXIX, 429.—*L'Arlà l'école*, Paris, XXIX, 156.—*Bulletin International*, Tongres (Belgique), nr. 50. *Vestnik csl. profesoru*, Praha, XLIV, 19—20.—*Stredni Skola*, Praha, XVII. 5.—*Nepünk és Nyelviink*, Szeged, IX, 5—6.—*America*, ziar, Cleveland Ohio, XXXII, 83.

Din Bucureşti: *Revue historique*, XIV, 1—3.—*Bulletin de Mathématiques et de Physique*, VII, 1—3.—*Arhives de Neurologie*, I, 2.—*Studii italiene*, III.—*Grai şi suflet*, VII.—*Revista Istorică*, XXIII, 1—3.—*Viaţa Românească*, XXIX, 7.—*Sănătatea*, XXXVII, 5—6.—*Convorbiri Literare*, LXX, 6—7.—*Revista Fundaţiilor Regale*, III, 1.—*Gândirea*, XVI, 6.—*Natura*, XXVI, 7.—*Fântâna Darurilor*, IX, 6.—*Rev. de Igienă socială*, VII, 6.—*Biserica ortodoxă română*, LV, 3—4.—*Bul. Cărţii Româneşti*, IX, 6.—*Societatea de mâine*, XIV, 2.—*Bul. „Agir"*, XIX, 6.—*Cuvânt-Bun*, X, 14.—*Viaţa la Ţară*, I, 5.—*Rânduiala*, II, 5.—*Predania*, I, 6—7.—*Macedonia*, XI, 38.—*Ideea Românească*, II, 4.—*Revista de cultură armenească*, II, 1.—*Ortodoxia*, IV, 46.—*Sfarmă-Piatră*, III, 85.—*România Militară*, LXXIV, 7—8.—*Bul. Soc. de Geografie*, tom. LV.—*Revista Arhivelor*, VII, 6—7.—*Revista cursurilor şi conferinţelor*, II, 2.—*Revista scriitoarelor şi scriitorilor*, XI, 6—7.—*Cuvântul studenţesc*, XII, 1—4.—*Bul. Soc. Autorilor Dramatici Români*, 13—14.—*Analele Genito-urinare*, I, 1—6.—*Conferenţa*, I, 13—14.—*Înainte*, V, 5.—*Străjerul*, I, 2.—*Satul*, VII, 80—81.—*Viaţa literară*, XI, 11.

Din provincie: *Revista ştiinţifică „Adamachi"*, Iaşi, XXII, 3—4.—*Revista critică*, XI, 2—3.—*Însemnări ieşene*, II, 13—14.—*Arhiva*, XLIV, 1—2.—*Gândul Vremii*, V, 5.—*Bul. Inst. de Teologie română „A. Philippide"*, Iaşi, vol. III.—*Moldova nouă*, Iaşi, I, 4.—*Chemarea*, Iaşi, III, 17—18.—*Făt-Frumos*, Cernăuţi, XII, 5—8.—*Junimea literară*, Cernăuţi, XXV, 4—12.—*Revista de Pedagogie*, Cernăuţi, VII, 1.—*Analele Dobrogei*, Cernăuţi, XVII.—*Jeonar*, Cernăuţi, II, 7.—*Din trecutul nostru*, Chişinău, IV, 40—45.—*Bul. Soc. de Ştiinţe din Cluj*, VIII. *Revista Muzeului mineralogic-geologic al Univ. Cluj*, V.—*Gând românesc*, Cluj, V, 4.—*Anuarul Instit. de studii clasice*, Cluj, vol. II.—*Revue de Transylvanie*, Cluj, III, 2.—*Dacoromania*, Cluj, VIII.—*Rev. enciclopedică*, Cluj, VI, 5.—*România eroică*, Cluj, I. 2.—*Luceafărul*, Timişoara, III, 8—4.—*Bulet. Municip. Timişoara*, XIV, 14.—*Revista Instit. Social Banat-Crişana*, Timişoara, IV, 16.—*Familia*, Oradea, IV, 5.—*Cele trei Crişuri*, Oradea, XVIII, 5—6.—*Hotarul*, Arad, IV, 6—8.—*Transilvania*, Sibiu, LXVIII, 3.—*Ţara Bârsei*, Braşov, IX, 4—5.—*Arhiva Someşană*, Năsăud, nr. 21.—*Sorin*, Rebrişoara (jud. Năsăud), II, 5—6.—*Revista dobrogeană*, Constanţa, I, 7—9.—*România dela Mare*, Constanţa, IV, 199.—*Bul. Universităţii populare a Ligii Cult. din Ploeşti*, XV, 3.—*Gazeta Cărţilor*, Ploeşti, VII, 3—4.—*Orientări*, Moineşti (jud. Bacău), VI, 6.—*Revista Vremii*, Galaţi; IV, 1—2.—*Poem*, T.—Măgurele, I, 3.—*Ghiocei*, Focşani, V, 3—4.—*Tineretul învăţătoresc*, Lipova, (Banat), V, 165—166. *Poporul românesc*, Chitila, VI, 12.

Din Oltenia: Craiova: *Ramuri*, XXVIII, 6.—*Rev. Asoc. „Frăţia Ortodoxă Rom."*, IV, 4—5.—*Arta*, I, 1.—*Oltenia Economică*, XIV, 27.—*Presa Olteniei*, VII. - T.-Severin: *Şcoala Mehedinţului*, VII, 189.—*Izvoraşul*, Bistriţa (jud. Mehedinţi), XVI, 2.—R.-Vâlcea: *Naţionalul Vâlcii*, X, 112—113. -Tg.-Jiu: *Gorjanul*, XIV, 26—27.—*Amicul Tinerimii*, IX, 8.—Caracal: *Domnul de Rouă*, I, 4.—*Romanaţul*, ziar, II, 31.

Abonamentul pe anul 1937:

Lei 300. Pentru autorităţi 500. Pentru străinătate 400 lei.